

บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

สักชาติ ศรีสุข

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2568

บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

สักชาติ ศรีสุข

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2568

INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS

SAKACHART SRISUK

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY

PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2025

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์**
ชื่อนักศึกษา	:	**สักชาติ ศรีสุข**
ชื่อปริญญา	:	**ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2568**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.**

ดุษฎีนิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ 2) เพื่อศึกษาสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท 3) เพื่อบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ 4) เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา 2) กลุ่มสายงานด้านการสร้างงานทัศนศิลป์ 3) กลุ่มตัวแทนผู้ได้รับอิทธิพลหรือชื่นชอบงานสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

ผลจากการวิจัยพบว่า

1. การสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ การสร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบ และลักษณะต่าง ๆ โดยแสดงออกทางด้านทักษะ กระบวนการสุนทรียภาพ ความรู้สึกประทับใจ ความสะเทือนอารมณ์ และรสนิยมของแต่ละคนที่ปรากฏให้เห็นในสังคม

2. สมาธิ คือ จิตตั้งมั่นสม่ำเสมอ มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กระสับกระส่าย ไม่กระวนกระวาย แน่วแน่ ถ้าจะพิจารณาคิดสิ่งใด ก็อยู่กับสิ่งนั้นสิ่งเดียว ความตั้งอยู่แห่งจิตความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ

3. กลุ่มตัวอย่างได้มีการนำสมาธิ 3 ระดับ คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ 3 ด้าน คือ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น และด้านการรับรู้ทางความคิด

4. แนวทางการบูรณาการ เสนอเป็นแนวคิดของ SCE MODEL : S = Stable Feeling (ความรู้สึก มั่นคง), C = Creative Vision (การมองเห็น สร้างสรรค์), E = Excellent Concept (แนวความคิด เป็นเลิศ)

คำสำคัญ: 1. บูรณาการ 2. งานทัศนศิลป์ 3. พุทธปรัชญาเถรวาท

ABSTRACT

Dissertation Topic	**:**	**Integrating meditation in Theravada Buddhist Philosophy with the Creation of Visual arts**
Student's Name	**:**	**Sakachart Srisuk**
Degree Sought	**:**	**Doctor of Philosophy**
Program	**:**	**Buddhism and Philosophy**
Anno Domini	**:**	**2025**
Advisor	**:**	**Phrasutthisanmethi, Asst. Prof. Dr.**

The Dissertation aimed to 1) study the theoretical concept of visual art creation 2) study meditation in Theravada Buddhist philosophy 3) integrate meditation in Theravada Buddhist philosophy with the creation of visual art 4) propose guidelines for integrating meditation in Theravada Buddhist philosophy with the creation of visual art. The study was conducted by conducting in-depth interviews with three sample groups: 1) Buddhist academics 2) visual art creation professionals and 3) representatives of those who are influenced by or enjoy visual art creation.

The results of the research found that:

1. Visual art creation was the creation of various forms and characteristics that express the skills, aesthetic processes, impressions, emotions and tastes of each person that are seen in society.

2. Concentration was the mind that was steady, even and stable, staying with that thing, not distracted, not restless, not restless and resolute. If person want to consider or think about something, stay with that thing alone. The stability of the mind, the existence of the mind, the stability of the mind, the unwavering of the mind, the undistractedness of the mind, the state of the mind not wavering and the calmness of the mind.

3. The sample group was exposed to 3 levels of meditation, namely Khanika Samadhi, Upacara Samadhi, and Appanā Samadhi to create visual art in 3 aspects: sensory perception, visual perception and thought perception.

4. Integration approach was proposed as the concept of SCE MODEL: S = Stable Feeling, C = Creative Vision and E = Excellent Concept.

Keyword: 1. Integration 2. Visual art 3. Theravada Buddhist philosophy

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เนื่องด้วยความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณาจารย์ของบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน และคณาจารย์พิเศษทุกท่าน ผู้ได้อบรมสั่งสอน ให้เกิดสติปัญญาทั้งในด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา ตลอดจนความรู้ด้านต่าง ๆ อันสามารถนำไปใช้พัฒนาต่อยอดในการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเอง และผู้อื่น

ขอกราบขอบพระคุณ พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอขอบพระคุณ ขอบคุณอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ อบรมสั่งสอน สนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยโดยตลอดมา

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกด้วยดีเสมอมา ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาเอกทุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยโดยตลอดมา

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย และผู้ให้การสัมภาษณ์ทุกท่าน ที่เมตตาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณครอบครัว และญาติมิตรทุกท่านโดยเฉพาะ บิดา มารดาผู้ให้กำเนิด และขอบคุณทุกท่าน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ และคอยห่วงใยให้การสนับสนุน และเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มเรียนจนถึงจบการศึกษา

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จงดลบันดาลให้ท่านที่คอยสนับสนุนด้านการศึกษา และทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ จงประสบแต่ความสุขความเจริญ

สักชาติ ศรีสุข

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ใช้ศึกษาค้นคว้าในการเขียนดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย มหามกุฏราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534 ในการอ้างอิง โดยมีคำย่อ และคำเต็ม เรียงตามลำดับ ดังนี้

คำย่อ		คำเต็ม
พระสุตตันตปิฎก		
ที.ปา.	=	สุตฺตนฺตปฏก ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺค
ที.ม.	=	สุตตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺค
ม.มู.	=	สุตฺตนฺตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก
ม.ม.	=	สุตฺตนฺตปิฎก มัชฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสก
สํ.ม.	=	สุตตนฺตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวคฺค
สํ.ส.	=	สุตตนฺตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถาวคฺค
อง.เอก.	=	สุตตนฺตปิฎก องฺคุตตรนิกาย เอกนิปาต
อง.ทุก.	=	สุตตนฺตปิฎก องฺคุตตรนิกาย ทุกฺกนิปาต
อง.จตุกฺก.	=	สุตตนฺตปิฎก องฺคุตตรนิกาย จตุกฺกนิปาต
อง.ปญฺจก.	=	สุตตนฺตปิฎก องฺคุตตรนิกาย ปญฺจกนิปาต
อง.ฉกฺก.	=	สุตตนฺตปิฎก องฺคุตตรนิกาย ฉกฺกนิปาต
อง.สตฺตก.	=	สุตตนฺตปิฎก องฺคุตตรนิกาย สตฺตกนิปาต
อง.อฏฺก.	=	สุตตนฺตปิฎก องฺคุตตรนิกาย อฏฺกนิปาต
ขุ.ธ.	=	สุตตนฺตปิฎก ขุททกนิกาย ธมฺปท
ขุ.อป.	=	สุตตนฺตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน
อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก		
ขุ.ธ.อ.	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา
มังคลัตถทีปนี		
มงฺคลตฺถ.	=	มังคลัตถทีปนี

สำหรับอ้างอิง ตัวเลขที่อยู่หลังคำย่อของคัมภีร์ใช้ ได้แก่

1) อ้างอิงแบบ 3 ตอน คือ เล่ม/ข้อ/หน้า ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎก เช่น ที.ปา. 11/273/218 หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺค เล่มที่ 11 ข้อที่ 273 หน้าที่ 218. เป็นต้น

2) แบบ 2 ตอน ใช้กับการอ้างอิงอรรถกถาโดยระบุหมายเลข เล่ม/หน้า. หลังคำย่อ เช่น ขุ.ธ.อ.1/22. หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 22 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... ข
กิตติกรรมประกาศ..... ง
สารบัญคำย่อ..... จ
สารบัญ..... ช
บทที่
1 บทนำ..... 1
1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา..... 1
1.2 คำถามการวิจัย..... 3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... 3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย..... 3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย..... 4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย..... 5
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ..... 5
1.8 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 6
1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 16
2 แนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์..... 17
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะ..... 17
2.1.1 ความเข้าใจเบื้องต้นทางศิลปะ และการออกแบบ..... 17
2.1.2 ความหมายของศิลปะ..... 18
2.1.3 ประเภทของศิลปะ..... 21
2.1.4 องค์ประกอบของศิลปะ..... 23
2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์..... 25
2.3 ทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย..... 44
2.4 สรุป..... 46
3 สมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท..... 48
3.1 หลักพุทธปรัชญาเถรวาท..... 48
3.1.1 ความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท..... 49

3.1.2 หลักการ วิธีการ และเป้าหมายของพุทธปรัชญา..... 55
3.1.3 ความหมายของสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท..... 56
3.2 สมถภาวนา-วิปัสสนาภาวนา..... 59
3.3 สมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท..... 67
3.3.1 ขณิกสมาธิ..... 67
3.3.2 อุปจารสมาธิ..... 70
3.3.3 อัปปนาสมาธิ..... 76
3.4 สมาธิการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์..... 79
3.5 สรุป..... 80
4 บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์..... 82
4.1 บูรณาการหลักขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วขณะ) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ทางด้านการรับรู้ทางความรู้สึก..... 82
4.2 บูรณาการหลักอุปจารสมาธิ (สมาธิจวนจะแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ทางด้านการรับรู้ทางการมองเห็น..... 86
4.3 บูรณาการหลักอัปปนาสมาธิ (สมาธิแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ทางด้านการรับรู้ทางแนวความคิด..... 90
4.4 สรุป..... 96
5 สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ..... 99
5.1 สรุปผลการวิจัย..... 99
5.2 อภิปรายผลการวิจัย..... 103
5.3 องค์ความรู้ เรื่องบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ 107
5.4 ข้อเสนอแนะ..... 109
บรรณานุกรม..... 110
บุคลานุกรม..... 114
ภาคผนวก..... 117
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย..... 118
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย..... 121
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์..... 125
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์..... 129
ภาคผนวก จ หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน..... 150

ประวัติผู้วิจัย..... 151

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

งานทัศนศิลป์นั้นเป็นการแสดงออกทางแนวคิดของศิลปิน ที่ถ่ายทอดผ่านเทคนิคในแขนงต่าง ๆ ของสาขาวิชาที่ศิลปินมีความสนใจ และค้นหาค้นคว้าจนเกิดชำนาญ กระบวนการถ่ายทอดที่ประกอบด้วย แนวคิด ทักษะทางเทคนิคกระบวนการทางทัศนศิลป์ (Visual Art) ผ่านเรื่องราวที่ศิลปินต้องการนำเสนอ แนวคิด มุมมอง อารมณ์ความรูสึก สะท้อนถึงวิถีชีวิต สังคม คติความเชื่อ ศาสนา ปรัชญา ถ่ายทอดรูปแบบทางทัศนธาตุ รูปธรรมสู่ความหมายในเชิงนามธรรม เพราะเฉพาะผู้ศึกษาจึงจะกล่าวถึงความสำคัญในองค์ประกอบของกระบวนการ ที่ศิลปินหรือศึกษาจำเป็นต้องใช้สมาธิเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะ ความรู้ความเข้าใจทางการปฏิบัติสมาธิ ถึงคุณประโยชน์ที่สำคัญ และความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในแนวทางที่ถูกต้องตามสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ที่สร้างสามารถสร้างเสริม คุณสมบัติทางความรู้สึก จิตวิญญาณ และยกระดับจิตใจ

การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์นั้นมักจะประสบปัญหาด้านความนิ่ง ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางความคิด และอริยบทของวิถีชีวิตย่อมทำให้การสร้างสรรค์ มีคุณภาพงานนั้นน้อยลง เมื่อมีสิ่งอื่น ๆ เข้ามารบกวนจิตใจมาก ผลที่ตามมา คือ การสะท้อนถึงคุณภาพที่ไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควร และลดลงเยอะ การพิจารณาถึงอุปสรรคปัญหาสำหรับคนที่ทำงานทัศนศิลป์นั้น การเตรียมตัวก่อนลงมือสร้างสรรค์การทำความเข้าใจถึงสภาวะความนิ่งด้วยจิตที่นิ่ง การสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นพุทธศาสนาในทัศนของบบางประเภทของงานเมื่อมันเกิดความผิดเพี้ยนทางสภาวะความนิ่ง ของจิตไม่จดจ่อซึ่งสามารถสะท้อนออกมาทางฝีมือได้เพราะฉะนั้นในลักษณะนี้เราจึงมองได้พุทธศาสนาสอนเรื่องจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการทำจิตใจให้สงบนั่นจึงเป็นเรื่องของสมาธิ ในสมาธิของพุทธนั้น เท่าที่ศึกษามา เราจะเห็นว่าพุทธสอนเรื่องของสมาธิทำจิตใจให้นิ่ง เมื่อนิ่งแล้วเกิดเป็นพลังได้ในการที่เราจะประกอบกิจหรือทำงานใด ๆ ก็แล้วแต่ ถ้าจิตใจมันนิ่ง ทำให้งานชิ้นนั้นออกมาดี ด้วยการเอาจิตจดจ่อไปกับสิ่งนั้น พระพุทธศาสนาได้สอนในเรื่องนี้ เพราะฉะนั้นหลักสมาธิของพุทธและหลักธรรมะ

จึงสามารถเข้าไปช่วยพัฒนาคุณภาพ ในบางชิ้นงานได้อย่างเหมาะสม และเรียกได้ว่า “การเข้าใจถึงกระบวนการ ทางการสร้างสรรค์ทักษะฝีมือ และสร้างสรรค์ทักษะทางจิตใจนั้นเอง”

เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงมองว่าการทำวิจัยในเรื่องการบูรณาการหลักสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ สำหรับผู้ที่ทำงานทัศนศิลป์ด้านนี้ จึงสนใจที่จะทำวิจัยในเรื่องนี้ การสร้างสรรค์งาน

ทัศนศิลป์จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องเข้าใจถึงหลักธรรมของสมาธิ การเรียนรู้ปฏิบัติ และนำหลักของสมาธิมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งก่อน และระหว่างการสร้างสรรค์ที่สามารถเป็นแนวทางเกิดคุณภาพในการพัฒนาผลงานได้ง่ายยิ่งขึ้น ทัศนสัมพันธภาพวิถีชีวิตมนุษย์ กับทัศนศิลป์ ศิลปะการสร้างสรรค์ แนวทางของพลังสมาธิในผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การใช้พลังสมาธิแบบกินระยะเวลาในการสร้างสรรค์ผลงาน การใช้พลังสมาธิแบบฉับพลันในการสร้างสรรค์ผลงาน การใช้พลังสมาธิทั้งแบบกินระยะเวลา และแบบฉับพลันในการสร้างสรรค์ผลงาน

ในพระพุทธศาสนาสมาธิสามารถเกิดเองได้ทุกอิริยาบถ เป็นธรรมชาติเดิมแท้ เป็นอุปนิสัยเก่าของจิตซึ่งเคยเกิดขึ้นในจุติแรกบนโลก มนุษย์ล้วนมีลักษณะเป็นพรหมด้วยตนเองอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นสมาธิจึงไม่จำเป็นต้องเข้าใจ พุทธภาวะหรือธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะที่มีอยู่แล้วในคนทุกคนนั้นเป็นธรรมชาติดั้งเดิมของสรรพสัตว์ สิ่งที่บดบังพุทธภาวะ คือ ความคิดปรุงแต่งซึ่งก่อให้เกิดตัวตน เมื่อมนุษย์สามารถขจัดความคิดปรุงแต่งต่าง ๆ เหล่านี้ออกไป ก็จะไม่มีตัวตน และไม่มีความยึดติดทั้งหลาย มองเห็นความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่ง เห็นถึงความจริงตามความเป็นจริงได้อย่างแจ่มแจ้ง (นพเกล้า ศรีมาตย์กุล, 2562 : 2)

ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงกระบวนการในการสร้างสรรค์ ที่ประกอบด้วยบริบททางการนำพลังของสมาธิมาให้เกิดประโยชน์ในเบื้องต้นของการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปิน รูปแบบของการใช้พลังสมาธิในการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปิน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้ศึกษาสนใจ การสร้างสรรค์ผลงานมักมีความเชื่อมโยงกับหลักพุทธปรัชญาวิถี สู่การถ่ายทอดหลักธรรมเน้นแนวทางการสร้างพลังสมาธิ วิธีการ แนวความคิด ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ที่สามารถบูรณาการได้ทั้งระดับสมาธิเบื้องต้น และระดับของสมาธิขั้นที่สูงยิ่งขึ้น ก่อคุณประโยชน์สาระที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตมนุษย์ได้อย่างชัดเจน

การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ในหลักพุทธปรัชญาการสะท้อนแนวคิดสู่วิถีการดำเนินชีวิตการแสวงหาความจริงแท้ผ่านการศึกษาเรียนรู้กระบวนการ

ของจิตด้วยหลักทางธรรมชาติ และหลักทางวิชาการปรัชญา “ทฤษฎีจิตนิยม (Idealism)” ธาตุแท้ของมนุษย์ โดยเน้นในเรื่องของจิตเพราะ จิต เท่านั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงกับหลักทางการปฏิบัติสมาธิเพื่อพัฒนาภายในจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สอดคล้องกับการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ภายนอก และการทำความเข้าหลักธรรมที่สนับสนุนการปฏิบัติสมาธิเป็นอย่างไร เช่น โพธิปักขิยธรรมที่เป็นข้อปฏิบัตินำไปสู่จุดหมายของสมาธิที่ประกอบด้วย สติปัฏฐาน 4,สัมมัปธาน 4, อิทธิบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชฌงค์ 7, มรรคมีองค์ 8 ถ่ายทอดผ่านการสร้างงานทัศนศิลป์ สู่วิถีบริบทในวิถีศิลปะหรือแต่ละสาขาอาชีพ ดังที่ผู้วิจัยจึงมองถึงวิถีแห่งคติธรรมความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอันเป็นหลักจริยวิถีแห่งความจริง การเชื่อมโยงเผยแผ่หลักธรรมที่ประจักษ์ทั้งในขั้นสามัญ และเชิงลึกซึ่งสามารถเป็นแนวทางการศึกษา การปฏิบัติสู่ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ในการแปรความหมายทางปรัชญาการแสวงหาหนทางการเข้าใจเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 แนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์เป็นอย่างไร

1.2.2 สมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร

1.2.3 การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์เป็นอย่างไร

1.2.4 แนวทางการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

1.3.2 เพื่อศึกษาสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

1.3.3 เพื่อบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

1.3.4 เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ผู้วิจัยได้มีการนำเสนอขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยต้องการศึกษา ดังต่อไปนี้ คือ

1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะ ความหมายของศิลปะ ความสำคัญของศิลปะ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ สภาพปัญหาการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ผลกระทบต่อการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย

2. ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เกี่ยวกับหัวข้อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ซึ่งมีประเด็นค้นคว้า คือ แนวคิดของพุทธปรัชญา หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะกับแนวคิดเกี่ยวกับสมาธิ ประกอบด้วย สมาธิ 3 ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ

1.4.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก งานวิจัยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหา โดยแบ่งดังนี้

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน โดยเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านพระพุทธศาสนาหรือมีตำแหน่งทางวิชาการ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสายงานด้านการสร้างงานทัศนศิลป์ จำนวน 10 คน โดยเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านสายงานด้านการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ เป็นอาจารย์หรือศิลปินสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

กลุ่มที่ 3 ตัวแทนผู้ได้รับอิทธิพลหรือชื่นชอบงานสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ จำนวน 5 คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 รูป/คน

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก (Review Literature) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งกระบวนการ และขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ คือ

1.5.1 การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังต่อไปนี้

1) สำรวจข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งข้อมูลจากเอกสาร ทุติยภูมิ เช่น ตารา หนังสือที่เกี่ยวกับด้านพระพุทธศาสนา

2) รวบรวม และศึกษาเอกสาร ตารา ด้านสายงานด้านการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3) นำข้อมูลที่ได้มาจัดประเภท วิเคราะห์ อธิบายความ แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

4) ขอคำแนะนำ ปรึกษา ความเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษา คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

1.5.2 การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ 20 รูป/คน โดยแบ่งกลุ่มที่ทำการสัมภาษณ์ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน กลุ่มสายงานด้านการสร้างงานทัศนศิลป์ จำนวน 10 คน ตัวแทนผู้ได้รับอิทธิพลหรือชื่นชอบงานสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ จำนวน 5 คนรวมจำนวน 20 รูป/คน ในการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์ และไปสัมภาษณ์ตามวัน และเวลาที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิสะดวก โดยขออนุญาตบันทึกการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยนำบทสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูล

1.5.3 นำเสนอรูปแบบการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ได้ทราบแนวคิด ทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

1.6.2 ได้ทราบสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

1.6.3 ได้ทราบหลักการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

1.6.4 ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

บูรณาการ หมายถึง การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ สมาธิ 3 ระดับ คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ มาบูรณาการกับการสร้างงานทัศนศิลป์ และนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เข้าใจถึงหลักสมาธิเบื้องต้น และระดับพื้นฐานให้ลึกซึ้ง

สมาธิ หมายถึง การทำให้ใจตั้งมั่นตามคำสอน และตามรูปแบบ สมาธิ 3 คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้น ปรากฏเพราะเหตุปัจจัยตามปกติตามความเป็นจริง จนปัญญาเจริญขึ้น

ภาวนา หมายถึง การเจริญ การอบรม เป็นที่ตั้งแห่งความเพียรในการฝึกอบรมจิตหรือวิธีการปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกอบรมจิตตามหลักพระพุทธศาสนา มี 2 ลักษณะ ได้แก่ สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา

สมถะ หมายถึง ความสงบ หยุดนิ่ง ความตั้งมั่นมั่นคงแห่งจิต ความตั้งอยู่ ไม่ซัดส่ายไม่ฟุ้งซ่าน

สมถภาวนา หมายถึง การฝึกสมาธิหรือวิธีการอบรมจิตใจให้สงบระงับจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองเร่าร้อน กระทั่งจิตไม่มีอาการซัดส่าย ฟุ้งซ่าน ตลอดเวลาที่กิเลสเหล่านั้นสงบระงับ

วิปัสสนา หมายถึง ปัญญาเห็นแจ้งจึงรู้แจ้ง คือ ภาวนามยปัญญา หยั่งเห็นความไม่เที่ยง ล่วงพ้นอารมณ์แห่งบุรุษและสตรี พร้อมทั้งความเที่ยง และความสุข

วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การอบรมปัญญาให้เกิด อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการงานทางใจที่จะให้เห็นแจ้งในนามรูปในไตรลักษณ์ ในอริยสัจ ในมรรค ผล นิพพาน เป็นทางสายเอกเพื่อการบรรลุธรรม

พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยเรื่องนี้ใช้เฉพาะหลักธรรมที่สำคัญ คือ สมาธิ 3 ระดับ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ นำมาใช้ในบูรณาการแนวคิดการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ 3 ด้าน คือ ด้านความรู้สึก ด้านการรับรู้ ด้านแนวคิด

ทัศนศิลป์ หมายถึง รูปแบบของศิลปะใน จิตรกรรม (Painting), ประติมากรรม(Sculpture), ภาพพิมพ์ (Printmaking), สื่อผสมหรือสื่อใหม่ (New Media)

1.8 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.8.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สุชาติ เถาทอง (2532) ได้เขียนหนังสือศิลปะกับมนุษย์ ขึ้นเพื่อเป็นคู่มือสำหรับศึกษาค้นคว้าแก่ผู้ที่สนใจทาง ด้านศิลปะหรือต้องการอยากจะทราบว่า ศิลปะมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างไร ศิลปะมีความจำเป็น ต่อมนุษย์อย่างไร วิชาศิลปะกับมนุษย์นี้อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ศิลปนิยม ศิลปวิจักษณ์ ความนิยมชมชื่นในศิลปะ เป็นต้น ส่วนเนื้อหาวิชาก็คล้ายคลึงกัน เนื้อหาวิชาศิลปะกับมนุษย์ในหนังสือเล่มนี้ แบ่งเป็น 3 หมวด ตามเนื้อหาวิชา คือ (1) หมวดศิลปะ (2) หมวดมนุษย์กับธรรมชาติ (3) หมวดมนุษย์กับผลงานมนุษย์ รวมเป็น 7 บท

ธวัชชานนท์ ตาไธสง (2546) กระบวนการเรียนรู้คุณค่าความงามของศิลปะนั้น จำเป็นจะต้องมีความรู้พื้นฐานทั้ง วิชาสุนทรียศาสตร์ ที่ว่าด้วยเรื่องปรัชญาหรือทฤษฎีของความพึงพอใจที่

นำไปสู่การรับรู้ถึงความงามทั้งในธรรมชาติ และศิลปะ จำเป็นต้องเข้าใจความหมาย และขอบข่ายของศิลปะ ทั้งประเภทของผลงาน และจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันการรับรู้ทางการเห็น และโครงสร้างทัศนศิลป์ ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะ เพราะการรับรู้ทางการเห็นเกี่ยวข้องกับศักยภาพในการแลเห็นและแปรความหมายของความงาม ส่วนโครงสร้างทัศนศิลป์หรือมูลฐานต่าง ๆ นั้น ผู้ทำงานศิลปะจำเป็นจะต้องเข้าใจหลักการขององค์ประกอบศิลป์ ซึ่งจะก่อ ให้เกิดความงามในลักษณะต่าง ๆ ตามหลักการของศิลปะ รวมทั้งต้องมีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ทั้งตะวันตกและในประเทศไทย ก็เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาพัฒนาการและความเชื่อของศิลปินในแต่ละยุค ซึ่งถือเป็นการมองย้อนอดีตเพื่อพัฒนาอนาคตการศึกษา และมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ดังข้างต้นแล้ว จะสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ศิลปะซึ่งถือเป็นความรู้ความเข้าใจขั้นสูงต่อไป

พระมงคลธรรมวิธาน (สำเร็จ ภูริจิตฺโต (2561) เอกสารประกอบการสอนรายวิชา GS 1006 ทฤษฎี และการปฏิบัติกรรมฐาน (Theory and practice of Meditation) เล่มนี้ ผู้เขียนได้ผลิตขึ้นเพื่อบรรยายแก่นักศึกษาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสินรินธรราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นรายวิชาที่บังคับให้นักศึกษาต้องเรียน จึงจัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาของนักศึกษา และพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าหลักการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสมาธิให้เจริญแก่กล้ามากขึ้น นำไปสู่การเป็นอุปนิสัยในการเจริญสมาธิภาวนาตลอดการสร้างเสริมบุญบารมี ให้เป็นไปเพื่อการรู้แจ้งในหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ 1) การศึกษาเล่าเรียนท่องบ่น จำทรงศึกษาให้รู้จักเข้าใจเนื้อความในปริยัติ คือศีล สมาธิ ปัญญา 2) การดำเนินหรือปฏิบัติกาย วาจา ใจ และทิฏฐิความเห็นของตนให้เป็นไปตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา จนเกิดความชำนาญ และ 3) การปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา จนได้บรรลุความบริสุทธิ์แห่งสัจธรรมที่ตนปฏิบัติให้เป็นไปตามอุปนิสัยของตน ทั้ง 3 ประการนี้เรียกว่าหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อันเป็นวิธีดำเนินตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ทฤษฎีและการปฏิบัติกรรมฐานเล่มนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าและนำไปประยุกต์ทดลองใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตของตน หรือฝึกหัด จิตใจของตนเองให้ตั้งอยู่ในกรอบของศีล สมาธิ และปัญญาให้เกิดผลประจักษ์แจ้งแก่ตนเอง

มัย ตะติยะ (2562) เนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าแห่งความงามของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปะ โดยเฉพาะศิลปะทัศนศิลป์ที่ต้องการสื่อให้รับรู้ถึงรูปแบบผลงานที่สร้างสรรค์ เพราะมี ผู้เข้าใจ

ความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่า ผลงานทุกชิ้น คือ ศิลปะ และเรียกว่า ศิลปะ รวมไปหมด แท้จริงแล้ว ผลงาน ศิลปะนั้นมีอยู่มากมายหลายแขนงด้วยกัน ผู้สร้างผลงานก็มีอยู่มากและเรียกต่างกันออกไป เห็นได้จากการประกาศเกียรติคุณยกย่องให้บุคคลที่มีผลงานดีเด่นทรงคุณค่าแก่ประเทศไทยให้เป็น ศิลปินแห่งชาติทุกปี ปัจจุบัน นี้ถ้ากล่าวถึงศิลปะคนทั่วไปมักจะเข้าใจ และหมายถึง การวาดภาพ การปั้นรูปเท่านั้น มิได้หมายความถึงงาน จำพวก ดนตรี นาฏศิลป์ สถาปัตยกรรม อุตสาหกรรมศิลป์ พาณิชย์ศิลป์ หัตถกรรมศิลป์ ฯลฯ ดังนั้นผู้เรียบเรียง มีจุดประสงค์เพียงเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจประเภท ของงานศิลปะแต่ละลักษณะ และทัศนศิลป์ก็คือหนึ่งในศิลปะที่มี รูปแบบแตกต่างกับศิลปะลักษณะอื่น เพราะคำว่า ทัศน์ ตามความหมายนั้น คือ การมองเห็น หรือสิ่งที่เห็น ด้วยเหตุนี้จึงอยากให้เข้าใจในความหมาย และรูปแบบของผลงานทัศนศิลป์อย่างแท้จริง

ทัศนศิลป์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงกระแสแห่งภูมิปัญญาของมนุษย์ที่หลั่งไหลออกมาเป็นระยะ ๆ มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง และส่งผลต่อการสร้างสรรค์ในโลกของยุคปัจจุบัน จึงจำเป็นที่จะต้องรับรู้ และศึกษาทัศนศิลป์อย่างจริงจัง เพราะทุกวันนี้ทัศนศิลป์มีบทบาทในสังคมจนเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นแต่จะรวบรัดนำมาศึกษาเฉพาะทัศนศิลป์สมัยใหม่ ย่อมจะไม่เกิดผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะงานทัศนศิลป์เป็นการสร้างสรรค์ของมนุษย์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงสมัยใหม่ และเป็นต้นกำเนิดของวัฒนธรรมหรืออารย ธรรมของมนุษยชาติ ฉะนั้น การศึกษาพัฒนาการงานทัศนศิลป์ตั้งแต่อดีต ย่อมเป็นหนทางสร้างความเข้าใจ ทัศนศิลป์ในปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น

นพเกล้า ศรีมาตย์กุล, พิษณุ ศุภนิมิต, ชัยยศ อิษฎ์วรพันธุ์ (2562) ได้กว่าวไว้ว่า ในบทความ เซน : สมาธิกับการสร้างสรรค์ศิลปะ พบว่า แนวทางของพลังสมาธิในผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินเซนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ 1) การใช้พลังสมาธิแบบกินระยะเวลาในการสร้างสรรค์ผลงาน 2) การใช้พลังสมาธิแบบฉับพลันในการสร้างสรรค์ผลงาน และ 3) การใช้พลังสมาธิทั้งแบบกินระยะเวลา และแบบฉับพลันในการสร้างสรรค์ผลงาน

1.8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาทองสุข สุจิตฺโต (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตมนุษย์ในทรรศนะ พุทธปรัชญา ได้สรุปผลการศึกษาว่า องค์ประกอบ ส่วนสำคัญของชีวิต ได้แก่ นามรูป หรือจิตกับกาย ที่เป็นธรรมชาติซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จะขาดไปอย่างใดอย่างหนึ่งมิได้ จากการศึกษาชีวิตมนุษย์ในสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขได้ ในทรรศนะพุทธปรัชญาจะต้องดำเนินไป ตามหลักทิศ 5 ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานภาพ และหน้าที่ที่แตกต่างกัน แต่ก็มีความสัมพันธ์

กันตามหน้าที่ที่ได้ กล่าวไว้เป็นข้อปฏิบัติอย่างมีเหตุผลในคุณธรรม คือทิศ 63 ชีวิตมนุษย์ควรมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ การหลุดพ้นจากความทุกข์ พบว่ามีแนวทางการเอาชนะทุกข์ได้ด้วยตนเอง เมื่อดับตุแห่งทุกข์ได้อย่าง เป็นขั้นตอนจากข้อปฏิบัติอย่างง่าย ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา อริยสัจ 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 ปฏิบัติไปตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ไม่ตึงเกินไป และไม่ถือหย่อนยานเกินไป การดำเนินชีวิตอย่างนี้ก็จะเข้าถึงความดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง บรรลุนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง

พระปัญญา ธนปณฺโณ (บัวทอง) (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสมถกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสมถกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษากระบวนการ แลวิธีการในการบรรลุคุณธรรมในพระพุทธศาสนา และเพื่อธำรงรักษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป พบว่า ในสังคมปัจจุบัน บุคคลที่สนใจ และปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงนั้นมีน้อยลง สาเหตุนี้นำไปสู่การก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย แนวทางแก้ไขที่ใช้ได้ผลมาแต่โบราณ คือ การอบรมจิตใจให้เกิด ความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติอยู่ คือ

1. การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานเป็นการอบรมจิตให้สงบจนเกิดสมาธิ วิธีปฏิบัติ คือ ใช้การเพ่งกสิณ 10 อสุภะ 10 อนุสติ 10 อัปปมัญญาหรือพรหมวิหาร 4 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 จตุธาตุววัฏฐาน 1 และอรูปฌาน 4 ผลที่ได้รับคือสร้างเสริมกำลังใจในการดำรงชีวิต โยเน้นหลักสันโดษ คือ ให้พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินความจำเป็น ได้ขณิกสมาธิหรือมีสติสมบูรณ์ขึ้น ทำให้เป็นคนมีวินัย เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพขณะปฏิบัติงาน รับผิดชอบในหน้าที่การงาน ศึกษาเล่าเรียนความจำแม่นยำ และดีขึ้นโรคบางชนิดหายได้ มีความสุข ผิวพรรณผ่องใส อายุยืน เป็นต้น สิ่งสำคัญเป็นฐานไปสู่วิปัสสนากัมมัฏฐาน

2. การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผลที่ได้รับ คือ เพื่อรู้แจ้งสภาวธรรมตามความเป็นจริงด้วยปัญญาหรือบรรลุพระนิพพานแนวทางการปฏิบัติ ถ้าผู้ปฏิบัติพบครูบาอาจารย์ที่ถูกต้องเหมาะสมเป็นผู้มีความรู้ดี ผู้ปฏิบัติควรมีความพยายาม ตั้งใจปฏิบัติมีเวลาเพียงพอต่อการปฏิบัติ มีการปฏิบัติต่อเนื่อง เป็นต้น ตลอดจนต้องทำให้พละเกิดขึ้น และต้องปรับอินทรีย์ทั้ง 5 ให้เท่ากันเพื่อให้เกิดพลังจะทำให้บรรลุธรรมได้ตามกำลังวาสนาบารมีของแต่ละบุคคล

พระมหาธีรยุทธ์ ธริยุตฺโต (เกษม สุนทร) (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอารมณ์สมถกรรมฐานในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงอารมณ์สมถกรรมฐาน 40 ประการ เพื่อเป็นแนวทางในการสอน การปฏิบัติสมถกรรมฐาน ตลอดทั้งแง่มุมต่าง ๆ เพื่อ

นำไปสู่ ภาคปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการฝึกอบรม และปฏิบัติกรรมฐานของ พุทธศาสนิกชนทั่วไป จากการศึกษาพบว่าผลของการฝึกจิต ตามอารมณ์กรรมฐาน 40 อย่าง มีผลต่อชีวิตมาก เช่นยกระดับจิตวิญญาณสูงขึ้น ซึ่งพอสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1) สามารถเอาชนะนิวรณ์ 5 มีกามฉันทะ เป็นต้น หรือสามารถทำให้จิตมีความเป็นบวกแลมีความเป็นลบลดน้อยลงกว่าเดิม

2) สามารถได้อภิญญา 6 มีญาณที่ให้กำหนดใจคนอื่นได้ เป็นต้น

3) สามารถทำให้ได้พื้นฐานที่ดีมากในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

4) สามารถทำให้เข้าถึงสภาพจิตว่างหรือจิตประภัสสรได้ไวขึ้นกว่าเดิม

5) สามารถทำให้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ขึ้น คือ ทำอะไร มีความผิดพลาดน้อยลง

6) สามารถเพิ่มความจำให้แม่นยำขึ้น ยิ่งกว่าแต่ก่อน เพราะว่าจิตใจสงบขึ้น

7) สามารถทำงานได้มากขึ้น และมีประสิทธิภาพดี

8) สามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ดี เพราะรู้ดีถึง ภาววิสัย อัตวิสัย และปัญญาวิสัย

9) สามารถทำให้เป็นคนมีอารมณ์เยือกเย็น คือ มีกายิกสุข และเจตสิกสุขมากขึ้น

10) สามารถทำให้การศึกษาภาคปริยัติ ภาคปฏิบัติ และภาคปฏิเวธปรากฏภาพพจน์ได้ชัดเจนขึ้น ในตัวผู้ปฏิบัติกรรมฐาน

11) สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติกรรมฐานมองเห็นได้ว่า อารมณ์กรรมฐานเป็นหัวใจที่สำคัญที่สุดของพระพุทธปรัชญาเถรวาท

12) สามารถอยู่ในสังคมลบอย่างสงบสุขไม่เป็นทุกข์จนเกินไป

13) สามารถบำบัดโรคทางกาย ทางจิต และทางวิญญาณได้

14) เมื่อสิ้นอายุไขก็ตายอย่างมีสติสัมปชัญญะมากขึ้น (พระมหาธีรยุทธ์ ธรียุตฺโต (เกษมสุนทร), 2547: 236 หน้า)

นนทิวัต ได้เลิศ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของสถาบันพลังจิตตานุภาพที่มีต่อการพัฒนา แนวคิดในการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา ผลการศึกษาพบว่า บทบาทในการพัฒนาสังคม ของสถาบันพลังจิตตานุภาพนั้นเป็นไปแนวคิด ในการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนาคือการพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิตและพัฒนาปัญญาแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านศาสนวัตถุ ได้สร้างพระมหาเจดีย์ปูชนียวัตถุ และสถานปฏิบัติธรรมจำนวนมาก

2. ด้านการศึกษา จัดให้มีการศึกษาตั้งแต่วัยเด็กเล็กจนถึงระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาทั้งทางโลกทางธรรม

3. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และอาชีพ การสร้างฝึกอาชีพ และสถาบันออกแบบ

4. ด้านการพัฒนาจิตใจ

สถาบันพลังจิตตานุภาพเน้นการพัฒนาจิตใจของบุคคลเป็นหลัก โดยใช้หลักสูตรครูสมาธิที่เป็นแนวทางการฝึกสมาธิ เพื่อความสงบสุขในสังคม หลักการพัฒนาสังคมที่แท้จริงนั้น เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การพัฒนาคน

ไชยพล อภิณัฐลีลา (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธ ศาสตร์และวิทยาศาสตร์ กล่าวถึงหลักการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธศาสนาว่า เป็นไปโดยลำดับ คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา จนถึงภาวนามนปัญญา พัฒนาระบบนามธรรมเพื่อความสุขใจเป็นลำดับ ด้วยการฝึกฝนศักยภาพในการล่วงรู้ (สติ) แห่งธาตุรู้ อาทิ อนุสติ 10 สติปัฏฐาน 4 และวิธีการ ของวิปัสสนา การเรียนรู้ความจริงที่สมบูรณ์นั้นต้องเรียนรู้จากของจริง คือ จิตต้องไปสัมผัสภาวะนั้น ๆ จริง ๆ ด้วยญาณ ทัสสนะจึงจะเป็นการเห็นความจริงทั้งหมด ทั้งโดยโครงสร้างและกฎเกณฑ์ ทำให้ เข้าใจธรรมชาติทั้งหมดโดยภาพรวม เปรียบได้กับการเรียนรู้แบบนก คือ เมื่อต้องการเรียนรู้โลกก็ออกไปอยู่เหนือโลก แล้วมองโลกทีเดียวโดยภาพรวมด้วยปัญญาที่ล้ำลึกละเอียดกว้างขวาง มีข้อจำกัด ตรงที่ว่าบุคคลที่จะสามารถฝึกฝนแบบนี้ได้นั้นต้องมีพื้นฐานทางด้านจิตใจและสติปัญญาดีพอสมควร และดำเนินชีวิตตามรูปแบบเฉพาะเพื่อบำเพ็ญเพียร จึงจะบรรลุผลสูงสุด สำหรับบุคคลธรรมดาก็อาจ ฝึกฝนสร้างสรรค์ปัญญาตามวิธีดังกล่าวได้ โดยได้ผลตามสมควรแก่การฝึก แต่อาจไม่บรรลุผลสูงสุดส่วนการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนววิทยาศาสตร์ใช้ระบบการคิดคำนึงหาเหตุผลและการ ทดลองเพื่อพัฒนาในสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่า เพื่อความสะดวกกายเป็นสำคัญ ไม่เน้นการเรียนรู้โดย องค์รวมของความเป็นจริง แต่เน้นการเรียนรู้เฉพาะเรื่องมุ่งเจาะให้แคบลึกลงไปเรื่องเดียว เปรียบได้ กับการเรียนรู้แบบไส้เดือนที่ขุดคุ้ยอยู่เฉพาะรูที่ตนอยู่ เรียนรู้ทีละส่วน จึงใช้เวลานับไม่ถ้วนกว่าจะขุดคุ้ย แผ่นดินได้หมดทั่วทั้งโลก วิทยาศาสตร์จึงเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบสิ้น เป็นจุดหมายที่ไร้ปลายทาง แต่ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามการค้นพบ

พีรยุทธ เจริญสุขมงคล (2557) ได้ทำการงานวิจัยทางสถิติเกี่ยวกับประโยชน์ของการฝึกสมาธิแนวการ เจริญสติปัฏฐานอาจารย์ประจำวิทยาลัยนานาชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ได้รับ การตีพิมพ์เผยแพร่ใน Journal of Management & Organization และ Journal of

Spirituality in Mental Health. ซึ่งเป็นวารสารวิชาการนานาชาติที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ในส่วนแรก จะเป็นการศึกษาถึงประโยชน์ของการฝึกสมาธิที่มีต่อปัจจัยพื้นฐานในทางจิตวิทยาซึ่งมุ่งเน้นไปที่การ พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ การเสริมสร้างศักยภาพการรับรู้ความสามารถของตนเอง ตลอดจนการ จัดการกับความเครียด ในส่วนที่สองจะเป็นการวิเคราะห์ถึงประโยชน์จากการฝึกสมาธิที่ส่งผลต่อการ แก้ปัญหาในองค์กร ความเหนื่อยหน่ายกับงานและความพอใจของบุคคลากรที่มีต่องานในองค์กร ทุกรูปแบบของการทำสมาธิล้วนแต่ต้องอาศัยหลักการพื้นฐานแบบเดียวกัน ซึ่งหลักการพื้นฐานนี้ถือว่าเป็นแก่นของการทำสมาธิที่แท้จริงเลยทีเดียว หลักนั้นก็คือ “การมีสติรู้ตัวอยู่ในสภาวะ ปัจจุบันที่เรากำลังประสบอยู่” ซึ่งการฝึกสมาธิในแนวนี้มีชื่ออย่างเป็นทางการว่าการฝึกแนว “การเจริญสติปัฏฐาน” เมื่อได้ทราบถึงหลักของการฝึกสมาธิแนวการเจริญสติปัฏฐานมาพอสมควรแล้ว ส่วนแรกของงานวิจัยนี้จะมุ่นเน้นไปที่ประโยชน์ของการฝึกสมาธิที่มีผลต่อปัจจัยด้านพื้นฐานในทาง จิตวิทยา อันได้แก่ การเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ การพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนอง และการลดความเครียดในชีวิตประจำวัน

สมพร ธุรี (2558) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบพหุลักษณ์ของทัศนศิลป์ไทยในภาคใต้ จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลร่วมทางศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายมีผลต่อการแสดงออกของรูปแบบทัศนศิลป์ไทยในภาคใต้ 1) ความเชื่อความศรัทธาต่อทัศนศิลป์ที่ปรากฏในวัดต่าง ๆ ของคนหลายกลุ่มในเขตพื้นที่ภาคใต้ 2) ความเป็นผู้นำของผู้ปกครองบ้านเมือง 3) สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ จากการศึกษาในแต่ละรูปแบบของทัศนศิลป์ไทยมีการผสมผสาน 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) เกิดจากการจากผสมผสานทัศนศิลป์ 2) เกิดจากการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวในงานชิ้นเดียวกัน 3) เกิดจากช่างท้องถิ่นมีส่วนร่วมหรือมีผลประโยชน์ในการสร้างวัด 4) เกิดจากการมีพื้นที่อยู่ในชุมชนที่หลากหลายทั้งวัฒนธรรมสังคม การอยู่อาศัยการคมนาคม การเมืองการปกครอง ผู้คน ทำให้เกิดพหุลักษณ์ในการแสดงออกของรูปแบบทัศนศิลป์ไทยในภาคใต้ รูปแบบพหุลักษณ์ของทัศนศิลป์ไทยในภาคใต้ ประกอบด้วยรูปแบบช่างหลวงภาคกลาง รูปแบบศิลปะจีน รูปแบบศิลปะตะวันตก รูปแบบศิลปะประเพณีในรัชกาลที่ 4 รูปแบบศิลปะฮินดู-ชวา รูปแบบศิลปะมุสลิม และรูปแบบศิลปะท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งมีรูปแบบการผสมผสานความหลากหลาย และการประกอบกันของความโดดเด่นของเนื้อหาเรื่องราว เทคนิคเชิงช่าง การจัดองค์ประกอบ ลวดลายและอัตลักษณ์ในผลงานจิตรกรรมไทย สถาปัตยกรรมไทย และประติมากรรมไทยของการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันที่สะท้อนสังคมศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลาย ดังนี้ 1) การผสมผสานทางทัศนศิลป์เป็น

ชิ้นเดียวกัน 2) การผสมผสานทัศนศิลป์แบบแยกส่วน 3) การผสมผสานคตินิยมแบบหนึ่งแต่ถ่ายทอดให้ปรากฏอีกแบบหนึ่ง 4) การใช้รูปแบบเดิมดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ใช้สอยทางการสร้างสรรค์ใหม่ องค์ความรู้ที่มีคุณค่า และมีความสำคัญในความหลากหลายของรูปแบบทัศนศิลป์ไทยในภาคใต้ ที่ได้สะท้อน และแสดงออกถึงสังคม คติความเชื่อ ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ฝั่งทะเลทิศตะวันออกอ่าวไทย ซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ สืบสานพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมต่อไป

เชิด ด้วงไพร (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสื่อสารอัตลักษณ์ของศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ด้านจิตรกรรม. ผลการวิจัยพบว่า ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ ด้านจิตรกรรม มี 1) การสื่อสารอัตลักษณ์ด้านบุคคลของตนเองดังนี้ (1.1) การเข้าถึงแก่นของงานอย่างลึกซึ้ง และพัฒนาทักษะในการวาดภาพต่อเนื่อง (1.2) มีความเชื่อว่าศิลปะยกระดับจิตใจ รักศิลปะ และชอบวาดภาพ (1.3) ศิลปินพูดหรือเขียนตามผลงานที่ทำ (1.4) ใช้น้ำเสียงเปล่งเป็นภาษาว่ารู้จริง (1.5) ศิลปินใช้มือแสดงท่าทาง (1.6) มีอารมณ์ละเอียดอ่อน สุนทรียะ ลึกซึ้ง ซ่อนอยู่ภายในจิตใจ (1.7) แต่งกายมีเอกลักษณ์ของตนเองตามความเชื่อ (1.8) ดำเนินชีวิต ด้วยการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ 2) การสื่อสารอัตลักษณ์ผลงาน คือ (2.1) ผลงาน ไม่จำกัดขนาดวัสดุและสี (2.2) การสื่อความหมายเป็นนามธรรม คือ แสดงความรู้สึกออกมาเป็นภาพสัญลักษณ์ที่พัฒนามาจากของจริง (2.3) ความคิด และการสร้างสรรค์ผลงานมาจากความเชื่อเรื่อง ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพุทธศาสนา (2.4) หลักการจัดภาพมีการแสวงหาตัวตน และออกนอกกรอบของทฤษฎี (2.5) รูปทรงในภาพมีการดัดแปลงจากธรรมชาติ และใช้รูปทรงเรขาคณิต (2.6) การระบายสีแบบผสมผสานทั้งการเกลี่ยเรียบ และทิ้งร่องรอย การใช้โทนสีกำหนดจากเรื่องราว เนื้อหา และอารมณ์ 3) การสื่อสารอัตลักษณ์ทางสังคม คือ (3.1) การจัดทำเป็นหนังสือเล่มสิ่งพิมพ์เผยแพร่ การให้สัมภาษณ์ การบรรยาย ใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อออนไลน์ สื่อป้ายโฆษณาหลากหลายทั้งรูปแบบ และวัสดุ (3.2) กระบวนการแสดงผลงานที่สำคัญคือ การวางแผนด้านสถานที่ ภาพผลงานจิตรกรรมสูจิบัตร แสดงผลงานเดี่ยว 7-8 ครั้ง จำนวนผลงานแต่ละครั้ง 60-90 ผลงาน ไม่ได้ทำประชาสัมพันธ์เองกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ชมผลงานทุกคน ไม่มีการประเมินผลการแสดงผลงานอย่างเป็นทางการ หลังจากเป็นศิลปินแห่งชาติแล้วมีช่องทางการแสดงผลงานในสื่อออนไลน์เพิ่มมากขึ้น (3.3) การเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ด้านจิตรกรรม จะต้องมีการเสนอผลงานตามเกณฑ์การตัดสิน และการนำเสนอผลงานเพื่อเป็นศิลปินแห่งชาติโดยผู้อื่นเป็นหลัก และมีแนวโน้มที่จะนำเสนอ

ผลงานได้ด้วยตนเอง โดยไม่มีเงื่อนไขของเพศ และอายุ มีการสื่อสารอัตลักษณ์จากผลงานจิตรกรรมที่ต้องสร้างสรรค์ ให้ผลงานสื่อสารตัวเอง มีบุคลิกเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง มีการแสดงผลงานจิตรกรรมสู่สังคมอยางต่อเนื่อง สม่ำเสมอ

ธนาวุฒิ สุขสำราญ, จักรกฤษณ์ โปณะทอง และ จตุพล ยงศร (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศด้านนาฏศิลป์ ดนตรี คีตศิลป์ และทัศนศิลป์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ค่าความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศด้านนาฏศิลป์ ดนตรี คีตศิลป์ และทัศนศิลป์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ที่มากที่สุด คือ ด้านการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รองลงมา คือ ด้านการมุ่งเน้นบุคลากร ถัดมาสองด้านที่เท่ากัน คือ ด้านการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ และด้านผลลัพธ์การดำเนินการ ด้านการมุ่งเน้นระบบปฏิบัติการ ด้านภาวะผู้นำและการนำองค์กรและด้านการวางแผนกลยุทธ์ ตามลำดับ 2) รูปแบบการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศด้านนาฏศิลป์ ดนตรี คีตศิลป์ และทัศนศิลป์มี 7 องค์ประกอบ จำนวน 46 ข้อ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากและสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการนำรูปแบบไปใช่ ประกอบด้วย 1) นโยบายระดับกระทรวง จำนวน 7 ข้อ 2) นโยบายระดับสถาบัน จำนวน 7 ข้อ และ 3) นโยบายระดับคณะและวิทยาลัย จำนวน 7 ข้อ

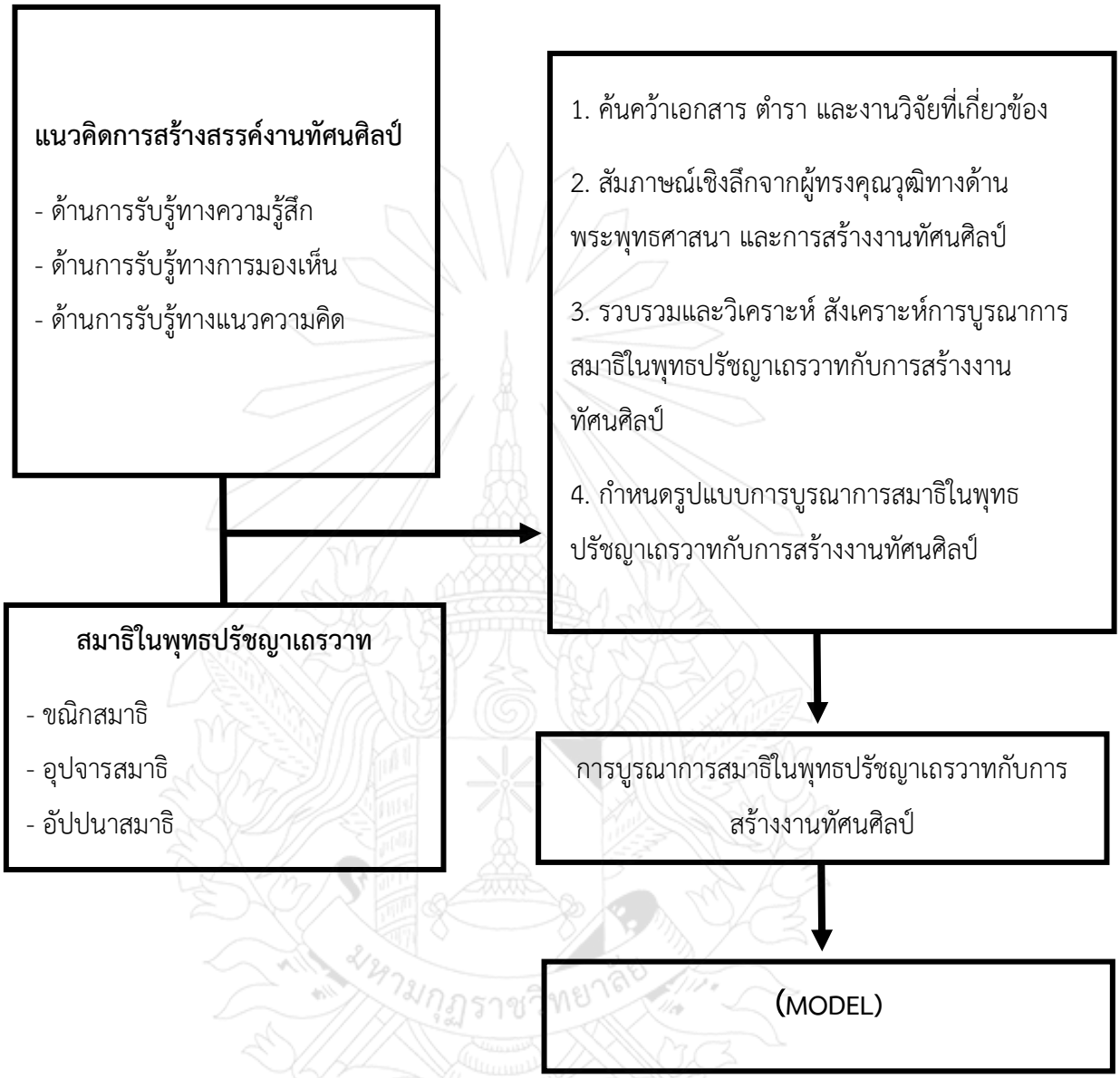
มุกดารัศมิ์ คำปา (2562) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาการสร้างสรรค์ชิ้นงานทางทัศนศิลป์โดยการจดักจิกรรมการเรียนรู้แบบค้นพบสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการจดักิจกรรมการเรียนรู้แบบค้นพบสูงก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2. การสร้างสรรค์ชิ้นงานทางทัศนศิลป์ของนักเรียนหลงัการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบค้นพบสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3. ความพึงพอใจของนกัเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบค้นพบอยู่ในระดับมากที่สุด และสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมพงษ์ เลิศวิมลเกษม (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมศิลปะแบบบูรณาการระหว่างทัศนศิลป์ และศิลปะการแสดงแบบสตรีทเพื่อส่งเสริมการรับรู้ ทางสุนทรียภาพในกลุ่มคนวัยทำงานผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะการเกิดสุนทรียภาพจากกิจกรรมศิลปะแบบบูรณาการที่สร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมสุนทรียภาพสำหรับคนวัยทำงาน มีวิธีการสร้าง และลักษณะการเกิดสุนทรียภาพที่คล้ายคลึงกัน โดยมีองค์ประกอบหลัก คือ เส้น สีรูปร่าง ช่องว่าง การทำซ้ำ ความกลมกลืน การตัด

กัน การใช้ลวดลาย 2) การพัฒนากิจกรรมศิลปะบูรณาการระหว่างทัศนศิลป์ และศิลปะการแสดงแบบสตรีทส่งเสริมการรับรู้ทางสุนทรียภาพ มี 4 องค์ประกอบหลัก 1) เนื้อหาที่ดึงดูดความสนใจ เช่น เนื้อหาที่เข้าถึงได้ง่ายหรือใกล้กับชีวิตประจำวัน เรื่องตลกขบขัน 2) รูปแบบการแสดง ที่มีรูปแบบเฉพาะ โดยการสร้างภาพเชิงทัศน์บูรณาการผ่านการเคลื่อนไหวร่างกายของศิลปะการแสดงแบบสตรีท 3) การแต่งกาย ที่สอดคล้องกับเนื้อหา 4) การออกแบบการเกิดสุนทรียภาพ 5 ระดับ ใช้เวลาในการจัดกิจกรรม 15 นาทีนอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ยืดหยุ่นสามารถจัดได้ในสถานที่ปิด เช่น ในห้องหรืออาคาร และสถานที่เปิด เช่น บนถนนหรือในสวนสาธารณะ

สรุปได้จากการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบถึงแนวคิดของงานทัศนศิลป์ ในหลายด้าน ความพึงพอใจที่นำไปสู่การรับรู้ถึงความงามทั้งในธรรมชาติ และศิลปะ คุณค่า และความสำคัญในความหลากหลายของรูปแบบทัศนศิลป์ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้เห็นความโดดเด่น 3 ด้าน ตามแนวคิดการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ 1.ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก 2.ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น 3.ด้านการรับรู้ทางแนวความคิด ส่วนในเรื่องของสมาธินั้น นักวิจัยท่านต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า สมาธิจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ เมื่อทำสมาธิให้เจริญแก่กล้ามากขึ้นจะนำไปสู่การเป็นอุปนิสัยในการเจริญสมาธิภาวนา ตลอดการสร้างเสริมบุญบารมี ให้เป็นไปเพื่อการรู้แจ้งในหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และยังมีการนำสมาธิเพื่อเป็นการพัฒนาการศิลปะการสร้างสรรค์ผลงานได้อีกด้วย โดยพบว่า สมาธิ 3 ระดับ คือ 1. ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ คนทั่วไปสามารถนามาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติ หน้าที่กิจการงานในชีวิตประจาวันให้ได้ผลดี 2. อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียด ๆ หรือจวนจะแน่วแน่ 3. อัปปนาสมาธิ สมาธิที่แน่วแน่แนบสนิท เป็นการเจริญสมาธิในขั้นฌาน ถือเป็น ความสำเร็จสูงสุดของการเจริญสมาธิสมาธิทั้ง 3 ระดับนั้นมีความสำคัญตามลำดับ สามารถที่จะนำมาบูรณาการในการสร้างงานทัศนศิลป์ ตามความเหมาะสมได้เป็นอย่างดี

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตารางที่ 1.1 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์” ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ เอกสารข้อมูลต่าง ๆ แล้วจึงนำเสนอผลการค้นคว้าเนื้อหาวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาความ ดังนี้

2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะ

2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

2.3 ทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย

2.4 สรุป

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะ

2.1.1 ความเข้าใจเบื้องต้นทางศิลปะ และการออกแบบ

วิชาหลักการออกแบบทางศิลปะในทุก ๆ สาขาวิชา ล้วนเป็นวิชาที่เกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับวิชาองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งผู้ที่จะศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะโดยทั่วไป เป็นพื้นฐานเสียก่อน เพื่อสร้างการรับรู้ทางความงาม รูปแบบ และแนวคิดในการสร้างสรรค์ที่เข้าใจ และนำไปพัฒนาในการฝึกปฏิบัติการออกแบบทางทัศนศิลป์ได้อย่างสมบูรณ์สวยงาม และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยในบทแรกนี้จะขอกล่าวถึงเรื่องของศิลปะไว้พอเล็กน้อย เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการต่อยอดทางความคิด ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการศึกษาในบทต่อไป ซึ่งในเบื้องต้นนั้นควรทำความเข้าใจกันก่อนว่าศิลปะนั้นคืออะไร

การจะจำกัดความหมายของศิลปะให้แน่นอนว่าหมายถึงอะไรนั้น เป็นเรื่องที่ยากที่สุด และอาจเป็นไปไม่ได้เลย เพราะศิลปะเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งต้องนาเสนอแนวความคิด และรูปแบบที่แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นนิยามหรือทฤษฎีทางศิลปะในสมัยหนึ่งอาจจะขัดแย้งหรือตรงข้ามกันในความคิดของอีกสมัยหนึ่งก็เป็นไปได้ (ชลูด นิ่มเสมอ, 2544 : 1) อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีความต่าง แต่ก็ยังมีเนื้อหาในประเด็นทางข้อมูลบางอย่างที่เป็นองค์ประกอบร่วมกันในการสร้างความเข้าใจพื้นฐานของศิลปะ เช่น หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์

หรืองานออกแบบในประเภทต่าง ๆ ตามความเหมาะสมและในส่วนของการเริ่มต้นนั้น จำเป็นต้องเข้าใจความหมายของศิลปะกันเสียก่อน

2.1.2 ความหมายของศิลปะ

ศิลปะ มีความหมายที่แตกต่าง และหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการนิยาม และทัศนะของนักปราชญ์ ผู้ทรงความรู้ทางศิลปะหรือนักวิชาการทั้งหลายในแต่ละสมัย ที่จะกำหนดแนวความคิดภายใต้หลักการหรือทฤษฎีใด ซึ่งพอจะยกตัวอย่าง และสรุปให้เกิดความเข้าใจไว้ดังนี้

ศิลปะ คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปลักษณ์ต่าง ๆ ให้ปรากฏในสุนทรียภาพ ความประทับใจหรือความสะเทือนอารมณ์ ความมีอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีหรือความเชื่อในลัทธิศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2541 : 26)

ตามทรรศนะของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวถึง ศิลปะ คืองานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ที่ต้องใช้ความพยายามด้วยมือ และความคิดของศิลปิน

ศาสตราจารย์พิเศษ อารี สุทธิพันธุ์ สรุปความหมายของศิลปะ คือ การถ่ายทอดความหมายต่าง ๆ อันประกอบด้วยจินตนาการอย่างมีทักษะ และความเข้าใจในสุนทรียภาพตามประสบการณ์ของศิลปินแต่ละคน

ศิลปะ คือสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออก ซึ่งความอารมณ์ความรู้สึก ปัญญา ความคิด และหรือความงาม (ชลูด นิ่มเสมอ, 2544 : 15)

ศิลปะ คือ ผลงานของมนุษย์ที่เกิดจากความคิด และการสร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบ และลักษณะต่าง ๆ โดยแสดงออกทางด้านทักษะ กระบวนการสุนทรียภาพ ความรู้สึกประทับใจ ความสะเทือนอารมณ์ และรสนิยมของแต่ละคนที่ปรากฏให้เห็นในสังคม (สมภพ จงจิตต์โพธา, 2554 : 7)

จากความหมายของศิลปะข้างต้นพอสรุปได้ว่า ศิลปะ คือ ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกถึงทักษะฝีมือ ความคิดสร้างสรรค์ อารมณ์ความรู้สึก และความงามในประเด็นของความหมายของศิลปะ เพื่อสร้างความเข้าใจเพิ่มเติม จึงขอกล่าวถึงแนวคิดและนิยามทางศิลปะจากทฤษฎีศิลปะต่าง ๆ พอสังเขปดังนี้

ฮาโรลด์ เอ็ช ติตุส (Harold H.Titus) ได้ค้นคว้า และรวบรวมทฤษฎีศิลปะ (Theories of Art) ไว้ซึ่งพบว่ามีทั้งหมด 7 ทฤษฎีด้วยกัน ซึ่งการให้ความหมายของศิลปะก็แตกต่างกันไปตาม

แนวความคิดหลักของทฤษฎีดังกล่าว พอสรุปดังต่อไปนี้ (รูปแบบและแนวคิดในงานทัศนศิลป์, https://sites.google.com/site/rupbaeblaeanaew/)

1. ศิลปะ คือ การเลียนแบบ (Art as Imitation) ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีเก่าแก่ มีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ โดยมีพื้นฐานความคิดมาจากเพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งถือว่าการเลียนแบบวัตถุธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน จัดว่าเป็นสิ่งสวยงามที่สุด ดังนั้นความคิดแก่นของทฤษฎีนี้ การเลียนแบบวัตถุธรรมชาติอะไรบางอย่าง ที่ปรากฏออกมาก็คือ ศิลปะ นั่นเอง

2. ศิลปะ คือ ความพึงพอใจ (Art as Pleasure) ทัศนะนี้มองว่า ศิลปินคือบุคคลซึ่งพึงพอใจในความงาม และใช้เวลาของเขาสร้างสิ่งสวยงาม ศิลปินจึงพึงพอใจในงานของตัวเอง และยังหวังให้บุคคลอื่นพึงพอใจในผลงานของตนด้วย ดังนั้น ความหมายของศิลปะ ก็คือ การให้ความพึงพอใจทางสุนทรียะ

3. ศิลปะ คือ การเล่น (Art as Play) ความคิดที่ว่า ศิลปะคือรูปแบบของการเล่นนี้ เริ่มจากแนวคิดของ คานต์ (Kant) จากนั้น ชิลเลอร์ (Schiller) นำมาปฏิบัติ และสเปนเซอร์(Spencer) นำไปพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นทฤษฎีที่เรียกกันว่า “Spieltrieb” หรือเรียกว่า ทฤษฎีแรงกระตุ้นให้เล่น ทั้งนี้การเล่นนั้นถือว่าเป็นการแสดงออกที่เกิดจากชีวิตจิตใจ จึงต่างไปจากกิจกรรมที่เป็นงาน (Work) ของมนุษย์แต่ให้ความพึงพอใจสูง สเปนเซอร์ ถือว่า ศิลปะคือการแสดงออกของพลังงานส่วนเกิน เช่นเดียวกับการเล่น ศิลปะก็คือการแสดงออกซึ่งเกิดขึ้นเองของพลังที่สำคัญแก่ชีวิต ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่ไม่คำนึงถึงประโยชน์

4. ศิลปะ คือ อันตรเพทนาการ (Art as Empathy) อันตรเพทนาการ หมายถึง ท่าทีของประสาทที่รู้สึกคล้อยตามซึ่งเกิดกับผู้กำลังชมศิลปวัตถุ ทั้งนี้อันตรเพทนาการเป็นการสร้างจินตนาการของผู้ชมให้เป็นอันเดียวกันกับศิลปวัตถุ โดยการถ่ายทอดความรู้สึก และการตอบสนองของผู้ชมลงไปในศิลปวัตถุ

5. ศิลปะ คือ การสื่อสาร (Art as Communication) นักปราชญ์จำนวนมากคิดว่าการสื่อสารเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แท้จริงแล้วเป็นหัวใจของศิลปะ ซึ่งเลโอตอลสตอย (Leo Tolstoy) กล่าวไว้ว่า “...ศิลปะ คือ การสื่อสารของอารมณ์ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งให้แก่บุคคลอื่น ๆ ที่มีอารมณ์อย่างเดียวกัน โดยการใช้เส้น สี เสียง การเคลื่อนไหวหรือคำพูด อารมณ์ยิ่งรุนแรงเพียงใด ศิลปะก็ยิ่งดีเพียงนั้น...”

6. ศิลปะ คือ การแสดงออก (Art as Expression) ทฤษฎีนี้ถือว่า วัตถุประสงค์ของศิลปะอยู่ที่การแสดงอารมณ์ภายในของมนุษย์ออกมาให้ปรากฏ แม้ว่าศิลปะเป็นการแสดงออกซึ่งอารมณ์ก็ตามแต่การแสดงอารมณ์ทุกอย่างก็มิได้เป็นศิลปะไปเสียหมด

7. ศิลปะ คือ คุณลักษณะของประสบการณ์ (Art as a Quality of Experience) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) กล่าวว่า ศิลปะ คือ คุณลักษณะซึ่งแทรกอยู่กับประสบการณ์ ซึ่งพบได้ในประสบการณ์ทั่วไปของเรานี่เอง ลักษณะทางสุนทรีย์มีอยู่ในประสบการณ์ทั่วไปทั้งหมด

จากการรวบรวมความหมายของศิลปะตามแนวคิดหลักของทฤษฎีดังกล่าว ซึ่งในแต่ละยุคสมัยก็เน้นทัศนะเกี่ยวกับความหมายของศิลปะที่แตกต่างกันไป และเมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า ศิลปะเป็นไปได้ในความหมายเกือบทุกสิ่งตามที่ทุกทฤษฎีได้กล่าวถึง เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นบนพื้นฐานความคิด อารมณ์และความรู้สึกภายใน ที่แสดงออกมาเป็นผลงานในรูปแบบต่าง ๆ โดยเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่จะเกิดมุมมองทางความคิด การสรุปคุณค่าและการนิยามความหมายที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการมองสิ่งเดียวในแง่มุมที่แตกต่างกัน

จากนิยามความหมายของศิลปะที่ผ่านมา ถือว่าเป็นมุมมองในภาพรวมที่กว้างยังคงมีมุมมองความหมายของศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะตามการรับรู้ โดยพื้นฐานซึ่งศาสตราจารย์ ชลูด นิ่มเสมอ ได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้ (ชลูด นิ่มเสมอ, 2544 : 2)

ในปัจจุบัน เมื่อเราพูดถึงศิลปะคาเดียวจะ หมายถึง เฉพาะศิลปะที่เป็นวิจิตรศิลป์เท่านั้น ส่วนงานศิลปะที่ทำขึ้นเพื่อจุดประสงค์อย่างอื่นจะเรียกว่าประยุกต์ศิลป์หรือเรียกจำแนกออกไปตามสาขา เช่น อุตสาหกรรมศิลป์ (Industrial art) นิเทศศิลป์ (Communication art) มัณฑนศิลป์ (Decorative art) เป็นต้น ซึ่งหมายความว่า ได้ประยุกต์ศิลปะหรือสุนทรียภาพเข้าไปในงานอุตสาหกรรมงานสื่อสารมวลชนหรืองานตกแต่งบ้านเรือนแล้ว

นอกจากนี้ คำว่าศิลปะยังมีความหมายในวงที่แคบเข้ามาอีก 2 ความหมาย คือ

1. ศิลปะ หมายถึง เฉพาะงานทัศนศิลป์ ซึ่งประกอบด้วยจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และงานสร้างสรรค์อื่นซึ่งใช้การเห็นเป็นปัจจัยในการรับรู้เท่านั้น คำว่าศิลปิน (Artist) ที่นิยมใช้กันทั่วไปทุกวันนี้ ส่วนมากหมายถึงผู้สร้างงานทัศนศิลป์ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม และ

ศิลปินภาพพิมพ์สำหรับผู้ทำงานศิลปะสาขาอื่นไม่นิยมเรียกว่าศิลปิน แต่จะมีคำเฉพาะตามสาขาอาชีพ เช่น สถาปนิก นักประพันธ์ นักดนตรี นักแสดง มัณฑนากร นักออกแบบ เป็นต้น

2. ศิลปะ หมายถึง ความมีคุณภาพหรือคุณค่าทางศิลปะของผลงาน ดังนั้นหากผลงานที่ออกมาไม่มีคุณค่าทางสุนทรียะหรือไม่มีความงามที่เพียงพอ ก็ไม่อาจจัดให้ผลงานชิ้นนั้นเป็นงานศิลปะได้

กล่าวโดยสรุป การทำความเข้าใจในเบื้องต้นทางศิลปะ ในเรื่องของนิยามความหมาย และจากทฤษฎีศิลปะต่าง ๆ ทั้งในภาพกว้างและตามลักษณะที่เฉพาะเจาะจงนั้น ทำให้เกิดความเข้าใจในพื้นฐานของการรับรู้ถึงศิลปะว่ามีคุณลักษณะที่เป็นตัวร่วมที่สำคัญที่สุดก็คือ การแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก และความงาม โดยผ่านทางรูปทรงที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งผลงานศิลปะที่เกิดขึ้นดังกล่าวย่อมมีความหลากหลายตามวัตถุประสงค์ของศิลปินผู้สร้าง ดังนั้นการจัดแบ่งประเภทของศิลปะจึงเป็นการทำความเข้าใจในธรรมชาติของรูปแบบ และจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ของศิลปะให้เป็นระบบ และแยกเป็นส่วนต่าง ๆ ซึ่งจะกล่าวถึงเนื้อหาในหัวข้อต่อไป

2.1.3 ประเภทของศิลปะ

การแบ่งประเภทของศิลปะนั้นมีผู้แบ่งไว้หลายแนวทางจำแนกแนวทางการแบ่งไว้ดังนี้ (ชลูด นิ่มเสมอ, 2544 : 3-4)

1. ศิลปะแบ่งตามจุดมุ่งหมายของการสร้าง
2. ศิลปะแบ่งตามลักษณะของสื่อในการแสดงออก
3. ศิลปะแบ่งตามลักษณะของการรับสัมผัส

1. ศิลปะแบ่งตามจุดมุ่งหมายของการสร้าง

การแบ่งประเภทของศิลปะตามจุดมุ่งหมายของการสร้างอาจแบ่งได้ดังนี้

1.1 วิจิตรศิลป์ (Fine art) ได้แก่ งานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้สึกทางสุนทรียภาพ ให้อารมณ์สะเทือนใจ ปลุกความเห็นแจ้ง ให้ประสบการณ์ใหม่หรือให้ความประเทืองปัญญาแก่ผู้ดู

1.2 ประยุกต์ศิลป์ (Applied art) เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่นนอกเหนือจากความชื่นชมในคุณค่าของศิลปะโดยตรง เช่น ภาพหรือลวดลายที่ใช้ตกแต่งอาคารหรือเครื่องเรือน รูปทรง สีสันของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่ออกแบบให้เป็นที่พอใจของผู้บริโภค หรือ

เครื่องใช้ไม้สอยที่ทำขึ้นด้วยฝีมือประณีต ศิลปะที่ประยุกต์เข้าไปในสิ่งที่ใช้ประโยชน์เหล่านี้ จะให้ความพอใจอันเกิดจากความประณีต สวยงาม ความกลมกลืนแก่ประสาทสัมผัส ควบคู่ไปกับประโยชน์ใช้สอย

2. ศิลปะแบ่งตามลักษณะของสื่อในการแสดงออก

สื่อในการแสดงออกหรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า สื่อสุนทรียภาพของงานศิลปะแต่ละสาขาย่อมแตกต่างไปตามธรรมชาติของการแสดงออก ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 5 สาขา คือ

2.1 จิตรกรรม (Painting) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้สี แสงเงา และแผ่นภาพที่แบนราบ เป็นงาน 2 มิติ ซึ่งบางครั้งอาจใช้หลักทัศนียภาพลวงตาให้เกิดภาพ 3 มิติ

2.2 ประติมากรรม (Sculpture) เป็นศิลปะที่แสดงออกเป็น 3 มิติด้วยการใช้วัสดุ และปริมาตรของรูปทรง

2.3 สถาปัตยกรรม (Architecture) เป็นศิลปะที่แสดงออกเป็น 3 มิติด้วยการใช้วัสดุโครงสร้าง และปริมาตรของที่ว่างกับรูปทรง

2.4 วรรณกรรม (Literature) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้ภาษา

2.5 ดนตรี และนาฏกรรม (Music and Drama) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้เสียง (หรือภาษา) และความเคลื่อนไหวของร่างกาย

3. ศิลปะแบ่งตามลักษณะของการรับสัมผัส

ประสาทรับสัมผัสของมนุษย์ประกอบด้วยประสาททางตา หู จมูก ลิ้น และกาย แต่การรับสัมผัสที่ให้ความพอใจในสุนทรียภาพในระดับสูงมี 2 ทาง คือ ทางตา และทางหู ดังนั้น จึงมีการแบ่งศิลปะตามลักษณะของการรับสัมผัสออกได้เป็น 3 สาขา คือ

3.1 ทัศนศิลป์ (Visual art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการเห็น ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และสถาปัตยกรรม

3.2 โสตศิลป์ (Audio art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสได้ด้วยการฟัง ได้แก่ ดนตรี และวรรณกรรม (ผ่านการอ่านหรือร้อง)

3.3 โสตทัศนศิลป์ (Audio visual art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการฟัง และการมองเห็นพร้อมกัน ได้แก่ นาฏกรรม การแสดง ภาพยนตร์ ซึ่งเป็นการผสมกันของวรรณกรรม ดนตรี และทัศนศิลป์ บางแห่งเรียกศิลปะสาขานี้ว่าศิลปะผสม (Mixed art)

งานศิลปะปัจจุบันนี้ส่วนมากไม่อยู่ในขอบเขตของสาขาใดสาขาหนึ่งอย่างเคร่งครัด ศิลปินทดลองผสมสื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้ผลของการแสดงออก และการรับสัมผัสสูงที่สุด เริ่มตั้งแต่การผสมกันระหว่างศิลปะที่ใช้สื่อรับสัมผัสทางเดียวกันก่อน เช่น จิตรกรรมกับประติมากรรม ซึ่งเป็นสื่อทางทัศนศิลป์ไปจนการผสมต่างสาขา เช่น งานจิตรกรรมผสมกับงานประติมากรรม ดนตรีวรรณกรรม และนาฏกรรม เป็นต้น งานบางชิ้นอาจมีกลิ่น และการสัมผัสทางกายผสมเข้าไปด้วยตามเจตนาของศิลปินที่จะให้เป็นไป รูปแบบของงานในลักษณะนี้อยู่ในประเภทของศิลปะสื่อผสม (Mixed Media Art) (ชลูด นิ่มเสมอ, 2544 : 4)

2.1.4 องค์ประกอบของศิลปะ

จากการพิจารณาความหมายของศิลปะโดยสรุปที่ว่า ศิลปะ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก ความคิดหรือความงามนั้น

ชลูด นิ่มเสมอ ได้กล่าวถึง ศิลปะนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โครงสร้างทางวัตถุที่มองเห็นได้ ซึ่งเราเรียกว่า รูปทรง (form) กับอีกส่วนหนึ่งที่เป็นการแสดงออกอันเป็นผลที่เกิดจากโครงสร้างทางวัตถุนั้น ซึ่งเราเรียกส่วนหลังนี้ว่า เนื้อหา (content) ซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดดังนี้ (ชลูด นิ่มเสมอ, 2544 : 18-23)

รูปทรง

รูปทรง คือ สิ่งที่มองเห็นได้ในทัศนศิลป์ เป็นส่วนที่ศิลปินสร้างขึ้นด้วยการประสานกันอย่างมีเอกภาพของทัศนธาตุ (visual elements) ได้แก่ เส้น น้ำหนัก อ่อนแก่ ที่ว่าง สี และลักษณะพื้นผิว รูปทรงมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นโครงสร้างทางรูป ได้แก่ ทัศนธาตุที่รวมตัวกันอย่างมีเอกภาพกับส่วนที่เป็นโครงสร้างทางวัตถุ ได้แก่ วัสดุที่ใช้ในการสร้างรูป เช่น สี ดินเหนียว ไม้ กระดาษ ผ้า โลหะ ฯลฯ และเทคนิคที่ใช้กับวัสดุเหล่านั้น เช่น การระบาย การปั้น การแกะสลัก การปะ การทอ การเชื่อมต่อ ฯลฯ

องค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างของรูปทรง ซึ่งได้แก่ การประสานกันอย่างมีเอกภาพของ ทัศนธาตุนี้เป็นส่วนสำคัญที่สุด เพราะถ้าศิลปินสร้างรูปทรงให้มีเอกภาพไม่ได้หรือไม่สมบูรณ์ รูปทรงนั้นก็ขาดชีวิต ขาดเนื้อหา ไม่สามารถจะแปลหรือสื่อความหมายใด ๆ ได้

เนื้อหา

เนื้อหา คือ ความหมายของงานศิลปะที่แสดงออกผ่านรูปทรงทางศิลปะ (artistic form)

เนื้อหาประกอบด้วย 2 ส่วน คือ เรื่อง (subject) หมายถึง จุดเริ่มต้นของการสร้างงานศิลปะแบบรูปธรรม เช่น คน พืช สัตว์ สิ่งของ ทิวทัศน์ ศาสนา สงคราม ฯลฯ หรือหมายถึง “ภาพนี้เกี่ยวกับอะไร” หรือต้องการสื่อถึงอะไร เป็นต้น ส่วนงานศิลปะแบบนามธรรมนั้นจะไม่มีเรื่อง เพราะศิลปินต้องการแสดงออกโดยใช้การประสานกันของรูปทรงเป็นสาระสำคัญที่ไม่ต้องอ้างอิงความจริงเนื้อหาผ่านเรื่องราวใด ๆ

แนวเรื่อง (theme) หมายถึง ส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของเนื้อหาที่เน้นแนวความคิด (concept) ของศิลปินที่มีต่อเรื่องหรือรูปทรงที่เป็นสาระหรือแนวทางการสร้างสรรค์มากกว่าเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของงานศิลปะเมื่อมองจากด้านการสร้างสรรค์หรือผู้ที่สร้างสรรค์เพราะเป็นแนวคิดที่เป็นโครงสร้างเบื้องต้นของการสร้างงาน

เนื้อหาแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เนื้อหาภายใน หรือเนื้อหาทางรูปทรงกับเนื้อหาภายนอก หรือเนื้อหาทางเรื่องราวหรือทางสัญลักษณ์

เนื้อหาภายใน เป็นเนื้อหาที่เกิดจากการประสานกันอย่างมีเอกภาพของทัศนธาตุในรูปทรง เป็นเนื้อหาของรูปทรงโดยตรง เนื้อหาประเภทนี้จะให้อารมณ์ทางสุนทรียภาพแก่ผู้ดู เป็นอารมณ์ทางศิลปะที่บริสุทธิ์ที่แสดงพลังความรู้สึกส่วนตัวในการแสดงออกของศิลปิน

เนื้อหาภายนอก จะมีอยู่ในเฉพาะในศิลปะแบบรูปธรรมที่มีเรื่อง เช่น คน สัตว์ วัตถุ สิ่งของ หรือเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นความหมายของเรื่อง และแนวเรื่องที่สื่อความหมายได้จากรูปทรง

ดังนั้นในงานแบบรูปธรรมจะมีเนื้อหาทั้งภายใน และภายนอก ซึ่งให้อารมณ์ทั้งทางศิลปะและอารมณ์อื่น ๆ ควบคู่กันไป แต่ในงานแบบนามธรรมจะมีเนื้อหาภายในเพียงอย่างเดียว โดยให้อารมณ์ทางศิลปะที่บริสุทธิ์ ซึ่งในงานศิลปะที่ดีทั้งเรื่อง แนวเรื่อง และรูปทรงจะต้องประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพเสมอ

สรุปได้ว่า ศิลปะ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกซึ่งความคิด ทักษะฝีมือ อารมณ์ความรู้สึก และความงาม การสรุปคุณค่า และนิยามความหมายของศิลปะที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย จึงเป็นเรื่องปกติ เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่ถูกแสดงออกมาจากความรู้สึกภายในตามการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติที่จะเกิดมุมมองทางความคิดที่แตกต่างกัน ตามแต่ความเชื่อและรสนิยมของแต่บุคคลใน ยุคสมัยนั้น ๆ ซึ่งถือได้ว่า เป็นการมองสิ่งเดียวในมุมมองที่แตกต่างกันศิลปะมีความหลากหลายตามแต่วัตถุประสงค์ของศิลปินผู้สร้าง โดยความเข้าใจร่วมกันสามารถจัดแบ่งเป็นประเภทของศิลปะได้สองประเภท ตามจุดมุ่งหมายของการสร้าง คือ วิจิตรศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อ

ความรู้สึกทางความงาม และประยุกต์ศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ และมีคุณค่าทางความงามองค์ประกอบของศิลปะนั้นมีสองส่วนที่สำคัญ ได้แก่ รูปทรง คือ โครงสร้างทางวัตถุที่มองเห็นได้กับอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ เนื้อหา คือ การแสดงออกที่เกิดจากรูปทรงนั้น ซึ่งทั้งสองส่วนต้องประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพจึงจะเป็นงานศิลปะที่ดี และสมบูรณ

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

2.2.1 พื้นฐานการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

การแสวงหาความรู้ในการสร้างสรรค์เมื่อพิจารณาการสร้างสรรค์ในปัจจุบัน ที่มีความหลากหลายในแง่ศิลปะสัมพันธ์กับโลกภายนอก การสัมผัส การรับรู้ ภาพในสมอง และการตีความการแสดงออกทางศิลปะก็คือการนำเสนอภาพความคิดหรือภาพในสมองสร้างสรรค์ศิลปะจากฐานความรู้ความคิดและการปฏิบัติ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546 : 121) การสร้างสรรค์เป็นการนำความรู้จากการศึกษาพื้นฐานศิลปะทั้ง 4 แกน เพื่อนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ 2) ความรู้ด้านสุนทรียศาสตร์ 3) ความรู้ด้านศิลปะปฏิบัติ และ 4) ความรู้ด้านศิลปะวิจารณ์ ทัศนศิลป์ละทัศนศิลป์เน้นการรับรู้ทางการมองเห็นหรือทางประสาทตาเป็นสำคัญดังนั้นผลงานศิลปะ จึงมักแฝงไว้ด้วยแรงผลักดัน แรงจูงใจ ความเก็บกด ความอยาก และความรู้สึกอื่น ๆ ดังนั้นความมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ที่สำคัญจำเป็นต้องศึกษาทางด้านทฤษฎี และด้านปฏิบัติพร้อม ๆ กันไป เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์มีสิ่งที่ต้องหาคำตอบด้วยตนเองเบื้องต้น ซึ่งเป็นพื้นฐานของการการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์

2.2.2 สิ่งดลใจในการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ (Inspiration) สิ่งดลใจที่ทำให้เกิดการรับรู้ในการสร้างสรรค์ ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มูลเหตุของการรับรู้ ดังนี้

1. ธรรมชาติ (Nature) ความหมายตามขอบข่ายของธรรมชาติ การตีความหมายตามขอบข่ายนี้ อาศัยพื้นฐานของการรับรู้อยู่ที่ธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ทั้งหลายในโลกก่อให้เกิดลักษณะของการถ่ายทอดในผลงาน เช่น โดยการเลียนแบบธรรมชาติ การปรับเปลี่ยนธรรมชาติให้เป็นรูปทรงสามมิติ และสองมิติมองเห็นได้ การดัดแปลงจากธรรมชาติผ่านความคิดสร้างสรรค์ให้มีความงาม

ภาพประกอบ 1 สิ่งดลใจจากธรรมชาติ (Nature)

แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

2. บุคคล (Individual) ความหมายตามขอบข่ายของบุคคล การตีความหมายนี้อาศัยพื้นฐานแนวคิดอยู่ที่ความสำคัญของบุคคลทางด้านสิทธิเสรีภาพ และการแสดงออกโดยมีความคิดรวบยอดดัง เช่น การแสดงออกของบุคคลที่สามารถเลือกวัสดุ และใช้เครื่องมือสร้างงานเป็นรูปทรงตามที่ตนต้องการ การใช้รูปแบบที่มีความหมายในตัวเอง และมีความหมายต่อบุคคล เป็นการแทนบุคลิก การสร้างความงามใหม่สำหรับยุค และเป็นการเร้าให้เกิดการแสวงหา

ภาพประกอบ 2 สิ่งดลใจจากบุคคล (Individual)

แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

3. สังคม (Social) ความหมายตามขอบข่ายของสังคม การตีความหมายนี้มีพื้นฐานจากแนวคิดของสังคม โดยมีความคิดรวบยอด เช่น เป็นสื่อในสังคม เป็นภาษาภาพมองเห็น มีขนาดตำแหน่งติดตั้งตามที่สังคมต้องการ เป็นการเสริมสร้าง และยกย่องผู้นำศาสนาหรือผู้มีอำนาจ เป็นเครื่องมือในการปลุกระดมความคิด และการกระทำ เป็นการชี้แนะความเป็นไปของสังคมสมัยนั้น (อารี สุทธิพันธ์, 2532 : 60-61)

ภาพประกอบ 3 สิ่งดลใจจากสังคม (Social)

แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

สาเหตุที่ผลักดันหรือสิ่งดลใจที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบนั้นโดยทั่วไป 5 ประการ คือ 1) สาเหตุอันเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา และความรู้สึกกลัวในสิ่งที่มนุษย์ไม่รู้ 2) สาเหตุอันเนื่องมาจากอิทธิพลของบุคคลสำคัญในแต่ละยุคแต่ละสมัย และอิทธิพลของผู้อุปการะศิลปิน 3) สาเหตุอันเนื่องมาจากสภาวะทางเศรษฐกิจทำให้รูปแบบศิลปกรรมเปลี่ยนแปลง 4) สาเหตุอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และปริมาณของทรัพยากร และ 5) สาเหตุอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่

สาเหตุสำคัญทั้ง 5 ประการนี้เกิดจากเนื้อหาหลัก คือ (1) เนื้อหาจากแหล่งธรรมชาติ (nature) (2) เนื้อหาจากแหล่งสังคม (social) และ (3) เนื้อหาจากแหล่งบุคคล (individual) ทำให้เกิดความคิดใหม่เกี่ยวกับรูปแบบของศิลปกรรม ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะตามแนวคิดใหม่จึงตกลงกันว่า ศิลปะคือ การถ่ายทอดรูปแบบตามคุณภาพของการรับรู้ (อารี สุทธิพันธ์, 2532 : 94)

2.2.3 เรื่องราวในการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ สามารถประมวลหมวดหมู่ของเรื่องราวที่ปรากฏบนผลงานศิลปะ เป็นหมวดหมู่ได้ 4 หมวดใหญ่ ๆ คือ

1. มนุษย์ และธรรมชาติของมนุษย์ (Man and his own nature) ซึ่งมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ ความรัก (love) ความกลัว (fear) ความหยิ่งผยอง (pride) ความเปล่าเปลี่ยว (loneliness) ความทะเยอทะยาน (courage) (ภาพประกอบ 4)

ภาพประกอบ 4 เรื่องราวมนุษย์ และธรรมชาติของมนุษย์
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

2. มนุษย์ และบุคคลอื่น (Man and other people) ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว (family) การแสดงสนุกสนาน และการกีฬา (fun and games) ความต้องการทำงาน (the need to work) ความก้าวร้าวรุกราน (aggressive) ความหลอกลวง (man apes himself) และความเปลี่ยนแปลงทางวัย (the age of man)

ภาพประกอบ 5 เรื่องราวมนุษย์และบุคคลอื่น
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

3. มนุษย์ และสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่มนุษย์ (Man and the un-personal environment) ซึ่งมีเรื่องราวกับเทคโนโลยี เมืองนคร การทดลอง การทำลาย ความรุนแรง

ภาพประกอบ 6 เรื่องราวมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่มนุษย์
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

4.มนุษย์ และความเชื่อ (Man and the intangible) ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับศีลธรรม (morality) ความฟุ้งเฟ้อ (fantasy) ความงาม (beauty) ความฉลาดสกัดตัดทอน (abstraction) และความคิดสร้างสรรค์ (creation)

ภาพประกอบ 7 เรื่องราวมนุษย์ และความเชื่อ
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

เรื่องราวทั้ง 4 หมวดใหญ่เป็นที่นิยมในแต่ละยุคแต่ละสมัยแตกต่างกันตามสภาพสังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไป เนื้อหา และเรื่องราวที่มนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็น อยากบันทึกโลกภายนอกตามความต้องการของโลกภายใน เมื่อปฏิบัติตามความต้องการผลงานก็เรียกว่าศิลปะ ที่ถ่ายทอดรูปแบบซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ กันหลายรูปแบบ และแต่ละรูปแบบนั้นมีเอกลักษณ์ของตัวเองที่สอดคล้องกับความต้องการ และความเชื่อของสังคมทุกยุคทุกสมัย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัสดุ วิธีการ และเรื่องราวตามความนิยม และสภาพแวดล้อมของสังคม ดังนั้นปัญหาการถ่ายทอดจึงเป็นปัญหาที่มีกระบวนการแตกต่างกัน และผู้ศึกษาศิลปะจะต้องทำความเข้าใจ (อารี สุทธิพันธ์, 2532 : 94-95)

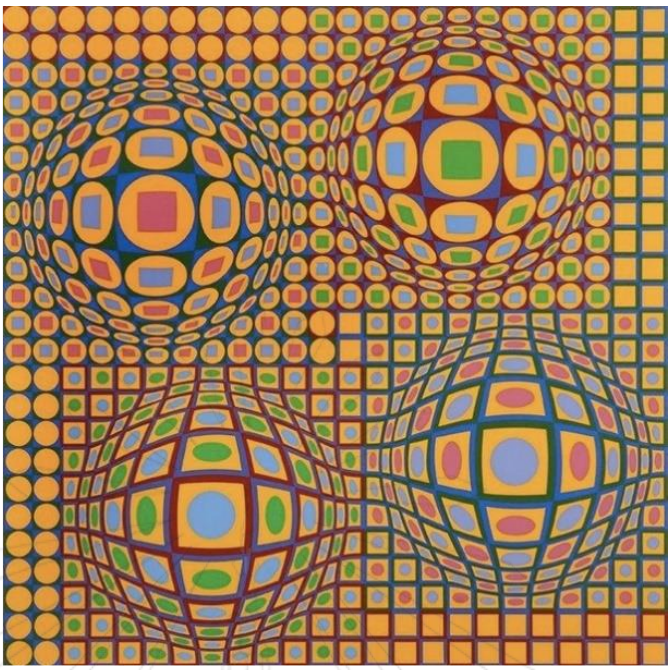
2.2.4 ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์ คือ ความสามารถของมนุษย์ทุกคนในอันที่จะสร้าง คือ ประดิษฐ์ผลิตผลออกใหม่ด้วยวัสดุ วิธีการ ตามความต้องการของตน และเป็นประโยชน์ต่อสังคม ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการฝึกฝนปฏิบัติจากการทอดลองสม่ำเสมอจากประสบการณ์ตรงของมนุษย์ ซึ่งทำให้เกิดการค้นพบ และการคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด (อารี สุทธิพันธ์,

2532 : 99) ความคิดสร้างสรรค์เป็นพฤติกรรมอันสำคัญของอารมณ์อย่างหนึ่ง เป็นความอยาก ความต้องการสร้างสิ่งใหม่สิ่งแปลกสำหรับตน เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นอยากแสวงหาความรู้ หาประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์ มีส่วนประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การรับรู้ (Perception) ในการสร้างสรรค์ศิลปะการรับรู้เป็นส่วนประกอบอันสำคัญยิ่ง การพัฒนาการรับรู้ และพยายามสังเกตจากการรับรู้ของแต่ละคนมีความแตกต่างกันไปไม่เหมือนกัน บางคนมีประสาทสัมผัสที่ดี มีความจำดี ก็รับรู้ในสิ่งที่ประทับใจได้มากหรือบางท่านเห็นวัตถุอย่างเดียวกันแต่อยู่คนละมุมก็มองเห็นต่างกันรับรู้ต่างกัน

ภาพประกอบ 8 ผลงานภาพพิมพ์ Etching ศิลปิน M.C. Escher
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

ภาพประกอบ 9 ผลงานภาพพิมพ์ Lithograph ศิลปิน Victor Vasarely
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

2. จินตนาการ (Imagination) จินตนาการเป็นเรื่องของความคิดอิสระ และบ่อเกิดของความคิดสร้างสรรค์ในงานศิลปะ ศิลปะเปิดโอกาสให้ใช้ความคิดของตนอย่างอิสระให้มากที่สุด และเป็นผลมาจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสต่าง ๆ ของมนุษย์ ต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวบวกกับความคิด และความรู้สึก (ภาพประกอบ 9)

3. ประสบการณ์ (Experience) ประสบการณ์เป็นผลจากการรับรู้ในการเรียนรู้ผลักดันให้เกิดการสร้างสรรค์ใหม่ ๆ และเกิดการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาไปพร้อม ๆ กัน ประสบการณ์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางปัญญาจากเป็นผลมาจากการรับรู้ และจินตนาการแล้วรวมกันเป็นประสบการณ์ของแต่ละคน (ภาพประกอบ 10)

ภาพประกอบ 10 ผลงานภาพพิมพ์ Lithograph ศิลปิน Carrie Lingscheit
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

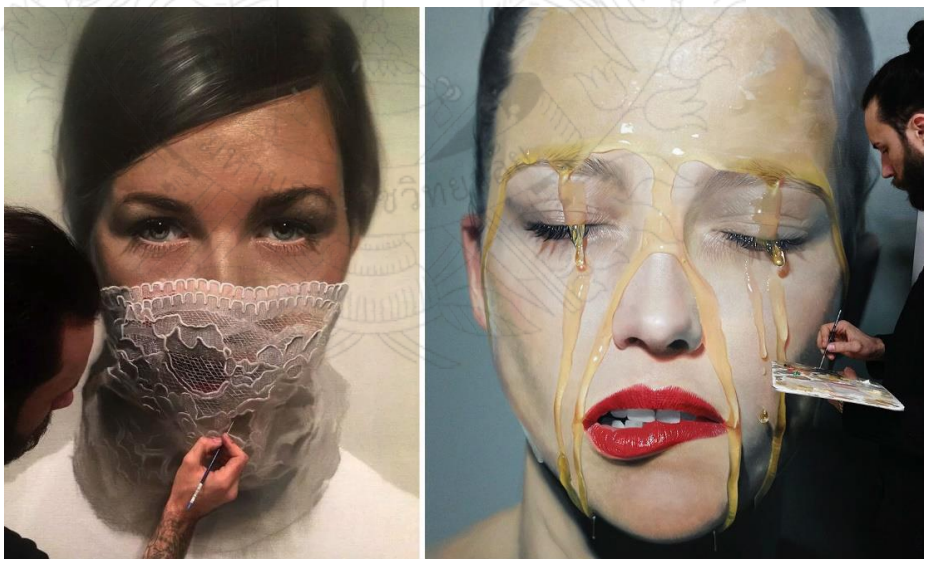
ส่วนประกอบที่สำคัญของการสร้างสรรค์ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวข้างต้น คือ องค์ประกอบภายในของแต่ละบุคคล (Individual) ที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นการสร้างความคิดรวบยอดในผลงานศิลปะก็ยอมมีความแตกต่างกัน การพัฒนา และฝึกฝน ส่วนประกอบของการสร้างสรรค์ 3 ประการจะช่วยให้เกิดความเข้าใจ และพัฒนาความคิดรวบยอดเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะตามไปด้วย (อารี สุทธิพันธ์, 2532 : 172-177)

2.2.5 ลักษณะการถ่ายทอดในทัศนศิลป์

สิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวที่เรามองเห็นหรือเรียกรวม ๆ ว่าภาพของโลกภายนอกในสนามภาพของการรับรู้นั้น ก่อให้เกิด ปฏิกิริยาโต้กลับหรือตอบสนองเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์งานของศิลปินหลาย ๆ อย่างเช่น อารมณ์ ความคิด และเหตุผล เป็นสิ่งที่ใช้แสดงออกหรือถ่ายทอดแนวความคิดในหลายลักษณะ ดังนี้

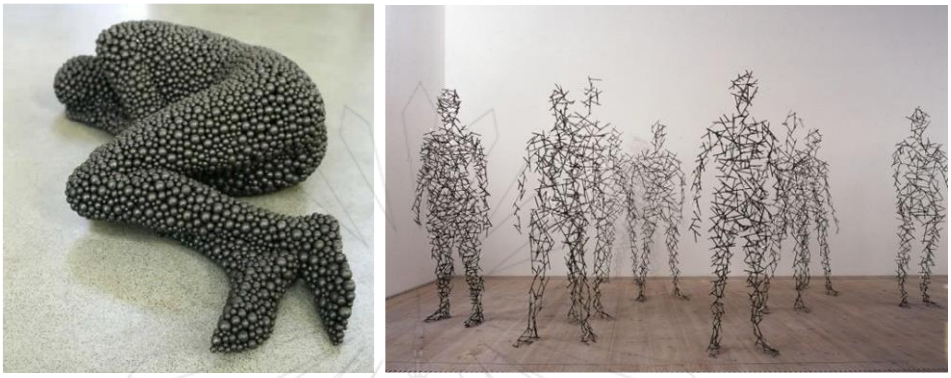
1. การถ่ายทอดทางรูปแบบ การถ่ายทอดที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อว่า การเขียนตามความรู้สึกมีค่ามากกว่าการเขียนตามที่รู้ และการเขียนตามที่เห็น และทดลองถ่ายทอดด้วยวัสดุและวิถีการต่าง ๆ กันแล้ว ก็ทำให้เกิดรูปแบบต่าง ๆ ที่แตกแขนงออกไปอีก 5 รูปแบบ (อารี สุทธิพันธ์, 2532 : 83-86)

1) รูปแบบที่ถ่ายทอดตามลักษณะคล้ายของจริง ลักษณะรูปแบบที่ยึดติดความคล้ายจริงนี้ถือได้ว่าเป็นความพยายามของศิลปิน ที่จะถ่ายทอดการรับรู้ตามความสามารถ และความชำนาญของตน ให้ใกล้เคียงกับความจริงตามที่ตาเห็นมากที่สุด ซึ่งจะสร้างความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็นทราบ

ภาพประกอบ 11 ผลงาน Painting ศิลปิน Mike Dargas
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

2) รูปแบบที่ถ่ายทอดเฉพาะโครงสร้างที่เด่น และสำคัญ ลักษณะแบบนี้ยึดมั่นในความสามารถทางสมองมนุษย์ที่รู้จักใช้ปัญญาส่อว่าเป็นความฉลาดในการถ่ายทอดอย่างหนึ่งที่สามารถเลือกเฟ้น จับมาแสดงออกให้เห็น ซึ่งจะสร้างความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น

ภาพประกอบ 12 ผลงาน Sculpture ศิลปิน Antony Gormley
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

3) รูปแบบที่ถ่ายทอดตามความรู้สึกสัมผัส ในการถ่ายทอดเรื่องราว เหตุการณ์หรือวัตถุ ๆ นั้น เราอาจถ่ายทอดตามที่เราเห็นหรือรับรู้เท่านั้น ซึ่งอาจจะเป็นการถ่ายทอดที่ผิวเผินเกินไป ตามทัศนะของศิลปินบางกลุ่ม ดังนั้นการถ่ายทอด โดยยึดความจริงตามความรู้สึกสัมผัสนี้จึงเกิดเป็นรูปแบบที่สำคัญรูปแบบหนึ่ง (ภาพประกอบ 13)

ภาพประกอบ 13 ผลงาน painting ศิลปิน Franz Kline
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

4) รูปแบบที่ถ่ายทอดตามด้าน และมุมที่เห็น รูปแบบที่ถ่ายทอดตามด้าน และมุมต่าง ๆ นั้น ถือว่าเป็นความพยายามของศิลปินที่พยายามจะเข้าใกล้ความจริงมากที่สุด เพราะเหตุว่าวัตถุที่เป็นจริง

นั้น มีลักษณะ 3 มิติ คือ กว้าง ยาว หนา และอยู่ในสภาวะของการเปลี่ยนแปลงทุกเวลาดังนั้น การถ่ายทอดต่าง ๆ ที่ผ่านมาเป็นความพยายามที่ถ่ายทอดเพียงด้านเดียวจึงไม่สามารถทำให้เกิดรูปแบบใกล้เคียงความเป็นจริงที่มีลักษณะสามมิติได้

ภาพประกอบ 14 ผลงาน Painting ศิลปิน Pablo Picasso, 1971.
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

5) รูปแบบที่ถ่ายทอดตามจินตนาการ ในการถ่ายทอดรูปแบบทั้ง 4 รูปแบบที่ผ่านมานั้นส่วนใหญ่แล้วเกี่ยวข้องกับการรับรู้โดยตรง และเป็นเสมือนพื้นฐานสร้างความเข้าใจเบื้องต้น แต่รูปแบบที่ถ่ายทอดตามจินตนาการนี้เป็นผลจากการรับรู้ทั้งหลายแล้วสมองสร้างจินตนาการขั้นเป็นภาพ

ภาพประกอบ 15 ผลงาน Painting ศิลปิน Salvador Dali, 1937.
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

2. การถ่ายทอดทางรูปทรง และกระบวนการ (from and process)

นอกจากขอบข่ายตามความหมายในประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ทัศนศิลป์หรือศิลปะที่มองเห็นยังมีขอบข่ายตามลักษณะรูปทรง และกระบวนการตามกระบวนการถ่ายทอดจากธรรมชาติ ถ่ายทอดตามคุณสมบัติของวัสดุ และวิธีการ ถ่ายทอดตามความคิด และความรู้สึกที่ต่างกันทั้ง 2 ประการนี้ กลายเป็นหลักการในการถ่ายทอดรูปแบบศิลปะก่อให้เกิดพฤติกรรม และผลงานที่มีความเฉพาะ และแตกต่าง ๆ กัน

1) การถ่ายทอดความคิด สำหรับผู้ที่เชื่อในความคิด ส่วนมากยึดหลักการที่ต้องมีความคิดเกี่ยวกับรูปแบบก่อน มีความเข้าใจเกี่ยวกับคุณสมบัติของวัสดุก่อน ต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องมือก่อนแล้วว่าจะเหมาะสมกับรูปแบบ และต้องรู้ว่าผลงานที่สร้างนั้นเสร็จหรือยังไม่เสร็จ

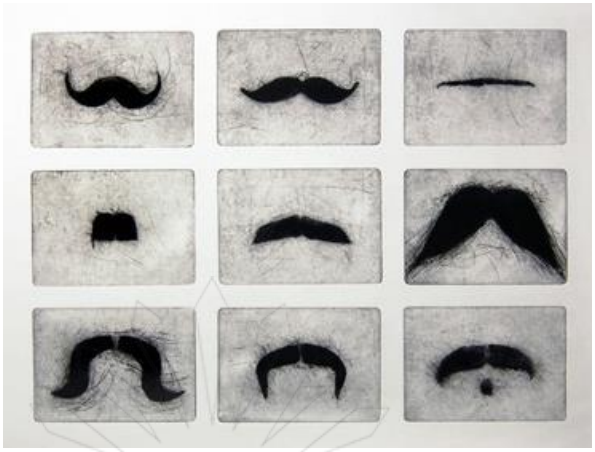
2) การถ่ายทอดความรู้สึก ส่วนมากยึดหลักการที่ต้องแก้ปัญหาตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ขณะสร้างงานจะสร้างรูปแบบในหัวก่อนไม่ได้ ใช้วัสดุอย่างหนึ่งสร้างให้เกิดเป็นอีกอย่างหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องยึดมั่นในคุณสมบัติของวัสดุนั้น ใช้เครื่องมือหลายประเภทร่วมกันหรือใช้สลับแทนกัน เพื่อได้รูปทรงที่รู้สึกว่าเหมาะสมหรือดีกว่า ผลงานเปลี่ยนแปลงเสมอ การทำงานเสร็จครั้งหนึ่งซึ่งผลงานนั้นอาจจะยังไม่เสร็จเพราะงานเสร็จจริง ๆ นั้นไม่สมบูรณ์อาจต่อเติมใหม่ได้ (อารี สุทธิพันธ์, 2532 : 69-70)

ตารางที่ 1 ลักษณะการถ่ายทอดความคิด และความรู้สึก

การถ่ายทอดด้านความคิด	**การถ่ายทอดด้านความรู้สึก**
เกิดจากกลั่นกรองเปรียบเทียบเกิดผลเป็นความคิด	เกิดขึ้นชั่วคราวไม่แน่นอน
ความเข้าใจของบุคคล	อารมณ์ของบุคคล
มีเหตุผลหรือไม่	ความชอบไม่ชอบ
มนุษย์จะคิดคล้าย ๆ กัน แต่วิธีคิดอาจต่างกัน	มนุษย์มีความรู้สึก และการแสดงออกที่ต่างกัน
ฝังแน่น จนกว่าจะมีความคิดที่ดีกว่ามาลบล้าง	ฝังแน่น จนกว่าจะมีความคิดที่ดีกว่ามาลบล้าง

3. การถ่ายทอดส่วนประกอบที่มองเห็น (Visual Elements) การรับรู้ทางการเห็นเป็นกระบวนการทางธรรมชาติของจักษุสัมผัส และประสบการณ์ของมนุษย์ต่อสิ่งภายนอก ก่อให้เกิดการรับรู้ภาพปรากฏในลักษณะต่าง ๆ กันไปอันมีทฤษฎีของการเห็น (Visual theory) ที่สำคัญ 4 ประการคือ

1) การเห็นรูป และพื้น (Fight and ground) เป็นองค์ประกอบแรกที่มนุษย์มองเห็นภาพจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เมื่อเรามองเห็นวัตถุเราจะรับรู้พร้อม ๆ กันทั้งรูป และพื้นวัตถุเป็นรูปและบริเวณรอบ ๆ เป็นพื้น ขึ้นอยู่กับการเพ่งหรือให้ความสำคัญบริเวณใด

ภาพประกอบ 16 ผลงานภาพพิมพ์ Dry point ศิลปิน Curator Beatrice
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

2) การเห็นแสง และเงา (Light and shadow) คุณค่าของแสง และเงาส่งผลต่อรูปร่างของวัตถุและสามารถส่งผลต่อความรู้สึก และการรับรู้ ในด้านความงามของธรรมชาติ และการสร้างสรรค์ศิลปะ ปริมาณ และชนิดของแสงที่ตกกระทบลงบนวัตถุสามารถทำให้เกิดอารมณ์ และความรู้สึก เช่น สงบเงียบ นุ่มนวล เร้าใจ ตื่นเต้น เป็นต้น (ภาพประกอบ 17)

ภาพประกอบ 17 ผลงาน Installations Arts ศิลปิน Kumi Yamashita
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

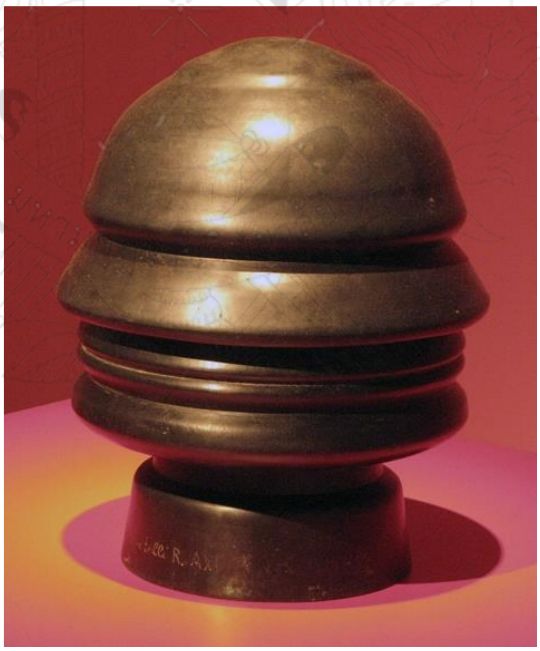
3) การเห็นตำแหน่ง และสัดส่วน (Position and proportion) ตำแหน่ง และสัดส่วนที่เกี่ยวข้องกับความใกล้ไกล ความชัดเจน และความพร่ามัวมีผลมาจากระยะของตัวเราต่อการเห็น

วัตถุสิ่งนั้น และเป็นเงื่อนไขต่อการกำหนดมิติ และระยะในภาพ ผู้ที่เข้าใจตำแหน่ง และสัดส่วนผลงานสร้างสรรค์ที่ถ่ายทอดออกมาก็จะมีความสมจริง บนพื้นฐานจากธรรมชาติ (ภาพประกอบ 18)

ภาพประกอบ 18 ผลงาน painting ศิลปิน Richard Estes
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

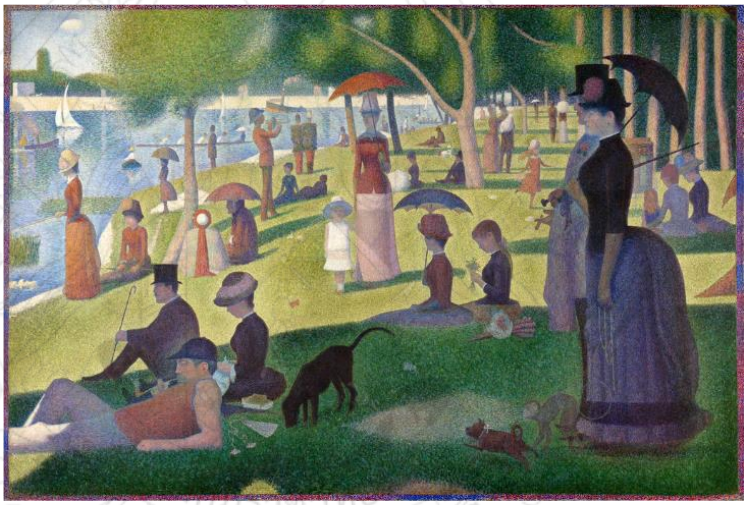
4) การเห็นความเคลื่อนไหว (motion) เป็นการรับรู้หรือมองเห็นเพราะความเคลื่อนไหวของวัตถุหรือเพราะตัวเราเคลื่อนที่ไปอย่างรวดเร็ว เชื่องช้า ทิศทาง จังหวะ เป็นต้น องค์ประกอบส่วนนี้จะทำให้มองเห็นรูปร่าง รูปทรง จังหวะ ลีลาของการเคลื่อนไหววัตถุได้ชัดเจนขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี (อารี สุทธิพันธ์, 2532 : 173-175) (ภาพประกอบ 19)

ภาพประกอบ 19 ผลงาน Sculpture ศิลปิน Renato Bertelli, 1933
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

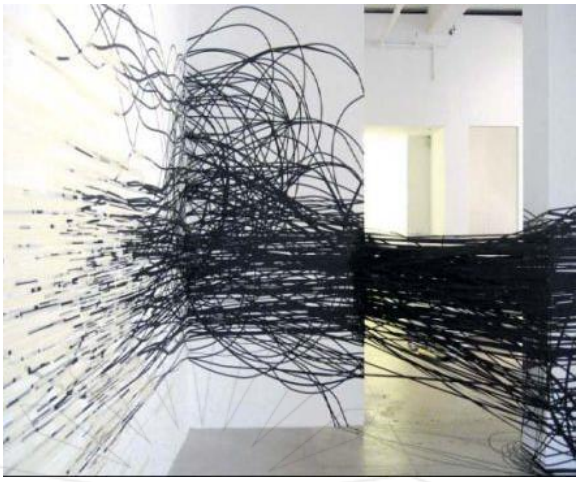
4. การถ่ายทอดส่วนประกอบของการรับรู้ การมองเห็นถือได้ว่าเป็นสื่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่สำคัญประการแรก เพราะจะส่งผลให้เกิดปฏิกิริยา โต้กลับหรือตอบสนองต่าง ๆ กัน การมอง (looking) และการเห็น (seeing) มีลักษณะต่างกัน กล่าวคือ การมอง เป็นการรับรู้เบื้องต้น อันเกิดจากปรากฏการณ์ทางการแทรกแซง โดยที่เราไม่ได้มีความมุ่งหมายหรือความตั้งใจในสิ่งนั้นมาก่อน การเห็น เป็นกระบวนการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา ซึ่งสามารถอธิบายส่วนละเอียดจากสิ่งที่เห็นนั้นได้ การเห็นในลักษณะนี้แบ่งออกได้ 3 ประเภท ต่าง ๆ กันส่วนประกอบของการเห็นหรือทัศนะธาตุ เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางการเห็นของมนุษย์ตั้งแต่เริ่มลืมตา ความเกี่ยวข้องกับธาตุดังกล่าวจะมีอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นถ้าเราจัดลำดับส่วนประกอบของการเห็นมนุษย์ โดยเริ่มจากส่วนที่เป็นพื้นฐานที่สุดจะได้ 7 ส่วน คือ

1) จุด (Dot) เป็นทัศนะธาตุเบื้องต้นที่สุดไม่มีมิติเมื่ออยู่ในที่ว่างจะก่อปฏิกิริยาต่อที่ว่าง เมื่อนำมาเรียงต่อกันจะกลายเป็นเส้น ถ้าจัดรวมกลุ่มกันจะกลายเป็นรูปร่างหรือน้ำหนัก ที่ให้ปริมาตรแก่รูปทรงจากจุดหนึ่งถึงจุดหนึ่ง มีเส้นที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่เห็นด้วนจินตนาการปรากฏอยู่เรียกว่าเส้นโครงสร้าง

ภาพประกอบ 20 ผลงาน Painting ศิลปิน Georges-Pierre Seurat
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

2) เส้น (Line) เส้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางศิลปะที่มองเห็นแสดงออกอย่างมีความหมาย และให้อารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้ดูหรือให้ความหมายของขนาดความยาว และลักษณะทางกายภาพของเส้น (physical characteristics of line) คุณค่าทางกายภาพของเส้น คือ ขนาดและทิศทางของเส้น ลักษณะของเส้น ชนิดของเส้น ตำแหน่ง และสมมติฐานของเส้น เส้นมีมิติเดียว กล่าวคือ เส้นมีแต่ความยาวมีลักษณะต่าง ๆ คือ ตรง คด หยก โค้ง ฯลฯ ทำหน้าที่แบ่งที่ว่างออกเป็นสองส่วน และสร้างขอบเขตของที่ว่าง

ภาพประกอบ 21 ผลงาน Installations Arts ศิลปินMonika Grzymala
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

ภาพประกอบ 22 ผลงาน Environment Art ศิลปิน Nils-Udo, 1978
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

3) วรรณะสี หรือ โทน (Tone) เป็นค่าของคามอ่อนแก่ของสีดำหรือสีอื่น ๆ หรือของแสงและเงาน้ำหนักมีสองมิติ คือ ความกว้างกับความยาว มีลักษณะ และรูปร่างต่าง ๆ ให้ปริมาตรแก่รูปทรงและระยะแก่ภาพน้ำหนักมีความเกี่ยวข้องกับทัศนะธาตุหลายชนิด เช่น ช่องว่าง รูปทรง และเส้น รวมอยู่เป็นหน่วยเดียวกัน การให้น้ำหนักลงไปในภาพจะก่อให้เกิดเป็นสองมิติขึ้น และมีความยาว ความกว้าง ทิศทาง และรูปร่างพร้อมกับเส้นรอบนอกเสมอ

ภาพประกอบ 23 ผลงานภาพพิมพ์ Intaglio ศิลปิน Giovanni Battista
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

4) สี (Color) สีมีคุณลักษณะของธาตุทั้งหลายรวมอยู่ครบถ้วน คือ เส้น น้ำหนัก ผิว และมีคุณสมบัติพิเศษเพิ่มขึ้น 2 อย่าง คือ ความเป็นสี (hue) และความจัดของสี (intensity) สีจะมีความหมายเป็นลักษณะเฉพาะตัวให้ความรู้สึกทั้งในด้านดี และไม่ดีไปตามลักษณะของแต่ละสี ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมแต่ละแห่งด้วย เช่น สีแดง สำหรับชาวตะวันออกเป็นสีแห่งความสุข สมบูรณ์ สัญลักษณ์ของชีวิต และแสดงถึงความปีติ ยินดี รื่นเริง

ภาพประกอบ 24 ผลงานภาพพิมพ์ Silk Screen ศิลปิน Andy Warhol
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

5) ผิว (Texture) คือ ลักษณะผิวของสิ่งต่าง ๆ มีหยาบ ละเอียด ด้าน มัน ขรุขระ ราบเรียบ เป็นริ้วรอย เป็นต้น พื้นผิวให้ความรู้สึกทางกายสัมผัส ถ้าใช้มือลูบคลำจะทำให้เกิดความรู้สึกซึ่งศัพท์ทางวิชาการเรียกว่า tactile value พื้นผิวของงานศิลปะมีทั้งพื้นผิวตามธรรมชาติ และพื้นผิวที่เกิดจากการปรุงแต่ง เช่น การแกะสลักพื้นผิวของไม้ เป็นลวดลายเพื่อให้สัมผัสได้เด่นชัด เทคนิคการสร้างพื้นผิวสามารถทำได้หลายแบบทั้ง 2 มิติ และ 3 มิติ

ภาพประกอบ 25 ผลงาน Painting ศิลปิน Jackson Pollock
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

6) รูปร่าง (Shape) และรูปทรง (Form) รูปร่าง และรูปทรงเป็นรูปธรรมทางศิลปะที่สื่อความหมายจากศิลปินไปสู่ผู้ดู โดยทั่วไปคำทั้งสองจะใช้แทนกันได้เพราะมีความหมายใกล้เคียงกัน แต่ในทางทัศนศิลป์จะมีความแตกต่างกันดังนี้

รูปร่าง คือ เนื้อที่ของรูปร่าง สี เส้น แสง และเงา หรือเนื้อที่ทางองค์ประกอบของศิลปะทั้งสามนี้รวมกัน รูปร่างจึงเป็นภาพสองมิติที่หมายถึงเนื้อที่ภายในเส้นขอบเขต รูปร่างแสดงเนื้อที่ของผิวที่เป็นระนาบมากกว่าจะเป็นปริมาตรหรือมวล

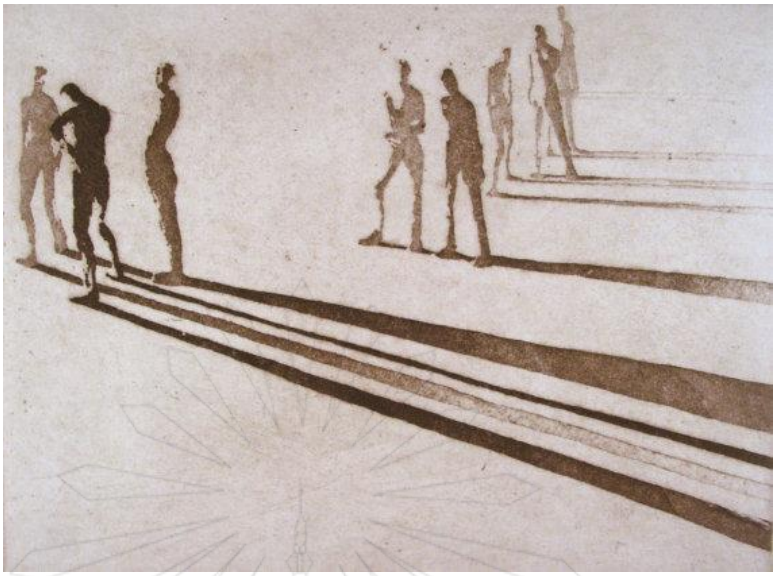
ภาพประกอบ 26 ผลงานภาพพิมพ์ Etching ศิลปิน Chart Well
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

รูปทรง คือ โครงสร้างทางรูปของงานศิลปะรวมทั้งรูปภายใน และรูปภายนอก เป็นโครงสร้างที่ก่อรูปขึ้นด้วยหน่วยเพียงหน่วยเดียวหรือหลายหน่วยรวมตัวกันขึ้นมีความหมายแน่นทึบเป็น 3 มิติ รูปทรงมีโครงสร้าง มีความหมาย และเอกภาพในตัวเอง

ภาพประกอบ 27 ผลงานภาพพิมพ์ Sculpture ศิลปิน Constantin Brancusi
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

7) ที่ว่าง (Space) คือ คู่ของรูปทรงที่ขัดแย้งกันอย่างตรงกันข้าม มีบทบาทในการสร้าง และเสริมรูปทรงไม่น้อยกว่าทัศนะธาตุทั้งหลาย ที่ว่างจึงเป็นไปได้ทั้งรูปร่างภายในขอบเขตที่ว่างหรือระยะทางช่องว่างของระยะเวลา ที่ว่างมีทั้ง 2 มิติ คือ พื้นผิวที่แสดงความกว้าง และยาว และที่ว่างที่เป็น 3 มิติ คือ พื้นผิวที่มีความกว้าง ความยาว และความหนา ที่ว่างลบ (negative space) คือ ที่ว่างรอบภาพ และที่ว่างบวก (positive space) คือ ส่วนที่เป็นตัวภาพซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์งาน

ภาพประกอบ 28 ผลงานภาพพิมพ์ Intaglio ศิลปิน Clara Lieu
แหล่งที่มา : ผศ.ดร.อาคม เสงี่ยมวิบูล

2.2.6 การวิเคราะห์ และนำเสนอผลงานภาพพิมพ์

การสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ที่ต้องอาศัยความรู้ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ทั้งสองส่วนต่างมีความเกี่ยวข้องกันเป็นอย่างมากจนอาจกล่าวได้ว่า เป็นหนึ่งเดียวกัน เนื้อหาทางทฤษฎี คือ หลักการหรือแนวคิดในการดำเนินกิจกรรมภาคปฏิบัติให้มีระเบียบ และมีระบบในการทำงานอย่างถูกต้อง เพราะการปฏิบัติงานทางทัศนศิลป์โดยใช้ทฤษฎีจะช่วยให้ผู้สร้างสรรค์สามารถวางขั้นตอนการสร้างสรรค์ในแต่ละผลงานได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มหรือเริ่มต้นเรียนรู้ทางศิลปะทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ จะช่วยให้เกิดการพัฒนาได้มาก และรวดเร็วยิ่งขึ้น ภาคปฏิบัติในวิชาหลักการทัศนศิลป์จะมีความมุ่งหมายแตกต่างกัน ดังนั้นการปฏิบัติงานจำเป็นต้องอาศัยหลักการวิจารณ์ และพัฒนาไปสู่การวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผลนำไปสู่การพัฒนาในการพัฒนาการสร้างสรรค์ของตน

1. การวิเคราะห์ลักษณะผลงานสร้างสรรค์ เป็นการวิเคราะห์ที่พิจารณาผลงานศิลปะในแง่ความรู้สึกที่มีต่อผลงาน ซึ่งต่างไปจากการวิเคราะห์เชิงประวัติความเป็นมา ที่มุ่งทำความเข้าใจ และตีความในเจตนาของศิลปิน การวิเคราะห์ประเภทนี้ นักวิเคราะห์จะเน้นไปที่ความรู้สึกประทับใจที่มีค่าลักษณะสร้างสรรค์ในผลงานของศิลปิน โดยแยกแยะหรือวิเคราะห์ด้วยเหตุเท่าที่จะทำได้ เช่นลักษณะเด่นต่าง (Traits) ของผลงาน หรือตีความหมายของสิ่งที่ศิลปินสร้างสรรค์ออกมา เพื่อผู้ฟัง หรือผู้ดูเกิดการรับรู้ การกระทำเช่นนี้ คือ การเพิ่มพูนการรับรู้ในผลงานแก่บุคคลอื่น การวิเคราะห์ประเภทนี้เป็นการพรรณนาความตามสภาพที่ปรากฏจริง ๆ อย่างมีเหตุมีผลถึงลักษณะสร้างสรรค์ที่มีในผลงาน ต้องมีเหตุผลที่ใช้ได้ (Valid) ตรงประเด็น (Relevance) เน้นที่จุดสำคัญ และสัจจะ คือการอธิบายถึงประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ที่มีในผลงานได้อย่างกระจ่างชัดเจนเน้นที่เป้าหมายสำคัญของการ

วิเคราะห์ โดยผ่านการวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล และมีความเป็นไปได้ ที่เกิดจากความชำนาญ และรอบรู้ จะต้องได้รับการฝึกฝนการใช้ประสาทสัมผัส และมีความอ่อนไหวต่อการรับรู้ทางประสาทสัมผัส เข้าใจคุณสมบัติของวัตถุ ได้แก่ เนื้อหานั้น ๆ เช่น แสงและเงา การใช้เส้นสี น้ำหนักอ่อนแก่ และความเข้มของสีในผลงานจิตรกรรม เป็นต้น มีลักษณะของการวิเคราะห์ที่พยายามวิเคราะห์ เพื่อการแก้ปัญหาพื้นภาพ (Pictorial Form) เช่นวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบ เอกภาพของความงามทางศิลปะ (Artistic Unity) และจังหวะ (สุชาติ เถาทอง, 2539 : 161-164)

2. วิธีวิเคราะห์ และนำเสนอทัศนศิลป์ วิธีวิเคราะห์มีหลายรูปแบบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้วิเคราะห์ (โดยเฉพาะนิสิต) ซึ่งเราแบ่งออกเป็น 4 ขั้น คือ

1) ขั้นการบรรยาย (Description) การนำเสนอผลงานด้วยวิธีการบรรยาย และการพรรณนา คือ กระบวนการบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่อ้างพบในผลงานอย่างทันทีทันใด ค้นหาว่ามีอะไรอยู่ในผลงาน คุณสมบัติที่เด่น รวมไปถึงรายละเอียดจากผลงานด้วย ในขั้นนี้จะยังไม่มีการสรุปเป็นเพียงการทำความเข้าใจ ภาพอย่างง่าย ๆ ธรรมดา ๆ เพื่อให้รู้ว่ามันคืออะไร คนช่างสังเกตย่อมจะทำให้ภาษาที่นำมาใช้เป็นภาษาง่าย ๆ ที่สุด และเป็นภาษาที่ไม่มีการประเมินค่าแอบแฝงอยู่ เหตุที่ต้องหลีกเลี่ยงการสรุปและตัดสินคุณค่า เป็นเพราะต้องการให้สิ่งที่บรรยายหรือ “ค้นพบ” มีความสมบูรณ์ที่สุด การนำเสนอหรือบรรยายเชิงวิเคราะห์จะเกี่ยวข้องกับเงื่อนไข 2 ประการ คือ 1) การให้ชื่อสิ่งที่พบเห็นในผลงานศิลปะ และ 2) การบอกหรือวิเคราะห์กลวิธีในการสร้างผลงาน

2) ขั้นการวิเคราะห์ (Analysis) การวิเคราะห์จะพิจารณาความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ที่มีในผลงาน สำคัญอย่างมากที่นักวิเคราะห์จะต้องใช้ภาษาทางทัศนศิลป์ในการวิเคราะห์รูปแบบเป็นการเจาะ ลึกลงไปมากกว่าการวิเคราะห์เชิงบรรยาย เพื่อมุ่งไปที่การกำหนดชื่อหรือบอกกลวิธี และการบรรยายคุณค่าของทัศนะธาตุ (Visual element) และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดผลงานนั้น เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนะธาตุกับหลักการทางทัศนศิลป์ (Principle of art) เป็นประโยชน์กับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อเป็นเกณฑ์สำหรับการวิเคราะห์ตีความหมายของงานในระดับต่อไป

3) ขั้นการตีความหมาย (Interpretation) การตีความหมาย คือ กระบวนการที่นักวิเคราะห์แสดงออดถึงความหมายต่าง ๆ ในผลงานศิลปะนั้นมีแนวคิดอย่างไร อารมณ์ ความรู้สึก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคน แต่ไม่ได้หมายความว่า จะต้องค้นหาคำพูดอธิบายประสบการณ์ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ต้องบรรยายผลงานนั้นให้แก่ผู้ชมทั้งหมด และก็ไม่ได้หมายความว่าการตีความเป็นการประเมินค่าผลงาน เพราะการประเมินค่า และการตัดสินเป็นเรื่องอิสระกว่านี้ และจะเกิดขึ้นหลังตีความเราจะตัดสินได้ก็ต่อเมื่อรู้แล้วว่าผลงานนั้นมีความหมายหรือมีเนื้อหาสาระอย่างไรรวมทั้งรู้แล้วว่าผลงานนั้นได้แก้ปัญหาคุณค่าทางความงาม และทางปัญญาได้ การวิเคราะห์เพื่อมุ่งประเด็นไปที่คุณค่าทางความรู้สึกและรูปแบบโดยวิเคราะห์การกระทำ (impact) ที่คุณค่านั้นมี

ต่อการมองเพราะขณะที่เรารับรู้ผลงานทั้งรูปแบบ และคุณค่าต่าง ๆ จะรวมตัวกันเป็นเอกภาพ (unity) และเอกภาพนี้เอง คือ ความหมายของผลงานที่นักวิเคราะห์จะต้องตีออกมาเป็นคำพูด

4) ขั้นการตัดสิน (Judgment) การตัดสินเป็นการประเมินค่างานศิลปะชิ้นหนึ่งเพื่อจัดลำดับโดยการวิเคราะห์กับงานชิ้นอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันว่ามีคุณค่าทางศิลปะ และสุนทรียศาสตร์มากน้อยกว่ากันเพียงใด การวิเคราะห์เพื่อการตัดสินค่อนข้างจะไม่จำเป็นเลยถ้าการตีความ การตัดสินในลักษณะนี้มิใช่เป็นการตัดสินค่าทางสุนทรียศาสตร์แต่เป็นการตัดสินด้วยเหตุผลมากกว่า การตีความมีเครื่องมือเพื่อพิจารณาหรือวิเคราะห์ค่าทางสุนทรียศาสตร์ในทางการสร้างสรรค์สามารถใช้ขั้นตอนการตัดสินเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจต่อการเลือกแนวทางหรือการตัดสินเพื่อนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ครั้งต่อไป (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2546 : 204-206)

3. การพิจารณาเปรียบเทียบกับผลงานเก่า การสร้างสรรค์งานศิลปะมีต่อเนื่องกันจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ผลงานแต่ละยุคมีช่วงห่างกันมากมายการนำประวัติศาสตร์มาอ้างไม่ใช่เพื่อแสดงว่าการวิเคราะห์ตัดสินนั้นเป็นเรื่องลำบาก แต่เพียงเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ และความจำเป็นที่จะต้องทำความคุ้นเคยกับแบบอย่างต่าง ๆ ทางศิลปะที่มีอยู่มากมายที่สามารถจะทำได้เพราะความก้าวหน้าด้านการสื่อสารทางศิลปะในปัจจุบันมีส่วนทำให้ผลงานทั้งที่เลียนแบบ และสร้างสรรค์ กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปตลอดระยะเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์ ดังนั้นการเปรียบเทียบศิลปะสมัยใหม่กับงานอดีตควรพิจารณาการตัดสินหรือประเมินค่าควรตั้งอยู่บนรากฐาน ได้แก่ 1) หาความสัมพันธ์ของผลงานกับงานที่คล้าย ๆ กันในแต่ละแง่มุมด้วยความพินิจพิเคราะห์ 2) ค้นหาเป้าหมายหรือประโยชน์ของผลงาน 3) แยกแยะข้อแตกต่างของงานชิ้นนั้นกับงานในอดีตและ 4) หาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการและความสอดคล้องกับยุคสมัยที่ปรากฏในผลงาน

2.3 ทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย

ผลงานทัศนศิลป์ล้วนมีปรากฏอยู่ในแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ขึ้นมาก็ล้วนแต่ต้องการตอบสนองความต้องการของสังคมทั้งสิ้น สำหรับสังคมไทย ผลงานทางด้านทัศนศิลป์มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์งานมีอยู่หลายปัจจัย เช่นเดียวกับทัศนศิลป์สากลก็จะมีรูปแบบแตกต่างไปจากของไทย และมีจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์ที่มีบางด้านมีทั้งเหมือน และแตกต่างจากทัศนศิลป์ไทย การเรียนรู้ทำความเข้าใจทัศนศิลป์ไทย และสากล จะช่วยทำให้เราสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างของจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ระหว่างสองวัฒนธรรมได้ผลงานทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย ผลงานทัศนศิลป์ของไทยที่สร้างขึ้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ วิจิตรศิลป์ หรือศิลปะแท้ คือ ผลงานจิตกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม และประยุกต์ศิลป์ คือ การออกแบบตกต่าง และแฟชั่น ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ทั้งสองประเภท ได้แก่

1. แนวความคิด และปรัชญาความเชื่อ

2. วัสดุ และสิ่งแวดล้อม

3. การรับอิทธิพลทางศิลปะ

4. หน้าที่ใช้สอย (ทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย และสากล : ออนไลน์)

ศิลปะทางด้านทัศนศิลป์ของไทย ที่คงไว้ในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นศิลปะประจำชาติที่เราควรภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า และหวงแหนรักษา ซึ่งในแต่ละสมัยก็จะมีการสร้างสรรค์ผลงานที่มีความงดงาม และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ หากพิจารณาถึงรูปแบบ และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย จะพบว่าผลงานที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับความศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้เกิดความงาม และคุณค่าที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา

2.3.1 งานทัศนศิลป์ในสมัยประวัติศาสตร์

การศึกษาเรื่องราวของงานทัศนศิลป์ในสมัยประวัติศาสตร์ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ช่วงใหญ่ ๆ ดังนี้ (วรรณธนา จิรมหาศาล : ออนไลน์)

1. สมัยก่อนสุโขทัย

เป็นช่วงเวลาที่แผ่นดินไทยมีชนชาติต่าง ๆ เคยตั้งถิ่นฐานมาก่อน และได้ทิ้งร่องรอยอารยธรรมทางด้านศิลปะไว้มากมาย ได้แก่

- สมัยทวารวดี ศิลปะในสมัยนี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งรับอิทธิพลมาจากอินเดีย ต่อมาก็นามาประยุกต์จนมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

งานจิตรกรรม : ไม่ปรากฏหลักฐาน

งานประติมากรรม : พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทปางแสดงปฐมเทศนา พระพุทธรูปศิลาขาวปัจจุบันอยู่ด้านหลังองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

งานสถาปัตยกรรม : พระปฐมเจดีย์องค์เดิมหรือจุลประโทณเจดีย์จังหวัดนครปฐม

- สมัยศรีวิชัย ตั้งอยู่ใกล้บริเวณหมู่เกาะชวา มาเลเซีย และตอนใต้ของไทย ปัจจุบัน คือ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศิลปวัตถุได้รับอิทธิพลต่อเนื่องจากชวาเป็นสำคัญ

งานจิตรกรรม : ไม่ปรากฏหลักฐาน

งานประติมากรรม : รูปเคารพ และพระพิมพ์ดินดิบเป็นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

งานสถาปัตยกรรม : พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

- สมัยลพบุรี หรือละโว้ มีวัฒนธรรมที่หลากหลายอันเกิดจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมที่เป็นทวารดีกับวัฒนธรรมขอม

งานจิตรกรรม : ไม่ปรากฏหลักฐาน

งานประติมากรรม : ลักษณะเด่นของงานประติมากรรมแบบลพบุรี คือ ไม่ว่าจะเป็นรูปคนหรือรูปเคารพต่าง ๆ จะมีหน้าผากกว้าง ปากแบะหนา คางเหลี่ยม และรูปร่างล่ำเตี้ย

งานสถาปัตยกรรม : พระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี ปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี

- สมัยเชียงแสน หรือล้านนา เป็นศิลปะภาคเหนือรุ่นแรก ๆ ก่อนสมัยสุโขทัย เป็นการรับเอาอิทธิพลแบบอย่างศิลปะมาจากอาณาจักรพุกามของพม่า

งานจิตรกรรม : ไม่ปรากฏหลักฐาน

งานประติมากรรม : พระพุทธรูปทั้งที่หล่อด้วยสำริด และปั้นด้วยปูน

งานสถาปัตยกรรม : พระธาตุหริภูญไชย จังหวัดลำพูน

2. สมัยสุโขทัย

จัดเป็นศิลปะไทยที่งดงาม และมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองมากที่สุด โดยเฉพาะการสร้างพระพุทธรูปในสมัยนี้ได้รับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ ดังนั้น อิทธิพลของศิลปะแบบลังกาจึงเข้ามามีอิทธิพลต่อศิลปะสุโขทัย แต่ช่างสุโขทัยได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์รูปแบบงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เช่น เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือดอกบัวตูมที่พระเจดีย์ประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

3. สมัยอยุธยา

สมัยอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองต่อเนื่องยาวนานถึง 417 ปี จึงมีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ผลงานมักมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมเด่น ๆ เช่น เจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลเจดีย์วัดภูเขาทอง เป็นต้น

4. สมัยรัตนโกสินทร์

ภายหลังการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานี ผลงานทัศนศิลป์ด้านจิตรกรรมประติมากรรม และสถาปัตยกรรมได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างมากมาย ผลงานที่สำคัญ เช่น จิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร และจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานครฯ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลจากตะวันตก จิตรกรรมไทยได้รับการผสมผสานให้เกิดเป็นรูปแบบใหม่เพิ่มขึ้นกล่าวคือ มีการนำเทคนิคการเขียนภาพให้มีมิติตามแบบอย่างตะวันตก เช่น จิตรกรรมของขรัวอินโข่ง ภายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร เป็นต้น ปัจจุบันจิตรกรรมฝาผนังไทยมีการผสมผสานกับคตินิยมจากตะวันตก ทำให้มีลักษณะร่วมสมัยกับนานาชาติมากขึ้น

2.4 สรุป

จากการศึกษาทำความเข้าใจเบื้องต้นทางศิลปะ และการออกแบบ ทำให้ทราบถึงความหลากหลายของศิลปะซึ่งเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับวิชาองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งผู้ที่จะศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะโดยทั่วไป เป็นพื้นฐานเสียก่อน เพื่อสร้างการรับรู้ทางความงามรูปแบบ และแนวคิดในการสร้างสรรค์ที่เข้าใจ และนำไปพัฒนาในการฝึกปฏิบัติการออกแบบทาง

ทัศนศิลป์ได้อย่างสมบูรณ์สวยงาม และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ดังนั้นต้องศึกษาความหมาย ประเภทของศิลปะ องค์ประกอบของศิลปะ อีกทั้งยังต้องทราบถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ที่ประกอบไปด้วยพื้นฐานการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ สิ่งดลใจในการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ เรื่องราวในการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ความคิดสร้างสรรค์ ลักษณะการถ่ายทอดในทัศนศิลป์ การวิเคราะห์ และนำเสนอผลงานภาพพิมพ์ ตลอดจนถึงการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย เมื่อพิจารณาหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่ปรากฏตามภูมิภาคต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะพบถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ในเรื่องของความของความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนา และประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นเป็นปัจจัยหลัก ซึ่งเป็นจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์ผลงานโดยรวม ดังนั้นเมื่อได้ศึกษาโดยละเอียดแล้วจะเห็นได้ถึงแนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ที่มีความเชื่อมโยง อยู่ 3 ด้านด้วยกัน คือ 1. ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก 2. ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น 3. ด้านการรับรู้ทางแนวความคิด เหล่านี้สะท้อนว่าเป็นผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปลักษณ์ต่าง ๆ ให้ปรากฏในสุนทรียภาพ ความประทับใจหรือความสะเทือนอารมณ์ ความมีอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีหรือความเชื่อในลัทธิศาสนานั้น ๆ เพื่อแสดงออกถึงทักษะฝีมือความคิดสร้างสรรค์ อารมณ์ความรู้สึก การมองเห็น เพื่อสร้างความเข้าใจเพิ่มเติม ได้อย่างลงตัว

บทที่ 3
สมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ซึ่งได้ศึกษาหลักสมาธิที่เหมาะสมกับการสร้างงานทัศนศิลป์ในสถานการณ์ดังกล่าว เพื่อที่จะนำมาบูรณาการสมาธิกับการสร้างงานทัศนศิลป์ต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 หลักพุทธปรัชญาเถรวาท

3.1.1 ความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท

3.1.2 หลักการ วิธีการ และเป้าหมายของพุทธปรัชญา

3.1.3 ความหมายของสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

3.2 สมถภาวนา-วิปัสสนาภาวนา

3.3 การปฏิบัติกรรมฐาน

3.4 สมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

3.4.1 ขณิกสมาธิ

3.4.2 อุปจารสมาธิ

3.4.3 อัปปนาสมาธิ

3.5 สมาธิการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์

3.6 สรุป

3.1 หลักพุทธปรัชญาเถรวาท

แม้ว่าพุทธศาสนาจะถือกำเนิดขึ้นโดยไม่มีจุดประสงค์เป็นวิชาการ และแม้ปราชญ์ทางพุทธศาสนาอย่างพุทธทาสจะเตือนสติชาวพุทธว่า ไม่ควรปฏิบัติต่อคำสอนของพระพุทธองค์ในฐานะวิชาการก็ตาม สถานบันศึกษาชั้นสูงทั่วโลก รวมทั้งประเทศเราเองก็ได้บรรจุพระพุทธศาสนาเข้าไว้สำหรับการเรียนการสอนในฐานะวิชาหนึ่งในโลกแห่งการแสวงหาความรู้ไปแล้ว (สมภาร พรมทา, 2542: คำนำ) เมื่อมีผู้กล่าวคำว่า พุทธปรัชญา ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาจึงมีความสงสัยว่าพระพุทธศาสนาเป็นพุทธปรัชญาด้วยหรือถ้าพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญา ถามว่าพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น เนื้อหาส่วนไหนเป็นปรัชญา (พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์ รศ.ดร.), 2556 : คำนำ) การศึกษาพระพุทธศาสนาในมิติแห่งปรัชญาเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เราเข้าใจหรือมองเห็นลีลาของพุทธธรรมในแง่ของเหตุผลหรือในลีลาของปรัชญา ซึ่งจะช่วยให้รับรส

ของพุทธธรรมในอีกแบบหนึ่ง (สุเชาวน์ พลอยชุม, 2552 : คำนำ) เบื้องต้นตามที่ได้ทราบแนวคิดจึงเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยได้ค้นคว้าต่อไป

3.1.1 ความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท

สุนทร ณ รังสี (2550 : 10) กล่าวไว้ว่า หลักพุทธปรัชญา คือหลักคำสอนที่เกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา พุทธปรัชญาจะจำกัดวงอยู่ในส่วนที่เป็นศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาเท่านั้นจะไม่รวมถึงส่วนที่เป็นศาสดา ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนสถาน เว้นเสียแต่ว่าส่วนต่าง ๆ เหล่านี้จะไปเกี่ยวโยงกับศาสนธรรมที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลเชิงปรัชญาด้วยเท่านั้นหลักพุทธปรัชญาพระพุทธเจ้าทรงอุปมาหลักคำสอนทั้งหมดดุจพ่วงแพหรือเครื่องใช้เครื่องอาศัยมิใช่มีไว้เพื่อโอ้อวดหรือเพื่อยึดมั่น แต่เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หลักการที่ว่าสิ่งที่พิสูจน์ได้เท่านั้นคือความจริงพุทธศาสนาได้ประกาศไว้กว่า 2,500 ปีมาแล้วว่าความจริงจะต้องเป็นสิ่งที่ 1) มีเหตุผล 2) พิสูจน์ทดลองได้ 3) เป็นที่ยอมรับกันโดยผู้รู้ทั้งหลายและ 4) เป็นความจริงสากลตลอดไป

สนิท ศรีสำแดง (2544 : 46) กล่าวไว้ว่า คำว่าปรัชญา ตามความหมายของนักปรัชญาตะวันตก แปลว่า ความรักในการแสวงหาความรู้ ความรักเป็นของมนุษย์ ส่วนความรู้เป็นของพระเจ้า มนุษย์ไม่ได้มีความรู้เป็นของตนเอง แต่มีความรักที่จะแสวงหาความรู้นั้น ส่วนพระพุทธศาสนาถือว่าความรักเป็นของมนุษย์ ส่วนความรู้เป็นของธรรมชาติ มนุษย์มีความรัก และสามารถแสวงหาความรู้ได้ตามธรรมชาติ เมื่อพิจารณาอย่างนี้ พระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่ปรัชญา ดังนักวิชาการด้านศาสนากล่าวว่าด้วยปรัชญา มีความหมายว่า ความรู้ที่ยังคลุมเครือ ยังอยู่ในขั้นสงสัย ความรู้ใดมีบทสรุปที่ชัดเจนตั้งเป็นทฤษฎีได้ จะกลายเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาใดสาขาหนึ่ง ความรู้ที่ยังสงสัยส่วนมากเกี่ยวกับโลกและจักรวาล และเป้าหมายของปรัชญาคือรู้เพื่อรู้ นักปราชญ์จึงไม่ยอมรับว่าพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญา เพราะความรู้ในพระพุทธศาสนาทุกเรื่องมีความแจ่มแจ้งชัดเจนไม่คลุมเครือ พิสูจน์ได้ทดสอบได้

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์ (2553 : 76–77) กล่าวไว้ว่า พุทธปรัชญา ได้เน้นความสำคัญที่ความคิดความเชื่อของมนุษย์มากกว่าด้านอื่น ๆ เพราะเป็นตัวกำหนดชี้นำการกระทำทุกอย่างในทุกกิจกรรมที่กระทำฉะนั้นปรัชญาอนัตตาจึงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การวิเคราะห์ความจริงที่แท้ในเรื่องนี้ให้แจ่มแจ้งเพื่อปลูกฝังความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ในระดับต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลที่น่าปรารถนาทั้งในชีวิตส่วนตนเองและสังคม เช่น ระดับธรรมดา บุคคลเมื่อเข้าใจความจริงข้อนี้แล้วจะตระหนักใน

พฤติกรรมที่ตนเองหลอกลวงตนเองมาตลอดด้วยการเห็นแก่ตัวอันเป็นความหลงผิดว่ามีตัวตนแน่นอน ดั่งที่พระพุทธองค์ตรัสว่า : ผู้ไม่เข้าใจความจริงแท้ย่อมจะพร่ำพูดอยู่ว่าบุตรของเรามีทรัพย์สมบัติของเรามี (แล้ว) บุตร และทรัพย์จะมีแต่ที่ไหนเล่า และระดับสูง : พุทธปรัชญาชี้ว่า เมื่อรู้แจ้งในเรื่องอนัตตาชื่อว่ารู้แจ้งใน สัจธรรมแห่งชีวิตชื่อว่าบรรลุถึงอุดมคติสูงสุดที่พุทธปรัชญาประสงค์จะได้รับผลคือความสุขสงบ และความเป็นอิสระ

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม (2560 : 88) กล่าวว่า ความหมายของปรัชญา มีความหมายที่หลากหลาย กล่าวคือ ความเข้าใจในแง่ปรัชญาตามหลักวิชาการหรือตามสัญชาตญาณ โดยอาศัยความเข้าใจกัน ต่อ ๆ มา องค์ความรู้ของปรัชญาก็ยังคงต้องการหาคำตอบที่ถูกต้องตามหลักวิชาการต่อไป มิเว้นแม้กระทัง ข้อถกเถียงในความเป็นปรัชญาของพระพุทธศาสนาที่มักเรียกติดปากกันว่าพุทธปรัชญา ก็ยังเป็นข้อโต้แย้งกันระหว่างนักการศาสนากับนักปรัชญาที่มีคำตอบที่แตกต่างกัน หมายความว่ามีนักปรัชญาบางส่วนโดยเฉพาะนักปรัชญาตะวันตกมองว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่ปรัชญา แต่มีบางส่วนโดยเฉพาะนักการศาสนาสมัยใหม่พร้อมยอมรับในความเป็นปรัชญาของศาสนาเช่น ศาสนาพุทธได้ พระพุทธศาสนาไม่ใช่ปรัชญาแน่นอน แต่หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาได้ด้วยว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีแง่คิดหรือสามารถตีความเพื่อหาคำตอบที่แท้จริงได้อย่างหลากหลาย

คำนวล คำมณี (2560 : 108) กล่าวว่า พุทธปรัชญา หมายถึง หลักคำสอนเรื่องความรู้ และความจริงของมนุษย์ และโลกตามหลักพุทธธรรมซึ่งศึกษาวิเคราะห์ด้วยเหตุผลทางปรัชญา รวมทั้งหลักการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนเพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด หลักคำสอนเรื่องความรู้ และความจริงของมนุษย์และโลกตามหลักพุทธธรรม ครอบคลุมเนื้อหาด้านญาณวิทยา และอภิปรัชญา ส่วนหลักคำสอนเรื่องการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพานเป็นเนื้อหาใน ส่วนคุณวิทยา สาขาจริยศาสตร์ พุทธปรัชญาเหล่านี้ สามารถศึกษาจากพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท การศึกษาแนวคิดทางพุทธปรัชญาในวรรณกรรมหนังสือ เรื่องท้าวชมพู จะนำเอาหลักการของปรัชญาบริสุทธิ์ทั้งสามด้าน คือ ญาณวิทยา อภิปรัชญา และคุณวิทยา มาศึกษาหลักคำสอนที่ปรากฏในเรื่องท้าวชมพู และศึกษาวิเคราะห์แนวคิดพุทธปรัชญาโดยใช้เอกสารคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎกเป็นต้น

รองศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ (2547 : 56–57) กล่าวไว้ว่า หลักพุทธปรัชญา คือ หลักคำสอนพื้นฐานของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องที่เป็นความจริง และมีเหตุผลเป็นหลักการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จมี 5 ประการคือ 1) เว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง (สัพพปาปัสสะ

อกรณัง คือ ศีล) ทำแต่ความดี (กุสลัสสูปสัมปทา คือสมาธิ) และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (สจิตตปริโยทปนัง คือปัญญา) 2) เน้นการปฏิบัติถือว่าความจริงต้องเกิดมาจากการปฏิบัติมิใช่มาจากการเรียนรู้หรือการท่องจำจากตำรา 3) เน้นการดับทุกข์ทุกศาสนาจะมีคำสอนเรื่องการพ้นทุกข์จะต่างกันที่การปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ และภาวะของการดับทุกข์เท่านั้น 4) เน้นทดสอบพิสูจน์ยึดถือหลักเหตุผล และเป็นเหตุผลที่ ท้าทายให้คนพิสูจน์ (เอหิปัสสิโก) โดยมิให้เชื่อถือแบบงมงายไร้หลักการหลักเหตุผล 5) เน้นหลักสันติเริ่มตั้งแต่สันติระดับต้นจนถึงระดับสูงสุดคือนิพพานสันติระดับต้นคือการรักษากายและวาจาให้สงบโดยการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมเมื่อเขาทำสมาธิอยู่ประจำเขาก็จะสงบไม่ฟุ้งซ่าน

อดิศักดิ์ ทองบุญ กล่าวไว้ว่า พุทธศาสนา เป็นปรัชญาเพราะพระพุทธศาสนาถือทั้งหลักศรัทธา และปัญญา (เหตุผล) ตามหลักคำสอน และยังได้กล่าวถึงคัมภีร์อรรถกถาฎีกา และอนุฎีกาว่าเป็นอุบัติการณ์แห่งพุทธปรัชญาอีกด้วยที่ได้กล่าวไว้เช่นนี้เพราะได้วิเคราะห์จากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยปัญญา (เหตุผล) เป็นสำคัญมิใช่ศาสนาที่สอนให้คนเชื่อเพียงอย่างเดียว แต่สอนให้คนใช้วิจารณญาณ และลงมือพิสูจน์หลักคำสอนต่าง ๆ ว่าเป็นจริงตามที่กล่าวหรือไม่ซึ่งตรงกับหลักการของปรัชญาที่มุ่งให้คนแสวงหาความรู้ และความจริงด้วยเหตุผล (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532 : 49)

ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์ (2526 : 62) กล่าวไว้ว่า ปรัชญาพุทธ เป็นลักษณะ“สัจนิยม”หรือ“ธรรมชาติ” ถือว่าสภาวธรรมทั้งหลายต้องเป็นไปตามหลักแห่งธรรมชาติ และหลักแห่งความเป็นจริง ดังนั้นปรัชญาพุทธจึงสั่งสอนโดยเน้นหลักที่เหตุผล และวิจารณญาณโดยการเตือนสติให้คนทุกคนได้คิดพิจารณาไตร่ตรองใคร่ครวญดูก่อนด้วยปัญญาของตนเองก่อนที่จะเชื่อและปฏิบัติตามคำสอนของใคร ๆ

บุญมี แท่นแก้ว (2544 : 53-54) กล่าวไว้ว่า พุทธปรัชญา คือเป็นปรัชญาที่ค้นพบโดยพระพุทธเจ้าเป็นปรัชญาที่ตระหนักในความจริงที่เรียกว่า“สัจจนิยม”อันเป็นกฎธรรมชาติซึ่งมีอยู่ในโลกไม่มีสิ่งใดมาบันดาลให้เป็นไปจึงเรียกว่า “ธรรมชาตินิยม” แต่บางลัทธิอาจจะมองพุทธปรัชญาเป็นสุขนิยมบ้างอสุขนิยมบ้างหรือทุนิยมบ้าง จะเป็นจริงหรือไม่ควรศึกษาไตร่ตรองดูให้ถ้วนถี่ด้วยเหตุผลและด้วยวิญญาณของวิญญูก่อนการจะเชื่ออะไรว่าเป็นจริงควรใคร่ครวญพิจารณาด้วยเหตุผลด้วยปัญญาของตน ดังในกาลามาสูตรหรือเกสปุตติยสูตรว่า

1. อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา
2. อย่าเชื่อโดยถือสืบ ๆ กันมา
3. อย่าเชื่อโดยการเล่าลือ

4. อย่าเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์

5. อย่าเชื่อด้วยการอ้างเหตุผลทางตรรกะ

6. อย่าเชื่อด้วยการอนุมาน

7. อย่าเชื่อด้วยการคิดแบบเอาตามแนวเหตุผล

8. อย่าเชื่อเพราะตรงกับความเห็นหรือทฤษฎีที่ตนคิดไว้

9. อย่าเชื่อว่ารูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้หรือน่าเชื่อถือได้

10. อย่าเชื่อว่าท่านสมณะนี้เป็นครูอาจารย์ของเราฉะนั้นการจะเชื่ออะไรตนต้องเข้าใจแจ่มแจ้งหรือเรื่องนั้นต้องประจักษ์แจ้งแก่ตนแล้ว และสามารถเกิดประโยชน์แก่ตน และสังคมเมื่อปฏิบัติตาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธีรโชติ เกิดแก้ว (2553 : 24) กล่าวไว้ว่า พุทธปรัชญา หมายถึง วิทยาการชั้นสูงที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเองผู้อื่น และสิ่งอื่น ๆ ตามความเป็นจริงและเป็นวิทยาการที่ต้องลงมือศึกษา และปฏิบัติด้วยตนเองโดยมีความหลุดพ้นจากกิเลสตามลำดับชั้นเป็นเป้าหมาย

สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง (2524 : 2-3) กล่าวไว้ว่า พุทธปรัชญาเรียกว่า “ปรมัตถธรรม” (ปรม + อัตถ + ธรรม = ธรรมที่มีอยู่จริงอย่างยิ่งในโลกของเรานี้ ทางพุทธปรัชญาจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ก) รูปธรรมได้แก่สิ่งที่มีอยู่จริงอันเรียกว่ารูปซึ่งมีอยู่ต่างหากจากนามธรรม และเป็นตัวยืนให้จิตรับรู้อารมณ์หรือหลุดพ้น (วิมุต) จากการรับรู้มีคุณสมบัติ 3 ประการคือ 1) เปลี่ยนแปลงคุณภาพได้ (รูปตีติ รูปี) กับปัจจัยปรุงแต่ง 2) แปรสภาพได้ (วิกรณ รสำ) คือการกระทำกับปัจจัยที่มีอิทธิพลเหนือกว่า และ 3) โดยตัวของมันเองเป็นอัพยากฤต (อพยากตา) คือไม่ดี, ไม่ชั่ว, ไม่เป็นคุณ, ไม่เป็นโทษ และ ข) นามธรรมได้แก่ธรรมชาติที่มิใช่รูปซึ่งมีคุณภาพสามารถมีสัมพันธ์ด้วยการรับรู้จำแนกแยกเป็น 3 ชนิด 1) จิตคือธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ 2) เจตสิกคือธรรมชาติที่เป็นสัมปโยค (กำกับอยู่ด้วยกัน) กับจิตโดยอุปมาอุปมัยว่าถ้าจิตเป็นราชรถเจตสิกก็เป็นสารถีประจำราชรถนั้นและ 3) นิพพานคือสภาพของจิตที่ได้รับการชำระแล้วจากกิเลสตัณหาอุปทาน, มีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งแล้วซึ่งสภาพธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงของรูปและนาม, และหลุดพ้นจากเหตุและขันธ์ทั้งหลายทั้งปวงจนบรรลุถึงซึ่งความสงบเยือกเย็นอย่างแท้จริง

ความหมายของพุทธปรัชญานี้มุ่งเน้นไปที่หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาโดยเป็นการอธิบายหลักคำสอนแต่ละหัวข้อด้วยวิธีการทางปรัชญา ยกตัวอย่างเช่น เรื่องนิพพานก็เป็นการศึกษาหลักคำสอนเรื่องนิพพานในพระพุทธศาสนาเพื่อต้องการสรุปหาความจริงเกี่ยวกับความมีอยู่จริงของ

นิพพานดังกล่าว ดังนั้นความหมายของพุทธปรัชญาที่นักวิชาการข้างต้นทั้งหมดกล่าวมาจึงเป็นการให้ความหมายบนองค์ประกอบของศาสนาในเรื่องศาสนธรรมหรือพุทธธรรมเป็นหลัก

สรุปความหมายของปรัชญาที่กล่าวในแวดวงวิชาการด้านนี้ ไว้เป็นแนวทางของการศึกษา 3 ประการ คือ

1) ความหมายตามรากศัพท์

ความหมายของปรัชญาในข้อนี้เป็นการนำความหมายตามรากศัพท์ของคำว่า “ปรัชญา” มาอธิบายให้เห็นที่มาที่ไป และลักษณะของปรัชญา เมื่อกล่าวสรุปแล้วจะมีอยู่ 2 แนวคิด คือ

(1) ปรัชญาตามรากศัพท์ตะวันตก ความหมายของปรัชญาในข้อนี้มาจากศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า “Philosophy” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณว่า Philos หมายถึงความรัก (Love) หรือความสนใจกับคำว่า “Sophia” หมายถึงความรู้สึกหรือ ปัญญา (Wisdom) ดังนั้น ความหมายของปรัชญาในประเด็นนี้จึงแปลว่าความรักหรือความสนใจในความรู้หรือความรักในปัญญา (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2549 : 1)

ความหมายของปรัชญาในข้อนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของหลักปรัชญา ได้แก่ ความรักที่จะแสวงหาความรู้ และความจริงใจในเรื่องที่ตนสงสัย เรื่องนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของโลกท่านหนึ่งคือเจ้าชายสิทธัตถะทรงสละราชสมบัติออกผนวชแสวงหาทางพ้นทุกข์ (โมกขธรรม) ด้วยพระทัยที่มุ่งมั่น และในที่สุดพระองค์ก็ ได้พบหนทางดับทุกข์ได้จริงด้วยการตรัสรู้

(2) ปรัชญาตามรากศัพท์ตะวันออกมาจากภาษาสันสกฤต ปรัชญาแปลว่า ความรอบรู้หรือความรู้อันประเสริฐ มีรากศัพท์มาจากคำว่า ปล แปลว่ารอบ ประเสริฐ กับคำว่า ยา แปลว่าความรู้ คำว่าปรัชญา ในข้อนี้มีความหมายตรงกับภาษาบาลีว่า ปัญญา แปลว่าความรอบรู้ เช่นกัน ดังนั้น ปรัชญาในข้อนี้จึงหมายถึงความรู้ที่เกิดจากการสิ้นความสงสัย หรือความรู้ที่ปรากฏด้วยเหตุผลเชิงประจักษ์และความรู้ที่ได้มานั้นจะต้องตรงกับสิ่งที่ถูกรู้ ถ้าความรู้ใดไม่ตรงกับสิ่งที่ถูก รู้ความรู้นั้นไม่จัดเป็นปรัชญาหรือปัญญา เป็นแต่เพียงความคิดเห็นเท่านั้น เทียบได้กับความรู้ในระดับทิฐิ ที่อาจผิดหรือถูกก็ได้

ความหมายของปรัชญาในข้อนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงสาระสำคัญของปรัชญาประการหนึ่ง คือ การแสวงหาความรู้ และความจริงที่สามารถตอบ และยุติข้อสงสัยได้อย่างสิ้นเชิง จัดเป็นความรู้ที่ประเสริฐ เนื่องจากสามารถทำให้ผู้แสวงหาบรรลุความจริงสูงสุด นอกจากนี้ปรัชญาตะวันออกส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาที่ศึกษากันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาฮินดู ปรัชญา

อุปนิษัท ปรัชญาเวทานตะ พุทธปรัชญา ปรัชญาเชน เป็นต้น และปรัชญาตะวันออกอีกสายหนึ่งที่มีการศึกษาอย่างแพร่หลาย คือ ปรัชญาจีนที่กล่าวถึงแนวคิดของนักปรัชญาจีนคนสำคัญ เช่น เหล่าจื๊อ ขงจื๊อ เป็นต้น ดังนั้นปรัชญาในความหมายนี้ จึงมุ่งไปที่องค์ความรู้ที่ได้รับการยกย่องจากผู้นับถือศาสนานั้นว่าเป็นสิ่งที่ดีวิเศษ และประเสริฐสุด เป็นสำคัญ ซึ่งเรื่องนี้ได้นำไปสู่ข้อสรุปถึงความแตกต่างระหว่างศาสนากับปรัชญาที่สำคัญประการหนึ่งคือ ปรัชญาเน้นการใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือเข้าถึงความจริง แต่ศาสนาส่วนใหญ่จะใช้ศรัทธาเป็นเครื่องมือพื้นฐานนำผู้ศรัทธาเข้าถึงความจริง

2) ความหมายตามพจนานุกรม

ผู้ศึกษาสามารถศึกษาความหมายของปรัชญาโดย สรุปได้จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 668) ที่ว่า“ปรัชญา คือ วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง” ซึ่งความหมายนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของปรัชญาคือเรื่องที่จะเป็นปรัชญาได้นั้น จะต้องให้องค์ความรู้ และความจริงอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้ศึกษา ไม่ใช่ความคิดเห็นที่ปราศจากข้อมูลหรือจินตนาการที่หาสาระมิได้

3) ความหมายตามแนวคิดของนักปราชญ์

เนื่องจากนักปราชญ์ทั้งที่เป็นนักปรัชญาโดยตรง และผู้สนใจศึกษา และเขียนงานวิชาการเกี่ยวกับปรัชญามีจำนวนมากซึ่งแต่ละท่านก็ให้ความหมายของปรัชญาไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นแนวคิดทางปรัชญาตะวันตกไม่สามารถนำเสนอไว้ในหัวข้อนี้ได้ทั้งหมดจึงขอยกตัวอย่างแนวคิดของนักปราชญ์ทั้งชาวไทย และต่างประเทศที่กล่าวถึงปรัชญาไว้เป็นกรณีศึกษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ปรัชญาคือศาสตร์ที่มุ่งเรียนรู้สิ่งสูงสุด และธรรมชาติอันแท้จริงของสรรพสิ่ง (Plato) (ญาณ วชิระ, 2549 : 14)

(2) ปรัชญาคือศาสตร์ที่สืบค้นให้ถึงแก่นแท้ของสภาวะที่มีอยู่ในตัวมันเองรวมทั้งคุณลักษณะต่าง ๆ ของมัน (Aristotle)

(3) ปรัชญาเป็นศาสตร์และการวิเคราะห์ความรู้ (Immanual Kant)

(4) ปรัชญาคือสารเกี่ยวกับความรู้ (Johann Gottlib) (บุณย์ นิลเกษ, 2525 : 33)

(5) ปรัชญาคือการค้นหาธรรมชาติของชีวิต และความมีอยู่ (ธนู แก้วโอกาส, 2436 : 20)

(6) ปรัชญาคือหลักเหตุผลหรือปัญญาไม่เชื่อโดยที่ยังไม่ได้พิสูจน์ด้วยเหตุผล (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532 : 48)

จากความหมายของปรัชญาที่กล่าวมาทั้งหมดอาจกล่าวได้ว่า ปรัชญา คือ ระบบความคิดของมนุษย์ อันเป็นกิจกรรมของปัญญาที่วางไว้บนหลักการของเหตุผลเพื่อแสวงหาความรู้ และความ

จริง เกี่ยวกับโลก ชีวิตและสรรพสิ่ง ซึ่งความหมายของปรัชญานี้มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบันที่มักจะออกมาในเชิงวิทยาศาสตร์ เมื่อพิจารณาจากความหมายข้างต้นก็จะเห็นว่าปรัชญาเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวมนุษย์หรือเป็นเรื่องของชีวิตที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ การที่คนบางคนมองว่าปรัชญาเป็นเรื่องไกลตัว ไม่เกี่ยวข้องกบมนุษย์หรือไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพได้นั้นจึงเป็นเรื่องของความเข้าใจผิด การเรียนรู้ปรัชญาจะทำให้มนุษย์มีระบบการคิดที่ดีหมายถึง การคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลที่เป็นจริงนอกจากนี้ยังทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นระบบสามารถเลือกสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลและปฏิบัติต่อเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง (ชัชฎาภรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข, 2561 : 64)

3.1.2 หลักการ วิธีการ และเป้าหมายของพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอไว้ในพระไตรปิฎก โดยรวมแล้วจะประกอบไปด้วยหลักการ วิธีการ และเป้าหมาย ดังนี้

1. หลักการ หลักการสำคัญในการเข้าถึงความจริงในระดับต่าง ๆ ของพุทธปรัชญา คือ ปัญญา แม้ว่าพุทธปรัชญาจะมีหลักศรัทธา แต่มิได้หมายความว่า พุทธปรัชญาจะมุ่งสอนให้คนเชื่ออย่างเดียว ตรงกันข้ามพุทธปรัชญากลับสอนให้คนใช้วิจารณญาณตรวจสอบเรื่องต่าง ๆ ที่รับรู้มาอย่างละเอียด ถี่ถ้วน จากหลักคำสอนในกาลามาสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการตรวจสอบความรู้ที่รับมาจากแหล่งข้อมูลภายนอก (ปรโตโฆษะ) ด้วยการคิด วิเคราะห์สังเคราะห์อย่างละเอียด เรียกการคิดแบบนี้ว่า “โยนิโสมนสิการ” หมายถึง การคิดเรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียดจนเข้าถึงความจริงของเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง โดยมีกระบวนการคิด 10 วิธี

2. วิธีการ การเข้าถึงความรู้ และความจริงที่เป็นเป้าหมายสูงสุด (ปรมัตถสัจจะ) นั้นจะใช้หลักของสมถะเป็นบรรทัดฐานเบื้องต้นของการทำจิตให้สงบ (สมาธิ) และหลักวิปัสสนาเพื่อพัฒนาจิตที่เป็นสมาธิให้เกิดปัญญาหยั่งรู้เรื่องต่าง ๆ ตามเป็นจริง

3. เป้าหมาย เป้าหมายของความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่แล้วมุ่งเพื่อสร้างดุลยภาพให้แก่ชีวิตมนุษย์ทั้งร่างกาย และจิตใจ โดยเฉพาะองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่ช่วยให้วิทยาการใน โลกที่เกี่ยวกับวัตถุเจริญอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มนุษย์มีความกินดีอยู่ดี สะดวกสบายมากขึ้น สรุปก็คือ เป้าหมายหลักของพุทธปรัชญาอยู่ที่การหลุดพ้นจากทุกข์ทางจิตที่เกิดจากกิเลส เป็นจิตที่มีอิสรภาพ สมบูรณ์ ผ่องใส บริสุทธิ์ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าพุทธปรัชญาจะละเลยความทุกข์ทางกาย เห็นได้จากพระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์รู้เท่าทันความทุกข์ทางกายตามความเป็นจริง และหาวิธีขจัดป้องกันหลีกเลี่ยงอย่างถูกต้อง เช่น การสอนให้บริหารร่างกายด้วยอิริยาบถสี่ให้สมดุลกัน (กายบริหาร)

การรับประทานอาหารให้พอเหมาะไม่มากหรือน้อยจนเกินไป (โภชเน มัตตัญญุตา) เป็นต้น หรือถ้ามุ่งเป้าหมายของพุทธปรัชญาไปที่การศึกษาก็จะได้ข้อสรุปว่า เป้าหมายของการศึกษาเชิงพุทธปรัชญาอยู่ที่การศึกษาจนรู้ว่าอะไรเป็นอะไร (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2553 : 72)

3.1.3 ความหมายของสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

ชีวิตมนุษย์จะมีความสุขอยู่อย่างแท้จริงได้นั้น จึงต้องมีการพัฒนาจิตปัญญาหรือคุณภาพจิตใจการพัฒนาจิตใจทำได้ด้วยการฝึกฝนการปฏิบัติเพื่อให้จิตเป็นสมาธิการเจริญสมาธิ เพื่อให้จิตเป็นสมาธินั้น ทำได้หลายวิธีไม่ว่าจะเป็นการฝึกบริกรรมหรือการฝึกปฏิบัติวิปัสสนาเป็นต้น การเจริญสมาธิอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดผลดีต่อสุขภาพกาย และจิตใจเมื่อมนุษย์มีสุขภาพกาย และจิตใจที่ดีก็จะทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อยู่อย่างเป็นสุขไม่เบียดเบียนกัน มีความเมตตาต่อกัน สังคมก็จะมีแต่ความสงบร่มเย็น ด้วยเหตุนี้ จึงต้องศึกษาความหมายของสมาธิให้ ลึกซึ้งยิ่งขึ้นดังต่อไปนี้

ความหมายของสมาธิ สมาธิ หมายถึง ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเป็นสมาธิ (Tipitaka of M.C.U.Version : 12/463/503)

“สมาธิ” ในพระอภิธรรมปิฎก (อภิ.สงฺ. (ไทย) 34/15/29; อภิ.วิ (ไทย) 34/206/175)) ได้กล่าวไว้ว่า

“สมาธิ” หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิตความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ (สมถะ) สัมโพชฌงค์ที่เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคอันใด นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ

“สมาธิ” ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค หมายถึง ภาวะที่จิตมีอารมณ์อันเดียวฝ่ายกุศลชื่อว่าสมาธิ (วิสุทธิ(ไทย) 38/134)

“สมาธิ” ในหนังสือพุทธธรรม ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า “สมาธิ” เป็นความตั้งมั่นของจิตหรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดการดำรงจิตและเจตสิกไว้ในอารมณ์หนึ่งเดียว อย่างเรียบสม่ำเสมอ และด้วยดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552: 824 – 825)

สมาธิหมายถึง ความตั้งอยู่ ดำรงอยู่ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย และความไม่ฟุ้งซ่านของจิตหรือภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย (Phramaha Yodhin Yodhiko, 2018 : 119) สมาธิคือ ปัญญาในการสำรวมแล้วตั้งไว้ด้วยดีหากจิตเป็นฌานในขณะใดขณะหนึ่งใน ลมหายใจเข้าออกก็ดีในคำภาวนาก็ดีในนิมิตก็ดีถ้าจิตจับเฉพาะอย่างนั้นเรียกว่า การเกิดสมาธิหรือการเกิดญาณ มี 5 อย่าง ดังนี้

1.สมาธิ 1 ได้แก่ เอกัคคตาสมาธิคือ จิตที่มีสมาธิแน่วแน่ในอารมณ์เดียว คือจะแน่วแน่อยู่ในอารมณ์ที่เพ่ง เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เอกัคคตา มี 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ขณิกสมาธิหรือ บริกรรมสมาธิ คือ จิตที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ได้ ชั่วขณะหรือเป็นสมาธิขณะบริกรรมว่า ปฐวี ๆ เป็นต้น

ระดับที่ 2 อุปจารสมาธิ คือ จิตที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใกล้จะได้ฌาน

ระดับที่ 3 อัปปนาสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นหรือแนบแน่นอยู่ในอารมณ์ที่กำหนดไม่ซัดส่ายไปไหน กิเลสไม่สามารถรบกวนได้ และอัปปนาสมาธิก็ คือ ฌานจิต ที่เป็น อัปปนา เกิดขึ้นแล้ว

2.สมาธิ 2 ได้แก่ โลกิยสมาธิ และโลกุตตรสมาธิ

3.สมาธิ 3 ได้แก่ ขณิกสมาธิอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ

4.สมาธิ 4 ได้แก่ ทิฏฐธัมมสุขวิหารสมาธิญาณทัสสนสมาธิสติสัมปชัญญสมาธิ และอาสวักขยสมาธิ

5.สมาธิ4 ได้แก่ สุขสมาธิสันตสมาธิอริยสมาธินิรามิสสมาธิอกาปุริสสมาธิ ได้แก่ สมาธิของมหาบุรุษ (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ), 2546 : 123)

สมาธิในพระพุทธศาสนาเทรวาทสามารถจำแนกได้กี่ประเภทหรือกี่ระดับ การเข้าใจสมาธิในพระพุทธศาสนาจะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นหากได้ศึกษาเชื่อมโยงไปสู่หมวดธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา เช่น นิวรณ์ ซึ่งเป็นธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดีไตรสิกขา ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 ประการ และโพธิปักขิยธรรมซึ่งเป็นธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้เกี่ยวข้องกับสมาธิในลักษณะใดนอกจากนี้ยังมีอีกประเด็นที่น่าสนใจ คือ สมาธิให้อานิสงส์อะไรบ้าง อย่างไรก็ตามมีการจัดประเภทของสมาธิไว้เพื่อง่ายในการปฏิบัติ เช่น ในพระไตรปิฎกมีลักษณะไม่ซับซ้อนนัก แต่ในอรรถกถา และฎีกาพระสูตร และพระอภิธรรมปิฎกได้อธิบายเชิงวิเคราะห์ถึงประเภทการใช้สมาธิตามจริตของผู้ปฏิบัติไว้หลายประเภท เช่น ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้แบ่งสมาธิออกเป็นหลายประเภท คือ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติ สำหรับอริยชนในพุทธศาสนา และในอรรถกถาพระอภิธรรม ได้กล่าวถึงสมาธิไว้เพื่อการปฏิบัติ โดยเน้นขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วขณะ) ในพระไตรปิฎกมิได้กล่าวไว้ เพราะสมาธิประเภทนี้แม้มิได้ ฝึกฝนอบรมก็สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ง่าย เช่น การอ่านหนังสือ การเล่นกีฬา คนทั่วไปอาจใช้ประโยชน์ในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดีอาจเรียกได้ว่าเป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนาก็ได้ เป็นต้น การฝึกสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ใช่เพียงเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันเท่านั้นที่น่าสนใจ แต่สุดท้ายเป้าหมาย คือ เรื่องการบรรลุ

ธรรม ซึ่งเป็นการเข้าสู่ภาวะสูงสุดในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่านิพพาน (วริยา ชินวรรโณ และคณะ, 2543)

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า สมาธิ หมายถึงการฝึกจิตให้มีความเข้มแข็งตั้งมั่น ฝึกให้จิตสงบอันจะส่งผลให้สภาวะจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งแน่วแน่ไม่หวั่นไหวฟุ้งซ่าน เป็นผู้มีสภาวะทางจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคงไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบความรู้สึกทางใจ

3.2 สมถภาวนา - วิปัสสนาภาวนา

การภาวนา เป็นการฝึกจิตให้เกิดความสงบ ได้รับความสุข และความสบายทางทางกายและจิตเมื่อความสงบเกิดขึ้นความสุข อันเกิดจากภาวนาก็นำไปพัฒนาในการชีวิตให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีได้ เมื่อดวงจิตว่างจากความคิดที่วุ่นวาย สับสน ก็จะเข้าสู่ภาวะแห่งความสุข ปล่อยว่าง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสมบูรณ์แบบได้กว่าคนปกติ เพราะฉะนั้นการฝึกจิตอบรมจิตให้พบกับความสงบอย่างแท้จริงนั้นต้องอาศัยความรู้เบื้องต้นของกรรมฐาน และในการฝึกดูจิตตามจิตให้เกิดความสงบได้นั้น จะต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝน โดยการท่องบ่นอยู่บ่อย ๆ ทำบ่อย ๆ ทำให้ได้ตลอดเวลา

การปฏิบัติธรรมนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ซึ่งมุ่งเน้นการสวดอ้อนวอนหรือการประกอบพิธีเพื่อบูชาพระเจ้า การปฏิบัติธรรมจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่ฝึกฝนอย่างถูกต้อง และต่อเนื่องได้รับผลดีทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ที่ยิ่งไปกว่านั้นคือสามารถทำให้บุคคลธรรมดากลายเป็นพระอริยบุคคล สามารถขจัดกิเลสให้หมดสิ้นไป บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติธรรมไว้ในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทไว้ว่า (สุชาดา ทองมาลัย และคณะ, 2561 : 376-409)

> เธอตั้งอยู่ในธรรม คือ สมถะ และวิปัสสนานั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย... เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 (โอรัมภาคิยสังโยชน์ คือ สังโยชน์เบื้องต่ำ 5 อย่าง ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ) เธอย่อมเป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในที่นั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้น เป็นธรรมดา (ม.ม.13/ 20/ 14-15)
>
> ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างเป็นไปในส่วนแห่งวิชชา ธรรม 2 อย่าง เป็นไฉน คือ สมถะ 1 วิปัสสนา 1...จิตที่อบรมแล้วย่อมละราคะได้ วิปัสสนาที่อบรมแล้ว ย่อมละอวิชชาได้

ฯ...ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะสารอกราคะได้จึงชื่อว่าเจโตวิมุตติ เพราะสารอกอวิชชาได้จึงชื่อว่าปัญญาวิมุตติฯ (องฺ.เอก.20/ 275-276/ 57-58)

จากพุทธดำรัสข้างต้น สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนาเป็นธรรม 2 ประการที่สำคัญเป็นอย่างมากในการหลุดพ้นจากอาสวกิเลส ดังนั้นผู้ที่สนใจปฏิบัติธรรมควรศึกษาแนวทางการปฏิบัติสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนาให้เข้าใจ แต่เนื่องจากแนวทางการปฏิบัติในปัจจุบันที่แต่ละสำนักเรียนมีการสอนด้วยเทคนิค และวิธีการอธิบายขั้นตอนการปฏิบัติธรรมเอาไว้แตกต่างกัน อาจทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสับสนได้

3.2.1 สมถภาวนา

สมถภาวนา หมายถึง การฝึกสมาธิหรือวิธีการอบรมจิตใจให้สงบระงับจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองเร่าร้อน กระทั่งจิตไม่มีอาการซัดส่าย ฟุ้งซ่าน ตลอดเวลาที่กิเลสเหล่านั้นสงบ

ความหมายของสมถะนั้นมีปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี นิกเขปกัณฑ์ สุตตันติกทุกะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สมถะ คือ ความสงบแห่งจิต สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิชื่อว่าสมถะ” (อภิ.สงฺ.34/ 69/ 37) และ “ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯลฯ สัมมาสมาธิ อันใด นี้เรียกว่า สมถะ” (อภิ.สงฺ.34/ 867/ 301) นอกจากนี้ในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค พระสารีบุตรได้ให้ความหมายของสมถะไว้ว่า “ชื่อว่าสมถะ เพราะยังธรรมที่เป็นข้าศึก มีกามฉันทะเป็นต้น ให้สงบ คือ ให้หมดไป สมถะนี้เป็นชื่อของสมาธิ” (ขุ.ป.อ.68/ 368) ในอรรถกถาสังคีติสูตรมีกล่าวไว้ว่า “สมถะคือ สมาธิ” (ที.ปา.อ.16/ 285) เช่นเดียวกับคากล่าวของพระสารีบุตร ดังที่ปรากฏในปฏิสัมภิทามรรคในอรรถกถามหาเวทัลลสูตร ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คาว่า สมถะ (ความสงบ) ได้แก่สมาบัติ 8 ที่มีวิปัสสนารองรับ” (ม.มู.อ. 19/ 309)

ดังนั้น สรุปได้ว่า สมถะ คือ ธรรมเป็นเครื่องสงบระงับจิต ธรรมที่ยังจิตให้สงบระงับจากนิวรณูปกิเลส ความมั่นคงอยู่แห่งจิต จิตสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิระดับฌาน (สมาบัติ 8) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์สมถภาวนาในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ จุดมุ่งหมาย สภาวธรรม และความสำคัญของสมถภาวนา มีรายละเอียดดังนี้ (สุชาดา ทองมาลัย และคณะ, 2561 : 376-409)

จุดมุ่งหมายของสมถภาวนา

จุดมุ่งหมายสูงสุดของสมถะนั้นคือการได้ ฌานหรือสมาบัติ เมื่อได้ฌาน หรือสมาบัติแล้วจึงจะเจริญวิปัสสนาต่อไปจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “เมื่อเธอพิจารณาเห็นนิวรณ์เหล่านี้ที่ละได้แล้วในตนย่อมเกิดปราโมทย์...เกิดปีติ...กายย่อมสงบ...ได้เสวยสุข...จิตย่อมตั้งมั่น เธอสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก

มีวิจาร มีปีติ และสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ แม้ข้อนี้ก็เป็นจรณะของเธอประการหนึ่ง” ในอรรถกถามิคสิรเถรคาถา กล่าวถึงพระดำรัสของพระพุทธองค์ที่ว่า “ดังนี้แล้วให้ปริพาชกนั้นบวช ให้ประกอบความเพียรในสมถกัมมัฏฐานก่อน แล้วทรงแนะนาวิปัสสนากัมมัฏฐาน แก่เธอผู้ตั้งอยู่ในฌาน และอภิญญาแล้ว เธอบาเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐาน” (ขุ.เถร.อ.51/ 150)

สภาวธรรมของสมถภาวนา

สภาวธรรมของสมถภาวนาสามารถจำแนกได้ 4 ประการ คือ 1) เข้าถึงสมาธิในระดับสูง 2) ละนิวรณ์ 3) เข้าถึงรูปฌาน และอรูปฌาน และ 4) กาจัดอาสวกิเลส มีรายละเอียดดังนี้

การเข้าถึงสมาธิในระดับสูง

การปฏิบัติสมาธิในระดับต้น คือ ขณิกสมาธิ เมื่อได้หมั่นฝึกจิตบ่อย ๆ จิตจะตั้งมั่นมากขึ้น จนกระทั่งเป็นอุปจารสมาธิ ประคองรักษาสมาธิที่ได้นั้นไว้ ในที่สุดจิตสงบตั้งมั่น ปักดิ่งในอารมณ์แนบแน่นเต็มที่ จนเป็นสมาธิในระดับอัปปนาสมาธิ (ระดับฌาน) สมาธิระดับนี้เป็นผลของการเจริญสมถภาวนา ทาให้จิตสงบจากกิเลส คือ ปริยุฏฐานกิเลส ซึ่งเป็นกิเลสระดับกลาง ที่เรียกว่า นิวรณ์ 5 (ที.สี.9/125/95)

ดังที่ได้มีการอธิบายเอาไว้ในชั้นอรรถกถาว่า “สุขนั้นถือเอาท้องคือครรภ์ ถึงการแก่รอบแล้ว ย่อมยังสมาธิ 3 อย่าง คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิให้บริบูรณ์” (ขุ.ป.อ.68/ 504) สมาธิระดับสูงในขั้นสมถะคือ อัปปนาสมาธิ (สมาธิระดับฌาน) นั่นเอง

ละนิวรณ์ได้

นิวรณ์ คือ เครื่องขัดขวาง สิ่งที่กีดกั้นการทางานของจิต สิ่งที่ทอนกาลังปัญญาหรือสิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในกุศลธรรม เป็นธรรมฝ่ายชั่วที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี ประกอบด้วย 1) กามฉันทะ 2) พยาบาท 3) ถีนมิทธะ 4) อุทธัจจกุกกุจจะ และ 5) วิจิกิจฉา (ส .ม.19/ 490/ 125-126) โดยมีพุทธพจน์ที่สนับสนุนว่าพระสัมมา สัมพุทธเจ้าทรงให้ปฏิบัติธรรมเพื่อขจัดนิวรณ์ 5 และฌานเป็นสิ่งระงับนิวรณ์ได้ ดังนี้

> ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลขันธ์ อินทรียสังวร สติ สัมปชัญญะ และสันโดษอันเป็นอริยะ...เสพเสนาสนะอันสงัด...นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดารงสติเฉพาะหน้าละความเพ่งเล็งในโลก...ละความประทุษร้ายคือพยาบาท...ชาระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้าย...ละถีนมิทธะ...ชาระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะ...ละอุทธัจจะกุกกุจจะ...ชาระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจะกุกกุจจะ...ละวิจิกิจฉา...ชาระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา (ที.สี.9/ 125/ 69)

เนกขัมมะเป็นเครื่องดับกามฉันทะ อัพยาบาทเป็นเครื่องดับพยาบาท...ความปราโมทย์เป็นเครื่องดับอรติ ปฐมฌานเป็นเครื่องดับนิวรณ์ ฯลฯ (ขุ.ป.31/ 724/ 351)

ดังนั้นผู้ปฏิบัติสามารถสังเกตได้ว่าหากยังมีนิวรณ์ 5 เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติธรรม หมายถึงผู้ปฏิบัติยังมีสภาวธรรมอยู่ในระดับสมาธิขั้นต้นเท่านั้น ต่อเมื่อเข้าถึงปฐมฌานแล้ว นิวรณ์จึงสงบระงับได้

การเข้าถึงรูปฌานและอรูปฌาน

เมื่อละนิวรณ์ได้แล้วผู้ปฏิบัติจึงเข้าถึงฌานในระดับต่าง ๆ ได้ในฌานาภิญญาสูตรกล่าวถึงรูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 และองค์ฌาน 5 ดังนี้

> เข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติ และสุข อันเกิดแต่วิเวกอยู่...เข้าถึงทุติยฌานมีความผ่องใสแห่งจิต...เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร...มีปีติ และสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่...เข้าถึงตติยฌาน...เป็นผู้มีอุเบกขามีสติอยู่...เข้าถึงจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข...มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่...เข้าถึงอากาสานัญจายตนะมีอารมณ์ว่า อากาศไม่มีที่สุด เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิฆสัญญา...เข้าถึงวิญญาณัญจายตนะ มีอารมณ์ว่า วิญญาณไม่มีที่สุด เพราะล่วงอากาสานัญจายตนะได้...เข้าถึงอากิญจัญญายตนะมีอารมณ์ว่า หน่อยหนึ่งไม่มี เพราะล่วงวิญญาณัญจายตนะได้...เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะเพราะล่วงอากิญจัญญายตนะได้...เข้าถึงสัญญาเวทยิตนิโรธเพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะได้...เราทาให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฏฐธรรมเข้าถึงอยู่ (ส .นิ.8/ 16/ 207-208)

จากพุทธพจน์ข้างต้นเมื่อละนิวรณ์แล้วจิตจะสงบนิ่งมั่นคงเข้าถึงรูปฌาน 4 ได้แก่ 1) ปฐมฌาน 2) ทุติยฌาน 3) ตติยฌาน และ 4) จตุตถฌาน แล้วจึงเข้าถึงอรูปฌาน 4 ได้แก่ 1) อากาสานัญจายตนฌาน 2) วิญญาณัญจายตนฌาน 3) อากิญจัญญายตนฌาน และ 4) เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน เป็นการเจริญสมาธิขั้นสูงสุดของสมถะ พร้อมเจริญวิปัสสนาภาวนาต่อไป

อรูปภาวนา คือ การเอาอารมณ์ที่ไม่ใช่รูปฌานเป็นที่ตั้งแห่งการงานทางใจ ฌานที่ต้องอาศัยรูปเป็นอารมณ์นั้นหยาบกว่าฌานที่ไม่ใช้รูปเป็นอารมณ์ สมาธิที่เกิดจากรูปจึงหยาบกว่าสมาธิที่เกิดจากสิ่งที่ไม่ใช่รูป ดังนั้นสมาธิที่เกิดจากอรูปฌานจึงมีกาลังมั่นคง และประณีตมาก ได้เจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติกาจัดอาสวกิเลสสิ้นไป โดยสามารถสรุปความสัมพันธ์ของฌาน 8 และองค์ฌาน 5 (ม.มู.12/ 205/ 121) ได้ดังนี้

รูปฌาน องค์ฌานที่เกิดขึ้นมี 4 ตามลาดับดังนี้

1. ปฐมฌาน มีองค์ฌาน 5 คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา

2. ทุติยฌาน มีองค์ฌาน 3 คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

3. ตติยฌาน มีองค์ฌาน 2 คือ สุข เอกัคคตา

4. จตุตถฌาน มีองค์ฌาน 2 คือ อุเบกขา (ความวางเฉย) เอกัคคตา

อรูปฌาน 1-4 มีองค์ฌาน 2 คือ อุเบกขา (ความวางเฉย) เอกัคคตาที่นิ่งแน่นละเอียดประณีตยิ่งขึ้น

ดังนั้น รูปฌาน 4 และอรูปฌาน 4 จึงเป็นขั้นตอนที่สาคัญมากของสมถภาวนา เพราะเป็นการเตรียมความพร้อมของใจให้ตั้งมั่นแน่วแน่ เพื่อรองรับการเจริญวิปัสสนาภาวนาต่อไป

กาจัดอาสวกิเลส

ในฌานสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงฌานสมาบัติ 8 ซึ่งมีผลทาให้อาสวกิเลสหมดสิ้นไปได้ดังนี้

> ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง ทุติยฌานบ้าง ตติยฌานบ้าง จตุตถฌานบ้าง อากาสานัญจายตนฌานบ้าง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะอาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนฌานบ้างฯ (องฺ.นวก.23/ 240/ 343-347)

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าฌานสมาบัติ 8 สามารถทำให้อาสวกิเลสหมดสิ้นไปได้ตลอดในระหว่างที่อยู่ในฌานสมาบัติ เป็นการหลุดพ้นจากอาสวะชั่วคราว ซึ่งต้องอาศัยวิปัสสนาภาวนาเพื่อที่จะขจัดกิเลสให้ออกไปได้อย่างถาวร (สุชาดา ทองมาลัย และคณะ, 2561 : 376-409)

3.2.2 วิปัสสนาภาวนา

วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การอบรมปัญญาให้เกิด อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการงานทางใจที่จะให้เห็นแจ้งในนามรูปในไตรลักษณ์ ในอริยสัจ ในมรรค ผล นิพพาน เป็นทางสายเอกเพื่อการบรรลุธรรม

ความหมายของวิปัสสนาในพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี นิกเขปกัณฑ์ สุตตันติกทุกะ ให้ความหมายไว้ว่า วิปัสสนาคือ “ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิฏฐิอันใด นี้ชื่อว่าวิปัสสนา” (อภิ.สงฺ.34/ 70/ 37) ในพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์ ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า “ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิฏฐิอันใดนี้เรียกว่า

วิปัสสนา” (อภิ.สงฺ.34/ 867/ 301) ในพระสุตตันตปิฎก อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค พระสารีบุตรได้ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า “ชื่อว่า วิปัสสนา เพราะเห็นธรรมโดยอาการหลายอย่าง โดยมีความเป็นของไม่เที่ยงเป็นต้น วิปัสสนานี้เป็นชื่อของปัญญา” (ขุ.ป.อ.68/ 368)

ในอรรถกถามหาเวทัลลสูตร ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิปัสสนา (ความเห็นแจ่มแจ้ง) คือการตามเห็น (อนุปัสสนา) 7 อย่าง” (ม.มู.อ.19/ 309) ในอรรถกถาสังคีติสูตรได้ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า “วิปัสสนา คือ ปัญญา” (ที.ปา.อ.16/ 285) และในพระวิสุทธิมรรคกล่าวว่า “สิ่งใดฤๅชื่อว่าปัญญานั้น นักปราชญ์พึงสันนิษฐานว่า วิปัสสนาญาณที่สัมปยุตประกอบด้วยกุศลจิตพิจารณาไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้นแลได้ชื่อว่าปัญญา” (มหาวงศ์ ชาญบาลี, 2525, น. 516)

กล่าวโดยสรุป วิปัสสนาคือ ความเห็นแจ้งเห็นตรงตามจริง ปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์ถอนความเห็นผิด มีปัญญาเครื่องทาลายกิเลสจนหมดสิ้น ดังนั้นการเห็นแจ้งในที่นี้เป็นสภาวธรรมเห็นแจ้งด้วยปัญญาในระดับประหารกิเลสได้ คือ ญาณทัสสนะ (การเห็นที่เป็นญาณหรือเห็นด้วยญาณ) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์วิปัสสนาภาวนาในเรื่องจุดมุ่งหมาย สภาวธรรม และความสาคัญของวิปัสสนาภาวนามีรายละเอียด ดังนี้

จุดมุ่งหมายของวิปัสสนา

จุดมุ่งหมายของวิปัสสนา คือ ญาณ (ความรู้) (อภิ.สงฺ.อ.76/ 547) ในการกาจัดกิเลสให้หมดไปเป็นลาดับ (อาสวักขยญาณ) กระทั่งสามารถกาจัดอวิชชา (ความไม่รู้) และบรรลุเป็นพระอรหันต์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลส ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ โน้มน้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธนี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเรานั้นรู้เห็นอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้น ก็มีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้วรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว วิชชาที่ 3 นี้แลเราบรรลุแล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรี กาจัดอวิชชาเสียได้แล้ว (วิ.มหา.1/ 3/ 6)

จากหลักฐานดังกล่าวทาให้ทราบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจากการวิปัสสนา คือ “ญาณ” (วิชชา 3) นั่นเอง ญาณ คือ ความรู้ (อภิ.สงฺ.อ.76/ 547) ที่จะกาจัดอวิชชา(ความไม่รู้) ให้หมดสิ้นไป จนบรรลุธรรมได้ในที่สุด

สภาวธรรมของวิปัสสนาภาวนา

สภาวธรรมของวิปัสสนาภาวนามี 4 ประการ คือ 1) การเห็นไตรลักษณ์ 2) การบรรลุคุณวิเศษ 3) การเป็นพระอริยบุคคล และการละสังโยชน์ และ 4) ความหลุดพ้น มีรายละเอียดดังนี้

1. การเห็นไตรลักษณ์

โดยปกติบุคคลเมื่อยังไม่ได้เจริญวิปัสสนาย่อมถูกเครื่องปกปิดไม่ให้เห็นความจริงของชีวิตว่าตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ มีพุทธพจน์ในอนิจจสูตรที่ 1 และ 2 ว่าด้วยความเป็นไตรลักษณ์แห่งขันธ์ 5 ดังนี้

> ภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา...พึงเห็นสิ่งนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า...นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ...จิตย่อมคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น เวทนาไม่เที่ยง... สัญญาไม่เที่ยง...สังขารไม่เที่ยง...วิญญาณไม่เที่ยง...เป็นทุกข์...เป็นอนัตตา (ส.ข.17/ 91-93/ 44-46)

จากพุทธดำรัสข้างต้นนั้นอธิบายให้เราเข้าใจว่า หากปฏิบัติถึงระดับวิปัสสนาจะเกิดปัญญาด้วยญาณทัสสนะที่สามารถรู้แจ้งเห็นแจ้งไตรลักษณ์ ตามความเป็นจริงอย่างลึกซึ้ง จนสามารถขจัดอาสวกิเลสทั้งหลายได้

การบรรลุคุณวิเศษ

การบรรลุคุณวิเศษ ได้แก่ การบรรลุวิชชา 3 (วิ.มหา.1/ 3/ 4-6) วิชชา 8 (ที.สี.9/ 131/ 73-74) ปฏิสัมภิทาญาณ 4 (ขุ.ป.31/ 268/ 87) อภิญญา 6 (ม.ม.13/ 261-266/ 200-202) วิโมกข์ 8 (ที.ม.10/ 66/ 64-65) และจรณะ 15 (ธรรมที่ควรประพฤติ) มรรค ผล นิพพาน โดยคำว่า ญาณ ในความหมายเฉพาะหมายถึง พระปรีชาหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้า เรียกเต็มว่า โพธิญาณ หรือสัมมาสัมโพธิญาณ โดยในบทความนี้จะขอขยายความเฉพาะวิชชา 3 และมรรค ผล นิพพาน ซึ่งเป็นวิชชาที่สามารถขจัดกิเลสกระทั่งบรรลุธรรมได้

วิชชา 3 คือ ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ ได้แก่ 1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ความระลึกชาติหนหลังได้ 2) จุตูปปาตญาณ คือ ความรู้ในการจุติและอุบัติขึ้นของสัตว์ทั้งหลาย 3) อาสวักขยญาณ คือ ความรู้เพื่อเป็นไปในการขจัดกิเลส ซึ่งญาณทั้ง 3 นี้เป็นปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสัทธรรมทั้งหลาย

มรรค ผล นิพพาน นั้นจะกล่าวรวมกันทั้งหมด ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 ซึ่งเรียกรวมว่า โลกุตตรธรรม 9 ประการดังนี้ 1) โสดาปัตติมรรคบุคคล 2) โสดาปัตติผลบุคคล 3) สกิทาคามีมรรคบุคคล 4) สกิทาคามีผลบุคคล 5) อนาคามิมรรคบุคคล 6) อนาคามิผลบุคคล 7) อรหัตมรรคบุคคล 8) อรหัตผลบุคคล 9) นิพพาน (การดับกิเลสกองทุกข์เป็นโลกุตตรธรรมชั้นสูง)

สำหรับนิพพานได้มีการกล่าวไว้ในนิพพานสูตรว่า “นิพพาน อันผู้บรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาล เรียกให้มาดูได้ ควรน้อมเอาเข้ามาไว้ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” (อง.ติก.20/ 495/ 202) เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาที่ผู้ปฏิบัติสามารถรู้ได้เฉพาะตน ซึ่งคุณวิเศษเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นเพื่อยังประโยชน์ให้ผู้ปฏิบัติสามารถพิจารณาไตรลักษณ์ และกาจัดอาสวกิเลส บรรลุธรรมเข้านิพพานได้ในที่สุด

การเป็นพระอริยบุคคลและการละสังโยชน์

พระอริยบุคคล แปลว่า ผู้ประเสริฐ ผู้ไกลจากข้าศึกคือกิเลส และสังโยชน์แปลว่า เครื่องผูก คือ กิเลสผูกใจสัตว์หรืออกุศลธรรมที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับทุกข์ในสังสารวัฏ ภาวนามยปัญญาสามารถกำจัดกิเลสที่เป็นอนุสัยกิเลสหรือสังโยชน์ที่อยู่ภายในจิตใจไปตามลำดับ 10 อย่าง (ที.ปา.11/ 284-285/ 196) ผลจากการละสังโยชน์ย่อมทำให้ผู้นั้นเปลี่ยนจากปุถุชนเป็นพระอริยบุคคล

ความหลุดพ้น

เมื่อปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนถึงที่สุดแล้ว ผลที่ได้คือ การบรรลุธรรม สามารถขจัดกิเลสจนหมดสิ้นไป ดังในพุทธพจน์ที่ว่า “สมุจเฉทปหานะอันเป็นโลกุตตร มรรคและปฏิปัสสัทธิปหานะอันเป็นโลกุตตรผลในขณะแห่งผล ย่อมมีแก่บุคคลผู้เจริญมรรค เครื่องให้ถึงความสิ้นไปฯ” (ขุ.ป.31/ 65/ 19) ซึ่งหมายถึง การตัดขาด (สมุจเฉท) การกำจัดกิเลส (ปหานะ) ในระดับโลกุตตรมรรค และการกำจัดกิเลสหรือหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอริยผล (ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ) อันเป็นโลกุตตรผลย่อมมีแก่ผู้ที่เจริญมรรค (อริยมรรคมีองค์ 8)

เนื่องจากการกาจัดกิเลสในขั้นของวิปัสสนาภาวนาเป็นแบบสมุจเฉทปหานดังนั้น ความหลุดพ้นที่ได้จึงเป็นแบบสมุจเฉทวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นอย่างเด็ดขาดทาลายอาสวกิเลสด้วยญาณหรือวิชชาขั้นสุดท้าย (สุชาดา ทองมาลัย และคณะ, 2561 : 376-409)

3.3 การปฏิบัติกรรมฐาน

กรรมฐาน คือที่ตั้งแห่งการงาน อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจ อุบายทางใจ วิธีฝึกอบรมจิต กรรมฐานเป็นที่ตั้งแห่งการงานทางใจ ซึ่งหมายถึงการมีสติกำหนดรู้เท่าทัน อารมณ์ที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าขนานนามผู้รู้อารมณ์ว่าผู้ตื่น คือมีการตื่นตัวรู้สึกตัวอยู่เสมอ ซึ่งเป็นวิธีการฝึกจิตให้สงบและฉลาด ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จิตภาวนา” การอบรมจิต หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กรรมฐาน” คืองานที่ทำจิตให้สูงขึ้นให้ประเสริฐขึ้น ไม่ปล่อยให้จิต ว่างงาน เพราะถ้าปล่อยให้จิต

ว่างงานจะก่อให้เกิดความยุ่งยาก เป็นทาสของกิเลสที่กลุ้มรุมใจ จึงต้องฝึกจิตไม่ให้ว่างงานด้วยการให้จิตอยู่ในกรรมฐานเสมอ ๆ

วิธีการปฏิบัติกรรมฐาน

ปฏิบัติดังนี้ ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักหลักสติปัฏฐาน การฝึกปฏิบัติอานาปานสติ คือการมีสติกำหนดลมหายใจเข้าออก โดยมีหลัก

1) การเตรียมสิ่งแวดล้อม คือการเตรียมในการฝึกแบบอานาปานสติ จะต้อง เตรียมสภาพแวดล้อมให้พร้อม ได้แก่

1. หาโอกาสที่เหมาะสม
2. หาเวลาที่พอเหมาะ
3. หาสถานที่เหมาะสม

2) เตรียมร่างกาย โดยเตรียมร่างกายให้มีความพร้อม ไม่เหน็ดเหนื่อยจนเกินไป ไม่อ่อนเพลียเกินไป ไม่เป็นไข้หวัด เป็นต้น เพราะจะมีผลกระทบต่อการฝึก และการกำหนดลมหายใจ 3 ท่าคือ ท่านั่ง ท่าเดิน ท่านอน

ความหมายของอารมณ์กรรมฐาน ที่ตั้งแห่งการงานของจิต สิ่งที่ใช้ในการเจริญภาวนา อุปกรณ์ในการฝึกอบรมจิตเรียกว่า “อารมณ์ของกรรมฐาน”

ประเภทของอารมณ์กรรมฐาน

สิ่งที่ทำให้จิตเข้าไปยึดเหนี่ยวเพื่อให้เกิดความสงบ ท่านเรียกว่า “อารมณ์ของสมถกรรมฐาน” คือวิธีที่ทำใจให้สงบนั่นเอง ผู้ต้องการที่จะบำเพ็ญสมถะกรรมฐาน จะต้องศึกษาให้เข้าใจอารมณ์ของกรรมฐาน เสียก่อน จึงลงมือปฏิบัติให้ถูกต้องและได้ผลดี เหมือนทหารผู้เข้าสู่สงคราม จะต้องศึกษาให้ เข้าใจยุทธศาสตร์ก่อนที่จะเข้าสู่สมรภูมิ เป็นเพียงแต่ว่า ทหารต้องสู้รบกับศัตรูภายนอก ส่วนผู้ฝึกจิตต้องสู้กับอารมณ์ภายในหรือศัตรูภายในใจของตนเองเท่านั้น

ในคัมภีร์อภิธรรมมัตถะสังคหะและคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แสดงอารมณ์ของสมถะกรรมฐานหรือวิธีปฏิบัติกรรมฐาน ไว้ 40 วิธี แบ่งออกเป็น 7 หมวด ดังนี้

1) หมวดกสิณ 10 (กสิณ แปลว่า การเพ่งเป็นอารมณ์)

เป็นการทำสมาธิด้วยวิธีการเพ่งเป็นอารมณ์

1. ปฐวีกสิณ (กสิณดิน) คือการเพ่งดินที่นำมาปั้นเป็นวงกลม (แบน) เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเท่ากับ ความยาวของใบหน้าของผู้ปฏิบัติ โดยทำความรู้สึกถึงความแข็งของดิน ไม่ใช่เพ่งที่สีของดินนั้น เพราะจะกลายเป็นกสิณสีต่าง ๆ แทน

2. อาโปกสิณ (กสิณน้ำ) คือการเพ่งน้ำที่บรรจุในภาชนะปากกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเท่ากับ ความยาวของใบหน้าของผู้ปฏิบัติ

3. เตโชกสิณ (กสิณไฟ) คือการเพ่งเปลวไฟผ่านช่องที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเท่ากับความยาวของใบหน้าของผู้ปฏิบัติ โดยทำความรู้สึกถึงความร้อนของไฟ

4. วาโยกสิณ (กสิณลม) คือการเพ่งอาการเคลื่อนไหวของใบไม้ กิ่งไม้ที่ถูกลมพัด

5. นีลกสิณ (กสิณสีเขียว) คือการเพ่งวัตถุสีเขียว เช่น กระดาษสีเขียว ที่เป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเท่ากับ ความยาวของใบหน้าของผู้ปฏิบัติ โดยทำความรู้สึกถึงสีเขียวที่ปรากฏ

6. ปีตกสิณ (กสิณสีเหลือง) คือการเพ่งวัตถุสีเหลือง เช่น กระดาษสีเหลือง ที่เป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเท่ากับ ความยาวของใบหน้าของผู้ปฏิบัติ

7. โลหิตกสิณ (กสิณสีแดง) คือการเพ่งวัตถุสีแดง เช่น กระดาษสีแดง ที่เป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเท่ากับ ความยาวของใบหน้าของผู้ปฏิบัติ

8. โอทาตกสิณ (กสิณสีขาว) คือการเพ่งวัตถุสีขาว เช่น กระดาษสีขาว ที่เป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเท่ากับ ความยาวของใบหน้าของผู้ปฏิบัติ

9. อาโลกกสิณ (กสิณแสงสว่าง) คือการเพ่งแสงสว่างที่ลอดช่องหลังคาลงมากระทบพื้นหรือฝาผนังเป็นวงกลม หรืออาจจะประยุกต์ใช้แสงอย่างอื่นก็ได้ โดยทำความรู้สึกถึงความสว่าง ไม่ใช่เพ่งที่สีของแสงนั้น

10. อากาสกสิณ (กสิณอากาศ) (ช่องว่าง) คือการเพ่งช่องว่างต่าง ๆ เช่น ช่องว่างในกรอบหน้าต่าง ประตู

2) หมวดอสุภกรรมฐาน 10 (อสุภ แปลว่า ไม่สวย ไม่งาม)

เป็นการตั้งอารมณ์ไว้ให้เห็นว่า ไม่มีอะไรสวยงดงาม มีแต่สิ่งสกปรกโสโครก น่าเกลียด

11. อุทธุมาตกอสุภ ร่างกายของคนและสัตว์ที่ตายไปแล้ว นับแต่วันตายเป็นต้นไป มีร่างกายบวมขึ้น พองไปด้วยลม ขึ้นอืด

12. วินีลกอสุภ วีนิลกะ แปลว่า สีเขียว เป็นร่างกายที่มีสีเขียว สีแดง สีขาว คละปนระคนกัน คือ มีสีแดงในที่มีเนื้อมาก มีสีขาวในที่มีน้ำเหลืองน้ำหนองมาก มีสีเขียว ในที่มีผ้าคลุมไว้ ฉะนั้นตามร่างกายของผู้ตาย จึงมีสีเขียวมาก

13. วิปุพพกอสุภ เป็นซากศพที่มีน้ำเหลืองไหลอยู่เป็นปกติ

14. วินิททกอสุภ คือซากศพที่มีร่างกายขาดเป็นสองท่อนในท่ามกลางกาย

15. วิกขายตกอสุภ เป็นร่างกายของซากศพที่ถูกยื้อแย่งกัดกิน

16. วิกขิตตกอสุภ เป็นซากศพที่ถูกทอดทิ้งไว้จนส่วนต่าง ๆ กระจัด กระจายมีมือ แขน ขา ศีรษะกระจัดพลัดพรากออกไปคนละทาง

17. หตวิกขิตตกอสุภ คือ ซากศพที่ถูกสับฟันเป็นท่อนน้อยและท่อนใหญ่

18. โลหิตกอสุภ คือ ซากศพที่มีเลือดไหลออกเป็นปกติ

19. ปุพวกอสุภ คือ ซากศพที่เต็มไปด้วยตัวหนอนคลานกินอยู่

20. อัฏฐิกอสุภ คือ ซากศพที่มีแต่กระดูก

3) อนุสสติกรรมฐาน ๑๐ (อนุสสติ แปลว่า ตามระลึกถึง)

เมื่อเลือกปฏิบัติให้พอเหมาะแก่จริต จะได้ผลเป็นสมาธิ มีอารมณ์ตั้งมันได้รวดเร็ว

21. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์

22. ธัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณพระธรรมเป็นอารมณ์

23. สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณพระสงฆ์เป็นอารมณ์

24. สีลานุสสติ ระลึกถึงคุณศีลเป็นอารมณ์

25. จาคานุสสติ ระลึกถึงผลของการบริจาคเป็นอารมณ์

26. เทวตานุสสติ ระลึกถึงความดีของเทวดาเป็นอารมณ์

27. มรณานุสสติ ระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์

28. กายคตานุสติ เหมาะแก่ผู้ที่หนักไปในจาคะจริต

29. อานาปานานุสสติ เหมาะแก่ผู้ที่หนักไปในโมหะ และวิตกจริต

30. อุปสมานุสสติ ระลึกความสุขในพระนิพพานเป็นอารมณ์

4) หมวดพรหมวิหาร 4 (อัปปมัญญา 4 อย่าง)

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นที่อยู่ของพรหม พรหมแปลว่าประเสริฐ พรหมวิหาร 4 จึงแปลว่า คุณธรรม 4 ประการ ที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติ เป็นผู้ประเสริฐ ได้แก่

31. เมตตา คุมอารมณ์ไว้ตลอดวัน ให้มีความรัก อันเนื่องด้วยความ ปรารถนาดี ไม่มีอารมณ์เนื่องด้วยกามารมณ์ เมตตาสงเคราะห์ผู้อื่นให้พ้นทุกข์

32. กรุณา ความสงสารปรานี มีประสงค์จะสงเคราะห์แก่ทั้งคนและสัตว์

33. มุทิตา มีจิตชื่นบาน พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ไม่มีจิตริษยาเจือปน

34. อุเบกขา มีอารมณ์เป็นกลางวางเฉย

5) หมวดอาหาเรปฏิกูลสัญญา (พิจารณาอาหารว่าปีนสิ่งปฏิกูล)

35. อาหาเรปฏิกูลสัญญา เพ่งอาหารให้เห็นเป็นของน่าเกลียด บริโภคเพื่อบำรุงร่างกาย ไม่บริโภคเพื่อสนองกิเลส

6) หมวดจตุธาตุววัฏฐาน (พิจารณาธาตุ 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ)

36. จตุธาตุววัฏฐาน 4 พิจารณาร่างกายประกอบด้วยธาตุ 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ

7) หมวดอรูปฌาณ 4 (การกำหนดฌานที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์)

เป็นการปล่อยอารมณ์ ไม่ยึดถืออะไร มีผลทำให้จิตว่าง มีอารมณ์เป็นสุข ประณีต ในฌานที่ได้ผู้จะเจริญอรูปฌาณ 4 ต้องเจริญฌานในกสินให้ได้ฌาณ 4 เสียก่อน แล้วจึง เจริญอรูปฌาณจนจิตเป็นอุเบกขารมณ์

37. อากาสานัญจายตนะ ถืออากาศเป็นอารมณ์ จนวงอากาศเกิดเป็น นิมิตย่อใหญ่เล็กได้ ทรงจิตรักษาอากาศไว้ กำหนดใจว่าอากาศหาที่สุดมิได้ จนจิตเป็น อุเบกขารมณ์

38. วิญญาณัญจายตนะ กำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้ ทิ้งอากาศและรูปทั้งหมด ต้องการจิตเท่านั้น จนจิตเป็นอุเบกขารมณ์

39. อากิญจัญญายตนะ กำหนดความไม่มีอะไรเลย อากาศไม่มี วิญญาณก็ไม่มี ถ้ามีอะไรสักหน่อยหนึ่งก็เป็นเหตุของภยันตราย ไม่ยึดถืออะไรจนจิตตั้งเป็น อุเบกขารมณ์

40. เนวสัญญานาสัญญายตนะ ทำความรู้สึกตัวเสมอว่า ทั้งที่มีสัญญา อยู่ก็ทำเหมือนไม่มี ไม่รับอารมณ์ใด ๆ จะหนาว ร้อนก็รู้แต่ไม่ดิ้นรนกระวนกระวาย ปล่อยตาม เรื่อง เปลื้องความสนใจใด ๆ ออกจนสิ้น จนจิตเป็นอุเบกขารมณ์

อนุสสติ แปลว่า “ตามระลึกถึง” กรรมฐานกองนี้ เป็นกรรมฐานที่ตามระลึกนึกถึงมี กำลังสมาธิไม่เสมอกัน บางหมวดก็มีสมาธิเพียงอุปจารฌาน บางหมวดก็มีสมาธิถึงปฐมฌาน บาง หมวดก็มีสมาธิถึงฌาน 4 และฌาน 5 กำลังของกรรมฐานกองนี้มีกำลังไม่เสมอกันดังนี้ เมื่อถึง กรรมฐานหมวดใดมีกำลังเท่าใด จะได้เขียนไว้เพื่อทราบ อนุสสติทั้ง 10 อย่างนี้ ก็เหมาะแก่ อารมณ์ของนักปฏิบัติไม่ใช่อย่างเดียวกัน บางหมวดก็เหมาะแก่ท่านที่หนักไปในสัทธาจริต บางหมวดก็เหมาะแก่ท่านที่หนักไปในวิตกและโมหะจริต บางหมวดก็เหมาะแก่ท่านที่หนักไปใน ราคจริตกองใดหมวดใดเหมาะแก่ท่านที่หนักไปในจริตใด ก็จะได้เขียนบอกไว้เพื่อทราบเมื่อถึงกอง นั้นๆ อนุสสตินี้มีชื่อและอาการรวม 10 อย่างด้วยกัน จะได้นำชื่อแห่งอนุสสติทั้งหมดมาเขียนไว้ เพื่อทราบดังต่อไปนี้

กำลังสมาธิในอนุสสติทั้ง 10 มีกำลังสมาธิแตกต่างกันอย่างนี้

พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เทวตานุสสติ มรณานุสสติ อุปสมานุสสติ อนุสสติทั้ง 7 นี้ มีกำลังสูงสุดเพียงอุปจารสมาธิ

สีลานุสสติ มีกำลังสมาธิถึงอุปจารสมาธิ และอย่างสูงสุดเป็นพิเศษถึงปฐมฌาน ทั้งนี้ถ้าท่านนักปฏิบัติฉลาดในการควบคุมสมาธิจึงจะถึงปฐมฌานได้ แต่ถ้าทำกันตามปกติ ธรรมดาแล้ว ก็ทรงได้เพียงอุปจารสมาธิเท่านั้น

กายคตานุสสติ กรรมฐานกองนี้ ถ้าพิจารณาตามปกติในกายคตาแล้ว จะทรงสมาธิ ได้เพียงปฐมฌานเท่านั้น แต่ถ้านักปฏิบัติฉลาดทำ หรือครูฉลาดสอน ยกเอาสีเขียว ขาว แดง ที่ปรากฏในอารมณ์แห่งกายคตานุสสตินั้นเอามาเป็นกสิณ ท่านกล่าวไว้ในวิสุทธิมรรคดังนี้ ท่านว่ากรรมฐานกองนี้ก็สามารถทรงสมาธิได้ถึงฌาน 4 ตามกำลังสมาธิในกสิณนั้น

อานาปานานุสสติ สำหรับอานาปานานุสสตินี้ มีกำลังสมาธิถึงฌาน 4 สำหรับท่าน ที่มีวาสนาบารมีสาวกภูมิ สำหรับท่านที่มีบารมีคือปรารถนาพุทธภูมิแล้ว ก็สามารถทรงสมาธิได้ถึงฌาน 5 ฌาน 4 หรือ ฌาน 5

1. พุทธานุสสติกรรมฐาน

กรรมฐานกองนี้ท่านสอนให้ระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า การระลึกถึงความดีของพระพุทธเจ้า ระลึกได้ไม่จำกัดว่า จะต้องระลึกตามแบบของท่านผู้นั้นผู้นี้ที่สอนไว้ โดยจำกัด เพราะพระพุทธคุณ คือคุณความดีของพระพุทธเจ้านั้นมีมากมายจะพรรณนา อย่างไรให้จบสินนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ และถ้าจะมีใครมาวางแบบวางแผนว่า การระลึกถึงคุณ พระพุทธเจ้านั้น ต้องจำกัดลงไปว่าระลึกอย่างนั้นอย่างนี้ จึงจะถูกต้องตามที่ปรากฏในปัจจุบันมีมาก

ก. ระลึกตามแบบ

ระลึกตามแบบ หมายความท่านผู้ใดจะนั่งนอนระลึกนึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า โดยยกเอาพระคุณของพระองค์มาระลึกถึง เช่น ระลึกถึงพระคุณสามประการ คือ

1) ระลึกถึงความบริสุทธิ์ของพระองค์ ที่ทรงกำจัดกิเลสได้เด็ดขาด ไม่มีความชั่วเหลืออยู่ในพระกมลสันดาน พระองค์ทรงบริสุทธิ์ผุดผ่องจริง ๆ เป็นความดีที่เราควรปฏิบัติตาม

2) ระลึกถึงพระปัญญาอันเฉียบแหลมเฉลียวฉลาดของพระองค์ ด้วยพระองค์มีความรู้ความฉลาดยอดเยี่ยมกว่าเทวดา พรหม และมนุษย์ทั้งหลายเพราะนอกจากจะทรงรู้ในหลักวิชาการต่าง ๆ ตามความนิยมของปกติชนแล้ว พระองค์ยังทรงรู้ที่มาของความทุกข์ และรู้การปฏิบัติเพื่อทำลายต้นตอของความทุกข์นั้น ๆ ได้แก่ทรงรู้ในอริยสัจ ๔

3) ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ คือพระองค์เมื่อทรงเป็นผู้รู้เลิศแล้ว พระองค์มิได้ปกปิดความรู้นั้นเพื่อพระองค์เองโดยเฉพาะ พระองค์นำความรู้มาสั่งสอนแก่หมู่ มวลชนอย่างเปิดเผยไม่

ปกปิดความรู้แม้แต่น้อย พระองค์ทรงทรมานพระวรกาย เพราะสั่งสอน พุทธเวไนยให้เกิดความรู้ความฉลาด เพื่อกำจัดเหตุชั่วร้ายที่ฝังอยู่ในสันดานมานาน มีสภาพ คล้ายผีสิง เหตุชั่วร้ายนั้นก็คือ

3.1 ความโลภ อยากได้สมบัติของผู้อื่นมาเป็นของตน

3.2 ความพยาบาท คือความโหดร้ายที่ฝังอยู่ในจิตใจ คิดที่จะ ประหัตประหารทำอันตรายผู้อื่นให้ได้รับความพินาศ

3.3 ความโง่เขลา ที่คอยกระตุ้นเตือนใจให้ลุ่มหลงในสรรพวัตถุจน เกินพอดี คือคิดปลูกฝังใจในวัตถุ โดยไม่คิดว่าของนั้นจะต้องเก่าจะต้องพังไปในสภาพ

ข. ระลึกตามบทพระพุทธคุณ 9 อย่าง

เป็นการระลึกถึงผลที่พระองค์ทรงบรรลุ ดังต่อไปนี้

1) อรหัง แปลว่า ท่านผู้ไกลจากกิเลส หมายความว่า พระพุทธองค์ไม่มี กิเลสเครื่องเศร้าหมองอยู่ในพระหฤทัยเลย เป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์ผุดผ่องจริงๆ อารมณ์กิเลสที่พระอรหังหรือที่เรียกว่าพระอรหันต์ละได้นั้นมี 10 อย่าง คือ

1.1 สักกายทิฏฐิ เห็นว่าร่างกายนี้ ไม่ใช่ของเรา เราไม่มีในกาย กายไม่ มีในเรา ท่านละความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์บุคคล เราเขา เสียได้ " โดยเห็นว่า ร่างกายนี้เป็นเพียงแต่ธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมกันชั่วคราว เป็นที่อาศัยของนามธรรม คือ เวทนา ความรู้สึกสุขทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ คืออารมณ์วางเฉยจาก อารมณ์สุขทุกข์ สัญญา มีความจดจำเรื่องราวที่ล่วงมาแล้วสังขาร อารมณ์ชั่วร้ายและอารมณ์เมตตาปรานี้สดชื่น อันเกิดต่ออารมณ์ที่ เป็นกุศล คือความดีและอารมณ์ที่เป็นอกุศล คือความชั่วที่เรียกกัน ว่า อารมณ์เป็นบุญ และอารมณ์เป็นบาปที่คอยเข้าควบคุมใจ วิญญาณ คือ ความรู้ หนาว ร้อน หิวกระหาย เผ็ดเปรี้ยวหวานมัน เค็ม และการสัมผัสถูกต้องเป็นต้น วิญญาณนี้ไม่ใช่ตัวนึกคิด ตัวนึก คิดนั่นคือจิต วิญญาณกับจิตนี้คนละอันแต่นักแต่งหนังสือมักจะเอาไปเขียนเป็นอันเดียวกัน ทำให้เข้าใจเขว ควรจะแยกกันเสีย เพื่อ ความเข้าใจง่าย อีกสิ่งหนึ่งที่เข้ามาอาศัยกายและไม่ตายร่วมกับ ร่างกาย สิ่งนั้นก็คือจิต เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ ตาย ร่วมกับร่างกาย คือกายตายก็ตายด้วย แต่จิตที่เข้ามาอาศัยกายนิ เข้ามาอาศัยชั่วคราว เมื่อกายตั้งอยู่ คือดำรงอยู่ร่วมพร้อมกับ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จิตก็อาศัยอยู่ แต่ถ้าขันธ์ 5 มี ร่างกายเป็นประธานตายแล้วจิตก็ท่องเที่ยวไปแสวงหาที่อาศัยใหม่ คำว่าเราในที่นี้ ท่านหมายเอาจิตที่เข้ามาอาศัยกาย เมื่อท่านทราบ อย่างนี้ท่านจึงไม่หนักใจ และผูกใจว่า ขันธ์ 5 คือร่างกายนี้เป็นเรา เป็นของเรา เราไม่มีในกาย กายไม่มีในเรา เราคือจิตที่เข้ามาอาศัยใน กาย คือ ขันธ์ 5 นี้ ขันธ์ 5 ถ้าทรงอยู่ได้รักษาได้ก็อาศัยต่อไปถ้าฟังแล้วท่านก็ไม่หนักใจ ไม่ตกใจ ไม่เสียดายห่วงใยในขันธ์ 5 ท่าน ปล่อยไปตามกฎของ

ธรรมดาเสมือนกับคนอาศัยรถหรือเรือโดยสาร เมื่อยังไม่ถึงเวลาลงก็นั่งไป แต่ถึงจุดหมายปลายทางเมื่อไร ก็ลงจากรถจากเรือ โดยไม่คิดห่วงใยเสียดายรถหรือเรือโดยสารนั้น เพราะทราบแล้วว่ามันไม่ใช่ของเราเขาก็ไม่ใช่เรา เราก็ไปตามทางของเรา ส่วนรถเรือโดยสารก็ไปตามทางของเขา ต่างคนต่างไม่มีห่วงใย พระอรหันต์ทั้งหลายท่านมีความรู้สึกอย่างนี้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นจอม อรหันต์ พระองค์มีความรู้สึกอย่างนี้ ท่านนักปฏิบัติที่ระลึกถึง พระคุณข้อนี้ก็ควรทำความพอใจตามที่พระองค์ทรงบรรลุเป็นพระอรหันต์อย่างนี้ จะเป็นเครื่องบั่นทอนกิเลสลงได้มาก จนเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์อย่างพระองค์”

1.2 วิจิกิจฉา พระอรหันต์ท่านเชื่อมั่นในธรรมปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรง สั่งสอนแล้วโดยไม่เคลือบแคลงสงสัยและปฏิบัติตามด้วยศรัทธายิ่ง

1.3 สีลัพพตปรามาส ท่านรักษาศีลเป็นอธิศีล คือ ไม่ละเมิดศีลด้วย ตนเองไม่แนะให้ใครละเมิดศีล ไม่ยินดีเมื่อผู้อื่นละเมิดศีล

1.4 ละกามฉันทะ คือความยินดีในกามารมณ์ ท่านหมดความรู้สึกทาง เพศเด็ดขาดมีอสุจิเหือดแห้ง ความรู้สึกพอใจในกามารมณ์ไม่มีใน ความรู้สึกของท่านเลย

1.5 พยาบาท ท่านตัดความโกรธความพยาบาทได้สิ้นเชิง มีแต่ความ เมตตาปรานี เป็นปกติ

1.6 รูปราคะ ท่านตัดความสำคัญในรูปฌานว่าเลิศเสียได้ โดยเห็นว่ารูปฌานนี้เป็นกำลังส่งให้เข้าถึงวิปัสสนาญาณ ไม่ใช่ตัวมรรคผลนิพพาน

1.7 รูปราคะ ท่านตัดความเห็นว่าเลิศในอรูปฌานเสียได้ โดยเห็นว่าอรูปฌานนี้ก็ เป็นเพียงกำลังส่งให้เข้าถึงวิปัสสนาญาณเช่นเดียวกับรูปฌาน

1.8 มานะ ท่านตัดความถือตัวถือตนว่า เราเลวกว่าเขา เราเสมอเขา เราดีกว่าเขาเสียได้โดยวางอารมณ์เป็นอุเบกขา คือเฉยๆ ต่อ

1.9 อุทธัจจะ ท่านตัดอารมณ์ฟุ้งซ่าน ที่คิดนอกลู่นอกทางเสียได้ มีอารมณ์ผ่องใสพอใจในพระนิพพานเป็นปกติ

1.10 อวิชชา ท่านตัดอวิชชา คือความโง่ออกเสียได้สิ้นเชิง ท่านหมดความพอใจ ในสิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต โดยที่คิดว่าเป็นสมบัติยั่งยืนได้สิ้นเชิง ท่านเห็นว่า ไม่ว่าอะไรทั้งสิ้นมีเกิดแล้วก็เสื่อมในที่สุดก็ต้องทำลายฉะนั้น อารมณ์ของท่านจึงไม่ยึดถืออะไรมั่นคง มีก็ใช้ เมื่อสลายตัวไปก็ไม่มีทุกข์

2. สัมมาสัมพุทโธ แปลว่า ตรัสรู้เองโดยชอบ หมายความว่า พระองค์ ทรงรู้อริยสัจ ทั้ง 4 คือ รู้ทุกข์ คือความไม่สบายกายไม่สบายใจ รู้สมุทัย คือเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา 3 ประการ คือ

1) กามตัณหา ทะยานอยากได้ในสิ่งที่ยังไม่เคยมี อยากให้มีขึ้น

2) ภวตัณหา สิ่งใดที่มีอยู่แล้ว อยากให้คงสภาพอยู่อย่างนั้น ไม่อยาก ให้เก่า ไม่อยากให้เปลี่ยนแปลง

3) วิภวตัณหา อยากให้สิ่งที่จะต้องสลายตัวนั้น ที่เป็นไปตามกฎธรรมดา มีความปรารถนาไม่ให้กฎธรรมดาเกิดขึ้น คือ ไม่อยากให้ สลายและไม่อยากเสื่อม ไม่อยากตายนั่นเอง ความรู้สึกอย่างนี้ เป็นความรู้สึกที่ฝืนกฎธรรมดาเป็นอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความทุกข์

ทรงนิโรธะ คือความดับสูญไปแห่งความทุกข์ และทรงทราบมรรค ปฏิปทาที่ปฏิบัติให้เข้าถึงความทุกข์ คือทุกข์นั้นสูญสิ้นไป ได้แก่ทรงทราบมรรคคือข้อปฏิบัติ 8 ประการดังต่อไปนี้

1. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปโป ความดำริชอบ
3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันโต มีการงานชอบ
5. สัมมาอาชีโว เลี้ยงชีพชอบ
6. สัมมาวายาโม ความพยายามชอบ
7. สัมมาสติ ระลึกชอบ
8. สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ

3. วิชชาจรณสัมปันโน แปลว่า พระองค์ทรงถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ คือ ทรงมีความรู้รอบและความประพฤติครบถ้วน

วิชชา แปลว่าความรู้ หมายถึงรู้ในวิชชาสาม ที่สามัญชนไม่สามารถจะรู้ได้คือ

1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทรงมีความรู้ในการระลึกชาติที่ล่วงแล้วมาได้อย่างไม่จำกัดไม่มีผู้อื่นใดจะระลึกชาติได้มากเท่าพระองค์ และ พระองค์ทรงมีความชำนาญในการระลึกชาติได้ อย่างเยี่ยม

2) จุตูปปาตญาณ พระองค์ทรงมีความรู้ ความเกิด และความตายของ สัตว์ โดยทรงรู้ว่าสัตว์ที่ตายไปแล้วนี้ไปเกิด ณ ที่ใด มีความสุขความ ทุกข์เป็นประการใด เพราะผลกรรมอะไรเป็นเหตุ และทรงทราบว่า สัตว์ที่ตายไปแล้วนี้มาจากไหน ที่มีความสุขความทุกข์อยู่นี้ เพราะอาศัยกรรมอะไรเป็นเหตุ

3) อาสวักขยญาณ ทรงรู้วิชชาที่ทำอาสวกิเลสให้หมดสิ้นไป

จรณะ หมายถึงความประพฤติ พระองค์มีความประพฤติครบถ้วนยอดเยี่ยม ท่านประมวลความประพฤติที่พอจะนำมากล่าวไว้ได้โดยประมวลมี 15 ข้อด้วยกัน คือ

1) สีลสัมปทา พระองค์ทรงถึงพร้อมด้วยศีล คือ ทรงปฏิบัติในศีลไม่บกพร่อง

2) อินทรียสังวร ทรงระมัดระวังในการเคลื่อนไหวทุกอิริยาบถ

3) โภชเนมัตตัญญุตา ทรงรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร

4) ชาคริยานุโยค ทรงประกอบความเพียรของผู้ตื่นอยู่ คือ มีสติสัมปชัญญะครบถ้วนบริบูรณ์

5) สัทธา ทรงมีความเชื่อมั่นในผลการปฏิบัติ ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัย

6) หิริ ทรงมีความละอายต่อผลของความชั่วทั้งมวล

7) โอตตัปปะ ทรงเกรงกลัวต่อผลของความชั่วทั้งมวล

8) พาหุสัจจะ ทรงสั่งสมวิชาการต่าง ๆ ด้วยการศึกษามาแล้วด้วยดี

9) วิริยะ ทรงมีความเพียรไม่ท้อถอย โดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน

10) สติ ทรงมีสติสมบูรณ์

11) ปัญญา มีปัญญารอบรู้ในวิทยาการทุกแขนง และทรงรู้แจ้งใน อริยสัจ โดยที่มิได้ศึกษาจากผู้ใดมาในกาลก่อน ทรงค้นคว้าพบด้วยพระองค์เอง

12) ปฐมฌาน ทรงฝึกฌาน จนได้ปฐมฌาน

13) ทุติยฌาน ทรงฝึกจนได้ฌานที่สอง

14) ตติยฌาน ทรงฝึกสมาธิ จนได้ฌานที่สาม

15) จตุตถฌาน ทรงฝึกสมาธิ จนทรงฌานที่ 4 ไว้ได้ด้วยดีเป็นพิเศษ

4. สุคโต แปลว่า เสด็จไปดีแล้ว หมายความว่า พระองค์เสด็จไป ณ ที่ใด พระองค์นำแต่ความสุขไปให้เจ้าของถิ่น คือนำความรู้อันเป็นเหตุของความสุขไปให้ ไม่เคยสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด ใครก็ตามบูชาพระองค์แล้ว ไม่เคยผิดหวังที่จะได้รับความสุขในทางปฏิบัติ

5. โลกวิทู แปลว่า รู้แจ้งโลก หมายความว่า โลกทุกโลกมียมโลก คือโลกแห่งการทรมาน ได้แก่นรก เปรต อสุรกาย เป็นต้น มนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก และพระนิพพาน อันเป็นดินแดนพ้นโลก พระองค์ทรงทราบตลอดหมดสิ้น แม้แต่ปฏิปทาที่จะให้ไปเกิดในโลกนั้น ๆ

6. อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ แปลว่า เป็นนายสารถีผู้ฝึก ไม่มีนายสารถีใดมีความสามารถฝึกได้เสมอเหมือนพระองค์ ทั้งนี้หมายความถึงการฝึกธรรมปฏิบัติ พระองค์ทรงมีญาณพิเศษที่เรียกว่าเจโตปริยญาณ ทรงรู้ใจคนว่าผู้นี้ควรสอนอย่างไรจึงได้ผล พระองค์ทรงฝึกสอนตามที่รู้ด้วยพระญาณนั้น จึงมีความสามารถฝึกได้ดีเป็นพิเศษ

7. สัตถา เทวมนุสสานัง แปลว่า พระองค์ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ ทั้งนี้หมายความว่า การสั่งสอนเพื่อมรรคผลนั้น พระองค์มิได้ทรงสั่งสอนแต่มนุษย์เท่านั้น แม้ เทวดาและพรหมพระองค์ทรงสั่งสอน การสอนมนุษย์ท่านอาจไม่สงสัย แต่การสอนเทวดานั้น ท่านอาจจะแปลกใจข้อนี้

ขอให้อ่านพุทธประวัติจะทราบ ว่าพระองค์ทรงสั่งสอนเทวดาและ พรหมเป็นปกติเกือบทุกวัน เช่นเดียวกับสอนมนุษย์เหมือนกัน

8. พุทโธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว ได้เหมือนกัน ความ หมายถึงคำว่า พุทโธ ก็มีอย่างนี้ คือ หมายถึงพระองค์ทรงรู้พระองค์ ด้วยความเป็นผู้บริบูรณ์ ด้วยสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลานั่นเอง

9. ภควา แปลว่า ผู้มีโชค หมายถึงพระองค์เป็นผู้มีโชคก่อนใคร ๆ ที่ พระองค์เป็นผู้รู้เท่าทันอวิชชา คือความโง่เขลาเบาปัญญา ความโง่ไม่สามารถครอบงำพระองค์ ได้ โดยอาศัยที่พระองค์ทรงค้นพบอริยสัจ 4 จึงสามารถทำลายอำนาจอวิชชาคือความโง่ให้ สลายตัวไปเสียได้ เหลือไว้แต่ความฉลาดหลักแหลม ความโง่ไม่สามารถจะบังคับบัญชาพระองค์ให้หลงใหลไปในอำนาจกิเลสและตัณหาได้ต่อไปพระองค์ทรงพบความสุขที่ยอดเยี่ยม ไม่มีความสุขอื่นยิ่งกว่า ความสุขที่ว่านี้ คือ พระนิพพาน

2) ธัมมานุสสติกรรมฐาน

ธัมมานุสสติกรรมฐาน แปลว่า ตั้งอารมณ์เป็นการงาน เป็นงานในการระลึกนึกถึงคุณพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ คำว่าเป็นอารมณ์ หมายถึงให้เอาจิตใจ จดจ่ออยู่ในคุณของพระธรรมเป็นปกติ ไม่เอาจิตไปนึกคิดอารมณ์อื่นนอกเหนือไปจากพระธรรม อาการที่คิดถึงคุณของพระธรรมนี้มีอารมณ์การคิดไว้มากมาย เช่นเดียวกับการคิดถึงคุณ พระพุทธเจ้า เพราะพระธรรมมีความสำคัญมากกว่าสิ่งใด ๆ แม้แต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็มีความเคารพในพระธรรม เพราะพระธรรมเป็นหลักความประพฤติดี ประพฤติชอบประจำโลก การที่พระพุทธเจ้าพระองค์จะทรงบรรลุอภิเษกสัมมาสัมโพธิญาณได้ ก็เพราะอาศัยพระธรรมเป็นหลักปฏิบัติฉะนั้น ในพระพุทธศาสนานี้ จึงนิยมยกย่องพระธรรมว่า เป็นสรณะที่พึ่งอันประเสริฐสรณะหนึ่ง การระลึกถึงคุณพระธรรมนี้ ท่านอาจจะเลือกเอาคำสั่งสอน ตอนใดตอนหนึ่งที่ท่านชอบในบรรดาคำสอน 84,000 พระธรรมขันธ์ มาเป็นอารมณ์ระลึกได้ ตามชอบใจ แต่ท่านโบราณาจารย์ท่านประพันธ์บทสรรเสริญพระธรรมไว้ 6 ข้อ จะขอนำมา กล่าวไว้พอเป็นแนวปฏิบัติ

คุณของพระธรรม 6

1. สวากขาโต ภควาตา ธัมโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ข้อนี้หมายถึงอาการคำนึงถึงคุณพระธรรมแบบรวม ๆ ว่า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหมดรวม 84,000 พระธรรมขันธ์ ย่อลงเหลือสาม คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ได้แก่ ศีลที่ บริสุทธิ์อย่างเยี่ยมสมาธิที่ตั้งมั่นอย่างยิ่งคือ สมาบัติแปด อธิปัญญา ได้แก่การเจริญวิปัสสนา ญาณได้มรรคผลคือ พระโสดา

สกิทาคา อนาคา อรหัตตผล คุณธรรม ทั้งหมดนี้ประเสริฐยอดเยี่ยม ไม่มีสิ่งอื่นใดเสมอเหมือนเพราะสามารถกำจัดความทุกข์ ความเดือดร้อนได้ทั้งที่มีชีวิตอยู่และมรณะไปแล้วนี้

คุณธรรมขนาดเบา ๆ นี้ ก็มีผลมากแก่ผู้ปฏิบัติ เพราะดังนี้

1.1 ทาน การให้ เป็นคุณธรรมที่ทำลายอารมณ์โลภอยากได้ทรัพย์สิน ของผู้อื่น และเป็นเหตุแห่งความรักความเสน่หาของผู้รับทาน คน ที่ให้ทานเป็นปกติ ย่อมเป็นที่รักของผู้รับทานทั่วไป เป็นเหตุให้ปลอดภัยจากอันตราย

1.2 ศีล เมื่อรักษาดีแล้ว ย่อมมีอานิสงส์ดังนี้ ศีลผู้รักษาไว้ดีแล้วย่อม เป็นที่รักของปวงชน เพราะผู้รักษาศีลมีเมตตาเป็นปกติ และจะมีชื่อเสียงในด้านความดีฟุ้งขจรไปทุกทิศ เมื่อเวลาใกล้จะตายจะมีสติสมบูรณ์ เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สุคติ

1.3 สมาธิ ย่อมส่งผลให้เป็นคนมีสติสมบูรณ์ และเป็นที่รักแก่ชนทั่วไป เพราะท่านที่ทรงสมาธิย่อมกำจัดเวร คือ อกุศล 5 ประการมีโลภะเป็นต้นเสียได้

1.4 วิปัสสนาญาณ มีอานิสงส์ทำจิตใจให้มีความสุข เพราะจิตเคารพ ต่อกฎของธรรมดา เพราะรู้แจ้งเห็นจริงตามกฎธรรมดาทุกประการ หมดความหวั่นไหวในทุกข์ภัยที่ปรากฏ มีอารมณ์สงัดเยือกเย็นเป็นปกติ คล้ายต้นไม้ที่ไม่มีลมร้ายมาถูกต้องฉะนั้น

2. สันทิฏฐิโก แปลว่า ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง หมายความว่าผลของการ ปฏิบัติธรรมนี้ ไม่ใช่จะปฏิบัติกันไปตามเรื่อง ผลของการปฏิบัติธรรมนี้เป็นความสุขใจ
ท่านปฏิบัติจริงจะได้รับผลจริงในชาตินี้

3. อกาลิโก แปลว่า ไม่เลือกกาลไม่เลือกสมัย หมายถึงผลของการปฏิบัติธรรมนี้ ได้รับผลทุกขณะที่ปฏิบัติ ไม่จำกัดกาลเวลาว่าจะต้องเป็นเวลานั้นเวลานี้ ตัวอย่างเช่น ผู้ปฏิบัติธรรมในด้านพรหมวิหาร ท่านที่ทรงพรหมวิหาร ย่อมประทานความรักให้แก่คนและสัตว์ ไม่เลือกหน้า ท่านไม่ถือโกรธใครพบคนควรไหว้ท่านก็ไหว้ พบคนควรให้ท่านก็ให้ ท่านมีหน้ายิ้ม ตลอดเวลา ท่านลองคิดดูว่าถ้าท่านพบคนอย่างนี้เข้า ท่านควรจะรักเคารพหรือท่านควรจะคิดประทุษร้าย ขอให้ท่านคิดเอาเอง ผลของการปฏิบัติธรรมได้ผลไม่จำกัดกาลเวลาอย่างนี้ และในสมัยนี้มีคนพูดกันมานานว่า เวลาล่วงมาขณะนี้พระอริยะไม่มีแล้ว ท่านอย่าเชื่อเขาเลย เพราะคุณของพระธรรมยืนยันอยู่อย่างนี้ว่า ผลแห่งการบรรลุได้ไม่เลือกกาลเวลา ขอให้ปฏิบัติจริง ปฏิบัติตรงตามคำสั่งสอนเถอะ และปฏิบัติพอดีอย่าเกียจคร้านเกินไปและอย่าขยันเกินไป รับรองว่าท่านต้องการคุณธรรมขนาดไหน ก็มีหวังได้ทุกขนาดและไม่จำกัดกาลเวลา

4. เอหิปัสสิโก แปลว่า ควรเรียกให้มาดู ข้อนี้ท่านกล้าท้าทายว่า การปฏิบัติธรรมนั้นของท่านกล้ายืนยันผล ขอให้ทำถูก ทำตรง ทำพอดีเถอะ ท่านรับรองผลว่า ต้องได้รับผลแน่นอน ขออย่างเดียว ขอให้เอาจริงเท่านั้น อย่าทำแบบสุกเอาเผากิน คนไม่จริงพระธรรมท่านก็ไม่จริงด้วยถ้าผู้ปฏิบัติจริง ผลของพระธรรมท่านก็ให้จริง ขอให้จริงต่อจริงพบกันเถอะ แล้วจะได้รับผลสมความมุ่งหมาย

5. โอปนยิโก แปลว่า ควรน้อมเข้ามา ท่านหมายความว่า ผู้หวังผล คือ ความสุขทางใจสุขทั้งในชาตินี้และชาติต่อ ๆ ไปแล้ว เชิญเข้ามาฝึกได้ ไม่จำกัดกาลเวลาไม่จำกัดเพศและวัยไม่จำกัดเชื้อชาติ สัญชาติ และศาสนา ถ้าเข้ามาจริง ปฏิบัติจริง ท่านรับรองว่าต้องได้ผลจริง

6. ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ แปลว่า อันวิญญูจึงรู้เฉพาะตน คำว่า วิญญู หมายถึงท่านผู้รู้ คือผู้ปฏิบัติที่ได้รับผลแล้ว ท่านผู้นั้นจะรู้ผลเองว่า การปฏิบัติพระธรรมนี้ มีผล คือความสุขอันประณีต และมีความเยือกเย็นใจเป็นพิเศษ มีความสุขประณีตกว่าความสุข อันเกิดขึ้นจากโลกวิสัยหลายพันล้านเท่า

3) สังฆานุสสติกรรมฐาน

สังฆานุสสติกรรมฐาน แปลว่า ตั้งอารมณ์ให้เป็นการเป็นงานในการระลึกถึงคุณพระสงฆ์เป็นอารมณ์ การระลึกถึงคุณพระสงฆ์เป็นอารมณ์นี้ ท่านให้คิดถึงความดี ของพระสงฆ์ ในส่วนที่เป็นความดีอันเป็นเนื้อแท้ของพระศาสนา ไม่ใช่คิดถึงความดีอันเป็น ส่วนประกอบที่ไม่เข้าถึงพระศาสนา เช่น เห็นว่าท่านมีเครื่องรางของขลัง คือของคงกระพัน ชาตรี ท่านเป็นหมอรดน้ำมนต์ ท่านให้หวยเก่ง ท่านเป็นหมอดูแม่น ท่านทำเสน่ห์เก่ง ท่านเล่น หมากรุกเก่ง ท่านมีวิทยาคมต่าง ๆ เช่น เสกอะไรต่ออะไรเก่ง ความเก่งอย่างนั้นของท่าน เป็นความเก่งนอกความหมายในที่นี้ เพราะเป็นความเก่งที่ยังไม่เข้าถึงจุดเก่งทางศาสนาเป็นความเก่งเปลือกที่ยังเอาตัวไม่รอดยังไม่ควรจะเอามาคิดมานึกให้เป็นอารมณ์ในการเจริญกรรมฐาน ความเก่งในการที่นักกรรมฐานควรเอามาคิดก็คือ

1. ท่านเก่งในทางปฏิบัติ จนได้บรรลุพระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา พระอรหันต์ อย่างนี้เป็นเนื้อแท้ของความเก่งในเนื้อแท้ของพระสาวกในพระพุทธศาสนาและเป็นความเก่งที่ ควรบูชาและระลึกถึงเป็นอารมณ์

2. ความเก่งอีกอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ที่ควรเอามาคิดเอามาบูชาก็คือท่านเองได้บรรลุมรรคผลแล้ว ท่านมิได้แสวงหาความสุขเพราะผล การบรรลุนั้น เฉพาะตัวท่าน ท่านกลับพมีความสุขที่ท่านควรได้รับนั้น นำพระธรรมคำสั่งสอนที่ท่านได้รับผลแล้ว มาสั่งสอนบรรดา พุทธบริษัท อย่างที่ไม่เห็นแก่ผลตอบแทนใด ๆ

การที่ระลึกถึงความดีของพระสงฆ์ให้ถูกต้องตามแบบก็คือ

2.1 สุปฏิปันโน ท่านเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว

2.2 อุชุปฏิปันโน ท่านเป็นผู้ปฏิบัติตรง

2.3 ญายปฏิปันโน ท่านปฏิบัติเป็นธรรม

2.4 สามีจิปฏิปันโน ท่านเป็นผู้ปฏิบัติสมควร

4) สีลานุสสติกรรมฐาน

สีลานุสสติ แปลว่า ระลึกถึงคุณศีลเป็นอารมณ์ คำว่าศีล แปลว่า ปกติสิกขาบทของศีลเป็นสิกขาบทที่บังคับให้เป็นไปตามปกติของความรู้สึกและพอใจของมวลชนโลก ทั้งที่เป็นสัตว์และมนุษย์ จะได้พูดให้ฟังแต่โดยย่อปกติของสัตว์และมนุษย์ที่เกิดมาร่วมโลกนี้ แม้จะต่างชาติ ต่างภาษา ต่างศาสนา ต่างเพศ ต่างตระกูลกันเพียงใดก็ตาม สิ่งที่มีความปรารถนาเสมอกันเป็นปกติมีอยู่ 5 ข้อ คือ

1. ไม่ต้องการให้ใครมาฆ่าตน และไม่ปรารถนาให้ผู้ใดมาทำร้ายร่างกาย แม้ไม่ถึงตายก็ตาม

2. ไม่ต้องการให้ใครมาลักขโมย หรือยื้อแย่ง หลอกลวงเอาทรัพย์ของ ตนไปโดยที่ตนไม่เต็มใจอนุญาต

3. ไม่มีความประสงค์ให้ใครมาทำลายหัวใจในด้านความรัก จะเป็นสามี ภรรยา บุตร หลาน หรือแม้แต่คนในปกครองที่มิใช่บุตรหลาน โดยที่ตนเองยังไม่เห็นชอบด้วย

4. ไม่ปรารถนาให้ใครมาใช้วาจาที่ไม่ตรงความจริง ในเมื่อในขณะนั้น ต้องการรู้เรื่องราวตามความเป็นจริง

5. ไม่ต้องการให้ใครเห็นว่าตนเป็นคนบ้า ๆ บอ ๆ ด้วยอาการที่เป็นคนคุ้มดีคุ้มร้ายเพราะเหตุใดก็ตาม

เมื่อความต้องการของปวงชาวโลกทั้งที่เป็นมนุษย์และสัตว์ มีความปรารถนาเสมอกันเป็นปกติอย่างนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทตามต้องการเป็นปกติของชาวโลกไว้ 5 ข้อ ที่เรียกว่า ศีล 5 หรือปกติศีลส่วนศีล 8 หรือเรียกว่าศีลอุโบสถ มีสิกขาบท 8 เหมือนกันหรือศีล 10 ของสามเณร ศีล 227 ของพระ ศีล 311 ของนางภิกษุณี ก็เป็นศีลที่บัญญัติตามปกติของท่านนั้นๆ การที่ท่านสอนให้ระลึกถึงศีลเนืองๆ นั้น หมายถึงให้สำรวมใจ ระมัดระวัง ความประพฤติศีลเพื่อมิให้ศีลบกพร่อง เพราะศีลเป็นบาทที่จะสนับสนุนใจให้เข้าถึงสมาธิ ศีลนี้ผู้ใดปฏิบัติไม่ขาดตกบกพร่องแล้วย่อมมีอานิสงส์คือ จะไม่ได้รับความเดือดร้อน เพราะอำนาจอกุศลกรรมจะเป็นที่รักของปวงชน จะมีเกียรติคุณความดีฟุ้งไปในทิศานุทิศ จะเป็นผู้แกล้วกล้า อาจหาญ ในเมื่อมีคนโจษจันถึงเรื่องศีล เมื่อใกล้จะตายอารมณ์จิตจะผ่องใส อกุศลกรรมไม่ สามารถเข้ามาข้องได้ เมื่อตายแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

ก่อนตายศีลนี้จะเป็นสะพานใหญ่ให้ อารมณ์สมาธิหลั่งไหลมาสู่จิต จะทำให้จิตตั้งมั่นในสมาธิ เป็นพื้นฐานให้ได้วิปัสสนาญาณ ได้ถึง พระนิพพานในที่สุด ท่านที่คิดถึงศีลและระมัดระวังรักษาศีลเป็นปกติ แล้วใคร่ครวญพิจารณาศีล เป็นปกติอย่างนี้ ท่านว่าจะมีอารมณ์สมาธิถึงอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิเป็นที่สุด

5) จาคานุสสติกรรมฐาน

จาคานุสสติ แปลว่า ระลึกถึงการบริจาคทานเป็นนิตย์ กรรมฐานกองนี้ ท่านแนะให้ระลึกถึงการให้เป็นปกติ ผลของการให้เป็นการตัด มัจฉริยะ ความตระหนี ตัดโลภะ ความโลภ ซึ่งจัดว่าเป็นกิเลสตัวสำคัญไปได้ตัวหนึ่ง กิเลสประเภทรากเหง้าของกิเลสมีสาม คือ 1. ความโลภ 2. ความโกรธ และ 3. ความหลง

6) เทวตานุสสติกรรมฐาน

เทวตานุสสติ แปลว่า ระลึกถึงความดีของเทวดาเป็นอารมณ์ ความจริงทางศาสนานี้ พระพุทธเจ้ายอมรับนับถือเรื่องเทวดา พระองค์เองทรงปรารภแก่บรรดาพุทธ สาวกเรื่องเทวดาเสมอ ขอให้ดูตามพุทธประวัติจะพบว่า พุทธศาสนาไม่เคยห่างเทวดาเลยจะ เขียนให้ละเอียด ในที่นี้ก็เกรงจะเฟ้อเกินไป ขอย้ำว่าพระพุทธศาสนายอมรับนับถือว่าเทวดามีจริง และยอมรับนับถือความดีของเทวดาด้วย พระพุทธเจ้าถึงกับตรัสให้พุทธบริษัทที่มีบารมียังอ่อน ให้ระลึกถึงความดีของเทวดาเป็นปกติ เช่น กรรมฐานข้อที่ว่าด้วย เทวตานุสสติ ก็เป็นพระพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าสอนให้คิดถึงความดีของเทวดา

เทวดา แปลว่า ผู้ประเสริฐ ความประเสริฐของเทวดามีอย่างนี้ ถ้าพูดกันตามความนิยมแล้ว ท่านที่จะเป็นเทวดาก็ต้องเกิดเป็นคนก่อน เมื่อเป็นคนก็ต้องศึกษาหลักสูตรของเทวดาว่าจะเป็นเทวดานั้นต้องเรียนรู้และปฏิบัติอะไรบ้าง หลักสูตรที่ทำคนให้เป็นเทวดานั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า มี 2 แบบ คือ

เทวดาประเภทที่ 1 เป็นเทวดาชั้นกามาวจร คือ ชั้นจาตุมหาราชขั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัสดี รวม 6 ชั้นด้วยกัน ทั้ง 6 ชั้น นี้ บวกภูมิเทวดาที่เรียกว่าพระภูมิเจ้าที่ และรุกขเทวดา พวกเทวดาที่มีวิมานอยู่ตามสาขาของ ต้นไม้ ที่เรียกว่านางไม้ เข้ากับเทวดาชั้นจาตุมหาราช เทวดา 6 ชั้นนี้ ท่านว่าใครจะไปเกิดในที่ นั้นๆ เพื่อเป็นเทวดา ต้องศึกษาและปฏิบัติตามเทวดาหลักสูตรเสียก่อน คือท่านให้เรียนรู้เทวธรรมที่ทำตนให้เป็นเทวดา ได้แก่

1. หิริ ความละอายต่อความชั่วทั้งหมด ไม่ทำชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

2. โอตตัปปะ ความเกรงกลัวผลของความชั่วจะลงโทษ ไม่ยอม ประพฤติชั่วทั้งกาย วาจาใจ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

เทวดาประเภทที่ 2 ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “พรหม” ท่านจัด พรหมรวมหมด 20 ชั้น ด้วยกัน ท่านแยกประเภทไว้ดังนี้

รูปพรหมมี 16 ชั้น

รูปพรหม คือ พรหมที่มีรูปนี้ ท่านแบ่งไว้เป็น 16 ชั้น แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ พรหมที่ได้ฌานโลกีย์ ท่านจัดไว้ 11 ชั้น กับพรหมที่เป็นพระอนาคามี และได้ฌาน 4 ด้วย จำนวน 5 ชั้น รวมพรหมที่มีรูป 16 ชั้น

อรูปพรหม 4 ชั้น

อรูปพรหม คือ พรหมที่ไม่มีรูปนี้ เป็นโลกียพรหม มีทั้งหมดด้วยกัน 4 ชั้น รวมพรหมทั้งหมด 20 ชั้นพอดีหลักสูตรที่จะไปเป็นพรหม

7) มรณานุสติกรรมฐาน

มรณานุสสติ แปลว่า นึกถึงความตายเป็นอารมณ์ เรื่องของความตาย เป็นของธรรมดาของสัตว์และมนุษย์ที่เกิดมา เมื่อมีความเกิดมาได้แล้ว ก็ต้องตายในที่สุดเหมือนกันหมด ความตายนี้รู้สึกว่าเป็นปกติธรรมดาของคนและสัตว์ทั่วไป ท่านผู้อ่านจะสงสัยว่า เมื่อความตายเป็นของธรรมดาที่ใครๆ ก็ทราบว่าตัวจะต้องตาย แล้วพระพุทธเจ้ามาสอนให้นึก ถึงความตายเพื่อประโยชน์อะไร ความตายนี้แบ่งออกเป็น 3 อย่างด้วยกัน คือ

1. สมุจเฉทมรณะ ความตายขาดตอน หมายถึงความตายของพระ อรหันต์ ท่านเสร็จกิจแห่งพรหมจรรย์ คือสิ้นกิเลสแล้ว เหตุที่ จะต้องทำให้เกิด คือกิเลสและตัณหาที่จะควบคุมบังคับท่านให้เกิดอีกไม่มี ท่านมรณะแล้วท่านไม่ต้องกลับมาเกิดอีก เรียกว่า สมุจเฉท มรณะ แปลว่าตายขาดตอนไม่กลับมาเกิดอีก

2. ขณิกมรณะ แปลว่า ตายเล็กๆ น้อยๆ ท่านหมายเอาความตาย คือ ความดับ หรือการเคลื่อนไปของชีวิต ที่มีการเคลื่อนไปวันหนึ่งๆ วันเวลาล่วงไป ชีวิตก็เคลื่อนไปใกล้จุดจบสุดยอด คือตายดับทุก ขณะ การผ่านไปของชีวิตท่านถือเป็นความตาย คือ ตายทุกลม หายใจออก และเกิดต่อทุกๆ ลมหายใจเข้า อาหารเก่าที่บริโภคเข้า ไปเป็นการหล่อเลี้ยงชีวิตชั่วคราว เมื่อสิ้นอำนาจของอาหารเก่า ร่างกายต้องการอาหารใหม่เข้าไปหล่อเลี้ยงแทน แต่ถ้าไม่ได้อาหาร ใหม่เข้าไปทดแทน ชีวิตก็จะต้องดับชีวิตที่ทรงอยู่ได้ ก็เพราะอาหาร ใหม่เข้าไปหล่อเลี้ยงไว้ เมื่อสิ้นสภาพของอาหารเก่า ท่านถือว่า ร่างกายต้องตายแล้วไปยุคหนึ่ง พอได้อาหารใหม่มาทดแทน ชีวิตก็ เกิดใหม่อีกวาระหนึ่ง

การเกิดการตายต่อเนื่องกันทุกวันเวลาอย่างนี้ ถ้าอาหารเก่าหมดสภาพไม่บริโภคใหม่ หรือลมหายใจออกแล้วไม่ หายใจเข้า สภาพของร่างกายก็จะสิ้นลมปราณ คือตายทันทีที่ทรง อยู่ได้อย่างนี้ก็เพราะได้ปัจจัยบางอย่างค้ำจุนทดแทนกันเข้าไปท่านสอนให้มองเห็นสภาพของสังขารร่างกายว่า มีความตายเป็น ปกติทุกวันเวลาอย่างนี้ ท่านเรียกว่า ขณิกมรณะ แปลว่า ตายทีละ เล็กละน้อย หรือตายเล็ก ๆ น้อย ๆ

3. กาลมรณะ และ อกาลมรณะ กาลมรณะ แปลว่า ตายตามกาลตามสมัยที่ชาวโลกนิยมเรียกว่า ถึงที่ตาย คือสิ้นอายุ อย่างชนิดที่ไม่มี การแก้ไขได้ อกาลมรณะ แปลว่า ตายในโอกาสที่ยังไม่ถึงกาลควร ตาย แต่ต้องตายเพราะกรรมบางอย่างที่เป็นอกุศลเข้ามาบีบคั้นให้ตาย การตายประเภทหลังนี้พอมีทางต่อให้อายุยืนยาวต่อไปได้ตาม สมควรแก่กรรมในอดีต จะต่อให้เลยพอดีนั้นไม่ได้ พวกตายตาม แบบกาลมรณะ ตายไปแล้ว เสวยผลกรรมทันที แต่พวกที่ตายตาม แบบอกาลมรณะนี้ ตายแล้วยังไม่ไปเสวยผลกรรมทันที ต้องไปเป็น สัมภเวสี แสวงหาที่เกิดก่อน คือ รอกาลที่จะถึงกาลมรณะก่อน เมื่อถึงเวลาแล้วจึงจะได้รับผลกรรมดีและกรรมชั่วที่ทำไว้ ขณะที่ยังไม่ได้ รับผลกรรมที่ทำไว้นั้นต้องลำบากในเรื่องอาหารและที่อยู่ ท่องเที่ยว ไปตามความต้องการ พวกตายแบบอกาลมรณะนี้ที่ชาวโลกนิยม เรียกว่าตายโหงนั่นเองเช่น ถูกฆ่าตาย คลอดลูกตาย รถทับตาย ฟ้าผ่าตาย ฆ่าตัวตาย งูกัดตาย

8) กายคตานุสสติกรรมฐาน

กายคตานุสสติ แปลว่า พิจารณากายให้เห็นว่า ไม่สวยไม่งาม มีความ โสโครกตามกฎแห่งความเป็นจริงเป็นอารมณ์ กายคตานุสสตินี้เป็นกรรมฐานสำคัญที่ พระอริยเจ้าทุกองค์ไม่เคยเว้น เพราะพระอริยเจ้าก่อนแต่จะได้สำเร็จมรรคผล ทุกท่านนิยม พิจารณาให้เห็นว่าไม่สวย ไม่น่ารัก น่ารังเกียจ เพราะมีสภาพน่าสะอิดสะเอียนตามปกติเป็น อารมณ์ และกายคตานุสสตินี้ เป็นกรรมฐานพิเศษกว่ากรรมฐานกองอื่น ๆ เพราะถ้าพระโยคาวจรพิจารณาตามกฎของกายคตานุสสติ ผลที่ได้รับจะเข้าถึงปฐมฌาน แต่ถ้ายึดสี ต่าง ๆ ร่างกายที่ปรากฏมีสีแดงของเลือดเป็นต้น ยึดเป็นอารมณ์ในการเพ่งเป็นกสิณ กรรมฐาน กองนี้ก็มีผลได้ฌาน 4 ตามแบบของกสิณ

9) อานาปานานุสสติกรรมฐาน

อานาปานานุสสติ แปลว่า ระลึกถึงลมหายใจเป็นอารมณ์ กรรมฐานกอง นี้เป็นกรรมฐานใหญ่คลุมกรรมฐานกองอื่นๆ เสียสิ้น เพราะจะปฏิบัติกรรมฐาน ๔๐ กองใดกองหนึ่งก็ตาม จะต้องกำหนดลมหายใจเสียก่อน หรือมิฉะนั้นก็ต้องกำหนดลมหายใจร่วม ไปพร้อมๆ กับกำหนดพิจารณากรรมฐานกองนั้นๆ จึงจะได้ผล หากท่านผู้ใดเจริญกรรมฐาน กองใดก็ตาม ถ้าละเว้นการกำหนดเสีย

แล้ว กรรมฐานที่ท่านเจริญ จะไม่ได้ผลรวดเร็วสมความ มุ่งหมาย อานาปานุสสตินี้ มีผลถึงฌาน 4 สำหรับท่านที่มีบารมีเป็นพุทธสาวก ถ้าท่านที่มีบารมีในวิสัยพุทธภูมิ คือท่านที่เป็นพระโพธิสัตว์คือท่านที่ปรารถนาพุทธภูมิ ท่านผู้นั้นจะทรงฌานในอานาปานุสสตินี้ถึงฌานที่ 5

10. อุปสมานุสสติกรรมฐาน

อุปสมานุสสติ แปลว่า ระลึกคุณพระนิพพานเป็นอารมณ์ ตามศัพท์ ท่านน่าจะแปลว่าระลึกถึงคุณของความเข้าไปสงบระงับจิตจากกิเลสและตัณหาก็คือการเข้าถึงพระนิพพานนั่นเองท่านแปลเอาความหมายว่า ระลึกถึงคุณพระนิพพานนั้น เป็นการแปลโดย อรรถ ท่านแปลของท่านถูกต้องและเหมาะสมแล้ว ที่เขียนถึงคำว่าสงบระงับไว้ด้วยก็เพื่อให้เต็มความประสงค์ของนักคิดเท่านั้นเอง

ก. ระลึกตามแบบ

ท่านพระพุทธโฆษาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านเป็น พระอรหันต์ขั้นปฏิสัมภิทาญาณท่านอธิบายถึงการระลึกถึงคุณพระนิพพาน โดยท่านยกบาลี 4 ข้อ ไว้เป็นแนวเครื่องระลึก ดังจะนำมาเขียนไว้เพื่อเป็นเครื่องอุปกรณ์ในการระลึกดังต่อไปนี้

บาลีปรารภพระนิพพาน 8

1. มทนิมฺมทโน แปลว่า พระนิพพานย่ำยีเสียซึ่งความเมา มีความ เมาในความเป็นคนหนุ่มและเมาในชีวิต โดยคิดว่าตนจะไม่ตาย เป็นต้น ให้สิ้นไปจากอารมณ์ คือคิดเป็นปกติเสมอว่าชีวิตนี้ไม่มีอะไรแน่นอน โลกนี้ทั้งสิ้น มีความฉิบหายเป็นที่สุด

2. ปิปาสวินโย แปลว่า พระนิพพาน บรรเทาซึ่งความกระหาย คือ ความใคร่กำหนัดยินดีในกามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และการถูกต้องสัมผัส

3. อาลัยสมุคฺฆาโต แปลว่า พระนิพพาน ถอนเสียซึ่งอาลัยในกามคุณ 5 หมายความว่า ท่านที่เข้าถึงพระนิพพาน คือมีกิเลสสิ้น แล้ว ย่อมไม่ผูกพันในกามคุณ 5 เห็นกามคุณ 5 เสมือนเห็นซากศพ

4. วัฏฏปัจเฉโท แปลว่า พระนิพพาน ตัดเสียงในสาม คือ กิเลสวัฏได้แก่ ตัดกิเลสได้สิ้นเชิงไม่มีความมัวเมาในกิเลส เหลืออยู่แม้แต่น้อย กรรมวัฏ ตัดกรรม อันเป็นบาปอกุศลวิปากวัฏคือตัดผลกรรมที่เป็นอกุศลได้สิ้นเชิง

5. ตัณหักขโย, วิราโค, นิโรโธ แปลว่า นิพพานธรรมนั้น ถึงความสิ้น ไปแห่งตัณหา ตัณหาไม่กำเริบอีก มีความหน่ายในตัณหา ไม่มี ความพอใจในตัณหาอีก ดับตัณหาเสียได้สนิทตัณหาไม่กำเริบขึ้นอีกได้แม้แต่น้อย

6. นิพพานัง แปลว่า ดับสนิทแห่งกิเลส ตัณหา อุปาทาน อำนาจทั้ง 4 นี้ ไม่มีโอกาสจะให้ผลแก่ท่านที่มีจิตเข้าถึง พระนิพพานแล้วได้อีก

การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน (กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะราชกุมาร ได้ทรงเสด็จ ประพาส พระราชอุทยานทรงทอดพระเนตรเทวทูตทั้ง 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ทรงมีพระดำริว่า การเวียนว่ายตายเกิด ล้วนเป็นทุกข์ ทรงเลื่อมใสในสมณะและมีพระประสงค์ที่ จะออกผนวช เพื่อแสวงหาโมกขธรรมคือความหลุดพ้นจากสังสารทุกข์ เมื่อเสด็จออกผนวชแล้ว ทรงศึกษายังสำนักอาจารย์ต่างๆ และทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ถึง 6 ปี จึงตรัสรู้พระสัมมา สัมโพธิญาณ คืออริยสัจ 4 ประการ 1) ทุกข์ คือชาติ ชรา มรณะ และทุกสิ่งที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ที่จะต้องผันแปรไปตามเหตุปัจจัย มีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ในตัว พร้อมที่จะทำให้เกิดทุกข์เป็นปัญหาขึ้นมา 2) สมุทัย ได้แก่ ตัณหาความทะยานอยากเป็นเหตุให้ เกิดภพใหม่เรื่อย ๆ ไป 3) นิโรธ ได้แก่ความดับทุกข์คือการที่ตัณหาดับไปไม่เหลือ และ 4) มรรค ได้แก่ทางไปสู่ความดับทุกข์ ซึ่งมี 8 ประการ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น และสัมมาสมาธิ เป็นที่สุด เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงรำลึกถึงอาจารย์ แต่ทรงทราบด้วยพระญาณว่าอาจารย์ทั้งสองได้สิ้นชีวิตไปแล้ว จึงได้นึกถึงปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 และ ก็ได้แสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก คือธัมมจักรกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ ทั้ง 5 นั้น โดยความแห่งพระสูตรนั้น พระองค์ทรงแสดงส่วนที่สุด 2 อย่างที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธ อัน ได้แก่ 1) กามสุขัลลิกานุโยค และ 2) อัตตกิลมถานุโยค ทรงตรัสถึงมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสาย กลางได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 และอริยสัจ 4 พระพุทธองค์เมื่อทรงตรัสรู้อริยสัจแล้วจึงเริ่ม ประกาศพระศาสนา เพื่อที่จะอนุเคราะห์สรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารอันเป็นเหตุให้ หมู่สัตว์ต้องเวียนว่าย ตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุด ทุกข์ที่ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีปรากฏ หลายประการ เช่น เกิด แก่ เจ็บ ตาย ล้วนเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ซึ่งในธัมมจักกัปวัตตนสูตร พระพุทธองค์ทรงจำแนกทุกข์ไว้ถึง 11 อย่าง (สัง.ม. (ไทย) 19/1081/593.) แต่โดยที่สุดแล้ว พระพุทธองค์ทรงสรุปว่า ทุกข์คือการยึดมั่นถือมั่นในอุปาทานขันธ์ 5 ซึ่งก็คือยึดมั่นในรูปนามนั่นเอง

พระพุทธศาสนาเถรวาทยอมรับกันว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการปฏิบัติธรรมชั้นสูงสุดของพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ ถึงสันติสุขอย่างแท้จริง การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการพัฒนาจิตขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา มีผลมากกว่าการ บำเพ็ญสมถะภาวนา เพราะเป็นการถอนทำลายกิเลสอย่างละเอียด อันเป็นต้นตอของทุกข์ทั้ง มวลโดยตรง และเป็นการพัฒนาจิตเข้าสู่ขั้นความเป็นพระอริยบุคคล ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด อีกต่อไป แต่ในระหว่างที่ผู้ปฏิบัติยังไม่บรรลุนิพพานขั้นอรหันต์นั้น ก็ย่อมจะมีความทุกข์ลด น้อยลง และมีความสุขเพิ่มขึ้นตามขั้นของการปฏิบัติ รวมทั้งมีภพชาติดีขึ้นประณีตขึ้นอีกด้วย

ความหมายของวิปัสสนาภาวนา

คำว่า **“วิปัสสนา”** ตามคัมภีร์ไวยากรณ์ มาจากศัพท์ว่า วิ + ทิส + ยุ + อา

มีรูปวิเคราะห์ว่า วิวิธ อนิจจาทิก สงฺขาเรส ปสฺสติ = วิปสฺสนา ปัญญาที่เห็นสภาวธรรมต่าง ๆ มีอนิจจลักษณะ เป็นต้น ในสังขาร ชื่อว่าวิปัสสนา

วิ หมายความว่า วิเศษ, แจ้ง, ชัดตามจริง

ปสฺสนา หมายความว่า เห็น (ปัญญา)

เมื่อกล่าวโดยความหมาย คือ (พระสุภีร์ สุดสงวน, 2551 : 88)

1. ปัญญาเห็นแจ้ง เห็นชัด รูป-นาม, อริยสัจ
2. ปัญญาเห็นโดยอาการต่างๆ มีเห็นไตรลักษณ์, ปฏิจจสมุปบาท
3. ปัญญาเห็นแปลกประหลาด (อัศจรรย์ในสิ่งที่ได้เห็นในขณะปฏิบัติ)

คำว่า **“วิปัสสนา”** เป็นชื่อของปัญญา มีความหมายตามศัพท์ ดังนี้ **“วิ”** แปลว่า โดยประการต่าง ๆ **“ปัสสนา”** แปลว่า หยั่งรู้ หยั่งเห็น เห็นแจ้ง ดังนั้น **“วิปัสสนา”** แปลว่า ปัญญาหยั่งรู้ หยั่งเห็น เห็นแจ้งโดยประการต่าง ๆ ในสภาวะลักษณะของสภาวะธรรมรูป สภาวะธรรมนาม ตามความเป็นจริงว่าสภาวธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลตัวตนเราเขา (ระวีวรรณ ธมฺมจาริณี, 2551 : 13)

คำว่า **“วิปัสสนา”** คือปัญญาที่หยั่งรู้สภาวะ (ปรากฏการณ์) ของสภาวธรรมอารมณ์ภายในกาย ใจ หรือรูปกับนาม ตามความเป็นจริงว่าสภาวธรรมทั้งหลายเป็นไตรลักษณ์ (ขุ.ป.(ไทย) 13/71/121.)

บาลีว่า “อนิจจาทิวเสน วิวิธากาเรน ปสฺสติ วิปสฺสนา อนิจฺจานุปสฺสนาทิกา ภาวนาปญฺา ฯ” (วิภาวินี (บาลี) 267.) แปลว่า “ธรรมชาติ ที่ชื่อว่า วิปัสสนา เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า เห็นสังขารธรรมโดยอาการต่าง ๆ ด้วยอานาจอนิจจลักษณะเป็นต้น (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), 2550 : 180) ได้แก่ ภาวนาปัญญา มีอนิจจานุปัสสนา เป็นต้น” หรือวิเคราะห์ว่า “วิวิธ อนิจจาทิก สงฺขาเรส ปสฺสติ วิปสฺสนา แปลว่า ปัญญาที่เห็นสภาวะต่าง ๆ มีอนิจจลักษณะเป็นต้น ในสังขาร” (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2555 : 17)

คำว่า **“วิปัสสนา”** แปลว่าเห็นประจักษ์แจ้งพระไตรลักษณ์ในรูปที่เห็น อาการที่ เคลื่อนไหว ใจที่คิด เป็นต้น เป็นวิธีการปฏิบัติให้เข้าถึงสภาวะดับสงบเย็นนิพพานได้ (ที.ม. (ไทย) 10/373/248.) ถ้าต้องการสุขแท้ สุขถาวรที่ไม่กลับมาทุกข์ อีกก็ต้องดำเนินไปตามหนทางนี้เท่านั้น (ที.ม.อ. (บาลี) 373/359.) สภาวธรรมใด ย่อมเห็นวิเศษ, แจ้ง, ต่าง ซึ่งสภาพมีความไม่เที่ยงเป็นต้น ในสังขารทั้งหลาย

เพราะเหตุนั้น สภาวธรรมนั้น ชื่อว่า เห็นวิเศษ, แจ้ง, ต่าง ซึ่งสภาพมีความไม่เที่ยงเป็นต้น ในสังขารทั้งหลาย กล่าวโดยความหมาย คือ

1. ปัญญาเห็นแจ้ง เห็นแจ้งชัด รูป นาม เรียกว่า อริยสัจ

2. ปัญญาเห็นโดยอาการต่างๆ มีเห็นไตรลักษณ์ เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท

ปัญญาเห็นวิเศษ แปลกประหลาด รู้ตามธรรมชาติแล้วละกิเลสได้ (อัศจรรย์ในสิ่งที่ ได้เห็นในขณะปฏิบัติแล้วละกิเลสได้จริง)

คำว่า **"วิปัสสนา"** หมายถึง บุคคลเกิดปัญญาหยั่งเห็นรูปนาม พระไตรลักษณ์ และ อริยสัจ 4 อย่างแท้จริง

คำว่า **"วิปัสสนา"** หมายถึง ความเห็นแจ้ง คือเห็นตรงต่อความเป็นจริงของ สภาวธรรม, ปัญญาที่เห็นพระไตรลักษณ์อันให้ถอนความหลงผิดรู้ผิดในสังขารเสียได้, การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของมันเอง

คำว่า **"วิปัสสนา"** หมายถึง ปัญญาที่กำหนดรู้สังขาร

คำว่า **"วิปัสสนา"** คือการใคร่ครวญธรรม หมายถึงการเพ่งพินิจพิจารณาเห็นธรรม โดยความเป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

คำว่า **"วิปัสสนา"** หมายถึง เอกัคคตาจิตและสังขารปริคคหวิปัสสนาญาณ ปัญญา เห็นแจ้งการกำหนดสังขารว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

คำว่า **"วิปัสสนา"** คือความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ที่กำหนดรู้สังขารคือ ปัญญาอันยิ่งและความเห็นแจ้งในธรรมคือเบญจขันธ์

ในอภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณี ให้คำความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า

วิปัสสนาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นปัญญา เป็นกิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญา เหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญา เหมือนรัตนะ ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น (อภิสง. (ไทย) 34/20/30.)

ในคัมภีร์อรรถกถามัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ อธิบายว่า

คำว่า **"วิปัสสนา"** คือการพิจารณาเห็นลักษณะของสภาวะธรรมที่ปรากฏ 7 ประการ คือ

1. อนิจจานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง

2. ทุกขานุปัสสนา พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์

3. อนัตตานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน

4. นิพพิทานุปัสสนา พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย

5. วิราคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด

6. นิโรธานุปัสสนา พิจารณาเห็นความดับกิเลส

7. ปฏินิสสัคคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส (ม.มู.อ. (บาลี) 1/65/169.)

ในคัมภีร์อรรถกถาปฏิสัมภิทามรรค ให้ความหมายว่า

คำว่า **"วิปัสสนา"** คือการเห็นแจ้ง หรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง วจนัตถะว่า อนิจจาทิวเสน วิวิเธน อากาเรหิ ธมฺเม ปสฺสตีติ วิปสฺสนา อนิจจานุปสฺสนาฯกา ภาวนาปญฺญา ปัญญาใด ย่อมเห็นสังขตธรรมมีขันธ์ เป็นต้น ด้วยอาการต่างๆ มีความไม่เที่ยง เป็นต้น ได้แก่ ภาวนาปัญญามีอนิจจานุปัสสนา เป็นต้นฯ ฉะนั้น ปัญญานั้น ชื่อว่า "วิปัสสนา" (อภิ.สง.อ. (บาลี) 1/100/100.)

คำว่า **"ภาวนา"** แปลว่าธรรมที่ควรเจริญ คือ ให้เกิดขึ้นบ่อยๆ ในสันดานของตน ชื่อว่า ภาวนา

คำว่า **"วจนัตถะ"** ว่า ภาเวตพฺพาติ ภาวนา ธรรมที่โยคีจึงให้เกิดขึ้น เหตุนั้น จึงชื่อ **"ภาวนา"** เพราะเป็นธรรมที่อำนวยประโยชน์ให้แก่โยคีผู้บำเพ็ญ ให้ได้รับความสุขกายสุขใจ ทั้ง ในชาตินี้ชาติหน้า จนกระทั่งพ้นจากวัฏฏะสงสาร

คำว่า **"ภาวนา"** มีวิเคราะห์ว่า ภาเวติ กุสลธมฺโม อาเสวติ วิฑเมติ เอตายาติ ภาวนา (วิภาวินี (บาลี) 171.) แปลว่า "ที่ชื่อว่า ภาวนา เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องให้กุศลธรรมทั้งหลายเกิดมี คือ เสพคุ้น ได้แก่ ทำกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญแห่งชน (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), 2550 : 98)

คำว่า **"วิปัสสนาภาวนา"** แปลว่า กรรมฐานเป็นอุบายทำใจให้เกิดปัญญา รู้แจ้ง เห็นจริงตามความจริง คือเห็นปัจจุบันรูปนาม พระไตรลักษณ์ มรรค ผล นิพพาน

วิปัสสนานั้นมุ่งหมายให้กำหนดรู้เห็นตามความเป็นจริง ในการช่วยส่งเสริมในการ เจริญปัญญาในขณะที่จิตกำลังรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นตามเป็นจริงของการมีสติสัมปชัญญะเข้าไป ควบคุมดูแลอย่างเป็นระบบของการเปลี่ยนถ่ายอารมณ์แบบต่อเนื่องในฐาน กาย เวทนา จิต และฐานธรรม นั้นเอง ให้เกิดประสิทธิภาพจนสามารถละกิเลสในขั้นของอัตตสัญญา ทิฏฐิสัญญา มานะสัญญา ที่เกาะเกี่ยวหัวใจของสรรพสัตว์ทั้งหลายให้เข้าใจผิดว่าเป็นสัตว์ บุคคล เรา เขา นั้นเอง

บุคคลทำปัญญารู้แจ้งให้เกิดขึ้นในจิต ชื่อว่า “วิปัสสนาภาวนา” หมายความว่า มีปัญญาเห็นความไม่เที่ยง ย่อมกำหนดรู้ได้ในทางง่ายด้วยความเกิดขึ้นในเบื้องต้น และความสิ้นในเบื้องปลาย ดังในพระบาลีว่า

อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน อุปฺปชฺชิตวา นิรุชฺฌนฺติ เตส วูปสโม สุโขติ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2542 : 5) สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความ สงบแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2542 : 9)

คำว่า **“วิปัสสนาภาวนา”** คือการฝึกจิตให้เกิดปัญญารู้แจ้ง ตามความเป็นจริง พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 34 ข้อ 55 หน้า 30 ได้ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า

วิปัสสนาที่เกิดขึ้นคือ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือน แผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือน รัตนะ ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ นี้ชื่อว่า **“วิปัสสนา”**

คัมภีร์อรรถกถา ให้ความหมายว่า คำว่า **“วิปัสสนา”** คือ การเห็นแจ้ง หรือวิธีทำให้ เกิดการเห็นแจ้ง วจนัตถะว่า อนิจจาทิวเสน วิวิเธน อาการเรหิ ธมฺเม ปสฺสตีติ วิปสฺสนา (ขุ.ป.อ. (บาลี) 1/155/328) ปัญญาใดย่อมเห็นสังขตธรรมมีขันธ์เป็นต้น ด้วย อาการต่างๆ มีความไม่เที่ยงเป็นต้น ฉะนั้น ปัญญานั้น ชื่อว่า **“วิปัสสนา”**

ความหมายตามคัมภีร์อรรถกถา

1. คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ให้ความหมายว่า ปัญญาที่กำหนดรู้สังขาร (องฺ.ทุก.อ. (ไทย) 2/173/71.)

2. คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ให้ความหมายว่า การใคร่ครวญธรรม หมายถึงการเพ่งพินิจพิจารณาเห็นธรรม โดยความเป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา (องฺ.สตฺตก.อ. (ไทย) 3/20/165.)

3. เอกัคคตาจิตและสังขารปริคคหวิปัสสนาญาณ ปัญญาเห็นแจ้งการกำหนดสังขาร ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา (องฺ.จตุกฺก.อ. (ไทย) 2/254/447.)

4. ความเห็นแจ้งธรรม ด้วยปัญญาอันยิ่ง ที่กำหนดรู้สังขารคือปัญญาอันยิ่งและ ความเห็นแจ้งในธรรมคือเบญจขันธ์ (องฺ.สตฺตก.อ. (ไทย) 2/92/366.)

5. ปัญญากิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนด หมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลาย กิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏิก ปัญญาปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือ ปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเป็นธรรม สัมมาทิฏฐิ (อภิ.สง. (ไทย) 34/55/36.)

6. วิปัสสนา คือความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้ง เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตาม ความเป็นจริงมี 9 อย่าง

1) อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ

2) ภังคานุปัสสนาญาณ ญาณอันตามเห็นความสลาย

3) ภยตูปัฏฐานญาณ ญาณอันหยั่งเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว

4) อาทีนวานุปัสสนาญาณ ญาณอันตามเห็นโทษ

5) นิพพิทานุปัสสนาญาณ ญาณอันตามเห็นด้วยความหน่าย

6) มุญจิตุกัมยตาญาณ ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย

7) ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ ญาณตามเห็นการพิจารณาหาทาง

8) สังขารุเปกขาญาณญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร

9) สัจจานุโลมิกญาณหรืออนุโลมญาณ ญาณเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ (องฺ. จตุกฺก.อ. (ไทย) 2/162/387.)

7. วิปัสสนา คืออนุปัสสนา 7 ประการ คือ

1) อนิจจานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง)

2) ทุกขานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์)

3) อนัตตานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน)

4) นิพพิทานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย)

5) วิราคานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด)

6) นิโรธานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความดับกิเลส)

7) ปฏินิสสัคคานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส) (ม.มู.อ. (ไทย) 2/65/369.)

8. วิปัสสนาญาณ ความหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาตามลำดับ มี ๑ ประการ

1) นามรูปปริจเฉทญาณ ญาณกำหนดรู้รูปนาม

2) ปัจจยปริคคหญาณ ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของรูปนาม

3) สัมมสนญาณ ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นรูปนามโดยไตรลักษณ์

4) อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ

5) ภังคานุปัสสนาญาณ ญาณอันตามเห็นสังขารทั้งปวงล้วนจะต้องสลายไปหมด

6) ภยตูปัฏฐานญาณ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว เพราะล้วนแล้วจะต้องสลายไปไม่ปลอดภัยทั้งสิ้น

7) อาทีนวานุปัสสนาญาณ ญาณอันคำนึงเห็นสังขารทั้งปวงนั้นว่าเป็นโทษ

8) นิพพิทานุปัสสนาญาณ ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย

9) มุญจิตุกัมยตาญาณ ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย เมื่อหน่ายสังขาร ทั้งหลายแล้วย่อมปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากสังขารเหล่านั้น

10) ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทาง เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดเปลื้องออก

11) สังขารุเปกขาญาณ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร ไม่ยินดียินร้ายต่อสังขารทั้งหลาย

12) สัจจานุโลมิกญาณ หรือ อนุโลมญาณ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลม ได้แก่ การหยั่งรู้อริยสัจ

13) โคตรภูญาณ ญาณหยั่งรู้ที่เป็นหัวต่อแห่งการข้ามพ้นจากภาวะปุถุชน เข้าสู่ภาวะอริยบุคคล

14) มัคคญาณ ในอริยมรรค ความหยั่งรู้ที่ให้สำเร็จภาวะอริยบุคคลแต่ละขั้น

15) ผลญาณในอริยผล ความหยั่งรู้ที่เป็นผลสำเร็จของพระอริยบุคคลชั้นนั้น ๆ

16) ปัจจเวกขณญาณ ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน สำรวจรู้มรรคผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่และนิพพาน (ขุ.ป. (ไทย) 31/1- 65/7-109.)

อารมณ์ของวิปัสสนา

มี 1 คือ มี ธรรมเป็นอารมณ์ มี ๒ คือ มีบัญญัติธรรม (เฉพาะวิปัสสนาเบื้องต้น) และปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์

มี 2 คือ มี รูปและนามเป็นอารมณ์ (เฉพาะวิปัสสนาแท้ คือ ตั้งแต่สัมมสนญาณ จนถึงอนุโลมญาณ)

มี 3 คือ มี รูป นาม และนิพพานเป็นอารมณ์ (เฉพาะวิปัสสนา ตั้งแต่ สัมมสนญาณ เป็นต้นไป) (วิสุทธิฎีกา (บาลี) 1/254/385.)

วิปัสสนาภูมิ คือ พื้นเพในการเจริญวิปัสสนาภาวนานั้น มี 27 ได้แก่ (องฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) 3/73/36.)

1. ขันธ์ 5	2. อายตนะ 12	3. ธาตุ 18
4. อินทรีย์ 22	5. ปฏิจจสมุปบาท 12	6. อริยสัจ 4

วิปัสสนาภูมิ 4 ภูมิแรก เมื่อย่อลงก็ได้แก่ รูปและนาม เท่านี้เอง

วิปัสสนาภูมิ ที่ 5 คือ ปฏิจจสมุปบาท ได้แก่ ปัจจัยแห่งรูปและนาม

วิปัสสนาภูมิ ที่ 6 คือ อริยสัจ 4 ได้แก่ รูป นาม ปัจจัยแห่งรูปนาม ความเกิด ดับ แห่งนาม รูป และนิพพาน (วิสุทธิ. (ไทย) 2/250-380.)

อารมณ์ของวิปัสสนายานิกะ

อารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานนั้น มีรูปนามเป็นอารมณ์และต้องเป็นอารมณ์ ปรมัตถ์ที่ต้องทำความเข้าใจในเรื่องของสิ่งที่มีอยู่ตามวิสัยของชาวโลกที่ต้องเรียนรู้เรื่องของชื่อ หรือสมมติของโลกที่ต้องศึกษาเรื่องของความจริงที่ซ้อนอยู่ในโลกที่เรียกว่า “วิปัสสนาภูมิ” คือ

1) ขันธ์ 5 คือ กองทั้ง 5

2) อายตนะ 12 คือสะพานเครื่องเชื่อมต่อให้เกิดความรู้มี 12

3) ธาตุ 18 คือ สิ่งที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน มี 18

4) อินทรีย์ 22 ความเป็นใหญ่ มี 22

5) อริยสัจ 4 ความจริงอันประเสริฐ มี 4

6) ปฏิจจสมุปบาท 12 การประชุมพร้อมของเหตุผล

สติปัฏฐาน 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

สติปัฏฐาน 4 นั้นมีกล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก ที่เป็นสูตรใหญ่นั้นมีปรากฏอยู่ 2 แห่งเท่านั้น คือ ในทีฆนิกาย มหาวรรค มีชื่อว่ามหาสติปัฏฐานสูตร และในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มีชื่อว่าสติปัฏฐานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค แสดงมหาสติปัฏฐานสูตรไว้โดย ละเอียดสรุปใจความได้ว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน แก่ชาวเมืองกัมมาส ธัมมะ แคว้นกุรุ ทรงตรัสแสดงให้เห็นว่าสติปัฏฐานเป็นทางปฏิบัติเฉพาะในพระพุทธศาสนา และเป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่เป็นทางดำเนินไปสู่จุดหมายคือพระนิพพาน ทรงตรัสแสดงให้ ทราบว่า สติปัฏฐาน 4 ประการเป็นอย่างไร มีสติพิจารณา

อย่างไร รวมถึงอานิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน 4 ประการไว้โดยละเอียด (ที.ม. (ไทย) 10/372-405/301-340.)

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ แสดงสติปัฏฐานสูตรไว้เช่นเดียวกับใน ทีฆนิกาย มหาวรรค คือ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสสติปัฏฐานแสดงแก่ชาวเมือง กัมมาสธัมมะ สรรพสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำให้ แคว้นกุรุ ทรงตรัสแสดงให้เห็นว่าสติปัฏฐาน 4 เป็นหนทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าแจ้งนิพพาน (ม.มู. (ไทย) 12/105-138/101-131.)

ส่วนในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค สติปัฏฐานสังยุต กล่าวประมวลเรื่องสติปัฏฐาน ไว้ 104 สูตร จัดแบ่งเป็นวรรคได้ 10 วรรค แต่ละวรรคมีจำนวนพระสูตร 10 สูตรบ้าง 12 สูตรบ้าง (ส.ม. (ไทย) 19/37-470/210-281.)

ในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ยุคนัทวรรค ปฏิสัมภิทากถา ได้กล่าวในเรื่อง สติ ปัฏฐาน คือการพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีธรรม 15 มีอรรถ 15 มีนิรุตติ 30 มีญาณ 60 (ขุ.ป. (ไทย) 31/31/490-493.) และในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ยุคนัทวรรค ธัมมจักกกถา ได้กล่าวถึงวาระว่าด้วยสติ ปัฏฐาน สรุปใจความได้ว่า จักษุเป็นธรรม สภาวะที่เห็นเป็นอรรถ แสงสว่างเป็นธรรม สภาวะที่ สว่างไสวเป็นอรรถ ธรรม 5 ประการ อรรถ 5 ประการนี้เป็นที่ตั้งแห่งกาย เป็นที่ตั้งแห่ง สติปัฏฐาน ฯลฯ มีสติปัฏฐานเป็นอารมณ์ มีสติปัฏฐานเป็นโคจร สงเคราะห์เข้าในสติปัฏฐาน นับเนื่องในสติปัฏฐาน รวมลงในสติปัฏฐาน ตั้งอยู่ในสติปัฏฐาน ประดิษฐานอยู่ในสติปัฏฐาน (ขุ.ป. (ไทย) 31/41/50-508.)

หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4

หลักการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 คือหลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้พุทธบริษัทเห็นความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในขณะก่อนปรินิพพาน ในมหาปรินิพพานสูตร สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระอานนท์กับพวกภิกษุ ในอัตตทีปสูตร สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ว่าพวกเธอจงมีตนเป็นเกาะ (ที.ม.อ. 165/150.) มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่..พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่..พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่.. (องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/274/390.) ตรัสมีตนเป็นที่เกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง คือ เป็นผู้ปฏิบัติกำหนดรู้สภาวธรรม มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่ ฟัง คือ พิจารณาอารมณ์ที่ถูกรู้ในสติปัฏฐาน 4 มีองค์ 3 คือ 1) อาตาปี เพียรตั้งใจ

ทำจริง 2) สติมา มีสติระลึกรู้อยู่ที่รูปนามที่กำลังเกิดขึ้น และ 3) สัมปชาโน รู้ตัวทั่วพร้อมติดตามอิริยาบถอยู่ทุกขณะ สติปัฏฐาน 4 มีกล่าวไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร มีพระบาลีและคำแปล ดังนี้

“อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌา โทมนสฺส.. เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี.. จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี.. ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี..”

แปลว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้.. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา.. พิจารณาเห็นจิตในจิต.. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย.. (ที.ม. (ไทย) 10/372-374/301-302.)

ในคัมภีร์ อรรถกถาทีฆนิกาย มหาวรรค สุมังคลวิลาสินี มีกล่าวไว้ว่า

ยสฺมา ปน กายเวทนาจิตฺตธมฺเมสุ กิญฺจิ ธมฺมอนามสิตฺวา ภาวนา นาม นตฺถิ ฯ ตสฺมา เตปิ อิมินาว มคฺเคน โสกปริเทวสมติกฺกนฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ

แปลว่า ก็เพราะเหตุว่า ชื่อว่าการไม่ถูกต้องธรรมบางอย่าง ในกาย เวทนา จิต ธรรมทั้งหลายแล้ว ภาวนาไม่มีเลย ฉะนั้น สันตติมหาอามาตย์กับนางปฏาจาราแม้นั้นจึงควรทราบว่า เป็นผู้ก้าวล่วง โสกะและปริเทวะด้วยมรรคนี้เอง (ที.ม.อ. (ไทย) 591.)

วิธีปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ก็คือการกำหนดรู้ความจริงของนามรูป แต่วิธีการที่จะ กำหนดรูปนามนั้น ก็ต้องกำหนดตามนัยของสติปัฏฐาน และเมื่อย่อสติปัฏฐานลงแล้ว ก็ได้แก่นามรูปนั่นเอง

สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน (ที.ม.อ. (ไทย) 373/367-368.)

สติปัฏฐาน 4 โดยการตั้งสติสัมปชัญญะ เพียรพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกให้ได้ มีวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็น 4 ประการ คือ

1. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ รูป
2. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ นาม
3. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ นาม
4. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ นามกับรูป

โดยเหตุนี้ การเจริญวิปัสสนา กับการเจริญสติปัฏฐาน จึงเป็นอย่างเดียวกันและการ เจริญสติปัฏฐาน ก็เป็นการเจริญ ศีล สมาธิ ปัญญา ฉะนั้นการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏ ฐาน ก็คือการเจริญมรรค 8 ซึ่งเป็นมัชฌิมาปฏิปทา

วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นทั้งสมถะและวิปัสสนา คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน มีอิริยาบถบรรพ สัมปชัญญะบรรพ ธาตุบรรพ เป็นวิปัสสนา ส่วนอานาปานบรรพ ปฏิกูลบรรพ อสุภบรรพ ต้องเจริญสมถะเสียก่อนแล้วจึงยกขึ้นสู่วิปัสสนาภายหลัง ส่วนเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นวิปัสสนาล้วน

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสให้วิธีการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ไว้หลายที่ ด้วยกันแต่หลักการจะอยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร โดยทรงให้หลักการปฏิบัติทางกาย เวทนา จิต และธรรม อันเป็นแบบเดียวกันในตอนท้ายมหาสติปัฏฐานสูตรว่า ภิกษุพิจารณาเห็นกาย (เวทนา จิต ธรรม) ในกาย (เวทนา จิต ธรรม) ภายในอยู่ ภายนอกอยู่ หรือ ทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ ด้วยประการณะนี้

พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกาย (เวทนา จิต ธรรม) อยู่ เป็นเหตุดับ หรือ เป็น เหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับหรือว่าภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า “กาย (เวทนา จิต ธรรม) มีอยู่” ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่และ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก (ที.ม. (ไทย) 10/374/302-303.)

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

เป็นหลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ว่าด้วยการตั้งสติพิจารณาเห็นกายในกายทั้งหลาย คำว่า “กาย” หมายถึง กาย, ร่างกาย, ตัว, ตน, หมู่, กอง, คณะ, หมวด ซึ่งก็คือ ที่เกิดขึ้นของสิ่งน่ารังเกียจทั้งหลาย (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) : 12)

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีสติอยู่กับกาย (ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางกายภาพ) โดยวิธี ปฏิบัติตามหลักปฏิบัติทั้ง บรรพ ในหมวดกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เช่น การปฏิบัติในหมวด อิริยาบถที่กล่าวว่า เมื่อนั่งอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า “นั่งอยู่” เป็นต้น (ที.ม. (ไทย) 10/304/375.) รวมถึงในหมวดสัมปชัญญะ ที่กล่าวว่ามีสัมปชัญญะในการก้าวไปและถอยกลับ เป็นต้น (ที.ม. (ไทย) 10/305/375.) คือพระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีสติ อยู่ตลอดในอิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน รวมถึงในอิริยาบถย่อยต่าง ๆ โดยตั้งกายอยู่ใน อาการอย่างไร ๆ ก็ให้รู้ในอาการนั้นๆ หรือท่าทางนั้น ๆ เมื่อเดินจึงกำหนดให้รู้ว่าเดิน เมื่อยืนฟัง กำหนดให้รู้ว่ายืน เมื่อนั่งฟังกำหนดให้รู้ว่านั่ง เมื่อนอนจึงกำหนดให้รู้ว่านอน ตลอดจนกระทั่งกิริยาอาการความเคลื่อนไหวก็พึงกำหนดให้รู้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะลุก จะนั่ง จะเดิน จะนอน ต้องกำหนดอาการต่าง ๆ ให้ได้รายละเอียดมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ด้วย เช่น โยกตัว เอี้ยวตัว ยืดตัว งอตัว ยกขา เหยียดขา เป็นต้น อาการเหล่านี้ ต้องกำหนดให้หมดตามกรณีของอาการ นั้น ๆ นอกจากนี้ยังมีการล้างหน้า อาบน้ำ ชาระกาย ซึ่งจะต้องพยายามกำหนดให้ครบถ้วน เท่าที่จะกำหนดได้ เช่น เอื้อมมือหยิบขัน ตักน้ำ ลูบหน้า รดน้ำ ถูตัว เป็นต้น เมื่อเสร็จกิจแล้ว ก็เปลี่ยนผ้า เช็ดตัว เช็ดหน้า เป็นต้น

ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ ต้องให้อยู่ในการกำหนดทั้งสิ้น เมื่อการกำหนดนี้ได้แจ่มชัดขึ้นแล้ว ก็จะรู้สึกว่ารูปกับนามแม้จะเนื่องกันอยู่ แต่ก็เป็นคนละส่วน ไม่ใช่ส่วนเดียวกัน ไม่ว่าจะกำหนดการเคลื่อนไหวใด ๆ ก็ย่อมจะแจ่มชัดขึ้นในความเป็นไปของรูป ของนาม ซึ่งเดิมเข้าใจว่าเป็น บุคคล สัตว์ เรา เขา นั้นย่อมสลายไปสิ้น จะรู้จริงเห็นแจ้งว่า มีเพียงแต่รูปกับนามเท่านั้น การรู้นี้เรียกว่าญาณ ญาณอย่างนี้นับว่าเป็นปฐมญาณของวิปัสสนา ญาณ เมื่อปฏิบัติต่อไป ๆ การรู้รูปธรรมนามธรรมทั้งหลายที่ทรงไว้ซึ่ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น ก็จะกระจ่างขึ้นมาในปัญญาญาณ จนสว่างกระจ่างแจ้งตราบจนได้รู้แจ้งเห็นจริงในมรรคผลนิพพาน

ในการปฏิบัติกายานุปัสนาสติปัฏฐานได้แสดงการปฏิบัติที่มีสติเป็นไปในกายที่ เป็นไปในหมวดของอิริยาบถทั้ง 4 ประการ คือ การเดิน การยืน การนั่ง และการนอน (ที.ม. (ไทย) 10/304/375.) ก็รู้ให้มี สติเข้าไปกำหนดรู้ในอาการของอิริยาบถนั้นตามความเป็นจริง เมื่อรู้เท่าทันในอิริยาบถที่ปรากฏ เป็นปัจจุบันขณะ ความยึดถือความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ปัญญาที่รู้ แจ้งอย่างนี้ วิปัสสนาญาณที่ปรากฏย่อมทาให้ผู้ปฏิบัติรู้อาการของอิริยาบถทั้ง 4 นั้นตามเป็นจริง

1. อิริยาบถปัพพะ

การปฏิบัติในอิริยาบถยืนนี้ให้โยคีทำความเข้าใจในการกำหนดรู้ในอิริยาบถยืน ดังนี้

1) การกำาหนดอิริยาบถยืน

เมื่อกำหนดสติระลึกอาการยืนก็ให้ใส่ใจกับอาการยืนนั้นให้สติรับรู้อาการให้เห็นปรากฏว่ายืนอยู่จริง ไม่ได้ปรากฏความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขาทราบให้ชัดลงไปอย่างนี้ ดังปรากฏยืนยันดังเนื้อที่แสดงไว้ว่า เมื่อยืนก็รู้ชัดว่า “เรายืน” (ม.มู. (ไทย) 12/404/554.) เมื่อกำหนดรู้ อาการยืนก็ให้ใส่ใจในอาการนั้นให้ชัดเจน เพื่อประโยชน์แก่การกำหนดรู้อิริยาบถของการเดินต่อไป

2) การกำหนดอิริยาบถเดิน

การกำหนดรู้อาการเดินจงกรมก็เช่นกันควรใส่ใจในขณะที่กำหนดกับความรู้เท่าทันในขณะรับรู้ความเป็นไปของการเคลื่อนไหวให้ต่อเนื่องสม่ำเสมออย่างให้ขาดตอน จากการมีสติกำหนดรู้ว่าเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่า “เราเดิน” (ม.มู. (ไทย) 12/404/554.) ในเดินจงกรม การกำหนดรู้อาการเดินจงกรมนี้ยังมีการแสดงรายละเอียดมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้มีสติต่อเนื่องในการกำหนดรู้รูปนาม ได้อย่างชัดเจนในปัจจุบันขณะที่กำลังปรากฏอาการจากขณะหนึ่งไปสู่ขณะหนึ่งของการเดินจงกรม

ในคัมภีร์ฎีกาว่า ขณะเดิน การยก เกิดจากธาตุไปเป็นหลักธาตุลมคล้อยตาม เพราะธาตุไฟมีสภาพเบากว่าธาตุลม ตามอาการปรากฏของธาตุไฟ ว่ามีการให้ถึงความ อ่อน หรือ การพุ่งขึ้นสูงเป็น

เครื่องปรากฏ เกิดจากธาตุลมเป็นหลักธาตุไฟคล้อยตาม เพราะ มีสภาพผลักดันตามอาการปรากฏของธาตุลมว่า มีการผลักดันเป็นเครื่องปรากฏ (ที.ม.ฏี.กา (ไทย) 1/301-2, ม.ม.ฏี.กา (ไทย) 1/446.)

เมื่อทำการกำหนดรู้ในอิริยาบถยืนและเดินที่มีความสัมพันธ์ในระยะ ที่กำหนดแล้วทำให้การกำหนดรู้อิริยาบถยืนและเดินได้จนเกิดต่อเนื่องนั้นแล้วทำให้วิริยะมีกำลัง สม่ำเสมอดีแล้ว ย่อมเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่ออิริยาบถนั่งต่อไป

3) การกำหนดอิริยาบถนั่ง

การกำหนดรู้อาการนั่งถือว่า มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะหลักจากที่เราเดินจงกรมจนความเพียรในการให้วิริยะสม่ำเสมอดีแล้วทำให้การรู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดจาก การเดินมีผลต่อการนั่งกำหนดรู้ชัดเจนอาการของการกำหนดรู้ก็จะปรากฏความรู้เห็นตามเป็นจริงว่า เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่า “เรานั่งอยู่” (ที.ม. (บาลี) 10/374/298, ที.ม. (ไทย) 10/374/302, วิสุทธิ. (ไทย) 1/218/295.) ผู้ปฏิบัติได้อย่างนี้ จึงชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกาย รู้ในอิริยาบถนั่งได้อย่างต่อเนื่อง ก็ทำให้การปฏิบัติเป็นอย่างไม่ขาดตอน ความเกื้อกูลที่จะเกิดต่ออยู่อย่างนี้ (ม.มู. (ไทย) 12/404/554.) คำว่า การนั่งคือ นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เมื่อทำการกำหนดจากการนั่งปฏิบัติก็เป็นเหตุปัจจัยต่อการกำหนดรู้อาการนอนอย่างมีสติรู้เท่าทันต่อไป

4) การกำหนดอิริยาบถนอน

ในการกำหนดรู้อิริยาบถนอนถือว่า มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งไม่น้อยไปกว่าอิริยาบถ อื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วเพราะนักปฏิบัติ ย่อมไม่ละเลยจากการกำหนดรู้ในหลักของการปฏิบัติที่กล่าวไว้ว่าต้องปฏิบัติตั้งแต่ตื่นจนกระครั้งถึงเวลาเข้านอนให้ปฏิบัติอย่างนี้จนเป็น ปกติวิสัยของการกำหนดรู้สติตื่นอยู่เสมอว่า เมื่อนอน ก็รู้ชัดว่า “เรานอน” คำว่าการนอนคือ เมื่อนอนอยู่ ก็รู้ว่านอนอยู่” (ที.ม. (ไทย) 10/375/304.) หมายความว่า ขณะที่เอนตัวลงจะนอน พึงกำหนดตามกิริยาอาการ และท่าทางของกาย จนกว่าจะนอนเป็นที่เรียบร้อยจนกว่าจะหลับไป แน่นอนว่าการกำหนดรู้ อิริยาบถทั้ง ยืน เดิน นั่ง และนอนนั้น จะเป็นการสิ้นสุดของการกำหนดรู้ก็ไม่ได้ดังที่พระพุทธองค์ได้แสดงหลักการที่จะทำให้สติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องที่เป็นในอิริยาบถน้อยใหญ่ที่ เป็นไปหมวดสัมปชัญญะดังต่อไปนี้

2. สัมปชัญญปัพพะ

การกำหนดรู้ในสัมปชัญญะ หรืออิริยาบถย่อยนี้ ก็จะช่วยส่งเสริมให้สติ มีกำลังในการใส่ใจที่เข้าไประลึกรู้ด้วยโยนิโสมนสิการในการทาความรู้สึกตัวในสัมปชัญญะ คือ ความรู้ทั่วพร้อม รู้รอบคอบ รู้ตัวเสมอ รู้ที่ถูกต้องสมบูรณ์ การเจริญวิปัสสนาด้วยการตั้งสติไว้ที่ ฐาน คือ อิริยาบถย่อยต่างๆ ประกอบด้วยที่รู้เท่าทันว่า การความรู้สึกตัวด้วยการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การ

เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิบาตร และจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การยิ้ม การถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง ในอิริยาบถย่อยต่างๆ นี้ (ที.ม. (ไทย) 10/375/304.) ด้วยมีสัมปชัญญะ มีสติ กำหนดใน อิริยาบถย่อย ทำให้เกิดปัญญา เห็นประโยชน์ เห็นโทษของการเคลื่อนไหวของอิริยาบถต่าง ๆ การเคลื่อนไหว และ นาม คือ จิต ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในอิริยาบถต่าง ๆ (ที.ม. (ไทย) 10/376/305.) สัมปชัญญะมี ละเอียดสมบูรณ์ไปอีก เพิ่มความเข้มข้นของการทำงานของสติในการพิจารณา รูป ส่วนที่เป็น 4 อย่าง คือ

1. สาตถูกสัมปชัญญะ 2. สัปปายะสัมปชัญญะ
3. โคจรสัมปชัญญะ 4. อสัมโมหสัมปชัญญะ

การกำหนดรู้ในอาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในส่วนของอิริยาบถย่อยนี้ ทำให้ผู้กำหนดรู้นั้นเกิดความชัดเจนด้วยสติในความจริงที่แสดงออกมาของรูปนามที่ปรากฏจาก ขณะหนึ่งไปสู่ขณะหนึ่งในส่วนเล็กน้อยลงไปตามลำดับของความละเอียดดังปรากฏในหลักของ การกำหนดรู้อิริยาบถย่อยไว้ว่า ผู้กระทำสัมปชัญญะในการก้าวไปและถอยกลับ ในการแลไป ข้างหน้า และเหลียวซ้ายเหลียวขวา ในการกู้อวัยวะเข้าและเหยียดออก ในการทรงผ้าสังฆาฏิ บาตร และจีวรในการกิน ดื่ม เคี้ยว ลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ ในเวลาเดิน ยืน นั่ง นอน หลับ ตื่น พูด นิ่ง ดังพรรณนามา ฉะนี้ ภิกษุ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (ม.มู. (ไทย) 12/135/74.) จากการที่ใส่ใจกำหนดรู้ ในอิริยาบถย่อยได้อย่างต่อเนื่องนั้น ทำให้สติสัมปชัญญะเกิดกำลังในการกำหนดรู้อารมณ์ ปรมัตถ์ที่ละเอียดยิ่งขึ้นที่เราเรียกว่าธาตุมนสิการปัพพะ จึงเป็นอารมณ์วิปัสสนาแท้ ๆ ของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาต่อไป

3. ธาตุมนสิการปัพพะ

ในการกำหนดรู้พิจารณาความเป็นไปในธาตุทั้ง 4 นั้นต้องพยายามทำความ เข้าใจในการกำหนดให้เข้าถึงตัวสภาวะเหล่านี้ ที่แสดงในขณะกำหนดรู้ว่า เป็นเพียงอาการอย่าง หนึ่งเท่านั้นหาความเป็นอิสระของตัวมันเองไม่ได้ดังปรากฏหลักฐานที่แสดงไว้ดังนี้ว่า ความเป็น ธาตุว่า “ในกายนี้มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่” จากนั้นทรงแสดงอุปมาความหมายของ สภาวะธาตุเหล่านั้นไว้ดังนี้ คือ คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้มีความชำนาญ ครั้นฆ่าโคแล้ว แบ่งอวัยวะออกเป็นส่วนๆ นั่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง เมื่อผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นความเป็นจริง ของกายนี้ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่โดยความเป็นธาตุว่า “ในกายนี้มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่ (ม.มู. (ไทย) 12/107/554.) อาการที่ปรากฏนั้นก็เป็นสภาวะเท่านั้นเอง ไม่ควรเข้าไปยึดถือด้วยความเห็นผิดในขณะที่ปรากฏอาการที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้นเอง

เมื่อการกำหนดรู้ธาตุทั้ง 4 นี้เป็นไปอย่างละเอียดต่อเนื่องแล้ว ธาตุที่เห็นได้ ง่ายที่สุดคือ ธาตุลมหรือวาโยธาตุ ซึ่งมีลักษณะความตึง ความหย่อน เป็นต้น และเมื่อกำหนด ธาตุลมได้ชัดเจนแล้ว การรู้ลักษณะเฉพาะของธาตุอื่นๆ ก็จะค่อยๆ ตามมาเอง เพราะธาตุทั้ง 4 นี้ เกิดร่วมกันและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เรียกว่า อวินิโภครูป หรือ วาโยธาตุกรรมฐาน (จำลอง ดิษยวณิช, 2549 : 52-54.) เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถรู้เห็นความเป็นไปของร่างกายที่เป็นสักแต่ว่าธาตุเท่านั้น จนมี ปัญญาแยกความเป็นระหว่างกายกับจิตจนเห็นเพียงสภาวะธาตุที่เกิดขึ้น เมื่อมีการเฝ้าดูกายเหล่านี้ทั้งภายนอกภายในจนเห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปการมองเห็นด้วยปัญญาก็ปรากฏ ขึ้นความยึดมั่นถือก็ขาดหายไปจากจิตของเรานั้นเอง การกำหนดรู้ที่เป็นไปอย่างนี้ก็สอดคล้อง กับการมีสติกำาหนดรู้ธาตุกรรมมัฏฐาน (พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), : 199.)

เมื่อพลังของปัจจัยดังกล่าวแก่กล้าพอเพียงแล้ว ผู้ปฏิบัติจะเห็นความไม่ เที่ยง ความทุกข์และความไม่ใช่ตัวตนของรูปธรรมและนามธรรม มีสัมมาทิฏฐิและวิชชาญาณ เกิดขึ้น จนสามารถบรรลุถึงมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด (จำลอง ดิษยวณิช, 2549 : 43.) เมื่อผู้ปฏิบัติได้เจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือหมวดอิริยาบถปัพพะ สัมปชัญญปัพพะ ธาตุปัพพะมาตามลำดับ จะเห็นได้ชัดเจนว่า มุ่งให้พิจารณาในกายของตนเองเป็นหลัก เพื่อจะสามารถที่จะมองเห็นด้วยวิปัสสนาภาวนา ปัญญาว่า รูปทั้งหลายเหล่านี้ มีความแปรปรวนแตกดับอยู่ตลอดเวลาไม่ควรเข้าไปยึดถือว่าเป็น สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เพราะตกอยู่ในสภาวะของความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และอนัตตาของ รูปก็ปรากฏขึ้น จากนั้นก็จะสามารถพิจารณาเวทนานุปัสสนา ที่จะปรากฏได้อย่างเข้าใจไม่มีอคติ ต่ออาการที่เกิดขึ้นของเวทนาต่อไป

3.4 สมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

วิจัยเรื่อง การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ มีสิ่งที่สำคัญคือการค้นคว้าศึกษาหลักสมาธิทำให้เห็นเด่นชัดว่า หลักสมาธิใดที่สามารถบูรณาการ ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมาะกับการสร้างงานทัศนศิลป์ดังต่อไปนี้

สมาธิ 3 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ความตั้งมั่นแห่งจิต, ภาวะที่จิตสงบนิ่งจับอยู่ที่อารมณ์อันเดียว

1. ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ
2. อุปจารสมาธิ สมาธิจวนจะแน่วแน่
3. อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าสมาธิ 3 ในพุทธปรัชญาเถรวาทได้มีการอธิบาย ลำดับขั้นตอนของการปฏิบัติ สภาวธรรมที่เกิดขึ้น รวมถึงความสัมพันธ์ของสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนาไว้อย่างไรบ้าง เพื่อให้ผู้ศึกษาทำความเข้าใจ อีกทั้งสามารถประเมินตนเองได้ว่ามีผลกับการสร้างงานทัศนศิลป์ อยู่ในระดับใด เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องต่อไป

3.4.1 ขณิกสมาธิ

ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะเกิดขึ้นได้ในขณะ คนเรามีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเวลานาน ๆ แต่สมาธินี้เมื่อนำมาใช้ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ด้วยการกำหนดสภาวะปรมัตถะของรูปนาม เป็นไปตามความเป็นจริงเป็นธรรมนำไปสู่การสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง โดยท่าเรียกขณิกสมาธิในการเจริญวิปัสสนานี้ว่า วิปัสสนาขณิกสมาธิ สมาธินี้เกิดขึ้นเป็นไปทุก ๆ ขณะอย่างต่อเนื่องกันไปที่กำหนดรูปนามของโยคี ผู้ปฏิบัติ

ขณิกสมาธินี้ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาเป็นหลักโดยยึดอารมณ์ที่เป็นปรมัตถ์คือ รูปนามด้วยการพิจารณาขันธ์ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 เป็นต้นอันเป็นภูมิ (วิสุทธิ.บาลี 3/7) เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาตามที่ปรากฏเฉพาะหน้าตามหลักสติปัฏฐาน สมาธิที่ได้จากการกำหนดอารมณ์วิปัสสนาล้วนท่านจึงเรียกอีกอย่างว่า ลักขณูปนิชฌาณ (อรรกถาบาลี 34/160/134) เมื่อสมาธินี้เจริญถึงที่สุดแล้วย่อมละกิเลสได้เด็ดขาด(สมุจเฉทปหาน) การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรจำต้องอาศัยหลักธรรมที่สำคัญในการใช้เป็นเครื่องมือปฏิบัติ

คำว่า ขณิกาสมาธิ นี้ไม่มีปรากฏคำที่ใช้ในประไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์หลักในพุทธปรัชญาเถรวาท คำว่า ขณิกสมาธิ นี้เป็นคำที่พระอรรถกถาจารย์แก้ไว้ภายหลัง ดังมีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาฎีกา และปกรณวิเสสต่าง ๆ การที่ใช้คำศัพท์ไม่ตรงกับพุทธพจน์ก็ดี การจำแนกธรรมะออกไปก็ดีในชั้นอรรกถาเป็นต้น ของพระคันถรจนาจารย์ อาจก่องให้เกิดความเคลือบแคลงตามมาว่า ขณิกสมาธิซึ่งเป็นที่นิยมในฐานะเป็นธรรมสำคัญอันหนึ่งในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในยุคปัจจุบันนี้ เพราะเหตุไร พระพุทธเจ้าไม่ตรัสไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงเป็นอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ลักษณะของขณิกสมาธินี้เป็นสภาวธรรมที่มีอารมณ์เป็นหนึ่งในอารมณย์ที่เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ เป็นสมาธิเพื่อการรู้แจ้งไตรลักษณ์ไม่ใช่สมาธิที่นิ่งเงียบ ไม่รับรู้อะไร ทั้งในคัมภีร์ฎีกาท่านกล่าวแล้วว่า “น ขณิกสมาธึ. น หิ ขณิกสมาธิ วินา วิปสฺสนา สมฺภวติ.” (ฎีกาภาษาบาลี 2/33/165) แปลว่า แท้จริงวิปัสสนา ย่อมไม่เกิดขึ้นโดยปราศจากขณิกสมาธิฯ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึง

ตรัสให้พระสงฆ์สาวกเจริญสมาธิ (ขณิกสมาธิ) เพราะทรงพบแล้วว่าเมื่อจิตตั้งมั่นด้วยสมาธิแล้วปัญญาก็จะทำหน้าที่รู้แจ้งชัดสภาวธรรมตามความเป็นจริง

ขณิกสมาธิในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐานสูตร จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. อาตามปี มีความเพียรยิ่งยวด

2. สัมปชาโน มีความรู้ตัวตามทั่วพร้อม

3. สติมา มีสติระลึกรู้ทันอารมณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า (พระไตรปิฎกภาษาบาลี 10/373/248)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวธรรม 3 ประการที่ตรัสไว้ในสติปัฏฐานสูตรนี้ว่า “อาตาปี สมฺปชาโน สติมา แปลว่า มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาทิฏฐิ แลสัมมาสติ ซึ่งเป็นองค์มรรคประจำข้อ 3 ข้อ ที่ต้องใช้ควบไปด้วยกันเสมอ ในการเจริญองค์มรรคทั้งหลายทุกข้อ ความเพียรคอยหนุนเร้าจิตไม่ให้ย่อท้อหดหู่ ไม่ให้รีรอล้าหรือถอยหลัง จึงไม่เปิดช่องให้อกุศลธรรมเกิดขึ้น แต่เป็นแรงส่งให้จิตเดินรุดหน้าไป หนุนให้กุศลธรรมต่าง ๆ เจริญยิ่งขึ้น สัมปชัญญะ คือ ตัวปัญหา ที่พิจารณาและรับรู้เท่าทันอารมณ์ที่สติกำหนดทำให้ไม่หลงใหลไปได้ และเข้าถูกต้องตามสภาวะที่เป็นจริง สติ คือตัวกำหนดจับอารมณ์ไว้ ทำให้ตามทันทุกขณะไม่ลืมเลือนพลาดสับสน” (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ.9), 2546 : 813)

พัฒนาการขณิกสมาธิในการเจริญวิปัสสนา จะเกิดขึ้นแก่โยคีผู้เจริญวิปัสสนาล้วน ๆ (วิปัสสนายานิกบุคคล) ไปพร้อมกับองค์ประกอบทั้ง 3 นับตั้งแต่พระโยคีบุคคลใช้สติกำหนดรู้อารมณ์ที่เป็น ปรมัตถ์ในฐาน 4 คือ กาย เวทนา จิต และธรรม จนนิวรณ์ 5 สงบระงับลงไป และจิตตั้งมั่นอยู่เป็นขณะ ๆ แต่ไม่แนบแน่นในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งเหมือนสมาธิในสมถกรรมฐาน เมื่อสมาธิแก่กล้าขึ้นระดับของสมาธิจะสูงขึ้นตามความแก่กล้านั้น คือ เป็นสมาธินทรีย์ในอินทรียธรรม 5 เป็นสมาธิพละในพละ 5 เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ในโพชฌงค์ 7 และเป็นสัมมาสมาธิ ในมรรคมีองค์แปด ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมในโพธิปักขิยธรรม 37 ซึ่งสามารถเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ และละอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นต้นได้ชั่วคราวในวิปัสสนาญาณที่เป็นโลกิยะ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ ถึง อนุโลมญาณ สมาธิในช่วงนี้มีกำลังเทียบได้กับอุปจารสมาธิแต่เมื่อเข้าสู่มรรคญาณ ขณิกสมาธิจะมีกำลังเทียบเท่าอัปปนาสมาธิซึ่งสามารถสนับสนุนให้ปัญญาละกิเลสได้เด็ดขาด(สมุจเฉทปหาน)

จะเห็นได้ว่า ขณิกสมาธิในวิปัสสนาจึงมีความแตกต่างกับสมาธิในสมถะทั้งลักษณะ ส่วนประกอบ และผลลัพธ์ กล่าวคือ อารมณ์ของการเจริญขณิกสมาธิในวิปัสสนา คือ รูปนาม แยกเป็นขันธ์ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 ปฏิจจสมุปบาท12 อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นอารมณ์ สภาวะปรมัตถ์

ล้วน ๆ สมาธิในวิปัสสนานี้ที่ได้มาจากการกำหนดลักษณะของรูปนามที่ท่านเรียกว่า ลกขณูปนิชฌาน (อรรถกถาภาษาบาลี 1/141) และขณกสมาธิ ในวิปัสสนามีส่วนประกอบในองคมรรคครบทั้ง 7 (พระไตรปิฎกภาษาไทย 10/290/224) คือ สัมมาทิฏฐิสัมมาสังกัปปะสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ และสัมมาสติขณิกสมาธินี้แม้เบื้องต้นเป็นกามาวจรมหากุศล แต่เมื่อเข้าถึงวิปัสสนาเบื้องสูงสามารถพัฒนาเป็นโลกุตตรสมาธิ หรือ อริยมัคคสมาธิ (สมเด็จพุฒาจารย์ (อาจ) 2546 : 135, 139) อานุภาพของขณิกสมาธิในวิปัสสนาเป็นธรรมสามารถ ละกิเลสทั้ง 3 ระดับ คือ กิเลสอย่างหยาบ (วีติกกมกเลสิ) กิเลสอย่างกลาง (ปริยุฏฐานกิเลส) กิเลสอย่างละเอียด (อนุสัยกิเลส) (อรรถกถา ภาษาบาลี 1/21) ได้อย่างเด็ดขาด (สมุจเฉทปหาน) (อรรถกถา ภาษาไทย 12/1/2/-/131) ซึ่งแตกต่างจากสมาธิในสมถะ ที่มีอารมณ์เป็นบัญญัติ เช่น ดิน น้ำไฟ ลม และสีแสง เป็นต้น สมาธิเช่นนี้ท่านจึงเรียกว่า อารัมมณูปนิชฌาน ซึ่งส่วนประกอบของสมาธิในสมถะ ในมรรคมีองค์ 8 เกิดขึ้นได้เต็มเพียง 5 เว้นวิรัติเจตสิก 3 (วรรณสิทธิไวทยเสวี 2556 : 84) คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ สมถสมาธินี้ให้ผลในระดับต้นระดับ กามาวจรวิบากส่วนระดับส่วนระดับสูงเป็นรูปาวจรวิบากหรือ อรูปาวจรวิบาก และอานุภาพของสมาธิในสมถะนี้เป็นธรรมระงับกิเลสได้ทั้ง ระดับนั้นด้วยการข่มไว้ชั่วคราว (วิกขัมภนปหาน) สมาธิที่ใช้ในวิปัสสนากรรมฐานของวิปัสสนายานิกบุคคลจะพัฒนาขึ้นจากขณิกสมาธิไปสู่อุปจารสมาธิและจนถึงอัปปนาในขั้นโลกุตตรญาณ แต่สมาธิทั้ง 2 นี้สามารถเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนา เพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพานได้ซึ่งสามารถเปรียบเทียบสมาธิในวิปัสสนากับอัปปนาสมถสมาธิ แต่อย่างไรก็ตาม สมาธิทั้ง 2 ก็นับเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนา กล่าวคือในขั้นสมถะ ผู้เจริญวิปัสสนาล้วน ๆ ก็ต้องอาศัยกำลังสมาธิ ที่เกิดจากการกำหนดลักษณะของรูปนามอันนเป็นอารมณ์ขงปรมัตถ์โดยอาศัยองค์ประกอบ 3 และผู้เจริญสมาธิในสมถะโดยตรงก็ต้องทำให้เกิดสมาธิขั้นอุปจาร และอัปปนา โดยการเพ่งอารมณ์บัญญัติเมื่อเข้าสู่ขั้นวิปัสสนาสมาธิต้องมีกำลังพอที่จะก่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งไตรลักษณ์ คือ สมาธิระดับอุปจาระแล้วพัฒนาสมาธิ ไปเป็นหลักธรรมแห่งโพธิปักขิยธรรม เพื่อก้าวเข้าสู่ อัปปนาสมาธิในขั้นโลกุตตระ การทำความเข้าใจขณิกสมาธิมีความจำเป็นต้องการเจริญวิปัสสนาภาวนา เมื่อมีความเข้าใจดีแล้วก็จะบรรเทาวิจิกิจฉา ก่อให้เกิดศรัทธามากขึ้น เมื่อเข้าสภาคปฏิบัติผู้ปฏิบัติจะไม่เจริญวิปัสสนาที่ยึดเอาบัญญัติมาเป็นอารมณ์ และจะสามารถแยกแยะออกว่านี่ สมาธิในสมถะ นี่ขณิกสมาธิในวิปัสสนาไม่หลงติดแช่อยู่ในอารมณ์ของสมถะ และจะเกิดความมั่นใจในแนวทางการเจริญวิปัสสนาได้ว่าการปฏิบัติจะมีความเจริญก้าวหน้าไปในแนวทางที่ถูกต้อง

3.4.2 อุปจารสมาธิ

อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิที่สงบจากอกุศล สงบจากนิวรณ์ ใกล้ถึงอัปปนาสมาธิเวลาฟังธรรมะ หรือเข้าใจธรรมะ ขณะนั้นที่จิตเป็นกุศล สงบจากนิวรณ์ชั่วขณะ ขณะที่สติเกิดขึ้นระลึกรู้สภาพธรรม ขณะนั้นจิตเป็นกุศลสงบจากนิวรณ์ชั่วขณะ นิวรณ์เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐานได้

อุปจารสมาธิ สมาธิจวนจะแน่วแน่ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน จัดเป็นขั้นสูงสุดของกามาวจรสมาธิ มีที่กำหนดชัดเจน คือ ในอุปจารสมาธิ นิวรณ์ก็ถูกละได้ระดับหนึ่งแล้ว และองค์ฌานก็เริ่มเกิดคล้ายกับอัปปนาสมาธิ มีข้อแตกต่างเพียงว่า องค์ฌานยังไม่มีกำลังดีพอ ได้นิมิตพักหนึ่ง ก็ตกภวังค์พักหนึ่ง ขึ้นตก ๆ เหมือนเด็กตั้งไข่ เขาพยุงลุก ก็คอยล้ม ส่วนในอัปปนาสมาธิ องค์ฌานทั้งหลายมีกำลังดีแล้ว จิตตัดภวังค์แล้วคราวเดียว ก็ตั้งอยู่ได้ทั้งคืนทั้งวัน เหมือนบุรุษผู้มีกำลัง ยืนขึ้นแล้วก็ยืนได้ตลอดวัน

อุปจารสมาธินี้เรียกอุปจารฌาน ก็เรียก เป็นสมาธิที่มีความตั้งมั่นใกล้จะถึง ปฐมฌานหรือปฐมสมาบัติ นั่นเอง อุปจารสมาธิคุมอารมณ์สมาธิไว้ได้นานพอ สมควร มีอารมณ์ใสสว่างพอใช้ได้ เป็นพื้นฐานเดิมที่จะฝึกทิพยจักษุญาณได้ อารมณ์ ที่อุปจารสมาธิเข้าถึงนั้นมีอาการดังนี้

วิตก คือความกำหนดจิตนึกคิดองค์ภาวนาหรือกำหนดรูปกสิณ จิตกำหนด อยู่ได้ไม่คลาดเคลื่อน ในเวลานานพอสมควร

วิจาร การใคร่ครวญในรูปกสิณนิมิต ที่จิตถือเอาเป็นนิมิตที่กำหนด มีอาการ เคลื่อนไหวหรือคงที่ มีสีสันวรรณะเป็นอย่างไร เล็กหรือใหญ่ สูงหรือต่ำ จิตกำหนดรู้ไว้ได้ ถ้าเป็นองค์ภาวนา ภาวนาครบถ้วนไหม ผิดถูกอย่างไร กำหนดรู้เสมอ ถ้ากำหนดลมหายใจ ก็กำหนดรู้ว่า หายใจเข้าออกยาวหรือสั้น เบาหรือแรง รู้อยู่ตลอดเวลาอย่างนี้ เรียกว่าวิจาร

ปีติ ความปลาบปลื้มเอิบอิ่มใจ มีจิตใจชุ่มชื่นเบิกบาน ไม่อิ่มไม่เบื่อในการ เจริญภาวนา อารมณ์ผ่องใส ปรากฏว่าเมื่อหลับตาภาวนานั้นไม่มืดเหมือนเดิม มีความ สว่างปรากฏคล้ายใครนำแสงสว่างมาวางไว้ใกล้ ๆ บางคราวก็เห็นภาพและแสงสีปรากฏ เป็นครั้งคราว แต่ปรากฏอยู่ไม่นานก็หายไป อาการของปีติมีห้าอย่างคือ

1. มีการขนลุกขนชัน ท่านเรียกว่าขนพองสยองเกล้า
2. มีน้ำตาไหลจากตาโดยไม่มีอะไรไปทำให้ตาระคายเคือง
3. ร่างกายโยกโคลง คล้ายเรือกระทบคลื่น
4. ร่างกายลอยขึ้นเหนือพื้นที่นั่ง บางรายลอยไปได้ไกล ๆ และลอยสูงมาก
5. อาการกายซู่ซ่า คล้ายร่างกายโปร่ง และใหญ่โตสูงขึ้นอย่างผิดปกติ

อาการทั้งห้าอย่างนี้ แม้อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอาการของปีติ ข้อที่ควรสังเกตก็คือ อารมณ์จิตชุ่มชื่นเบิกบานแม้ร่างกายจะสั่นหวั่นไหว บางรายตัวหมุนเหมือนลูกข่างแต่จิตใจ ก็เป็นสมาธิแนบแน่นไม่หวั่นไหว มีสมาธิตั้งมั่นอยู่เสมอ การกำหนดจิตเข้าสมาธิก็ง่าย คล่อง ทำเมื่อไรเข้าสมาธิได้ทันที อาการของสมาธิเป็นอย่างนี้

สุข ความสุขชื่นบาน เป็นความสุขที่ละเอียดอ่อน ไม่เคยปรากฏการณ์มาก่อน เลยในชีวิตจะนั่งสมาธินานแสนนานก็ไม่รู้สึกปวดเมื่อย อาการปวดเมื่อยจะมีก็ต่อเมื่อคลาย สมาธิแล้ว ส่วนจิตใจมีความสุขสำราญตลอดเวลา สมาธิก็ตั้งมั่นมากขึ้น อารมณ์วิตก คือ การกำหนดภาวนา ก็ภาวนาได้ตลอดเวลา การกำหนดรู้ความภาวนาว่าจะถูกต้องครบถ้วนหรือไม่เป็นต้น ก็เป็นไปด้วยดีมีธรรมปีติชุ่มชื่นผ่องใสความสุขใจมีตลอดเวลาสมาธิตั้งมั่นความ สว่างทางใจปรากฏขึ้นในขณะหลับตาภาวนา อาการตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แหละที่เรียกว่า อุปจารสมาธิ หรือเรียกว่า อุปจารฌาน คือเฉียด ๆ จะถึงปฐมฌานอยู่แล้ว ห่างปฐมฌานเพียงเส้นยาแดงผ่า 32 เท่านั้นเอง ตอนนี้ท่านยังไม่เรียกฌานโดยตรง เพราะอารมณ์ยังไม่ครบองค์ฌานท่านจึงยังไม่ยอมเรียกว่าสมาบัติ เพราะยังไม่ถึงฌาน

ปฐมฌาน หรือปฐมสมาบัติ

ปฐมฌาน หรือปฐมสมาบัตินี้ ท่านกำหนดองค์ของปฐมฌาน หรือปฐมสมาบัติไว้ 5 อย่าง ดังต่อไปนี้

วิตก จิตกำหนดนึกคิด โดยกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก ว่าหายใจเข้าหรือออก ถ้าใช้คำภาวนา ก็รู้ว่าเราภาวนาอยู่ คือภาวนาไว้มิให้ขาดสาย ถ้าเพ่งกสิณก็กำหนดจับภาพ กสิณอยู่ตลอดเวลา อย่างนี้เรียกว่าวิตก

วิจาร ถ้ากำหนดลมหายใจ ก็ใคร่ครวญกำหนดรู้ไว้เสมอว่า เราหายใจเข้าหรือหายใจออก หายใจเข้าออกยาวหรือสั้น หายใจเบาหรือแรง ในวิสุทธิมรรคท่านให้รู้กำหนดลมสามฐาน คือ หายใจเข้าลมกระทบจมูก กระทบอก กระทบศูนย์เหนือสะดือนิดหน่อย หายใจออกลมกระทบศูนย์ กระทบอกกระทบจมูกหรือริมฝีปาก

ถ้าภาวนา ก็กำหนดรู้ไว้เสมอว่าเราภาวนาถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ประการใด ถ้าเพ่งภาพกสิณ ก็กำหนดหมายภาพกสิณว่า เราเพ่งกสิณอะไร มีสีสัน วรรณะเป็นอย่างไร ภาพกสิณเคลื่อนหรือคงสภาพ สีของกสิณเปลี่ยนแปลงไป หรือคงเดิม ภาพที่เห็นอยู่นั้นเป็นภาพกสิณที่เราต้องการหรือภาพหลอนสอดแทรกเข้ามา ภาพกสิณเล็กหรือใหญ่ สูงหรือต่ำ ดังนี้เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า วิจารปีติ ความชุ่มชื่นเบิกบานใจ มีเป็นปกติ ความสุขเยือกเย็น เป็นความสุขทางกายอย่างประณีต ซึ่งไม่เคยมีมาใน กาลก่อน

เอกัคคตารมณ์ มีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือ ตั้งมั่นอยู่ในองค์ทั้ง 4 ประการนั้น ไม่คลาดเคลื่อน ข้อที่ควรสังเกตก็คือ ปฐมฌานหรือปฐมสมาบัตินี้ เมื่อขณะทรงสมาธิอยู่นั้น หูยังได้ยินเสียงภายนอกทุกอย่าง แต่ว่าอารมณ์ภาวนาหรือรักษาอารมณ์ไม่คลาดเคลื่อน ไม่รำคาญในเสียง เสียงก็ได้ยินแต่จิตก็ทำงานเป็นปกติ อย่างนี้ท่านเรียกว่า ปฐมฌาน คือ อารมณ์เพ่งอยู่ โดยไม่รำคาญ ในเสียงทรงความเป็นหนึ่งไว้ได้ ท่านกล่าวว่า กายกับ จิตเริ่มแยกตัวกันเล็กน้อย แล้วตามปกติจิตย่อมสนใจในเรื่องของกาย เช่นหูได้ยินเสียง จิตก็คิดอะไรไม่ออกเพราะรำคาญในเสียง แต่พอจิตเข้าระดับปฐมฌาน กลับเฉยเมยต่อเสียงคิดคำนึงถึงอารมณ์กรรมฐานได้เป็นปกติที่ท่านเรียกว่า ปฐมสมาบัติ ก็เพราะอารมณ์สมาธิเข้าถึงเกณฑ์ของปฐมฌานที่จิตกับกายเริ่มแยกทางกันบ้างเล็กน้อยแล้วนั่นเอง อารมณ์ปฐมฌานและปฐมสมาบัติ เพื่อให้จำง่ายเข้า จะขอนำอารมณ์ปฐมฌานมากล่าวโดยย่อเพื่อทราบไว้ อารมณ์-ปฐมฌานโดยย่อมีดังนี้

วิตก ความตรึกนึกคิดถึงอารมณ์ภาวนา

วิจาร ความใคร่ครวญทบทวนถึงองค์ภาวนานั้น ๆ ครบถ้วนถูกต้องหรือไม่เพียงใด

ปีติ ความเอิบอิ่มใจ มีความชุ่มชื่นเบิกบานหรรษา

สุข มีความสุขสันต์ทางกายและจิตใจอย่างไม่เคยมีมาในกาลก่อน เป็นความสุขอย่างประณีต

เอกัคคตา มีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือ ทรงวิตก วิจาร ปีติ สุข ไว้ได้โดยไม่มีอารมณ์อื่นเข้ามาแทรกแซง

องค์ปฐมฌาน หรือปฐมสมาบัติ 5 อย่างที่กล่าวมาแล้วนี้ ต้องปรากฏพร้อม ๆ กันไป คือ นึกคิดถึงองค์ภาวนาใคร่ครวญในองค์ภาวนานั้น ๆ ว่า ครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ประการใด มีความชุ่มชื่นเบิกบานใจ มีอารมณ์ผ่องใสสว่างไสวในขณะภาวนา มีความสุขสันต์หรรษา มีอารมณ์จับอยู่ในองค์ภาวนา ไม่สนใจต่ออารมณ์ภายนอก แม้แต่เสียงที่ได้ยิน สอดแทรกเข้ามาทำให้ได้ยินชัดเจน แต่จิตใจก็ไม่หวั่นไหว ไปตามเสียงนั้น จิตใจคงมั่นคง อยู่กับอารมณ์ภาวนาเป็นปกติ

เสี้ยนหนามของปฐมฌาน

เสี้ยนหนามหรือศัตรูตัวสำคัญของปฐมฌาน หรือปฐมสมาบัตินี้ ก็ได้แก่ เสียง เสียงเป็นศัตรูที่คอยทำลายอารมณ์ปฐมฌาน ถ้านักปฏิบัติทรงสมาธิอยู่ได้โดยไม่ต้องระแวงหวั่นไหวในเสียง คือไม่รำคาญเสียงที่รบกวนได้ก็แสดงว่าท่านเข้าถึงปฐมฌานแล้ว ข้อที่ไม่ควรลืมก็คือ ฌานโลกีย์นี้เป็นฌานระดับต่ำ เป็นฌานที่ปุถุชน คนธรรมดาสามารถจะทำให้ได้ถึงทุกคน เป็นฌานที่เสื่อมโทรมง่าย หากจิตใจของ ท่านไปมั่วสุมกับนิวรณ์ห้าประการอย่างใดอย่างหนึ่งเข้าแม้แต่อย่างเดียว ฌานของท่านก็จะเสื่อมทันที ต่อว่าเมื่อไรท่านขับไล่นิวรณ์ไม่ให้เข้ามารบกวนจิตใจได้ ฌานก็เกิดขึ้น แก่จิตใจของ

ท่านต่อไป ฌานจะเสื่อมหรือเจริญก็อยู่ที่นิวรณ์ ด้านนิวรณ์ไม่ปรากฏจิตว่าง จากนิวรณ์ จิตก็เข้าถึงฌาน ถ้านิวรณ์มารบกวนจิตได้ ฌานก็จะสลายตัวไป ฌานตั้งแต่ ฌานที่ 1 ถึง ฌานที่ 8 มีสภาพเช่นเดียวกัน คือ ต้องระมัดระวังนิวรณ์ไม่ให้เข้ามายุ่ง แทรกแซงเหมือนกัน ก่อนที่จะพูดถึงฌานที่ 2 จะขอนำเอานิวรณ์ศัตรูร้ายผู้คอยทำลาย ฌานมาให้ท่านรู้จักหน้าตาไว้เสียก่อน

นิวรณ์ 5

อกุศลธรรมที่คอยทำลายล้างความดีที่เป็นกุศล คือ ฌาน ท่านเรียกว่า นิวรณ์ มี 5 อย่างคือ

กามฉันทะ ความพอใจใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสอันเป็นวิสัยของ กามารมณ์

พยาบาท ความผูกโกรธ จองล้างจองผลาญ

ถีนมิทธะ ความง่วงเหงาหาวนอน ในขณะเจริญสมณธรรม

อุทธัจจกุกกุจจะ ความคิดฟุ้งซ่าน และความรำคาญหงุดหงิดใจ

วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในผลของการปฏิบัติ ไม่แน่ใจว่าจะมีผลจริงตามที่คิด ไว้หรือไม่เพียงใด

อารมณ์ทั้ง 5 ประการนี้ เป็นเพื่อนสนิทกับจิตใจมานับจำนวนปีไม่ถ้วน ควรจะพูดว่าจิตใจของเราคบกับนิวรณ์มานานหลายร้อยหลายพันชาติ เมื่อจิตใจเราสนิทสนม กับอารมณ์ของนิวรณ์มานานอย่างนี้ เป็นธรรมดาอยู่เองที่จิตใจจะต้องอดคบหาสมาคมกับ นิวรณ์ไม่ได้ เมื่อเรามาแนะนำให้คบหาสมาคมกับฌาน ซึ่งเป็นเพื่อนหน้าใหม่ มีนิสัยตรงข้ามกับเพื่อนเก่าก็เป็นการฝืนอารมณ์อยู่ไม่น้อย ฉะนั้น ในฐานะที่นิวรณ์กับจิตเป็นเพื่อนสนิทกันมานาน ก็อดที่จะแอบไปคบหาสมาคมกันไม่ได้อารมณ์ที่จะคอยหักล้างนิวรณ์ คือ อกุศลห้าประการนี้ได้ ก็อารมณ์ 5 ประการของปฐมฌานนั่นเอง เมื่อจิตกับนิวรณ์เป็นมิตรสนิทกันมานาน

ฉะนั้น การดำรงจิตอยู่ในอารมณ์ฌานจึงทรงอยู่ได้ไม่นาน ทรงอยู่ได้ชั่วครู่ชั่วขณะ จิตก็เลื่อนเคลื่อนออกจากอารมณ์ฌานคลานเข้าไปหานิวรณ์ อาการอย่างนี้เป็นกฎธรรมดาของท่านที่เข้าถึงฌานในระยะต้นหรือที่มีความชำชองชำนาญในฌานยังน้อยอยู่ต่อเมื่อไร ได้ฝึกการดำรงฌาน กำหนดเวลาตามความต้องการได้แล้ว เมื่อนั้นแหละความเข้มข้นเข้มแข็งของกำลังจิตที่จะทรงฌานอยู่ได้นานตามความต้องการจึงจะปรากฏมีขึ้น ขอนักปฏิบัติจงเข้าใจไว้ด้วยว่า จิตที่เข้าสู่ระดับฌาน คือ ปฐมฌาน หรือฌานอื่นใดก็ตาม ถ้ายังไม่ฝึกฝนจนชำนาญ เข้าฌานออกฌานตามกำหนดเวลาได้แล้ว จิตก็จะยังทรงสมาธิไว้ได้ไม่นาน จิตจะค่อยถอยหลังเข้าหานิวรณ์ 5 ประการอย่างใดอย่างหนึ่งเมื่ออารมณ์ฌานย่อหย่อน เมื่อมีอาการอย่างนั้นบังเกิดขึ้นก็จงอย่าท้อใจหมั่นฝึกฝนเข้าฌานโดยการกำหนดเวลาว่าต่อแต่นี้ไปเราจะดำรงอยู่ในฌาน ตั้งแต่เวลานี้ถึงเวลาเท่านั้น แล้วเริ่มทำสมาธิเข้าสู่ ระดับฌาน

ทรงฌานไว้ตามเวลาจนกว่าเมื่อถึงเวลาแล้วจิตจะเคลื่อนจากฌาน มีความรู้สึกตามปกติเอง เมื่อทำได้แล้วหัดทำบ่อย ๆ จากเวลาน้อยไปหาเวลามาก คือ 1 ชั่วโมง ไป หา 2-3-4-5-6 จนถึง 1 วัน 2-3-4-5-6-7 พอครบกำหนด จิตก็จะคลายตัวออกเองโดยไม่ต้องตั้งนาฬิกาปลุกหรือคนเรียก เมื่อชำนาญอย่างนี้ ชื่อว่าท่านเอาชนะนิวรณ์ได้ แต่ก็อย่าประมาทเพราะฌานโลกีย์ ถึงอย่างไรก็ดี ยังไม่พ้นอำนาจนิวรณ์อยู่นั่นเอง นิวรณ์ที่ไม่มารบกวนนั้นไม่ใช่นิวรณ์สูญไปหรือสลายตัวเพียงแต่เพลียไปเท่านั้นเอง ต่อเมื่อไรท่านได้โลกุตตรฌาน คือ บรรลุพระอริยะ ตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปนั่นแหละท่านพอจะไว้ใจตัว ได้ว่าท่านไม่มีวันที่จะต้องตกมาอยู่ใต้อำนาจนิวรณ์ คือ อกุศลธรรมต่อไปอีก เพราะโลกุต- ตรฌาน คือ ได้ฌานโลกีย์แล้วเจริญวิปัสสนาญาณจนบรรลุอริยมรรคอริยผล เป็นพระอริย- บุคคล แล้วอกุศล คือ นิวรณ์ 5 ประการเข้าครองจิตไม่ได้สนิทนักสำหรับพระอริยะต้น พอจะกวนบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ก็จักจูงใจให้ทำตามนิวรณ์สั่งไม่ได้ นิวรณ์บางอย่างเช่น กามฉันทะ ความพอใจในความสวยงามของรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ความโกรธ ความขัดเคือง พระโสดาบัน พระสกิทาคามียังมี แต่ก็มีเพียงคิดนึกไม่ถึงกับลงมือทำ เรียกว่าอกุศลกวนใจนิดหน่อย พอทำได้ แต่จะบังคับให้ทำไม่ได้ สำหรับพระอนาคามี ยังตกอยู่ใต้อำนาจของอุทธัจจะ คือ ความคิดฟุ้งซ่าน แต่ก็คิดไปในส่วนที่เป็นกุศลใหญ่มากกว่า ความคิดฟุ้งเลอะ เลือนเล็ก ๆ น้อย ๆ พอมีบ้าง แต่ไม่มีอะไรเป็นภัย เพราะพระอนาคามีหมดความโกรธ ความพยาบาทเสียแล้ว

อำนาจของนิวรณ์มีอย่างนี้ บอกให้รู้ไว้ จะได้คอยยับยั้งชั่งใจคอยระมัดระวังไว้ไม่ปล่อยให้ใจระเริงหลงไปกับนิวรณ์ ที่ชวนให้จิตมีความรู้สึกนึกคิดไปในส่วนที่เป็นอกุศลยับยั้งตนไว้ ในอารมณ์ของฌานเป็นปกติ ท่านที่มีอารมณ์จิตเข้าถึงอารมณ์ฌานและเข้าฌานไว้เป็นปกติ ท่านผู้นั้นมีหน้าตาแช่มชื่นเอิบอิ่ม

3.4.3 อัปปนาสมาธิ

สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท นิวรณ์ 5 สงบระงับไปด้วยกำลังของสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย (ฌานทุกลำดับจัดเป็นอัปปนาสมาธิ) ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เกิดขึ้นได้ด้วยการรักษาอุปจารสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสม่ำเสมอไม่ให้เสื่อมหายไปเสียจนในที่สุด ก็เกิดเป็นอัปปนาสมาธิ บรรลุปฐมฌาน เป็นขั้นเริ่มแรกของรูปาวจรสมาธิ

ฌาน การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่ เป็นอัปปนาสมาธิ, ภาวะจิตสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก

ฌาน 4 คือ

1. ปฐมฌาน มีองค์ 5 (วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา)

2. ทุติยฌาน มีองค์ 3 (ปีติ สุข เอกัคคตา)

3. ตติยฌาน มีองค์ 2 (สุข เอกัคคตา)

4. จตุตถฌาน มีองค์ 2 (อุเบกขา เอกัคคตา);

ฌาน 5 ก็เหมือนอย่าง ฌาน 4 นั่นเอง แต่ตามแบบอภิธรรม ท่านซอยละเอียดออกไป โดยเพิ่มข้อ 2 แทรกเข้ามา คือ

1. ปฐมฌาน มีองค์ 5 (วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา)

2. ทุติยฌาน มีองค์ 4 (วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา)

ข้อ 3. 4. 5. ตรงกับ ข้อ 2. 3. 4. ในฌาน 4 ตามลำดับ

ภาวนา การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น, การทำให้เกิดขึ้น, การเจริญ, การบำเพ็ญ

1. การฝึกอบรม ตามหลักพระพุทธศาสนา มี 2 อย่าง คือ

1. สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ

2. วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง (พจนานุกรมพุทธศาสน์, 2546)

อีกนัยหนึ่ง จัดเป็น 2 เหมือนกัน คือ

1. จิตตภาวนา การฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคง เบิกบาน สงบสุขผ่องใส พร้อมด้วยความเพียร สติ และสมาธิ

2. ปัญญาภาวนา การฝึกอบรมเจริญปัญญา ให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส และความทุกข์

2. การเจริญสมถกรรมฐานเพื่อให้เกิดสมาธิ มี 3 ขั้น คือ

1. บริกรรมภาวนา ภาวนาขั้นตระเตรียม คือ กำหนดอารมณ์กรรมฐาน

2. อุปจารภาวนา ภาวนาขั้นจวนเจียน คือ เกิดอุปจารสมาธิ

3. อัปปนาภาวนา ภาวนาขั้นแน่วแน่ คือ เกิดอัปปนาสมาธิเข้าถึงฌาน

3. ในภาษาไทย ความหมายเลือนมาเป็นการท่องบ่นหรือว่าซ้ำ ๆ ให้ขลัง ก็มี

สมาธิ 2 คือ

1. อุปจารสมาธิ สมาธิจวนเจียน หรือสมาธิเฉียด ๆ

2. อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่

สมาธิ 3 คือ

1. สุญญตสมาธิ

2. อนิมิตตสมาธิ

3. อัปปณิหิตสมาธิ;

อีกหมวดหนึ่ง ได้แก่

1. ขณิกสมาธิ

2. อุปจารสมาธิ

3. อัปปนาสมาธิ

ผลสำเร็จในระดับต่าง ๆ ของการเจริญสมาธิ

การเจริญสมาธินั้น จะประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ โดยลำดับ ภาวะจิต ที่มีสมาธิถึงขั้นอัปปนาสมาธิแล้ว เรียกว่า “ฌาน” (absorption) ฌานมีหลายขั้น ยิ่งเป็นขั้นสูงขึ้นไป องค์ธรรมต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่ประกอบอยู่กับสมาธิก็ยิ่งลดน้อยลงไป

ฌาน โดยทั่วไปแบ่งเป็น 2 ระดับใหญ่ ๆ และแบ่งย่อยออกไปอีก ระดับละ 4 รวมเป็น 8 อย่าง เรียกว่าฌาน 8 หรือสมาบัติ 8 คือ

1. รูปฌาน 4 ได้แก่

1) ปฐมฌาน (ฌานที่ 1) มีองค์ประกอบ 5 คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

2) ทุติยฌาน (ฌานที่ 2) มีองค์ประกอบ 3 คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

3) ตติยฌาน (ฌานที่ 3) มีองค์ประกอบ 2 คือ สุข เอกัคคตา

4) จตุตถฌาน (ฌานที่ 4) มีองค์ประกอบ 2 คือ อุเบกขา เอกัคคตา

2. อรูปฌาน 4 ได้แก่

1) อากาสานัญจายตนะ (ฌานที่กำหนดอากาศ-space อันอนันต์)

2) วิญญาณัญจายตนะ (ฌานที่กำหนดวิญญาณอันอนันต์)

3) อากิญจัญญายตนะ (ฌานที่กำหนดภาวะที่ไม่มีสิ่งใดๆ)

4) เนวสัญญานาสัญญายตนะ (ฌานที่เข้าถึงภาวะมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่)

การเพียรพยายามบำเพ็ญสมาธิ โดยใช้วิธีการใด ๆ ก็ตาม เพื่อให้เกิดผลสำเร็จเช่นนี้ท่านเรียกว่า “สมถะ” มนุษย์ปุถุชนเพียรพยายามบำเพ็ญสมาธิเพียงใดก็ตาม ย่อมได้ผลสำเร็จอย่างสูงสุดเพียงเท่านี้ หมายความว่า สมถะล้วน ๆ ย่อมนำไปสู่ภาวะจิตที่เป็นสมาธิได้สูงสุดถึงฌาน เพียงเนวสัญญานาสัญญายตนะ เท่านั้น

แต่ท่านผู้บรรลุผลสำเร็จควบทั้งฝ่ายสมถะ และวิปัสสนา เป็นพระอนาคามีหรือพระอรหันต์สามารถเข้าถึงภาวะที่ประณีตสูงสุดอีกขั้นหนึ่ง นับเป็นขั้นที่ 9 คือ สัญญาเวทยิตนิโรธหรือนิโรธสมาบัติ เป็นภาวะที่สัญญา และเวทนาดับ คือ หยุดปฏิบัติหน้าที่ และเป็นความสุขขั้นสูงสุด (ลักษณะ ของอัปปนาสมาธิเป็นอย่างไร : ออนไลน์)

เมื่อลมหายใจเข้าออกของเราทรงตัวมากขึ้น อาการภายนอกที่เกิดกับร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง (ซึ่งเป็นส่วนที่ชัดเจนที่สุด) แต่ไม่ก่อเกิดความรำคาญ ความรู้สึกทั้งหมดผูกอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก นี่เป็นอาการของอัปปนาสมาธิขั้นแรกที่เรียกว่า ปฐมฌาน

เมื่อก้าวเข้าไปถึงในส่วนอัปปนาสมาธิขั้นปฐมฌาน สิ่งที่มากระทบอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จะไม่ได้รับความสนใจ เห็นสักว่าเห็น ได้ยินสักแต่ว่าได้ยิน สมาธิจดจ่ออยู่กับลมหายใจเข้าออกเฉพาะหน้า พอไปถึง อัปปนาสมาธิขั้นที่ 2 ก็คือ ทุติยฌาน

ความรู้สึกผูกแน่นอยู่กับลมหายใจเข้า รู้สึกว่าลมละเอียดขึ้น บางทีคำภาวนาก็หายไปหรือท่านที่กำลังใจหยาบหน่อยก็ไม่รู้สึกถึงลมหายใจเลยก็มีแต่ว่าความรู้สึกยังคงจดจ่อแน่วนิ่งอยู่เฉพาะภายในเท่านั้น

พอไปถึง อัปปนาสมาธิขั้นที่ 3 ที่เรียกว่าตติยฌาน ความรู้สึกทั้งหมดจะค่อย ๆ รวบเข้ามา บางทีจะรู้สึกเย็นจากปลายมือปลายเท้าเข้ามา บางทีจะรู้สึกเย็นจากปลายจมูกหรือริมฝีปากหรือคางแล้วขยายตัวออกไป ความเย็นที่ขยายตัวออกไปนั้นบางทีก็รู้สึกเหมือนกับว่าตัวเราแข็งเป็นหินหรือกลายเป็นก้อนน้ำแข็งไปแล้วก็มี บางทีก็รู้สึกว่าตึงแน่นเหมือนกับโดนมัดศีรษะจรดปลายเท้าเลยก็มี อาจจะเปรียบเทียบง่าย ๆ ว่าเหมือนโดนสาปเป็นหินไปเลยก็มี แต่ว่าความรู้สึกทั้งหมดก็ยังจดจ่อมั่นคงแน่วนิ่งอยู่ภายในเหมือนเดิม อันนี้เป็นลักษณะของอัปปนาสมาธิขั้นที่ 3 หรือตติยฌาน

แล้วความรู้สึกทั้งหมดก็จะรวบมาอยู่จุดใดจุดหนึ่งภายในร่างกายของเรา อาจจะเป็นตรงหน้าก็ดี ในศีรษะก็ดีหรืออาจจะเป็นในอกในท้องก็ตาม จะสว่างไสว สว่างโพลงอยู่ตรงนั้น ความรู้สึกทั้งหมดจดจ่อแน่วนิ่งอยู่ภายใน ไม่ส่งออกมาภายนอกเลย อะไรเกิดขึ้นภายนอกไม่รับรู้โดยสิ้นเชิง อันนี้เป็น อัปปนาสมาธิขั้นสุดท้ายคือขั้นที่ 4 คือจตุถฌาน (อาการของกายและจิตขณะปฏิบัติจากขณิกสมาธิสู่อัปปนาสมาธิ : ออนไลน์)

3.5 สมาธิการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์

โดยภาพรวมแล้วการฝึกสมาธิเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งประโยชน์ดังกล่าวอาจจะสรุปได้ดังนี้

3.5.1 สมาธิมีผลต่อตนเอง

ด้านสุขภาพจิต ส่งเสริมให้คุณภาพของใจดีขึ้น คือ ทำจิตใจ ผ่องใส สะอาดบริสุทธิ์สงบเยือกเย็น ปลอดโปร่ง โล่ง เบาสบายมีความจำ และสติปัญญาดีขึ้น ส่งเสริมสมรรถภาพทางใจ ทำอะไรคิดอะไรได้รวดเร็วถูกต้อง เลือกคิดแต่ในสิ่งที่ดีเท่านั้น

ด้านพัฒนาบุคลิกภาพ ทำให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพดีกระฉับกระเฉง มีความองอาจสง่าผ่าเผย มีผิวพรรณผ่องใส มีความมั่นคงทางอารมณ์ หนักแน่น เยือกเย็น และเชื่อมั่นในตนเองมีมนุษยสัมพันธ์ดีวางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะเป็นผู้มีเสน่ห์ เพราะไม่มักโกรธ มีความเมตตากรุณาต่อบุคคลทั่วไป

ด้านชีวิตประจำวัน ช่วยให้คลายเครียดเป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงานและการศึกษาเล่าเรียน ช่วยเสริมให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง เพราะร่างกายกับจิตใจย่อมมีอิทธิพลต่อกัน ถ้าจิตใจเข้มแข็งย่อมเป็นภูมิต้านทานโรคไปในตัว

ด้านศีลธรรมจรรยา เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิเชื่อกฎแห่งกรรม สามารถคุ้มครองตนให้พ้นจากความชั่วทั้งหลายได้ เป็นผู้มีความประพฤติดีเนื่องจากจิตใจดีทำให้ความประพฤติทางกาย และวาจาดีตามไปด้วย เป็นผู้มีความมักน้อย สันโดษ รักสงบ และมีขันติเป็นเลิศเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวเป็นผู้มีสัมมาคารวะและมีความอ่อนน้อมถ่อมตน

3.5.2 สมาธิมีผลต่อครอบครัว

ทำให้ครอบครัวมีความสงบสุข เพราะสมาชิกในครอบครัวเห็นประโยชน์ของการประพฤติธรรม ทุกคนตั้งมั่นอยู่ในศีล ปกครองกันด้วยธรรม เด็กเคารพผู้ใหญ่ผู้ใหญ่เมตตาเด็กทุกคนมีความรักใคร่สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ทำให้ครอบครัวมีความเจริญก้าวหน้า เพราะสมาชิกต่างก็ทำหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง เป็นผู้มีใจคอหนักแน่น เมื่อมีปัญหาครอบครัวหรือมีอุปสรรคอันใดย่อมร่วมใจกันแก้ไขปัญหานั้น ๆ ให้ลุล่วงไปได้

3.5.3 สมาธิมีผลต่อสังคมและประเทศชาติ

ทำให้สังคมสงบสุข ปราศจากปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคม เพราะปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการฆ่า การข่มขืน โจรผู้ร้าย การทุจริตคอรัปชั่นล้วนเกิดขึ้นมาจากคนที่ขาดคุณธรรม เป็นผู้มีจิตใจอ่อนแอ หวั่นไหวต่ออำนาจสิ่งยั่วยวนหรือกิเลสได้ง่ายผู้ที่ฝึกสมาธิย่อมมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมในใจสูงถ้าแต่ละคนในสังคมต่างฝึกฝนอบรมใจของตนให้หนักแน่นมั่นคง ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่เกิดขึ้นส่งผลให้สังคมสงบสุขได้

ทำให้เกิดความมีระเบียบวินัย และเกิดความประหยัด ผู้ที่ฝึกใจให้ดีงามด้วยการทำสมาธิอยู่เสมอ ย่อมเป็นผู้รักระเบียบวินัยรักความสะอาด มีความเคารพกฎหมายของบ้านเมืองดังนั้นบ้านเมืองเราก็จะสะอาดน่าอยู่ ไม่มีคนมักง่ายทิ้งขยะลงบนพื้นถนน จะข้ามถนนก็เฉพาะตรงทางข้าม เป็นต้น เป็นเหตุให้ประเทศชาติไม่สิ้นเปลืองงบประมาณ เวลา และกำลังเจ้าหน้าที่ที่ต้องใช้ไปในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความไม่มีระเบียบวินัยของประชาชน

ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าเมื่อสมาชิกในสังคมมีสุขภาพจิตดีรักความเจริญก้าวหน้ามีประสิทธิภาพในการทำงานสูงย่อมส่งผลให้สังคมเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย และเมื่อมีกิจกรรมของส่วนรวม สมาชิกในสังคมก็ย่อมพร้อมที่จะสละความสุขส่วนตน ให้ความร่วมมือกับส่วนรวมอย่างเต็มที่ แม้มีผู้ไม่ประสงค์ดีต่อสังคมมายุแหย่ให้เกิดความแตกแยกก็จะไม่เป็นผลสำเร็จเพราะสมาชิกในสังคมเป็นผู้มีจิตใจหนักแน่นมีเหตุผล และเป็นผู้รักสงบ

3.5.4 สมาธิมีผลต่อศาสนา

ทำให้เข้าใจพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง และรู้ซึ้งถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนา รวมทั้งรู้เห็นด้วยตัวเองว่าการฝึกสมาธิไม่ใช่เรื่องเหลวไหลหากแต่เป็นวิธีเดียวที่จะทำให้พ้นทุกข์เข้าสู่นิพพานได้

ทำให้เกิดศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัยพร้อมที่จะเป็นทนายแก้ต่างให้กับพระศาสนา อันจะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง

เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป เพราะตราบใดที่พุทธศาสนิกชนยังตั้งใจปฏิบัติธรรมเจริญภาวนาอยู่พระพุทธศาสนาก็จะเจริญรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น

เป็นกำลังส่งเสริมทะนุบำรุงศาสนา เพราะเมื่อเข้าใจซาบซึ้งถึงประโยชน์ของการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองแล้ว ย่อมจะชักชวนผู้อื่นให้ทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนาตามไปด้วยเมื่อใดที่ทุกคนในสังคมตั้งใจปฏิบัติธรรม ทำทานรักษาศีล และเจริญภาวนา เมื่อนั้นย่อมหวังได้ว่าสันติสุขที่แท้จริงจะบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน (กาญจนา หาญศรีวรพงศ์ และพระมหามิตร ฐิตปญฺโญ, 2562 : 293-294)

3.6 สรุป

จากการศึกษาหลักพุทธปรัชญาทำให้มองเห็นภาพกว้างที่สำคัญต่อการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ สรุปหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้ดังต่อไปนี้

หลักพุทธปรัชญาแนวคิดทางปรัชญา คือ ระบบความคิดของมนุษย์ อันเป็นกิจกรรมของปัญญาที่วางไว้บนหลักการของเหตุผลเพื่อแสวงหาความรู้ และความจริงเกี่ยวกับโลก ชีวิต และสรรพสิ่ง ซึ่งความหมายของปรัชญานี้มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบันที่มักจะออกมาในเชิงวิทยาศาสตร์ มักเป็นการคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลที่เป็นจริง นอกจากนี้ ยังทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นระบบสามารถเลือกสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างสมเหตุสมผล และปฏิบัติต่อเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องกบความเป็นจริง ภาวนา คือ การเจริญ การอบรม การทำให้มีให้เป็นขึ้น หมายถึง การทำจิตใจให้สงบ และทำปัญญาให้เกิดขึ้น ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตไปตามแบบที่ท่านกำหนดไว้ ซึ่งเรียกชื่อไปต่าง ๆ เช่น การบำเพ็ญกรรมฐาน การทำสมาธิ การเจริญภาวนา การเจริญจิตภาวนา วิปัสสนา คือ ความเห็นแจ้งเห็นตรงตามจริง ปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์ถอนความเห็นผิด มีปัญญาเครื่องทำลายกิเลสจนหมดสิ้น ดังนั้น การเห็นแจ้งในที่นี้เป็นสภาวธรรมเห็นแจ้งด้วยปัญญาในระดับประหารกิเลสได้ คือ ญาณทัสสนะ ทั้งหลายเหล่านั้นล้วนเกิดขึ้นจาก สมาธิ 3 ระดับ มี ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ, สมาธิขั้นต้นพอสำหรับใช้ในการเล่าเรียนทำการงานให้ได้ผลดี ให้จิตใจสงบสบายได้พักชั่วคราว และใช้เริ่มปฏิบัติวิปัสสนาได้ อุปจารสมาธิ สมาธิจวนจะแน่วแน่ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน จัดเป็นขั้นสูงสุดของกามาวจรสมาธิ มีที่กำหนดชัดเจน คือ ในอุปจารสมาธิ นิวรณ์ก็ถูกละได้ระดับหนึ่งแล้ว และองค์ฌานก็เริ่มเกิดคล้ายกับอัปปนาสมาธิ มีข้อแตกต่างเพียงว่า องค์ฌานยังไม่มีกำลังดีพอ ได้นิมิตพักหนึ่ง ก็ตกภวังค์พักหนึ่ง ขึ้นตก ๆ เหมือนเด็กตั้งไข่ เขาพยุงลุก ก็คอยล้ม ส่วนในอัปปนาสมาธิ องค์ฌานทั้งหลายมีกำลังดีแล้ว จิตตัดภวังค์แล้วคราวเดียว ก็ตั้งอยู่ได้ทั้งคืนทั้งวันเหมือนบุรุษผู้มีกำลัง ยืนขึ้นแล้วก็ยืนได้ตลอดวันอัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ หรือ สมาธิที่แนบสนิทนิวรณ์ 5 สงบระงับไปด้วยกำลังของสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เกิดขึ้นได้ด้วยการรักษาอุปจารสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสม่ำเสมอไม่ให้เสื่อมหายไปเสีย จนในที่สุด ก็เกิดเป็นอัปปนาสมาธิ บรรลุปฐมฌาน เป็นขั้นเริ่มแรกของรูปาวจรสมาธิ

หลังได้หลักสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทส่วนนี้แล้วจะนำไปออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลมาบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทที่ 4 เป็นลำดับต่อไป

บทที่ 4
บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักพุทธปรัชญา และจะได้บูรณาการสมาธิในหลักพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ตลอดถึงการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และนำองค์ความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น มาสนับสนุนการบูรณาการสมาธิ ตามวัตถุประสงค์ในงานวิจัยนี้ ดังมีรายละเอียดของเนื้อหาแต่ละประเด็น ดังนี้

4.1 บูรณาการหลักขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วขณะ) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางความรู้สึก

4.2 บูรณาการหลักอุปจารสมาธิ (สมาธิจวนจะแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางการมองเห็น

4.3 บูรณาการหลักอัปปนาสมาธิ (สมาธิแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางแนวความคิด

4.4 สรุป

4.1 บูรณาการหลักขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วขณะ) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางความรู้สึก

การที่จะได้มาซึ่งงานศิลปะ ศิลปะในทุก ๆ สาขาวิชา ล้วนเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับวิชาองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งผู้ที่จะศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะโดยทั่วไปเป็นพื้นฐานเสียก่อน เพื่อสร้างการรับรู้ทางความงาม รูปแบบ และแนวคิดในการสร้างสรรค์ที่เข้าใจ และนำไปพัฒนาในการฝึกปฏิบัติการออกแบบทางทัศนศิลป์ได้อย่างสมบูรณ์สวยงาม และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ในพุทธปรัชญามีหลักการทางสมาธิ สามารถนำมาประยุกต์ใช้การการสร้างงานทัศนศิลป์สนับสนุนทางด้านความรู้สึกได้ นั่นคือ หลักขณิกสมาธิ ความหมาย คือ สมาธิชั่วขณะ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ และจากคำสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวว่า ในทางพระพุทธศาสนา การมองเห็นต้องประกอบด้วยเรื่องของความสวยงาม เช่น หากพูดถึงปราสาทเจ็ดยอด ก็จะพูดถึงความงาม 3 ประการ ประการที่ 1 งามภายนอก งามก็คือ มีระเบียบวินัยอย่างถ้าสมมุติงามอย่างนี้ก็เรียกว่ามีวินัยระเบียบในการสร้างที่งดงามงาม ประการที่ 2 งามศีล ความงามพัฒนาหรือบูรณาการหรือประยุทธ์พัฒนาใจ คือ ทำอย่างไรให้ศิลปะนั้นมันละเอียดอ่อนละมุนละไมให้มันงดงามถึงจิตใจ

ประการที่ 3 งามด้วยปัญญาความงามเลิศปัญญา อันนี้มันก็สำคัญมาก ๆ คนสร้างไม่มีปัญญาก่อนงานศิลปะมันก็ออกมาอย่างไม่สร้างสรรค์ เราจะเห็นว่าพระพุทธรูปไทย พระพุทธรูปเขมร พระพุทธรูปอินเดีย พระพุทธรูปจีน พระพุทธรูปเกาหลี พระพุทธรูปญี่ปุ่น ฯลฯ มีลักษณะที่ต่างกันเพราะอะไร ซึ่งเหตุผลขึ้นอยู่กับคนแต่ละชาติไม่เหมือนกันจะมีลักษณะเฉพาะ จะมองความสวยงามคนละอย่าง เช่น คนไทยพระพุทธรูปจะมีลักษณะอ่อนช้อยที่จะคล้อยตามมหาปุริสลักษณะ ถ้าของพม่าเขาจะดูเหมือนว่าจะสำรวมก้มหน้าหน่อย แล้วก็ทาปากแดง ๆ ให้สวย ถ้าเป็นพระพุทธรูปลาวก็พระคอจะยาว คอยาว ผอม เพราะเป็นความสวยในทัศนะของเขา ถ้าเป็นพระพุทธรูปเขมรก็บึกบึนเตี้ย ถ้าเป็นพระพุทธรูปจีนหน้าผากจะกว้าง คางเหลี่ยม ผู้มีบารมีลักษณะ ซึ่งพระพุทธรูปจีน ญี่ปุ่น เกาหลี คล้ายกัน และในเรื่องของภูมิทัศน์เรื่องของการสร้างอาคาร เรื่องศิลปะประกอบอะไรต่าง ๆ มันก็สวยต่างกัน จุดเริ่มต้นเริ่มที่จุดไหนโดยเป็นเรื่องของทัศนศิลป์กับสมาธินั้น ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ ระดับเบื้องต้นของสมาธิ เช่น เราไปนั่งใต้ร่มไม้ และเราจะสร้างจินตนาการว่า คนใช้สมาธิเพื่อสร้างสรรค์สังคม แม้แต่กับสมาธิชั่วขณะให้เป็นประโยชน์กับชีวิตได้ หรือนั่งใต้ร่มไม้หรือเข้าวัดนั่งสมาธิฝึกอบรมจิต แทนที่ว่าจะมาสร้างอะไรที่ไม่ดีไม่งาม ก็ปรับบริบทมาศึกษาการนั่งสมาธิ สักเพียง 4 - 5 นาที อย่างนี้ก็ได้ มันเป็นภาพบรรยากาศที่เห็นแล้วก็น่าสนใจ คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 กล่าวว่า ขณิกสมาธิ คือ สมาธิเบื้องต้นแบบผิว ๆ เป็นชั่วครั้งชั่วคราวบางครั้งบางคราว ต่อเนื่องไม่นาน และยังไม่แน่วแน่นำมาใช้ในการสร้างทัศนศิลป์ กระบวนการเบื้องต้นกับการลำดับขั้นของสมาธิกับการจดจ่อในการสร้างสรรค์ผลงาน ระดับต้นนำมาสู่จุดเริ่มต้นที่ทำให้ใจเราสงบขึ้น ไม่วอกแวกจนทำให้งานเสีย ซึ่งในงานทัศนศิลป์ก็ต้องใช้อยู่แล้ว แต่สมาธิระดับต้นถ้าเปรียบเสมือนวัยต้นยังไม่ตกผลึกยังไม่แน่นอนคือยังวัยรุ่น พอเติบโตขึ้นช่วงวัยเยอะขึ้นก็เปรียบกับสมาธิที่มีความลึกซึ้งขึ้น คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 กล่าวว่า ข้อนี้เป็นความแน่นอนของศิลปะ คือ จิตต้องนิ่ง ถ้าจิตไม่นิ่งจะจินตนาการไม่ได้ พอจินตนาการไม่ได้เส้นสายลวดลายต่าง ๆ มันก็จะสะเปะสะปะ สมมุติว่าเราปั้นจะให้เป็นมังกร ทำไปทำมาปรากฏว่ามังกรกลายเป็นพญานาคหรือตั้งใจจะปั้นพญานาคทำไปทำมากลายเป็นมังกร เพราะว่าจิตที่เขากำลังปั้นเขามีสมาธิ ความสับสนในระหว่างว่ามังกรกับพญานาคมันต่างกันยังไง หาความแตกต่างไม่ได้ เพราะกังวลไม่มีสมาธิหรือการวาดภาพอะไรก็แล้วแต่ ที่เรียกว่าวาดภาพกลางอากาศ จะวางเฟรมไว้ อย่างไรตัวเอกอยู่ตรงไหน ตัวกลางอยู่ตรงไหน ตัวรองอยู่ตรงไหน มันเกิดขึ้นจากสมาธิทั้งนั้นเลย เพราะฉะนั้นขณิกสมาธิ จึงเป็นงานเบื้องต้นของงานทัศนศิลป์ทั้งปวง ผู้ที่ไม่มีสมาธิก็ไม่สามารถที่จะทำงานออกมาให้ดีได้ คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 กล่าวว่า บริบท

โลกของธรรมมะกับบริบทโลกของชาวบ้านนั้นปฏิเสธไม่ได้ว่าต้องเกี่ยวเนื่องกัน อย่างโลกธรรมะของพระมันต้องเกี่ยวกับชาวบ้าน และเมื่อมันเกี่ยวข้องลัวก็ยังต้องใช้วิชาทางโลกไหมก็ต้องใช้นะครับ อย่างไฟฟ้าเสียก็ต้องใช้วิชาไฟฟ้า น้ำประปา ทำถนนก่อสร้างกุฏิก็ต้องใช้ แต่ในขณะเดียวกันพระพุทธเจ้าบอกว่าธรรมะของพระองค์ มันอยู่ได้กับทุกสาขาวิชาแล้วจะทำให้ทุก ๆ วิชา ทุก ๆ อาชีพ ทุก ๆ การงานดีขึ้นประเสริฐขึ้น ที่จริงทั้ง 3 หัวข้อนี้มันเกี่ยวเนื่องกัน การสร้างงานทัศนศิลป์ขึ้นมาสัก 1 ชิ้น อาจารย์ของพระอาจารย์ ท่านจะสอนเสมอว่าให้ทำในสิ่งที่เรารู้สึกถ้าเราไม่รู้สึกอย่าทำ เช่น สมมุติว่าเราเข้าไปในโบสถ์แล้วเรารู้สึกเคารพศรัทธา พระประธานหรือพระพุทธเจ้า ถ้าเรารู้สึกอย่างนี้ รู้สึกชอบ รู้สึกสนใจเป็นพิเศษอันนี้ก็ได้แล้ว คือ สามารถที่จะทำในเรื่องของความศรัทธาได้ สมมุติว่าเราไปเห็นงานศพคนตาย แล้วเรารู้สึกว่าเราจะต้องตายเหมือนกับคน ๆ นี้ ให้เอาความรู้สึกนั้น ความทรงจำนั้นจะบันทึกด้วยการสเก็ตหรือด้วยการเขียนจดบันทึก แล้วก็เอามาทำเป็นงานศิลปะ โดยการใช้เส้นสีน้ำหนักแสงเงาอะไรพวกนี้ ทัศนธาตุให้มันตรงกับความรู้สึกของเรา คือ สิ่งที่พระอาจารย์ทำมานะ ก็คือ เอาเส้นสีน้ำหนักแต่เงาองค์ประกอบอะไรพวกนี้มาทำแล้วให้เกิดความรู้สึกอย่างที่เราต้องการ ประโยชน์สมาธิกับการพัฒนางานทัศนศิลป์ สมาธิชั่วขณะ เป็นขั้นต้นที่ศิลปินทุกคนต้องใช้ตัวนี้แน่นอนเพราะเวลาที่เราทำสร้างสรรค์ผลงาน มันเกิดมาจากสมาธิแน่นอน และสิ่งที่เราทำเรื่องทัศนศิลป์ มันเกี่ยวข้องกับสมาธิโดยตรง คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 กล่าวว่า แบบนามธรรม คือ ทางความรู้สึกแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ 1 สัมผัส คือ ความรู้สึกทางรูป รส กลิ่น เสียง ร้อน หนาว และ 2 ประสบการณ์แรงบรรดาใจ คือ สิ่งที่เกี่ยวเนื่องในประสบการณ์ชีวิตของศิลปิน และผู้ชมงาน ที่ถ่ายทอดเป็นผลงานสร้างสรรค์ของความประทับใจในเรื่องราวนั้น ๆ กับอารมณ์ บรรยากาศความรู้สึก ที่ศิลปินต้องการจะสื่อ สมาธิชั่วขณะ ความรู้ตัวเกิดภาวะอารมณ์ทางการรับรู้ เช่น การศึกษาปฏิบัติตามหลักสมาธิ การตั้งเป้าการปฏิบัติงาน การมีสมาธิในการทำงานที่ขึ้นอยู่กับการกำหนดเป้าหมาย หากเรามีเป้าหมาย เช่น มีสมาธิกำหนด 5 นาที หรือมากกว่านั้นในเบื้องต้นก็สามารถมีจิตที่จดจอ เข้าใจในกระบวนการ เพื่อให้การสร้างสรรค์นั้นมีประสิทธิภาพ คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 17 กล่าวว่า การสร้างงานทัศนศิลป์ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึกต้องเป็นความงาม ความประทับใจ ทั้งศิลปินผู้สร้างสรรค์ และต่อผู้ชมงานเป็นสุนทรียภาพขององค์ประกอบ การจัดวางภาพกับประเภทผลงานทัศนศิลป์ และต้องมีความดี คุณค่า และความรอบรู้ของศิลปิน ที่ผ่านประสบการณ์ของศิลปิน และประสบการณ์ของผู้ชมงานที่มีความเกี่ยวเนื่อง และต่างกัน คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 18 กล่าวว่า ด้านความรู้สึก และมองเห็น เวลาที่ดูงานศิลปะ

ชิ้นไหนก็ตาม ประสบการณ์การดูงาน มันคงไม่ได้มานั่งแบ่งแยก แต่พอเวลาที่เราดูงานผ่านตา ตัวชิ้นงานมันจะเป็นตัวกำหนดว่าชิ้นงานนั้น ๆ เขาตั้งใจที่จะส่งผลด้านไหนให้กับเรา เช่น ถ้าเป็นงาน Express หรืองานแสดงออก ตัวเนื้อหามันก็จะเป็นรองตัวทัศนธาตุ งานที่มันเป็นงานกลุ่มเชิงความคิดอย่างนี้ ตัวเนื้อหาทำงาน ตัวแนวความคิดที่ว่า มันก็จะเป็นตัวที่โดดเด่นกว่า เพราะฉะนั้น ตัวงานมันจะเป็นตัวกำหนดแล้วว่า เราตัวผู้ดู จะตอบสนองกับด้าน 3 ด้านนี้ ในด้านไหนก่อน แต่ว่าพอดูผ่านในจุดแรกไปแล้ว เราค่อยหาด้านอื่น เช่น สมมุติว่างานที่เป็นลักษณะเชิงแสดงออกของสีแปลงหรือพวกรู้สึกที่เราเรียกว่า Express พอเราดูผ่านอารมณ์ความรู้สึกไปแล้ว จากนั้นก็ใช้เหตุผลของเราพยายามที่จะเข้าใจแนวความคิดที่อยู่ข้างหลังของงาน เพราะฉะนั้นมันก็ไล่เป็นลำดับไป ก็คิดว่าเป็นอย่างนั้น และการทำงาน 3 ด้านของงานศิลปะ โดยส่วนตัวคิดว่าต้องดูจริตของตัวเองว่าชอบงานแบบไหน คืออาจจะชอบงานที่มันค่อนข้างมีพื้นผิว สมมติว่าเอางาน 2 ชิ้นมาวาง งานชิ้นหนึ่งใช้พู่กันใช้เทคนิคการเขียนเหมือนจริง กับงานที่เป็นลักษณะแสดงออกด้วยความฉับไวรุนแรงอะไรก็แล้วแต่มีพื้นผิวที่หนา จริตผมก็รู้สึกมองไปที่งานที่มีความหนา แต่จริงงานสองชิ้นนี้มันแยกกันยาก แต่แง่ความรู้สึก ผมชอบงานชิ้นที่สองมากกว่า เพราะจริตตัวเองมาแบบนี้ ถ้าสมาธิแบบธรรมดาก็พอทำงานศิลปะได้ แต่ถ้าสมาธิระดับสูงที่เป็นไปเพื่อโลกุตตระ ฉะนั้นการออกมาจากสมาธิแล้วจะทำนั่นนี่ คงเป็นไปได้ยาก เพราะสมาธิอย่างในระดับฌานมันเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น สำหรับผม การเขียนรูปพระ ไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม การทำอะไรซ้ำ ๆ ใช้การทำซ้ำ ๆ สร้างฐานกำลังของสมาธิ เช่น การยกมือสร้างจังหวะของหลวงพ่อเทียน มันเรื่องเดียวกัน อยู่ที่ว่าแต่ละคนชอบแบบไหนในการสร้างสมาธิ ที่ผมพูดมามันเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ศิลปินบางท่านใช้ปากกาลูกลื่นเขียน เราเห็นก็รู้เลยว่าใช้สมาธิระดับสูง ผมก็ไม่รู้ว่าระดับนี้เป็นขณิกะ หรือยกระดับมาถึงอุปจาร หรืออัปปนาสมาธิไหม เพราะงานพวกนี้มันต้องละเอียดมีสมาธิมาก อย่างงานของอาจารย์ถวัลย์ ที่ต้องใช้สมาธิในการวาดเส้นมาก ๆ มันน่าจะเกี่ยวข้องแบบนี้ แน่นอนสมาธิระดับแรก ๆ ก็คงจดจ่อ อย่างยกแก้วน้ำมาถ่าย ผมใช้สมาธิไหม บางคนบอกใช้ บางคนบอกไม่ใช้ บางคนบอกแค่สติ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 19 กล่าวว่า สำหรับผม งานทัศนศิลป์ทั่วโลกแยกเป็นสองข้อ คือ เกี่ยวกับอารมณ์ และความคิด คนสร้างงานชำนาญเรื่องอะไร เขาก็ทำงานแนวนั้น ศิลปินที่ถนัดเรื่องอารมณ์ก็ทำงานออกมาด้านนี้ คนที่ไม่ถนัดด้านอารมณ์ก็ทำด้านความคิด แต่มีศิลปินที่สามารถถ่ายทอดได้สองทาง คือ ทางอารมณ์ และความคิด เช่น อาจารย์ถวัลย์ ก็ทำได้ทั้งสองอย่างล้ำเลิศมาก คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 20 กล่าวว่า มองเป็นภาพตื้น ๆ ในเรื่องของสมาธิก่อนว่าสมาธินั้นในความหมายเชิงพุทธศาสนาก็คือ

ความตั้งใจตั้งมั่น แน่นอนเหลือเกินว่าไม่ว่าสิ่งความตั้งใจตั้งมั่น ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล มันเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะสั่งการให้ตรงนี้เป็นความรู้สึกทางจิต ที่จะสั่งการให้ทุกอวัยวะของร่างกาย ในการที่จะมาแอคชั่นออกมาเป็นท่วงที เป็นความคิดการพูด การอ่านการกระทำซึ่งถือว่าทุกอย่างเนี่ย มันจุดเริ่มต้นมาจากสมาธินะ สมาธิที่มีความละเอียดอ่อนในเชิงพุทธศาสนาเมื่อมาเชื่อมโยงกับงาน ศิลปะที่สารถมีความสำคัญอย่างมากเลยการที่ศิลปินท่านนึงจะสร้างสรรค์งานขึ้นมาชิ้นนึงไม่ว่างาน เหล่านั้น มันจะถ่ายทอดออกมาในสีเส้นรูปร่างรูปทรง แนวคิดต่าง ๆ เพื่อให้ออกมาสวยงามมีความ ประณีตแล้ว ก็สามารถที่จะจรรโลงจิตใจให้กับผู้คนที่มีโอกาสได้ชมตรงนี้ มันเริ่มต้นมาจากความมี สมาธิของศิลปินท่านนั้นอย่างแน่นอน แต่ระดับของการมีสมาธิที่เหมือนทางผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นขึ้นมา ซึ่งเป็นการพัฒนาสมาธิ จึงจะสร้างงานได้ มีความงดงามเป็นที่ยอมรับหรือไม่อย่างไร เพราะงานศิลปะ มันขึ้นอยู่กับมุมมองของคน ไม่ใช่ว่าถ้าท่านมีสมาธิขั้นแน่วแน่แล้วจะสร้างงานศิลปะแล้วเป็นการได้รับ การยอมรับหรือไม่อย่างไร เพราะศิลปะขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคนที่ได้ สิ่งที่เรากระทำนั้น ก็คือ การที่ว่าถ้าเรามีความจดจ่อ และตั้งใจในการสร้างงานอย่างดี หากเราไม่มีสมาธิ เบื้องต้นตรงนี้ มันอาจจะเกิดความความผิดพลาดในงานนั้น ๆ อาจจะมาให้เราเปลี่ยนใจอยู่ชั่วขณะหรือทำให้เราไม่ สามารถไปต่อเพื่อจะสร้างสรรค์งานนั้น ๆ ให้สำเร็จได้ สมาธิขั้นแรกต้องมี พอเข้าสู่สมาธิขั้นที่สอง คือ สมาธิจวนจะแน่วแน่ ก็สรุปความละเอียดขึ้นมา บางทีศิลปินไม่ต้องการเสนอแนะให้กับผู้ที่ได้มาชม งานของเค้าคิดเหมือนศิลปิน การมองงานทัศนศิลป์แล้วอาจจะตีความหมายไปอย่างหลากหลายตาม ประสบการณ์ ตามองค์ความรู้ ตามบริบทของสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ผู้ชมงานอยู่ในสังคมนั้น และตีความหมายออกมา

4.2 บูรณาการหลักอุปจารสมาธิ (สมาธิจวนจะแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางการมองเห็น

อุปจารสมาธิ สมาธิจวนจะแน่วแน่ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน จัดเป็นขั้นสูงสุดของ กามาวจรสมาธิ มีที่กำหนดชัดเจน คือ ในอุปจารสมาธิ นิวรณ์ก็ถูกละได้ระดับหนึ่งแล้ว และองค์ฌานก็ เริ่มเกิดคล้ายกับอัปปนาสมาธิ มีข้อแตกต่างเพียงว่า องค์ฌานยังไม่มีกำลังดีพอ ได้นิมิตพักหนึ่ง ก็ตก ภวังค์พักหนึ่ง เหมือนเด็กตั้งไข่ เขาพยุงลุก ก็คอยล้ม ส่วนในอัปปนาสมาธิ องค์ฌานทั้งหลายมีกำลังดี แล้ว จิตตัดภวังค์แล้วคราวเดียว ก็ตั้งอยู่ได้ทั้งคืนทั้งวัน เหมือนบุรุษผู้มีกำลัง ยืนขึ้นแล้วก็ยืนได้ตลอด วัน ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ และจากคำสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวว่า การมองเห็นนั้น ขึ้นอยู่กับว่าวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์การแสดงออก ถ้าโชว์แบบไกลมีภาพมันต้องชัด ถ้าโชว์

ภายในความละเอียดจะลึกลงไปอันนี้มุมมองก็จะเป็นอย่างนั้น ถ้าเป็นคนเขาบอกไก่งามเพราะขน คนงามเพราะแต่ง ภาพมันก็ต้องแต่งเหมือนกัน ถ้าไม่แต่งแล้วมันจะสวยยังไง แต่หากมันไม่สวย ถ้าแต่งพอประมาณก็สวยขึ้นมาได้ แต่ในทัศนะทางธรรมะ คนจะสวยใช่สวยที่ใบหน้า คนจะงามงามจรรยาใช่ตาหวาน เพราะฉะนั้นกิริยามารยาท แสดงออกมาให้คนอื่นเห็นจึงจำเป็นที่จะมีกิริยามารยาทที่เรียบร้อย เราก็ต้องสร้างคนของเรา ตัวของเราให้งามประณีต หากใครจะเก่งทางไหนก็เก่งไปเถอะเสรีภาพมันมีแต่ว่าเราต้องต้องมีเอกลักษณ์ของเราความสวยอย่างมีเอกลักษณ์ การนำไปใช้ในการสร้างสรรค์งาน ผู้ที่จะนำมาใช้จึงควรทดลองฝึกให้ดูว่าระดับ อุปจารสมาธินี้จะเป็นอย่างไรขนาดไหน แล้วก็ต่อจากขณิกสมาธิอย่างไร แล้วก็ที่เห็นมาพวกที่ทำงานเกี่ยวกับศิลปะ เช่น ทำปูนปั้นหรือการวาดภาพ บางครั้งบางทีหากไม่ค่อยมีสมาธิที่จะค่อยกำกับจิตใจด้วยแล้ว พอทำงานไปเรื่อย ๆ เขาก็เบื่อแล้วก็หายไปเลย รับเงินค่าดำเนินการแล้วเป็นล้าน บางทีก็หายไปเป็น 3 - 4 เดือน ทำให้ผู้ลงทุนไปถูกตำหนิติเตียนจะกลายเป็นช่างหนีงานไปมีอยู่ประเภทอย่างนี้ ซึ่งสำหรับตัวผู้รังสรรค์ทัศนศิลป์เองจึงต้องเข้าใจ และฝึกในเรื่องนี้โดยหากกลับกลายเป็นไม่มีสมาธิเสียเอง แต่ก็ต้องยอมรับเมื่อปฏิบัติงานแล้วก็ทำอย่างทุ่มเทแบบไม่กินไม่นอนก็เหมือนกันซึ่งนั่นมันก็ไม่ถูก ถ้ามีสมาธิดีพร้อมที่จะหยุดได้ พร้อมที่จะทำได้ และพร้อมที่จะต่อยอดได้ ถ้าจะเอาอุปจารสมาธิมาใช้ สมาธิจวนจะแน่วแน่นำมาใช้ในการสร้างทัศนศิลป์อย่างไรก็มันไม่ต้องทำอะไรมากหรอกให้จิตอยู่กับสิ่งนั้น เรียกว่าหลับตาเห็นสิ่งนั้นก็ใช้ได้ เวลาเราจะสร้างอะไรหลับตาเห็นนั้น แล้วแต่จะไปไหนแต่จิตต้องอยู่กับสิ่งนั้นคิดถึงอยู่ตลอด อาจจะเห็นอะไรต่าง ๆ ที่มันดีกว่า สามารถที่จะรังสรรค์ก็เอามาประยุกต์ใช้กันได้ คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 กล่าวว่า การสร้างทัศนะที่เกิดเนื่องจากเห็น สัมผัสด้วยตา หรือสัมผัสด้วยมือบางอย่างก็สัมผัสได้ จะเป็นภาพวาดหรือภาพเขียน และนำไปสู่ความรู้สึกได้ มองเห็นแล้วเกิดทัศนะเกิดความคิดต่อยอดงามสวยอ่อนช้อย เหมือนสุนทรียภาพ ถ้าอินจะเกิดความรู้สึกตามในสิ่งที่เป็นศิลปะ เมื่อได้เห็นว่าเป็นศิลป์ จะเกิดความรู้สึกตามภาพที่แสดงออกมา ตามที่ผู้เขียนทั้งหลายได้ถ่ายทอดในความคิด ความเห็นออกมา แล้วผู้อื่นได้เห็นเข้าใจตรงกัน สื่อสาร และขยายต่อยอดได้ว่าภาพนั้นมีความต้องการความประสงค์ มีความประณีตอย่างไร อยู่ในนั้นจะเกิดประโยชน์เกิดขึ้นอย่างไร เพื่อให้ตรงกัน ตรวจให้ตรง โดยเฉพาะถ้ามีขนบธรรมเนียมประเพณี คนที่รับชมได้รับเห็นให้มุมมอง เห็นเป็นอย่างไรดีเห็นเป็นอย่างไรงามเห็นเป็นอย่างไรสุนทรีย์ เห็นเป็นอย่างไรมันดูแข็งไปหน่อยหรือดูอ่อนช้อย ที่นี้ความเห็นอันนี้ก็เป็นเหมือนการแลกเปลี่ยนโดยเฉพาะท่านผู้รู้ ซึ่งการที่จะให้ความเห็นได้ต้องเข้าใจถึงศาสตร์ในด้านศิลปะนั้นด้วย เมื่อผู้อื่นได้เห็นโดยเฉพาะผู้มีความคิดความอ่าน

ด้านทัศนศิลป์ ด้านนักวิชาการต่าง ๆ ที่เข้าถึงเนื้อหาเข้าถึงรูปแบบที่แสดงออกมา คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 กล่าวว่า ก็ชัดเจนว่าศิลปะทั้งหลายมันต้องรับรู้ด้วยสายตา คือ การได้ดูได้ชมได้เห็น และก็เกิดความรู้สึกมันต่อเนื่องกัน ถ้าเห็นเราก็รู้จริง ๆ ว่านี้มันเป็นศิลปะของใคร อันนี้มันเป็นวิถีตระกูลของช่างไหน คือ จะบอกกล่าวเล่าเรื่องได้เลยว่ามันมาจากต้นเดิมของเขาแบบไหน แม้ว่าศิลปะนั้นจะอยู่ในที่อื่น เราก็รู้ว่านี้มันเป็นช่างของเมืองเพชร นี้เป็นช่างของอีสาน นี้เป็นช่างของล้านนาหรือล้านช้าง เรารู้ทันทีก็เพราะว่าเกิดจากการสัมผัสทางการมองของเรา หรือแม้กระทั่งว่าภาพวาด อย่างลองไปดูภาพร่วมสมัยวัดบวร หรือวัดบรมนิวาส พอเห็นภาพเราก็รู้ทันทีว่า นี้คือขรัวอินโข่ง ก็ทำให้เราได้รู้ว่าลักษณะการลงเส้น การทำรูปทำร่างทำบุคคลการระบายสี เราก็จะสัมผัสได้ด้วยการมองเห็น ศิลปะมีความละเอียดอ่อนมากเพียงใด ยิ่งต้องใช้สมาธิให้มากเพียงนั้น เมื่อเห็นผลงาน เราจะรู้ทันทันทีว่า ผลงานที่ออกมาคนทำมีสมาธิหรือไม่มีสมาธิ ใครมีใจจดจ่อหรือไม่มีใจจดจ่อ เราก็รู้ได้ทันที เพราะฉะนั้นอุปจารสมาธิ โดยหลักจะแปลว่า สมาธิจวนจะแน่วแน่ คำว่าแน่วแน่ในที่นี้คือจิตสงบ จิตสงบคลายความกังวล จิตไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง สามารถที่จะละนิวรณ์ 5 ได้เกือบหมด ฉะนั้นพอเอาจิตที่มีมีสมาธิแบบนี้มาทำงานศิลปะ บางคนทำสมาธิก่อนนั่งสมาธิก่อนค่อยทำงาน หรือบางคนทำงานด้วยทำสมาธิไปด้วยเพื่อให้จิตนิ่งจิตแน่วแน่ จิตเป็นหนึ่ง นี้เรียกว่าเป็นอุปจารสมาธิ เรียกได้ว่างานเพิ่มความละเอียดมากยิ่งขึ้นกว่าขณิกสมาธิ คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 กล่าวว่า การมองเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ทางทัศนธาตุต่าง ๆ เราก็พยายามที่จะพัฒนาให้สู่ยุคสมัยที่เราชื่นชมที่เราชื่นชอบที่เป็นตัวของตัวเราเอง อย่างที่บอกว่าเราชอบงาน landscape ในแบบของโบราณ วิธีโบราณ และแสงสีแบบของ impressionism แต่ในขณะเดียวกันเราก็มาบวกเอากับสิ่งที่เป็นปัจจุบันในยุคของเราในสมัยนี้ ที่มาผสมผสานกับความคิดหรือรูปร่างที่เป็นศิลปะของจีนผสมผสานกันมันก็จะออกมาเป็นด้านของการมองเห็น ทีนี้ทำไมถึงผมประทับใจกับภาพเขียนจีนก็เพราะว่าภาพเขียนจีน เขาเขียนภาพทิวทัศน์ ที่มันทำให้มนุษย์เราเนี่ยตัวเล็กนิดเดียวเอง เพราะต้องการแสดงให้เห็นถึงความกว้างใหญ่ไพศาลของ Space ของโลก ซึ่งอันนี้มันก็สอดคล้องกับความรู้สึกทางด้านพุทธ ที่เรานับถืออยู่เพราะศาสนาพุทธพูดถึงความไม่จีรังความเป็นอนิจจังของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว งั้นเราทำงานศิลปะเราก็ต้องการแสดงออกถึงความคิดทางด้านศาสนาด้วยให้เราระลึกถึงสิ่งที่ว่าโลกนี้มีแต่ความว่างเปล่านะ ความว่างเปล่าในที่นี้มันอาจจะแทนค่าด้วย Space ที่โล่งกว้าง ๆ มันก็เหมือนกับภาษาจีน แสดงถึงที่โล่งกว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งมันอาจจะเป็นตัวแทนภาพของความคิดในทางศาสนาพุทธก็ได้ ให้เห็นถึงความอนิจจังการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอะไรที่

ยั่งยืน อันนี้ก็คือเป็นเรื่องของการมองเห็นที่เราให้เห็นถึงความรู้สึกเหล่านี้เข้ามา เริ่มต้นจากการจดจ่อแล้วนั้น ก็จะมีความต่อเนื่องไปจนกระทั่งผลงานทั้งชิ้นมันสำเร็จลง อย่างไม่วอกแวก แต่บางครั้งมันก็จำเป็นต้องหยุดพักเพื่ออะไร ก็เพื่อในการที่จะหันมาพิจารณาว่า เวลาที่เราให้พู่กันลงไปในแต่ละที มันก็จะสามารถป้ายกลบทับมันใหม่ได้ มันใช้ระยะเวลาในการสร้างงาน คือ ขณะจิตของสมาธิในแต่ละระดับที่จิต ฉะนั้นมันไม่สามารถจะแยกแยะระดับได้ว่าจะต้องเป็นสมาธิขั้นที่เท่าไหร่ คือ ตลอดระยะเวลามันมีจุดเริ่มต้น และไปสู่จุดสุดท้ายของมัน มันจะคลุกเคล้า และก็ดำเนินต่อไป มันก็จะเป็นหลาย ๆ ชั่วโมง 3 ชั่วโมง 4 ชั่วโมงหรือภายใน 1 วันอะไรอย่างนี้ มีความเห็นแย้งบางส่วนกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 กล่าวว่า การสร้างงานทัศนศิลป์ ต้องถามว่าเป็นการมองเห็นแบบไหน แบบมีอยู่จริงกับการมองเห็นในความรู้สึกมันแตกต่างกัน เพราะว่าทัศนธาตุหรือ Visual ของเราที่เราจะมองไปรับวัตถุอะไรต่าง ๆ อะไรสวย ไม่สวย งาม ไม่งาม มันสร้างสุนทรียภาพก็จริง แต่บางครั้งในการสร้างสรรค์ผลงาน อาจจะตัดทิ้งเรื่องของการมองเห็นหรือการประกฏตัวของสิ่งนั้นที่มีอยู่จริง แต่จะเลือกเอาด้านของรูปทรงที่มันปรากฏจากความรู้สึกมากกว่า ความรู้สึกนำตัวรูปทรงไม่ใช่เอาตัวรูปส่งมานำความรู้สึก มันแตกต่างกันนะ เพราะฉะนั้นการสร้างสรรค์อาจจะต้องมีความรู้สึกกับสิ่งนั้นก่อนแต่จะไม่แปลค่าโดยตรง เช่น รักลูกอยากทำงานที่มีความหมายเกี่ยวกับลูกแต่จะไม่วาดรูปลูกหรือปั้นรูปลูก แต่จะเปลี่ยนลูกให้เป็นสัญลักษณ์ทางความรู้สึก อย่างเช่น ผลงานที่ทำเส้นใยหรือการถักไม่ได้มีภาพปรากฏเป็นรูปลูก แต่มันคือความหมายแทนซึ่งมันลึกซึ้งกว่าการที่นำเสนอโดยตรง ถ้าการนำเสนอแบบโดยตรงส่วนใหญ่จะพบในงานกลุ่ม realistic หรือ superrict หรือ Neo Classic ที่มีการเขียนแบบเล่าเรื่องแสดงออกโดยตรงกับรูปทรง ซึ่งไม่ใช่แนวทางของอาจารย์ แต่อาจารย์มักจะแสดงถึงรูปทรงโดยการสร้างสิ่งแทน หรือเขาเรียกว่า Sim collism หรืองานกลุ่มสัญลักษณ์นิยมใส่เข้าไปในงานมากกว่า เพราะฉะนั้นการรับรู้ในการมองเห็นจึงไม่ค่อยมีความสำคัญกับอาจารย์เท่าไหร่ สมาธิจวนจะแน่วแน่ สมาธิระดับแนวแน่นั้นมันอาจจะถ้าเราทำแล้วเรารู้สึกว่าเหมือนบางคน ที่ทำงาน expression ในระหว่างที่สลัด ปัด หรือเขียนทำอะไรลงไปบนเฟรมในระหว่างที่สร้างกระบวนการ มันจะเป็นสมาธิระดับแน่วแน่ได้ เพราะมันเหมือนขนาดจิตมันดับ คือมันหลุดพ้นจากความคิดทุกสิ่งทุกอย่าง จิตมันไปพุ่งตรงกับการโฟกัสกับการเคลื่อนไหว Action ด้วยความเร็ว โดยส่วนใหญ่พบว่าจากการเคยอ่านวิจัย ทำไมแน่วแน่นั้นมันมักจะเกิดกับงานกลุ่มที่จะต้องใช้ความเร็ว งานกลุ่มช้า ๆ มีโอกาสจิตแกว่ง จิตทำไปอาจจะเผลอคิดนู่นนี่ได้ แต่ถ้าสมมุติว่าพวก expression เนี่ย พวกต้องเขียนด้วยพละกำลังเร็ว ๆ หรือแม้แต่ประเภทที่มีการใช้สารกระตุ้น

หรือฟังดนตรีในระหว่างที่เขียนพวกนี้จะเกิดสมาธิระดับสูงเกิดขึ้นซึ่งบางคนเรียกก็ยังไม่ได้ยินเลย ซึ่งอยู่ในระหว่างการสร้างสรรค์งานอย่างเช่น ศิลปิน Jackson Palor ซึ่งจะเกิดขึ้นระหว่างทำงานอย่างนั้นก็เท่ากับว่าเป็นจิตระดับที่สูง รู้แค่ตรงหน้า แต่ไม่สามารถรับรู้สภาวะแวดล้อมรอบตัวได้ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 20 กล่าวว่า ศิลปะที่มองเห็น ก็มันเป็นการรับรู้เรื่องของอารมณ์ซึ่งจะต้องใช้ประสาทสัมผัส ตาเป็นสำคัญ เราจะมองความงดงามในเรื่องของความละเอียดอ่อน ความสมบูรณ์ความประณีต แล้วก็เรื่องของประโยชน์ คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 กล่าวว่า ทัศนศิลป์ คือ การแสดงออกให้รับรู้ได้ด้วยการเห็นได้ด้วยสายตารับรู้พร้อมกันหมดทุกอย่างในครั้งเดียว ไม่ต้องดูให้รู้ว่ามันคืออะไร เห็นครั้งเดียวรับรู้ได้ทันที เป็นการแสดงออก และการทำงานของทัศนธาตุทางศิลปะร่วมกันอย่างมีเอกภาพ ส่วนสมาธิจวนจะแน่วแน่ นำมาใช้ในการเพ่งมองพิจารณาสิ่งที่เห็น แรงบันดาลใจในการทำงานทัศนศิลป์

4.3 บูรณาการหลักอัปปนาสมาธิ (สมาธิแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางแนวความคิด

สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท นิวรณ์ 5 สงบระงับไปด้วยกำลังของสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย (ฌานทุกลำดับจัดเป็นอัปปนาสมาธิ) ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เกิดขึ้นได้ด้วยการรักษาอุปจารสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสม่ำเสมอไม่ให้เสื่อมหายไป เสียจนในที่สุดก็เกิดเป็นอัปปนาสมาธิ บรรลุปฐมฌาน เป็นขั้นเริ่มแรกของรูปาวจรสมาธิ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ และจากคำสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวว่า เป็นเรื่องของวัตถุประสงค์ให้มันชัดเจนว่าเราสร้างเพื่ออะไร และเพื่อใคร หากเป็นแบบสาธารณะต้องผสมผสานแนวความคิด เช่น เอเชีย ยุโรป ที่มีเอกลักษณ์ผสมผสานกันได้ตรงไหน ดั่งล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 สร้างอุโบสถวัดนิเวศน์ธรรมสวัสดิ์ สร้างเป็นศิลปะของฝรั่ง หรือวัดราชาธิวาสวิหาร ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นพระราชโอรส ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงออกแบบโบส ศิลปะปูนปั้นคล้ายกับเขมร ไม่มีใบระกา ช่อฟ้า และข้างในเป็นจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระเวชสันดรชาดก โดยผู้วาด คือ ศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี (Professor Corrado Feroci) หรือที่เรียกศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นชาวนครฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่เก่ง วาดรูปในพระที่นั่งอนันตสมาคม อันนี้ก็ถือว่าเป็นเรื่องกรณีพิเศษ เนื่องจากวัดราชาธิวาสวิหารเป็นวัดหลวงใกล้ชิดรัชกาลที่ 5 อย่างที่ได้ยกตัวอย่าง ต่างได้รับความชื่นชมในเอกลักษณ์ ภาพวาดภายในของหน้าตาพระเวชสันดร จะเป็นแบบฝรั่ง ภายนอกจะเป็นปูนปั้นที่จากแนวคิดที่ผสมผสาน

ทางวัฒนธรรม อันนี้ก็เรื่องของการทำงานที่มั่นคงแน่วแน่ ท่านตั้งปณิทานว่า ถ้ามันไม่เสร็จท่านไม่เลิก ท่านจะไม่ไปไหน แล้วก็งานไม่สวย ไม่เป็นที่พอใจของผู้บริโภคท่านจะไม่รับค่าจ้างก็มีอยู่อย่างเช่น ช่างปั้นพระพุทธรูป หรือปั้นรูปเหมือนบุคคล ก็ต้องปั้นแต่งแก้ไขจนกระทั้งเป็นที่พอใจของผู้ว่าจ้าง และตัวของผู้รังสรรค์เอง แต่หากผู้ว่าจ้างยังติงอยู่ก็ต้องแก้ไขให้ได้ แต่ไม่ใช้ผู้คนทั่วไปติงก็แค่รับฟังมาปรับปรุงได้บ้าง ผู้รังสรรค์จึงจะต้องมีความแน่วแน่ และใช้ปัญญาในการพิจารณาในการตัดสินใจ การปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องได้หลายชั่วโมงต้องใช้หลักอัปปนาสมาธิ ซึ่งโดยหลักอัปปนาสมาธิสามารถอยู่ในสมาธิได้ถึง 7 ไม่ไปไหนเรียกว่าไม่กินไม่ดื่ม ไปถึงขั้นนิโรธสมาธิ นิโรธสมาบัติ หรือวันหนึ่งคืนหนึ่ง ถ้าทำได้อย่างนั้นจะมีสมาธิในการทำงานจนลืมหิว มันก็ตั้งมันได้สำเร็จได้อย่างแน่วแน่จดจ่อ เอาคติทางสมาธิมาใช้ทำให้จิตเกาะเกี่ยว มุ่งมั่น พัวพัน ในสิ่งที่ ในกิจต้องการนั้น คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 กล่าวว่า ความคิดก็คือ การต่อยอด อย่างเช่น ต่อยอดว่าตอนแรกการรับรู้ คือเหมือนว่าได้เกิดเข้ามาในจิต และสะท้อนไปสู่ตาได้เห็น เข้าสู่ในจิตอีกเกิดความคิดความอ่านที่เชื่อมโยงจากสิ่งที่ได้สัมผัสทางตานั้น มุมมองผู้ได้เห็นอย่างนั้นมีความรู้แนวคิดขึ้นมา ตกผลึกไปถึงแนวคิดความรับรู้ทางแนวคิด แนวคิดของศิลปินของนักเขียน ของนักวาดนั้น มีแนวคิดอย่างไรก็เหมือนเป็นการไร้เรียงจากต้นทางแสดงออกไปสู่รูปภาพได้เห็นเสร็จแล้วผู้ได้รู้ได้เห็นนั้นเกิดการเชื่อมโยงเกิดความคิดต่อยอดหรือวิจารณ์ในความคิดความอ่านของผู้แสดงนั้น มีความประสงค์ในการถ่ายทอดอย่างไรคิดเห็นอย่างไรประณีตอย่างไรสื่อเรื่องราวผ่านมายังภาพศิลปะ และเกิดประโยชน์เกิดคุณอย่างไรในนั้น และสามารถปรับจูนความคิดให้เหมาะให้สมอย่างไรเพื่อพัฒนาปรับปรุงผลงานขึ้นไปอย่างไรช่วยรับให้คม ผลงานมีความน่าสนใจเฉียบคมอย่างไร กับวุฒิภาวะให้เหมาะสมอย่างไร สมาธิแน่วแน่ นำมาใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ สมาธิที่สามารถเข้าถึงศิลปะขั้นสูงแตกแขนงความรู้ความคิดหรือความคิดใหม่ที่ก้าวหน้าออกไป ทางทัศนศิลป์เป็นความคิดที่กล้าแสดงออกเพื่อเกิดประโยชน์ที่สูงขึ้น ความคิดที่แน่วแน่ เกิดจากการสั่งสม ประสบการณ์ความชำนาญทางความคิด ทางทักษะฝีมือทำให้เกิดการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ที่สูงขึ้นไป สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 กล่าวว่า พอมาถึงเรื่องความคิดเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนขึ้นมา โดยทั่วไปแล้วคนจะไม่ได้นึกถึงรายละเอียดมาก ในเรื่องของทัศนศิลป์ เขาไม่นึกถึงว่าอันนี้มันเป็นของตระกูลไหน ช่างไหน ของยุคไหน หรือพ.ศ.ไหน ช่างแนวไหนมีผสมผสานกันอย่างไร เขาอาจจะดูเผิน ๆ แค่ว่า สวยงามอ่อนช้อยหรือว่าสีฉูดฉาด เขาก็จะนึกถึงแค่พื้น ๆ แต่ว่าโดยนัยยะแท้ของงานทัศนศิลป์ คือ การให้ความคิดนั่นเอง คือ ช่างศิลปะต้องเป็นคนที่มีจินตนาการ เช่น พระอาจารย์สร้างโบสถ์ แล้วบอกว่า สร้างภาพให้เป็นวิถีชีวิตของคนอีสาน

ดั้งเดิม ให้โจทย์แค่นี้ ศิลปินเขาก็ต้องไปสร้างรูปแบบว่า รูปจะออกมายังไงให้เป็นแบบวิถีอีสาน จะมีอะไรบ้าง หรือรูปภาพแต่ละภาพจะมีลักษณะอย่างไร สื่ออย่างไร ที่คนเห็นก็สามารถรู้ได้ทันทีว่านี่คือวิถีของอีสานหรือคนมาดูก็สามารถรู้ได้ทันทีว่านี่คือ ล้านนาหรือทางใต้มันก็จะให้อารมณ์หรือความรู้สึกอย่างนี้ เพราะฉะนั้น การมาเที่ยวมาชมหรือการมาสัมผัสงานทัศนศิลป์นั้น จะให้ความรู้สึกอย่างไร อย่างที่อาจารย์มองเห็นว่าทัศนศิลป์ คือ มรดกของชนของกลุ่มชนหรือมรดกของชาติ ความรู้สึกก็จะแตกต่างกันอย่างนี้ หากนำสมาธิแน่วแน่ นำมาใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ ถ้ามีอัปปนาสมาธิ เขาเรียกว่างานชั้นครู พระอาจารย์มองว่ามันเป็นงานของครู ไม่ใช่งานของลูกศิษย์ งานชั้นครูคืองานที่สร้างความยิ่งใหญ่ในผลงาน พอมองภาพออกมาปรากฏว่าภาพมีความชัดเจน สามารถที่จะเล่าเรื่องความเป็นมาความเป็นไปของทุกอย่างได้ ในผลงานที่ออกมา โดยที่จิตไม่ส่ายไปส่ายมา ทำให้ผลงานชิ้นนั้นมีคุณค่ามหาศาล นี้เรียกว่าอัปปนาสมาธิ พระอาจารย์เคยอ่านประวัติพวกศิลปินพวกนี้ บางคนก็ทำสมาธิแบบปิดห้องเลย ทำสมาธิอย่างเดียว และทำงานให้ออกมาให้ดีที่สุด เพราะฉะนั้นมันต้องเกี่ยวข้องระหว่างสมาธิกับงานศิลปะมันต้องเกี่ยวข้องกัน แต่บางทีคนก็หลง หลงเรื่องศิลปะ ปกติพวกศิลปะเป็นพวกเซอร์ ดูภายนอกอาจจะคิดว่าคนแบบนี้จะทำงานออกมาดีหรือเปล่า แต่ว่านั่นเป็นรูปลักษณ์ภายนอกของเขา แต่ภายในของเขา คือ พลังสมาธิภายในก็ทำให้เขาทำงานนี้ออกมาดีได้ เรียกว่าเป็นงานชั้นครู คือ จิตยิ่งละเอียดอ่อนเท่าไร ยิ่งทำให้งานนั้นออกมาดี เส้นสายละเมียดละไม เส้นสายอ่อนช้อย เส้นสายแบบมีพลัง อยู่ในตัวของงานเอง คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 กล่าวว่า แนวคิด Concept, Idea การรับรู้ทางความคิด คือ ดูจากสื่อที่มา มันก็จะเกิดความรู้สึกความคิดด้วย มันก็จะไปพร้อม ๆ กัน และเรามีไอเดียยังไง หรือไอเดียหลาย ๆ อันแล้วมันตกผลึกมาเป็น Concept อย่างไร เวลาทำงานเนื่องจากงานเราในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เราไม่ได้สร้างแบบ Copy เพราะฉะนั้นเมื่อมีร่างภาพต้นแบบไปแล้วมันก็จะเป็นแค่ Guide Line นำทางเวลาเราจะขยายงานจริงมาในพื้นที่ขนาดใหญ่ บางทีเราก็สามารถที่จะสรุปของเราเองได้ เหมือนคนโบราณ เช่น ทำภาพกิจกรรมฝาผนัง เขาก็จะสเก็ตเอาไว้ แต่พองานจริงก็จะมีรายละเอียดเพิ่มเติม เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ ผลไม้ เขียนยักษ์เขียนกองทัพ เขียนพระ ซึ่งอาจจะมีดีเทอะไรต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมา หรือยิ่งงานสมัยใหม่ที่ทำ Installation ขึ้นโครงไว้สะเก็ดคร่าว ๆ แต่พอไปเจอกับพื้นที่ของหอศิลป์ พื้นที่อาจจะเปลี่ยนแปลงขนาดก็ต้องแก้ปัญหาไป ขยับโน่นขยับนี่มา เพราะฉะนั้นการรับรู้ทางการมองเห็น และแนวความคิดมันเกิดขึ้นตลอดจนจบงาน หรือกระทั่งตอนปลายจบค่อยติดตั้งเสร็จแล้วมันเกิด Accident ขึ้นมา ก็สามารถแก้ปัญหานะตรงนั้นได้ เช่น งานมณเฑียร บุญมา ที่ทำเกี่ยวกับเรื่องสมาธิ เอาชามต่าง ๆ มา

วางซ้อน ๆ กันไป โดยแรกเริ่มคิดไว้ว่าเป็นการวางฟอร์มตามที่คิดไว้ แต่ปรากฏว่ามันมีบางชิ้นตกลงมาแตกกระจาย มันก็เกิดความคิดณขณะนั้นของเขาเลยว่า อย่างนี้แหละมันเป็น Happening มันแสดงสภาวะความเป็นจริงออกมา และก็เอาไว้ตั้งไว้แสดงอย่างนั้นเลย เป็นการเห็นการโต้ตอบณเวลานั้นตรงนั้น ก่อให้เกิดแนวคิดในสภาวะความเป็นจริง หรือการด้นสดดนตรี Improvise เช่น การเล่นกีต้าร์ดนตรีแจ๊ส ก็จะมีการเล่นสด คือการแสดงฉับพลัน ณ ตอนนั้นเดี๋ยวนั้นโดยไม่ได้มีการเตรียมมาก่อน สมาธิแน่วแน่ เมื่อนำมาใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ กระบวนการสมาธิที่มีความชำชาญในกระบวนการ การสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ เกิดปัญญาญาณในการถ่ายทอดพิจารณาสุนทรียภาพ วิเคราะห์แก้ปัญหาในงาน เป็นศิลปะขั้นสูงขึ้น แนวความที่มีความลึกซึ้ง จากการสั่งสมประสบการณ์ การรับรู้ตามความเป็นจริงทั้งความรู้สึก แนวคิด เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ชิ้นงานในแต่ละครั้ง คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 กล่าวว่า อย่างที่พระอาจารย์บอกว่าพอเรารู้สึกแล้วเพราะเราเห็นแล้ว ประการที่ 3 อันนี้ต้องใช้สมาธิ ก็คือเรามากลั่นกรอง และมาเขียนลงในกระดาษก่อนว่ารูปแบบเราแบบไหนสีจะประมาณไหนอารมณ์จะประมาณไหน ทีนี้มันก็จะสอดคล้องกับแนวคิดแบบไหน สิ่งที่เราจะทำเนี่ย สมมุติว่าเราจะทำเรื่องความตาย แนวคิดก็คือว่าพระพุทธเจ้าบอกว่า ทุกสรรพสิ่งล้วนเกิดขึ้นตั้งอยู่ระดับไปอย่างนี้ ก็แสดงว่าสอดคล้องกับแนวคิดของพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องความตาย เรื่องมรณะสติ อะไรอย่างนี้ แต่ทั้ง 3 ตัวนี้ เรื่องความรู้สึก เรื่องการเห็น และเรื่องความคิดเนี่ย จะต้องไปในทิศทางเดียวกัน อย่างเช่นหากเราใช้สีที่รุนแรง หรือสดใสมันก็จะเข้าไม่ถึงในเรื่องของความตายที่ กับเรื่องความรู้สึกที่เราต้องตาย ที่เราต้องปลง เรื่องอย่าโลภ อย่าโกรธ อย่าหลง อะไรอย่างนี้ เพราะฉะนั้นทั้ง 3 ตัวนี้จะต้องไปในทิศทางเดียวกัน สิ่งแรกแน่นอนจะต้องอาศัยการเห็นก่อน พอเห็นเสร็จก็รู้สึก พอรู้สึกเสร็จก็มาตกผลึกเป็นแนวความคิด งานส่วนใหญ่ที่ประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับ จะเป็นแนวคิดที่มันตกผลึก หมายความว่าต้องคิดแล้วคิดอีกพิจารณาแล้วพิจารณาอีก จนมันลงปลงใจ พระอาจารย์จะยกตัวอย่างอย่างเช่น งานที่พระอาจารย์ได้เหรียญเงินบัวหลวง คือพระอาจารย์ไปเห็นเขาดูหมอดู โยมนั้นมาดูหมอดูกับหลวงตา พระอาจารย์จึงเกิดคำถามขึ้นมาในหัวเมื่อเห็นแล้ว ว่าทำไมคนต้องมาดูหมอ ดูดวง ในเมื่อดวงจะดีก็ต้องทำดี ดวงร้ายก็ต้องทำดี คือ ต้องทำดีเลย แล้วจะมาดูหมอทำไม เพราะตกเย็นพระอาจารย์ก็ไปหาหลวงตา ถามท่านว่าทำไมต้องดูหมอ หลวงตาท่านบอกว่าการดูดวงนั้นมันไม่ใช่ดูกันง่าย ๆ ต้องมีวิชา มีตำราเรียกว่าตำราพรหมชาติ ปรากฏว่าพระอาจารย์ก็มาหาซื้อที่สนามหลวงเพื่อเอาไปศึกษาอยู่ประมาณ 2 อาทิตย์ อ่านไปเรื่อย ๆ จนถึงวันที่ 10 ประมาณ 22:00 น. มันก็เข้าใจก็เกิดการหยั่งรู้ การหยั่งรู้นั้นอาศัยการคิดไหม ใช่ต้อง

อาศัยการคิดแต่มันแวบขึ้นมาในหัวโดยที่นั่งครุ่นคิดไปเรื่อยไม่ได้นั่งสมาธิ และมันก็แวบขึ้นมาว่ามนุษย์นั้นไม่ต้องการดวงดีดวงร้ายหรอกแต่มันต้องการที่พึ่ง พอมันได้คำนี้พระอาจารย์ก็เขียนที่ผนังเลย เขียนว่ามนุษย์ต้องการที่พึ่งทางใจ ทีนี้พอมาถึงที่พึ่งเราก็มาตกผลึกต่อว่า แล้วที่พึ่งในโลกนั้นมีอะไรบ้างล่ะ ก็มีโชคชะตาราศี มีหมอดู มีดวงดาว มีความรู้ มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จึงได้งานชิ้นนี้ขึ้นมา ชื่องาน ที่พึ่งในวัฏสงสาร คือ ธรรมชาติของมนุษย์นั้นต้องการที่พึ่ง พอทำออกมาก็ได้รางวัล เพราะฉะนั้นหลาย ๆ คนที่ไม่ได้รางวัลจึงไม่ควรท้อแท้ หรือว่าอย่าไปคิดอะไรมากเลย เรามาสำรวจตัวเอง ส่วนใหญ่แล้วที่พระอาจารย์ประสบนั้น สิ่งที่เราทำมันไม่จริงเราหลอกตั้งแต่ตัวเองแล้วครับ คือ เราไม่ได้รู้สึกจริงกับมันแต่ถ้าเรารู้สึกจริง แต่ถ้าเรารู้สึกจริง มันจะถ่ายทอดได้ แล้วสิ่งที่เราทำออกไป ถ้าเราทำจริงเหมือนคำพูดที่มันจริง พูดกี่ทีกี่ครั้งก็เหมือนเดิม ถามกี่ทีมันก็พูดเหมือนเดิม ยืนยันเหมือนเดิม อย่างนี้ แล้วมันก็จะทำให้กรรมการที่ตัดสินหรือว่าดู คือ ผู้ดูหรือคณะกรรมการจะสัมผัสได้ เพราะฉะนั้นส่วนใหญ่แล้วงานจึงไม่จริง คือ เราไม่ได้รู้สึกจริง ๆ หรือเราแกล้งรู้สึก แกล้งทำแกล้งเป็นงานจึงไม่แสดงผลอย่างนี้ เช่น หากเรารู้สึกจริงอย่างเช่นงานของ อาจารย์ประดิษฐ์ ตั้งประสาทวงศ์ ที่ท่านไปเผาศพเพื่อนท่าน พอท่านขับรถกลับมาออกจากวัดมาประมาณ 500 เมตร ท่านคิดถึงเพื่อนมากเลยท่านจอดรถ และขณะนั้นมีควันของเมรุเผาศพ แล้วมันกำลังลอยขึ้นท้องฟ้า ท่านนั้นเกิดความสะเทือนใจมากไม่นาน..กูก็ต้องตายเหมือนเพื่อน อย่างนี้ ท่านจึงรีบกลับมาทำงานได้รางวัลแห่งชาติ นี่คือตัวอย่างเหมือนของพระอาจารย์ เหมือนตอบคำถามโยมได้เลยว่า นี่แหละเกิดมาจากการเห็น รู้สึกแล้วตกผลึกเป็นความคิดเป็นแนวคิด สมาธิแน่วแน่ เมื่อนำมาใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ ทีนี้พอมาถึงขั้นแน่วแน่ พระอาจารย์ก็จะใช้การนั่งสมาธิเลย ซึ่งตัวนี้จะใช้มากตอนแนวคิด ซึ่งตอนแนวคิดเราจะต้องรวบรวมสิ่งที่เรารู้เราเห็นอารมณ์ อารมณ์ความรู้สึกของเราทั้งหมด รวมเป็นแนวคิดให้กระชับให้ตรงประเด็นแล้วก็ไม่เยิ่นเย้อ หมายความว่ายิงให้ตรงจุดเลย สมมุติพระอาจารย์จะทำเรื่องที่พึ่งในวัฏสงสารเนี่ย อันนี้ก็พุ่งเรื่องนี้เลยไม่ต้องไปทำหลายเรื่อง ในบริบทการนั่งสมาธิพิจารณาถึงงานชิ้นนี้เป้าของเรา เราจะเอาตัวไหน เอามาพิจารณาในสมาธิ อย่างเช่นชิ้นล่าสุดที่พระอาจารย์มาทำชื่อชิ้น เมตตาธรรมค้ำจุนโลก พระอาจารย์ยิงตัวนี้เลย เราจะเล่นประเด็นนี้อย่างเดียวให้คมให้ชัดให้ลึก เพราะฉะนั้นเมื่อคมชัดลึกเราก็ต้องใช้สมาธิตัวนี้ตัวแน่วแน่ ๆ แล้วพอเราตกผลึกแล้วเราจะเล่นเรื่องนี้ ใครจะทำอะไรอย่างไรเราไม่หวั่นไหว เห็นงานคนอื่นเขาดียังไงเราไม่สนใจ เราจะมุ่งแต่ของเราอย่างนี้ นี่คือสิ่งที่พระอาจารย์เอามาใช้ ขณิกสมาธิ ใช้ในเบื้องต้นทำไปเรื่อย ๆ พอขั้นที่มันลึกซึ้งขึ้นมาก็ใช้อุปจารสมาธิ แก้ปัญหาบางอย่าง แต่พอตัวแนวคิดที่จะเอาให้ลึกให้ครบให้ชัดเนี่ยก็ใช้

การนั่งสมาธิเลยหรือไม่ก็เดินจงกรมเลย การงานของพระอาจารย์ที่ประสบความสำเร็จเมื่อมีคนมาเห็นก็สงสัย ว่างานชิ้นงานมีอะไรบางอย่างอยู่ข้างใน เพราะเราทำไม่ได้ทำเหมือนที่เขาทำกัน คือ อย่างสตูดิโอของพระอาจารย์ก็จะต้องให้เงียบ และก็จะเปิดทำพระบ้างบางเวลา แต่ว่าบางเวลาก็จะปิดเลยให้เงียบ มีศิลปินท่านหนึ่งเคยบอกกับพระอาจารย์ว่าถ้าเราทำงานไปเรื่อย ๆ เราจะคุยกับภาพรู้เรื่อง อันนี้คือเรื่องจริง และพระอาจารย์ถามโยมแม่ว่า เวลาโยมแม่แกง โยมแม่ชิมโยมแม่คุยกับแตงรู้เรื่องไหม เยอะโยมแม่บอกคุยรู้เรื่องอันนี้คือเข้าถึงแล้วครับ คุยรู้เรื่องยังไง เช่น เรากินแกงที่ใส่กะปิ กินปุ๊บไม่ได้ต้องต้มกะปิ นี่คุยกันรู้เรื่องแล้ว พอดมปุ๊บกินยังไม่ได้ใส่ใบมะกรูด อันนี้ก็คือคุยกันรู้เรื่อง อย่างงานก็เหมือนกันบางทีเรามีสีแดงอยู่จุดเดียว เราไม่กระจายแดงเลย พอเราดูองค์ประกอบมันก็เหมือนขาดอะไรบางอย่าง พอกระจายก็ดูเข้าท่าขึ้นอะไรอย่างนี้เพราะฉะนั้นตัวสมาชิกเป็นตัวสำคัญมากเลย ยิ่งบางคนใช้สมาธิใช้ความแน่วแน่งานก็ประสบความสำเร็จง่าย เพราะฉะนั้นก็เป็นการฝึกทั้งกระแสจิตและทักษะฝีมือด้วย แต่สำคัญคือตัวสำคัญอย่างเช่นพระพุทธรูป พระพุทธเจ้าที่เขาสร้างจะเห็นว่ามีเสียงที่แหลม และอยู่สูงสุดขององค์พระพุทธเจ้าเลย แสดงว่าสิ่งสูงสุดของมนุษย์ก็คือสติปัญญา ถ้าเรามีสติปัญญาเราก็จะเดินไปตรงประเด็นแล้วเราจะไม่พลาดเป้า เพราะฉะนั้นตัวที่ต้องฝึกอะไรให้มากเลยอย่างที่โยมอาจารย์เรียนหนังสืออยู่จริง ๆ เขาก็คือฝึกตัวสติปัญญานี่แหละ พอตัวสติปัญญามันมาตัวอื่นก็ตามมาหมด เพราะฉะนั้นที่เราทำสมาธินั้น ทำให้เกิดเป้าหมายคือวิปัสสนาใช่ไหมครับคือเห็นตามความเป็นจริง เห็นตามความเป็นจริงก็คือตัวสติปัญญานั่นเอง ทุกอย่างไม่เที่ยงทุกอย่างเป็นทุกข์ทุกอย่างไม่ใช่เรา คือ มีปัญญาเห็นทุกอย่างที่เป็นจริงนี่เอง คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 กล่าวว่าขณะที่เรากำลังจะทำงานสมาธินั้นมีอยู่แล้วทุกคน เพราะฉะนั้นในแนวความคิดเราจึงโยงเข้าไปเกี่ยวกับทางด้านศาสนาพุทธให้ถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าเลย อันนี้คือเป็นความคิดของเราที่อยากจะนำเสนอศิลปะในแบบของเราที่เห็นถึงความจริงในทางศาสนาพุทธที่สอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างเนี่ยเป็นอนิจจังมันมีการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างมันมีการเคลื่อนไหว ไม่มีอะไรที่เป็นสิ่งที่จีรังยั่งยืนเลย ก็คือเป็นความเห็นส่วนตัวในการทำงานศิลปะ ของตัวเอง ขณะที่เรากำลังจะทำงานสมาธินั้นมีอยู่แล้วทุกคน เพราะฉะนั้นความแน่วแน่ที่อยู่ภายในใจเนี่ยคนที่ต้องการสร้างสรรค์งานศิลปะ การใช้สมาธิที่มันมั่นคงอยู่ตลอดเวลาใจจดจ่อถึงแม้ว่า ขณะที่เรากำลังเขียนอยู่ เกิดมีโทรศัพท์ขึ้นมา เราสามารถหยุดมันได้แล้วก็หันไปรับโทรศัพท์ แต่เมื่อเราวางโทรศัพท์หมดธุระทางด้านนี้ เราก็สามารถที่จะกลับมาพิจารณาและก็เริ่มต้นที่จะปฏิบัติงาน กับการมีสมาธิใหม่และดำเนินการต่อได้ คือ ทุกอย่างสามารถหยุดได้และก็เข้ากลับเข้ามาทบทวน และเวลาเราทำงานศิลปะเราก็ต้องดูองค์รวมทั้งหมดองค์ประกอบของ

แผ่นภาพ ของเนื้องานทั้งหมดซึ่งตัวนี้ก็สามารถที่จะเอาไปปรับใช้ได้ทั้งหมด ไม่ว่าเราจะประกอบกิจหรือทำงานอะไรก็ตาม สมมุติว่าเราทำงานช่างไม้ ช่างก่อสร้างบ้านมันก็มีเวลาเหมือนกันคือมีเวลาหยุดพักบ้างหยุดพิจารณาบ้าง ถ้าปวดท้องฉี่ก็ไปฉี่ ถ้าหิวก็ต้องกิน เมื่อเมื่อยกายก็ต้องพัก ก็ต้องละทิ้งงานชั่วขณะ แต่เมื่อกลับมาก็ต้องมาต่อ และพิจารณาใหม่ ก็เหมือนกันเราวาดรูปก็เหมือนกันก็ต้องกลับมาพิจารณาใหม่อีกครั้งหนึ่งว่าสิ่งที่ทำไปแล้วนั้น ไอ้ช่วงก่อนหน้านั้นมันออกมาผลดีมากน้อยแค่ไหนเพียงใด บางครั้งการหยุดพักสมาธิในบางขณะด้วยความจำเป็นบางอย่างเนี่ย ให้เรามีเวลาที่จะกลับมาพิจารณามันใหม่ได้อีกครั้งด้วยซ้ำไป คือเข้าใจถึงกระบวนการของการหยุดพัก และกลับมาทำใหม่อย่างต่อเนื่องอย่างมีสมาธิ เพราะเกิดความชำนาญที่ได้ฝึกถึงสภาวะจิต แต่เมื่อลงมือทำใหม่แล้วสมาธิมันก็จะจดจ่ออยู่ตรงนั้นอย่างแน่วแน่ คือ สามารถที่จะจัดการ และละความสนใจจากงานชั่วขณะหนึ่งเพื่อไปดูอย่างอื่น และขณะเดียวกันเมื่อเรากลับมาตรงนี้แล้วเราก็สามารถรวบรวมจิตใจ สมาธิของเรามาจดจ่ออยู่กับงานครั้งหนึ่งก็ได้ สิ่งสำคัญนั้นคือการฝึกอย่างต่อเนื่องเพราะ เป็นธรรมชาติหากไม่มีความต่อเนื่องทักษะการพิจารณาทักษะทางฝีมือย่อมจะถดถอยลง และภาวะที่จะต้องเริ่มใหม่นั้นก็จะใช้เวลายาวนานกว่าเดิม เฉกเช่นเดียวกับการฝึกสมาธิก็เช่นเดียวกัน แต่ถ้าเผื่อเราทำงานทุกวัน สมาธิเราก็จะเชื่อมต่อ ต่อเนื่อง แนวความคิด และความสามารถที่เราได้ผลมาตลอดระยะเวลา มันก็จะได้ค่อย ๆ พัฒนาไปได้เรื่อย ๆ อย่างที่ไม่มีอะไรติดขัด แต่ถ้าเราหยุดลงไปเป็นเวลาระยะเวลายาว ๆ นาน ๆ เกินเดือนเกิน 2 เดือนถึงปีอย่างนี้ยิ่งแย่เลย มันก็จะเสียความมั่นคงความเชียวชาญไปชั่วขณะหนึ่งและจะเชื่อมต่อลำบากมาก ทั้งประสบการณ์การทำงาน ความคิด เทคนิค วิธีการจนถึงกระทั่ง จะต้องเปลี่ยนเรื่องใหม่เปลี่ยนแนวความคิดใหม่ไปเลยก็มี เพราะมันไม่สามารถจะเชื่อมต่อแนวความคิดเดิมได้แล้ว

4.4 สรุป

จากการศึกษา และทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับเรื่องการสร้างงานทัศนศิลป์กับการรับรู้ในแต่ละด้าน ดังมีการกล่าวว่า ศิลปะ มีความหมายที่แตกต่าง และหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการนิยาม และทัศนะของนักปราชญ์ ผู้ทรงความรู้ทางศิลปะ หรือนักวิชาการทั้งหลายในแต่ละสมัย ที่จะกำหนดแนวความคิด ภายใต้หลักการหรือทฤษฎีใด จากการสัมภาษณ์การสร้างงานทัศนศิลป์ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ทำให้ทราบในภาพรวมว่า ความรู้สึกความเป็นธรรมชาติ และเริ่มแรกเลยจุดเริ่มต้นของงาน คือ การสร้างสรรค์ด้วยแรงบันดาลใจในธรรมชาติ เริ่มต้นของงานมาจากความประทับใจ เกิดความรู้สึกก่อนตอนแรกเป็นความรู้สึก เกิดความรู้สึกจากต้นทางที่ต้องการสื่อเข้าถึงงานหรือชิ้น

ลักษณะที่ต้องการจะแสดง เพราะฉะนั้นเมื่อมันเกิดความรู้สึกขึ้นก็จะมองเห็นเฉพาะตนว่า พอใจ ไม่พอใจ ชอบใจ ไม่ชอบใจ มีความบริสุทธิ์หรือยังแก้ไขปรับปรุงอะไรได้ คือมันแสดงถึงความประณีต ความละเอียดอะไรต่าง ๆ ที่สามารถสื่อออกมาได้ ก็จะเป็นความเห็นจากคนที่เห็นผลงานศิลป์ สะท้อนจะคนที่ได้รับชม รับรู้เหมือนได้เกิดเข้ามาในจิต และสะท้อนไปสู่สายตาได้ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น ทำให้ทราบในภาพรวมว่า ศิลปะทั้งหลายมันต้องรับรู้ด้วยสายตา คือ การได้ดู ได้ชม ได้เห็น และก็เกิดความรู้สึกมันต่อเนื่องกัน ถ้าเห็นเราก็รู้จริง ๆ ว่านี้มันเป็นศิลปะของใคร อันนี้มันเป็นวิถีตระกูลของช่างไหน คือ จะบอกกล่าวเล่าเรื่องได้เลยว่ามันมาจากต้นเดิมของเขาแบบไหน แม้ว่าศิลปะนั้นจะอยู่ในที่อื่น การมองเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ทางทัศนธาตุต่าง ๆ เราก็พยายามที่จะพัฒนาให้สู่ยุคสมัยที่เราชื่นชม ชื่นชอบที่เป็นตัวของตัวเราเอง เป็นเรื่องของความรู้เป็นหลักใช้เรื่องของปรีชาญาณ ที่เราเรียนที่เราสั่งสมมา เรื่องของความรู้เกี่ยวกับมิติ หรือเทคนิคในการเขียนที่เป็นกายภาพที่ตาเรามองเห็น เป็นเรื่องการจัดการเรื่องความงามมากกว่า มันใช้ความรู้ในการจัดการเรื่องนี้ไม่ได้มีอะไรมาก น้ำหนัก สี ผิว รูปทรง เส้น เป็นอย่างไร คือ เป็นการสร้างงานโดยใช้ความรู้ด้านทฤษฎี และความชำนาญการปฏิบัติมาทำงานทัศนศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของหลักการทางความงาม สุนทรียภาพ เทคนิคต่าง ๆ มีเทคนิคเป็นที่ยอมรับมาใช้ในงานทัศนศิลป์ เป็นสิ่งที่ตาเรามองเห็นไม่ได้ลึกล้ำหรือว่าอะไรมาก แต่จะมีความแตกต่างทางการมองเห็น เป็นเรื่องปัจเจก ในมุมมองแต่ละคนต่างกัน เช่น การมองผู้หญิง แต่ละคนก็ต่างกัน ไม่มีทางที่จะเหมือนกัน บางคนมองหญิงเห็นในเรื่องของโลกิยะ หรือบางคนมองในทางรูปร่าง บางคนมองทางเพศ ความงามเป็นหลัก บางคนเห็นธรรมชาติ เป็นเรื่องของธรรมชาติ แต่บางคนมองเห็นลึกลงไปในเรื่องของ แสง สี เวลา แดดสวย มองเห็นทะเล ภูเขา คนละแบบ เป็นเรื่องของรสนิยม ความชอบแต่ละคน ด้านการรับรู้ทางแนวความคิด ทำให้ทราบในภาพรวมว่า แนวความคิดย่อมมีความสำคัญที่สุดอยู่แล้ว เพราะก่อนที่จะทำงานอะไรก็ตามแนวความคิดจะเป็นตัวตั้งต้นของการสร้างสรรค์ในทุกประเภทเลยในทุก ๆ อย่าง เพราะก่อนที่จะทำอาจารย์จะต้องคิดก่อน อย่างเช่น วันนี้เราสนใจมีอินเนอร์หรือกำลังเจ็บปวดหรือความรู้สึก ด้านใดก็ตามหรือเรากำลังปิดติดกับบางเรื่องอยู่ มันจะเกิดพลังขับดันบางอย่าง ทำให้รู้สึกว่าอยากจะสร้างสรรค์ผลงานในเรื่องนี้ ซึ่งมันก็ประกอบรูปเป็นแนวคิดเกิดขึ้นเพราะฉะนั้นการสร้างทัศนศิลป์ การสร้างแนวคิดจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของอาจารย์ หลังจากนั้นก็หาคำตอบว่าเมื่อแนวคิดนี้จะสร้างสรรค์งานเป็นประเภทไหน เทคนิคอะไร สีอะไร สมมุติหากเป็นด้านบวกมีความสุข สีในกลุ่มพาสเทล สีที่สะอาดบริสุทธิ์ก็จะมีความสุข หรือถ้าไหนมัน Dark มันมีความเศร้า ความตายหรือการ

สูญเสียมันอาจจะเป็นสีทุกประเภทนึง ซึ่งอันนี้มันก็มาจากแนวคิดนั่นแหละ เพราะแนวคิดมันก็เหมือนกับเป็นบ้านหลังหนึ่งที่เราต้องตั้งเอาไว้เพื่อที่เราจะได้นำพาทุกสิ่งทุกอย่างให้มันปรากฏเป็นผลงานของเราให้ได้ผ่านแนวคิดนี้ แนวคิดจึงสำคัญ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ นำมาใช้ในบูรณาการ 3 ด้าน การสร้างงานทัศนศิลป์ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น ด้านการรับรู้ทางแนวความคิด สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างละเอียดลึกซึ้ง และครอบคลุมตามความเป็นจริง เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางใน การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอนดังนี้ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ นำมาสรุปเป็นข้อมูลมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 องค์ความรู้ใหม่

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาแนวทางการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทำให้ผู้วิจัยทราบในประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

5.1.1 แนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

การให้ความหมายของศิลปะให้แน่นอนว่าหมายถึงอะไรนั้น เป็นเรื่องที่ยากที่สุด และอาจเป็นไปไม่ได้เลย เพราะศิลปะเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งต้องนำเสนอแนวความคิด และรูปแบบที่แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลา ศิลปะ มีความหมายที่แตกต่าง และหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการนิยาม และทัศนะของนักปราชญ์ ผู้ทรงความรู้ทางศิลปะหรือนักวิชาการทั้งหลายในแต่ละสมัย ที่จะกำหนดแนวความคิด ภายใต้หลักการหรือทฤษฎีใด ซึ่งพอจะยกตัวอย่าง และสรุปให้เกิดความเข้าใจไว้ดังนี้ ศิลปะ คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปลักษณ์ต่าง ๆ ให้ปรากฏในสุนทรียภาพ ความประทับใจหรือความสะเทือนอารมณ์ ความมีอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีหรือความเชื่อในลัทธิศาสนา ศิลปะ คือ งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ที่ต้องใช้ความ

พยายามด้วยมือ และความคิดของศิลปิน ศิลปะ คือ ผลงานของมนุษย์ที่เกิดจากความคิด และการสร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบ และลักษณะต่าง ๆ โดยแสดงออกทางด้านทักษะ กระบวนการสุนทรียภาพ ความรู้สึกประทับใจ ความสะเทือนอารมณ์ และรสนิยมของแต่ละคนที่ปรากฏให้เห็นในสังคม ศิลปะ คือ ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกถึงทักษะฝีมือ ความคิดสร้างสรรค์ อารมณ์ความรู้สึก และความงามในประเด็นของความหมายของศิลปะ เพื่อสร้างความเข้าใจเพิ่มเติม จึงขอกล่าวถึงแนวคิดและนิยามทางศิลปะจากทฤษฎีศิลปะต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งประเภทของศิลปะตามจุดมุ่งหมาย คือ 1.วิจิตรศิลป์ (Fine art) ได้แก่ งานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้สึกทางสุนทรียภาพ ให้อารมณ์สะเทือนใจ ปลุกความเห็นแจ้ง ให้ประสบการณ์ใหม่หรือให้ความประเทืองปัญญาแก่ผู้ดู 2.ประยุกต์ศิลป์ (Applied art) เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่นนอกเหนือจากความชื่นชมในคุณค่าของศิลปะโดยตรง เช่น ภาพหรือลวดลายที่ใช้ตกแต่งอาคารหรือเครื่องเรือน รูปทรง สีสันของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่ออกแบบให้เป็นที่พอใจของผู้บริโภคหรือเครื่องใช้ไม้สอยที่ทำขึ้นด้วยฝีมือประณีต ศิลปะที่ประยุกต์เข้าไปในสิ่งที่ใช้ประโยชน์เหล่านี้ จะให้ความพอใจอันเกิดจากความประณีต สวยงาม ความกลมกลืนแก่ประสาทสัมผัส ควบคู่ไปกับประโยชน์ใช้สอย

5.1.2 สมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาท

จิตตั้งมั่น หมายความว่า จิตเรียบสม่ำเสมอ จับอยู่กับสิ่งใดก็มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น แล้วเดินเรียบไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กระสับกระส่าย ไม่กระวนกระวาย จิตอยู่ตัว ลงตัว แน่วแน่ ถ้าจะพิจารณาคิดเรื่องอะไร ก็อยู่กับสิ่งนั้นสิ่งเดียว สิ่งอื่นเข้ามาแทรกมากวนไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่า “สมาธิ” ความตั้งอยู่แห่งจิตความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ (สมถะ) สัมโพชฌงค์ที่เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคอันใด นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ

สมาธิ (ความตั้งมั่นแห่งจิต, ภาวะที่จิตสงบนิ่งจับอยู่ที่อารมณ์อันเดียว) 3 ระดับ

1. ขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วขณะ) คือ สมาธิชั่วขณะเกิดขึ้นได้ในขณะ คนเรามีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเวลานาน ๆ แต่สมาธินี้เมื่อนำมาใช้ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ด้วยการกำหนดสภาวะปรมัตถะของรูปนาม เป็นไปตามความเปนจริงเป็นธรรมนำไปสู่การสิ้นทุกข์ โดยสิ้นเชิงได้ เรียกขณิกสมาธิในการเจริญวิปัสสนานี้ว่า วิปัสสนาขณิกสมาธิ สมาธินี้เกิดขึ้นเป็นไปทุก ๆ ขณะอย่างต่อเนื่องกันไป ที่กำหนดรูปนามของโยคี ผู้ปฏิบัติ การพิจารณาขันธ์ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 เป็นต้น อันเป็นภูมิ เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาตามที่ปรากฏเฉพาะหน้าตามหลักสติปัฏฐาน สมาธิที่ได้จากการกำหนดอารมณ์วิปัสสนาล้วน ท่านจึงเรียกอีกอย่างว่า ลักขณูปนิชฌาณ เมื่อสมาธินี้เจริญถึงที่สุดแล้ว ย่อมละกิเลสได้เด็ดขาด (สมุจเฉทปหาน) การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

จำต้องอาศัยหลักธรรมที่สำคัญในการใช้เป็นเครื่องมือปฏิบัติ คำว่าขณิกาสมาธินี้ไม่มีปรากฏคำที่ใช้ในประไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์หลักในพุทธปรัชญาเถรวาท คำว่า ขณิกสมาธิ นี้เป็นคำที่พระอรรถกถาจารย์แก้ไว้ภายหลัง ดังมีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณวิเสสต่าง ๆ การที่ใช้คำศัพท์ไม่ตรงกับพุทธพจน์ก็ดีการจำแนกธรรมะอกไปก็ดี ในชั้นอรรถกถาเป็นต้น ของพระคัณถรจนาจารย์ อาจก่องให้เกิดความเคลือบแครงตามมาว่า ขณิกสมาธิ ซึ่งเป็นที่นิยมในฐานะเป็นธรรมสำคัญอันหนึ่งในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในยุคปัจจุบันนี้ เพราะเหตุไร พระพุทธเจ้าไม่ตรัสไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงเป็นอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. อุปจารสมาธิ (สมาธิจวนจะแน่วแน่) เป็นสมาธิที่สงบจากอกุศล สงบจากนิวรณ์ ใกล้ถึงอัปปนาสมาธิเวลาฟังธรรมะหรือเข้าใจธรรมะ ขณะนั้นที่จิตเป็นกุศล สงบจากนิวรณ์ชั่วขณะ ขณะที่สติเกิดขึ้นระลึกรู้สภาพธรรม ขณะนั้นจิตเป็นกุศลสงบจากนิวรณ์ชั่วขณะ นิวรณ์เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐานได้ สมาธิจวนจะแน่วแน่ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน จัดเป็นขั้นสูงสุดของกามาวจรสมาธิ มีที่กำหนดชัดเจน คือ ในอุปจารสมาธิ นิวรณ์ก็ถูกละได้ระดับหนึ่งแล้ว และองค์ฌานก็เริ่มเกิดคล้ายกับอัปปนาสมาธิ มีข้อแตกต่างเพียงว่า องค์ฌานยังไม่มีกำลังดีพอ ได้นิมิตพักหนึ่ง ก็ตกภวังค์พักหนึ่ง ขึ้นตก ๆ เหมือนเด็กตั้งไข่ เขาพยุงลุก ก็คอยล้ม ส่วนในอัปปนาสมาธิ องค์ฌานทั้งหลายมีกำลังดีแล้ว จิตตัดภวังค์แล้วคราวเดียว ก็ตั้งอยู่ได้ทั้งคืนทั้งวัน เหมือนบุรุษผู้มีกำลัง ยืนขึ้นแล้วก็ยืนได้ตลอดวัน

3. อัปปนาสมาธิ (สมาธิแน่วแน่) สมาธิที่แน่วแน่แนบสนิท เป็นการเจริญสมาธิในขั้นฌาน ถือเป็น ความสำเร็จสูงสุดของการเจริญสมาธิ สมาธิที่ไม่หวั่นไหว หมายถึงสมาธิระดับฌานสมาบัติปฐมฌาณขึ้นไป สมาธิที่แนบสนิท นิวรณ์ 5 สงบระงับไปด้วยกำลังของสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย (ฌานทุกลำดับจัดเป็นอัปปนาสมาธิ) ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เกิดขึ้นได้ด้วยการรักษาอุปจารสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสม่ำเสมอไม่ให้เสื่อมหายไปเสีย จนในที่สุดก็เกิดเป็นอัปปนาสมาธิ บรรลุปฐมฌาน เป็นขั้นเริ่มแรกของรูปาวจรสมาธิ

ระดับขั้นของฌาน

รูปฌาน 4

ปฐมฌาน มีองค์ประกอบ คือ วิตก (การจรดจิตลงไปในอารมณ์, ตรึก) วิจาร (การเอาจิตผูกพันอยู่กับอารมณ์, ตรอง) ปีติ (ความยินดีในการได้อารมณ์ที่ต้องการ อรรถกถาจารย์ ท่านจัดเป็นสังขารขันธ์) สุข (ความสุขในการได้เสวยรสอารมณ์ที่ต้องการ อรรถกถาจารย์ ท่านจัดเป็นเวทนาขันธ์) เอกัคคตา (ภาวะที่จิตมีอารมณ์หนึ่งเดียว)

ทุติยฌาน มีองค์ประกอบ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ตติยฌาน มีองค์ประกอบ คือ สุข เอกัคคตา

จตุตถฌาน มีองค์ประกอบ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อรูปฌาน 4

อากาสานัญจายตนะ ฌานที่กำหนดอากาส คือ ที่ว่างอันอนันต์

วิญญาณัญจายตนะ ฌานที่กำหนดวิญญาณ (อันแผ่ไปในที่ว่าง) อันอนันต์

อากิญจัญญายตนะ ฌานที่กำหนดภาวะที่ไม่มีสิ่งใด ๆ

เนวสัญญานาสัญญายตนะ ฌานที่เลิกกำหนดสิ่งใด ๆ โดยประการทั้งปวง เข้าถึงภาวะมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ (ไม่มีสัญญาหยาบ มีสัญญาละเอียด)

5.1.3 บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ในวิจัยนี้ได้นำสมาธิ 3 ระดับ คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ 3 ด้าน คือ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น และด้านการรับรู้ทางความคิด

นำหลักขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วขณะ) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านความรู้สึก คือ ใช้สมาธิระดับต้น ควบคุมความรู้สึกให้ได้สร้างสรรค์ เป็นต้องเป็นความงาม ความประทับใจ ทั้งศิลปินผู้สร้างสรรค์ และต่อผู้ชมงานเป็นสุนทรียภาพขององค์ประกอบ การจัดวางภาพ กับประเภทผลงานทัศนศิลป์ และต้องมีความดี คุณค่า และความรอบรู้ของศิลปิน ที่ผ่านประสบการณ์ของศิลปิน ศิลปะเป็นกิจการที่มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ แสดงออกจากความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์จากมโนภาพที่ได้จากความจริงหรือจินตนาการที่คิดฝันขึ้นอย่างมีเจตนา โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจในอุดมการณ์นั้น งานศิลปะที่มีคุณค่าจึงสร้างสรรค์ขึ้นจากการแก้ปัญหาที่ต้องใช้ปัญญาจนมีความเชื่อกันว่ามนุษย์เท่านั้น เป็นผู้มีสติปัญญาจนถึงขั้นที่สามารถแก้ปัญหาสร้างสรรค์งานศิลปะได้ การแสดงออกของมนุษย์ในการสร้างสรรค์งานศิลปะจึงเกิดจากมูลเหตุที่ว่า มนุษย์ได้รับรู้ความงามของธรรมชาติที่ปรากฏให้เป็นเป็นรูปแบบ ลักษณะพื้นผิดสี และสัดส่วน มนุษย์จะมีความชื่นชมในความงามที่ตนสร้างขึ้นจนเกิดความพอใจ และประทับใจในสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมา เช่น จิตกรจะแสดงความรู้สึกพอใจเมื่อสามารถเขียนภาพได้ดี จะมีคนชื่นชมต่อผลงานนั้นของตนที่สามารถทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกพอใจในผลงานนั้นของตนได้ ดังความหมายที่ว่า นักศิลปะ คือ การแสดงออก อารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งผลักดันให้เกิดการแสดงออกมาทางศิลปะ

นำหลักอุปจารสมาธิ (สมาธิจวนจะแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น อย่างที่ทราบกันว่าศิลปะ คือ การสื่อสาร (Art as Communication) นักปราชญ์จำนวนมากคิดว่า การสื่อสารเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แท้จริงแล้วเป็นหัวใจของศิลปะ อย่างที่ เลโอตอล สตอย กล่าวไว้ว่า “...ศิลปะ คือ การสื่อสารของอารมณ์ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งให้แก่บุคคลอื่น ๆ ที่มีอารมณ์อย่างเดียวกัน โดยการใช้เส้น สี เสียง การเคลื่อนไหว หรือคำพูด อารมณ์ยิ่งรุนแรงเพียงใด

ศิลปะก็ยิ่งดีเพียงนั้น...” และจอห์น ดิวอี้ กล่าวว่า ศิลปะ คือ คุณลักษณะซึ่งแทรกอยู่กับประสบการณ์ ซึ่งพบได้ในประสบการณ์ทั่วไปของเรานี่เอง ลักษณะทางสุนทรีย์มีอยู่ในประสบการณ์

ทั่วไปทั้งหมด การนำหลักสมาธิจวนจะแน่วแน่ (อุปจารสมาธิ) ทางพุทธปรัชญาเข้ามาบูรณาการทำให้ศิลปินผู้สร้างงานศิลปะ มีความแน่วแน่จดจ่ออยู่กับสิ่งที่กำลังทำ สื่อออกจากภายใน ผู้ที่ได้ชมผลงานก็อาจจะรับรู้ได้ถึง เบื้องลึกของศิลปิน ทำให้เกิดการรับรู้ในการสร้างสรรค์ ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มูลเหตุของการรับรู้ ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม เป็นต้น

นำหลักอัปปนาสมาธิ (สมาธิแน่วแน่) เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านแนวคิดการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ต้องใช้สมาธิระดับแน่วแน่ มาบูรณาการใช้ถือว่า เป็นเรื่องสำคัญ เพราะศิลปะ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออก ซึ่งความอารมณ์ความรู้สึก ปัญญา ความคิด และหรือความงาม อาจไม่ได้หมายความลึกซึ้งถึงระดับที่ศิลปินจะต้องบรรลุธรรม หรือฌานสมาบัติ หากแต่หมายถึงแน่วแน่จดจ่อ จนงานสร้างสรรค์ออกมาได้งดงาม สื่อสุนทรียภาพของงานศิลปะแต่ละสาขาก็ย่อมมีความแตกต่างไปตามธรรมชาติของการแสดงออก แนวคิด ในงานแบบรูปธรรมจะมีเนื้อหาทั้งภายใน และภายนอก ซึ่งให้อารมณ์ทั้งทางศิลปะ และอารมณ์อื่น ๆ ควบคู่กันไป แต่ในงานแบบนามธรรมจะมีเนื้อหาภายในเพียงอย่างเดียว โดยให้อารมณ์ ทางศิลปะที่บริสุทธิ์ ซึ่งในงานศิลปะที่ดีทั้งเรื่อง แนวเรื่อง และรูปทรงจะต้องประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์นี้ มีข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และมีคุณค่าทางวิชาการ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผล ใน 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

ขณิกสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางความรู้สึก

ผลการวิจัยพบว่า ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิชั่วขณะ คือ สมาธิชั่วขณะเกิดขึ้นได้ในขณะ คนเรามีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเวลานาน ๆ แต่สมาธินี้เมื่อนำมาใช้ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ด้วยการกำหนดสภาวะปรมัตถะของรูปนาม เป็นไปตามความเป็นจริงเป็นธรรมนำไปสู่การสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง โดยท่านเรียกขณิกสมาธิในการเจริญวิปัสสนานี้ว่า วิปัสสนาขณิกสมาธิ สมาธินี้เกิดขึ้นเป็นไปทุก ๆ ขณะอย่างต่อเนื่องกันไป ที่กำหนดรูปนามของโยคี ผู้ปฏิบัติ ลักษณะของขณิกสมาธินี้เป็นสภาวธรรมที่มีอารมณ์เป็นหนึ่งในอารมณย์ที่เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ เป็นสมาธิเพื่อการรู้แจ้งไตรลักษณ์ไม่ใช่สมาธิที่นิ่งเงียบ ไม่รับรู้อะไร พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้พระสงฆ์สาวกเจริญสมาธิ (ขณิกสมาธิ)

เพราะทรงพบแล้วว่าเมื่อจิตตั้งมั่นด้วยสมาธิแล้วปัญญาก็จะทำหน้าที่รู้แจ้งชัดสภาวธรรมตามความเป็นจริง ในส่วนของการสร้างงานศิลปะ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออก ซึ่งความอารมณ์ความรู้สึก ปัญญา ความคิด และหรือความงาม การใช้สมาธิระดับชั่วขณะ เพื่อทำให้จิตใจแน่วแน่ในการสร้างสรรค์ผลงาน ปัญหาของการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์นั้นมักจะประสบปัญหาด้านความนิ่ง ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางความคิด และอริยบทของวิถีชีวิตย่อมทำให้การสร้างสรรค์ มีคุณภาพงานนั้นน้อยลง เมื่อมีสิ่งอื่น ๆ เข้ามารบกวนจิตใจมาก ผลที่ตามมา คือ การสะท้อนถึงคุณภาพที่ไม่ประสบ

ผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควร และลดลงเยอะ การพิจารณาถึงอุปสรรคปัญหาสำหรับคนที่ทำงานทัศนศิลป์นั้น การเตรียมตัวก่อนลงมือสร้างสรรค์การทำความเข้าใจถึงสภาวะความนิ่งด้วยจิตที่นิ่ง การสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นพุทธศาสนา ในทัศนของบบางประเภทของงานเมื่อมันเกิดความผิดเพี้ยนทางสภาวะความนิ่ง ของจิตไม่จดจ่อ ซึ่งสามารถสะท้อนออกมาทางฝีมือได้เพราะฉะนั้นในลักษณะนี้เราจึงมองได้พุทธศาสนาสอนเรื่องจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการทำจิตใจให้สงบนั่นจึงเป็นเรื่องของสมาธิ สอดคล้องกับ พระปัญญา ธนปญฺโญ (บัวทอง) (2542) กล่าวว่า ในสังคมปัจจุบัน บุคคลที่สนใจ และปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงนั้นมีน้อยลง สาเหตุนี้นำไปสู่การก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย แนวทางแก้ไขที่ใช้ได้ผลมาแต่โบราณ คือ การอบรมจิตใจให้เกิด ความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติอยู่ คือ 1. การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานเป็นการอบรมจิตให้สงบจนเกิดสมาธิ วิธีปฏิบัติ คือ ใช้การเพ่งกสิณ 10 อสุภะ 10 อนุสติ 10 อัปปมัญญาหรือพรหมวิหาร 4 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 จตุธาตุ ววัฏฐาน 1 และอรูปฌาน 4 ผลที่ได้รับ คือ สร้างเสริมกำลังใจในการดำรงชีวิต โดยเน้นหลักสันโดษ คือ ให้พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินความจำเป็น ได้ขณิกสมาธิหรือมีสติสมบูรณ์ขึ้น ทำให้เป็นคนมีวินัย เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพขณะปฏิบัติงานรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ศึกษาเล่าเรียนความจำแม่นยำ และดีขึ้น โรคบางชนิดหายได้ มีความสุข ผิวพรรณผ่องใส อายุยืน เป็นต้น สิ่งสำคัญเป็นฐานไปสู่วิปัสสนากัมมัฏฐาน 2. การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผลที่ได้รับ คือ เพื่อรู้แจ้งสภาวธรรมตามความเป็นจริงด้วยปัญญาหรือบรรลุพระนิพพาน แนวทางการปฏิบัติ ถ้าผู้ปฏิบัติพบครูบาอาจารย์ที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นผู้มีความรู้ดี ผู้ปฏิบัติควรมีความพยายาม ตั้งใจปฏิบัติมีเวลาเพียงพอต่อการปฏิบัติ มีการปฏิบัติต่อเนื่อง เป็นต้น ตลอดจนต้องทำให้พละเกิดขึ้น และต้องปรับอินทรีย์ทั้ง 5 ให้เท่ากันเพื่อให้เกิดพลัง จะทำให้บรรลุธรรมได้ตามกำลังวาสนาบารมีของแต่ละบุคคล สอดคล้องกับ พระมหาทองสุข สุจิตฺโต (2540) ได้สรุปผลการศึกษาว่า องค์ประกอบ ส่วนสำคัญของชีวิต ได้แก่ นามรูปหรือจิตกับกาย ที่เป็นธรรมชาติซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จะขาดไปอย่างใดอย่างหนึ่งมิได้ จากการศึกษาชีวิตมนุษย์ในสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขได้ ในทรรศนะพุทธปรัชญาจะต้องดำเนินไป ตามหลักทิศ 5 ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานภาพและหน้าที่ที่แตกต่างกัน แต่ก็มีความสัมพันธ์กันตามหน้าที่ที่ได้กล่าวไว้ เป็นข้อปฏิบัติอย่างมีเหตุผลในคุณธรรม คือ ทิศ 63 ชีวิตมนุษย์ควรมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ การหลุดพ้นจากความทุกข์ พบว่ามีแนวทางการเอาชนะทุกข์ได้ด้วยตนเอง เมื่อดับตุแห่งทุกข์ได้อย่าง เป็นขั้นตอนจากข้อปฏิบัติอย่างง่าย ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา อริยสัจ 4 และ อริยมรรคมีองค์ 8 ปฏิบัติไปตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ไม่ตึงเกินไป และไม่ถือหย่อนยานเกินไป การดำเนินชีวิตอย่างนี้ก็จะเข้าถึงความดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง บรรลุนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง สอดคล้องกับ ธวัชชานนท์ ตาไธสง (2546) กระบวนการเรียนรู้คุณค่าความงามของศิลปะนั้น จำเป็นจะต้องมีความรู้พื้นฐานทั้งวิชาสุนทรียศาสตร์ ที่ว่าด้วยเรื่องปรัชญาหรือทฤษฎีของความพึงพอใจที่นำไปสู่การรับรู้ถึงความงาม

ทั้งในธรรมชาติ และศิลปะ จำเป็นต้องเข้าใจความหมาย และขอบข่ายของศิลปะ ทั้งประเภทของผลงาน และจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันการรับรู้ทางการเห็น และโครงสร้างทัศนศิลป์ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะ เพราะการรับรู้ทางการเห็นเกี่ยวข้องกับศักยภาพในการมองเห็น และแปรความหมายของความงาม ส่วนโครงสร้างทัศนศิลป์หรือมูลฐานต่าง ๆ นั้น ผู้ทำงานศิลปะจำเป็นจะต้องเข้าใจหลักการขององค์ประกอบศิลป์ ซึ่งจะก่อ ให้เกิดความงามในลักษณะต่าง ๆ ตามหลักการของศิลปะ รวมทั้งต้องมีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ทั้งตะวันตก และในประเทศไทย ก็เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา พัฒนาการ และความเชื่อของศิลปินในแต่ละยุค ซึ่งถือเป็นการมองย้อนอดีตเพื่อพัฒนาอนาคต การศึกษาและมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ดังข้างต้นแล้ว จะสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ศิลปะ ซึ่งถือเป็นความรู้ความเข้าใจขั้นสูงต่อไป และยังสอดคล้องกับ พีรยุทธ เจริญสุขมงคล (2557) ที่มีงานวิจัยทางสถิติเกี่ยวกับประโยชน์ของการฝึกสมาธิแนวการเจริญสติปัฏฐานอาจารย์ประจำวิทยาลัยนานาชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ใน Journal of Management & Organization และ Journal of Spirituality in Mental Health. ซึ่งเป็นวารสารวิชาการนานาชาติที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ในส่วนแรก จะเป็นการศึกษาถึงประโยชน์ของการฝึกสมาธิที่มีต่อปัจจัยพื้นฐานในทางจิตวิทยาซึ่งมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ การเสริมสร้างศักยภาพการรับรู้ความสามารถของตนเอง ตลอดจนการจัดการกับความเครียด ในส่วนที่สองจะเป็นการวิเคราะห์ถึงประโยชน์จากการฝึกสมาธิที่ส่งผลต่อการแก้ปัญหาในองค์กร ความเหนื่อยหน่ายกับงาน และความพอใจของบุคคลากรที่มีต่องานในองค์กรทุกรูปแบบของการทำสมาธิล้วนแต่ต้องอาศัยหลักการพื้นฐานแบบเดียวกัน ซึ่งหลักการ พื้นฐานนี้ถือว่าเป็นแก่นของการทำสมาธิที่แท้จริงเลยทีเดียว หลักนั้นก็คือ “การมีสติรู้ตัวอยู่ในสภาวะ ปัจจุบันที่เรากำลังประสบอยู่” ซึ่งการฝึกสมาธิในแนวนี้มีชื่ออย่างเป็นทางการว่าการฝึกแนว “การเจริญสติปัฏฐาน” เมื่อได้ทราบถึงหลักของการฝึกสมาธิแนวการเจริญสติปัฏฐานมาพอสมควรแล้ว ส่วนแรกของงานวิจัยนี้จะมุ่นเน้นไปที่ประโยชน์ของการฝึกสมาธิที่มีผลต่อปัจจัยด้านพื้นฐานในทางจิตวิทยา อันได้แก่การเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ การพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเอง และการลดความเครียดในชีวิตประจำวัน

อุปจารสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ และการมองเห็น

อุปจารสมาธิ สมาธิจวนจะแน่วแน่ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ทางด้านการรับรู้ และการมองเห็น สอดคล้องกับ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน จัดเป็นขั้นสูงสุดของกามาวจรสมาธิ มีที่กำหนดชัดเจน คือ ในอุปจารสมาธิ นิวรณ์ก็ถูกยอมรับได้ระดับหนึ่งแล้ว และองค์ฌานก็เริ่มเกิดคล้ายกับอัปปันนาสมาธิ มีข้อแตกต่างเพียงว่า องค์ฌานยังไม่มีกำลังดีพอ ได้นิมิตพักหนึ่ง ก็ตกภวังค์พักหนึ่งขึ้นตก ๆ เหมือนเด็กตั้งไข่ เขาพยุงลุก ก็คอยล้ม ส่วนในอัปปันนาสมาธิ องค์ฌานทั้งหลายมีกำลังดีแล้ว จิตตัดภวังค์แล้วคราวเดียว ก็ตั้งอยู่ได้ทั้งคืนทั้งวัน เหมือนบุรุษมีกำลัง ยืนขึ้นแล้วก็ยืนได้ตลอดทั้งวัน

ดังนั้น กำดำรงจิตอยู่ในอารมณ์ฌาน คลานเข้าไปหานิวรณ์ อาการอย่างนี้เป็นกฎธรรมดา ของท่านที่เข้าถึงฌานระยะต้นหรือที่มีความช่ำชองชำนาญในฌานยังน้อยอยู่ ต่อเมื่อไร ได้ฝึกการดำรงฌานกำหนดเวลาตามความต้องการจึงจะปรากฏขึ้น หากจะบูรณาการโดยนำ อุปจารสมาธิหรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ มาเพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ทางด้านการรับรู้การมองเห็น ย่อมจะมีความแน่วแน่มาเพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ทางด้านการรับรู้ทางการมองเห็น ย่อมจะมีความแน่วแน่ของศิลปินผู้สร้างงานศิลปะเพื่อให้เชื่อมโยงกับมนุษย์ สอดคล้องกับ สุชาติ เถาทอง (2532) ได้เขียนหนังสือศิลปะกับมนุษย์ ขึ้นเพื่อเป็นคู่มือสำหรับศึกษาค้นคว้าแก่ผู้ที่สนใจทาง ด้านศิลปะหรือต้องการอยากจะทราบว่า ศิลปะมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างไร ศิลปะมีความจำเป็น ต่อมนุษย์อย่างไร วิชาศิลปะกับมนุษย์นี้อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป และยังสอดคล้องกับ มัย ตะติยะ (2562) เนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าแห่งความงามของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปะ โดยเฉพาะศิลปะทัศนศิลป์ที่ต้องการสื่อให้รับรู้ถึงรูปแบบผลงานที่สร้างสรรค์ เพราะมีผู้เข้าใจความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่า ผลงานทุกชิ้น คือ ศิลปะ และเรียกว่า ศิลปะ รวมไปหมดแท้จริงแล้วผลงาน ศิลปะนั้นมีอยู่มากมายหลายแขนงด้วยกัน ผู้สร้างผลงานก็มีอยู่มาก และเรียกต่างกันออกไป เห็นได้จากการประกาศเกียรติคุณยกย่องให้บุคคลที่มีผลงานดีเด่นทรงคุณค่าแก่ประเทศไทย ให้เป็นศิลปินแห่งชาติทุกปี ปัจจุบัน นี้ถ้ากล่าวถึงศิลปะคนทั่วไปมักจะเข้าใจ และหมายถึง การวาดภาพ การปั้นรูปเท่านั้น มิได้หมายความถึงงาน จำพวก ดนตรี นาฏศิลป์ สถาปัตยกรรม อุตสาหกรรมศิลป์ พาณิชย์ศิลป์ หัตถกรรมศิลป์ ฯลฯ ดังนั้นผู้เรียบเรียง มีจุดประสงค์เพียงเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจประเภทของงานศิลปะแต่ละลักษณะ และทัศนศิลป์ก็คือ หนึ่งในศิลปะที่มีรูปแบบแตกต่างกับศิลปะลักษณะอื่น เพราะคำว่า ทัศน์ ตามความหมายนั้น คือ การมองเห็นหรือสิ่งที่เห็น ด้วยเหตุนี้จึงอยากให้เข้าใจในความหมาย และรูปแบบของผลงานทัศนศิลป์อย่างแท้จริง

หลักอัปปนาสมาธิ เพื่อใช้กับการสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางแนวความคิด

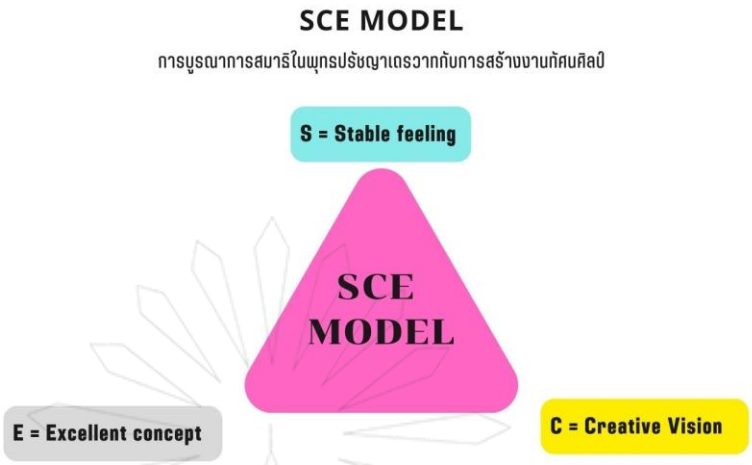
หลักอัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิแน่วแน่ สมาธิที่แนบสนิท นิวรณ์ 5 สงบระงับไปด้วยกำลังของสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย (ฌานทุกลำดับจัดเป็นอัปปนาสมาธิ) ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เกิดขึ้นได้ด้วยการรักษาอุปจารสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสม่ำเสมอ ไม่ให้เสื่อมหายไปเสีย จนในที่สุด ก็เกิดเป็นอัปปนาสมาธิ บรรลุปฐมฌาน เป็นขั้นเริ่มแรกของรูปาวจรสมาธิ สอดคล้องกับ นพเกล้า ศรีมาตย์กุล และคณะ (2557) ได้กว่าวไว้ว่า แนวทางของพลังสมาธิในผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินเซนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ 1) การใช้พลังสมาธิแบบกินระยะเวลาในการสร้างสรรค์ผลงาน 2) การใช้พลังสมาธิแบบฉับพลันในการสร้างสรรค์ผลงาน และ 3) การใช้พลังสมาธิทั้งแบบกินระยะเวลา และแบบฉับพลันในการสร้างสรรค์ผลงาน สอดคล้องกับ ไชยพล อภิณัฐลีลา (2532) เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธ ศาสตร์และวิทยาศาสตร์ กล่าวถึงหลักการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธศาสนาว่า เป็นไปโดยลำดับ คือ

สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา จนถึงภาวนามนปัญญา พัฒนาระบบนามธรรมเพื่อความสุขใจเป็นลำดับ ด้วยการฝึกฝนศักยภาพในการล่วงรู้ (สติ) แห่งธาตุรู้ อาทิ อนุสติ 10 สติปัฏฐาน 4 และวิธีการของวิปัสสนา การเรียนรู้ความจริงที่สมบูรณ์นั้นต้องเรียนรู้จากของจริง คือ จิตต้องไปสัมผัสภาวะนั้น ๆ จริง ๆ ด้วยญาณ ทัสสนะจึงจะเป็นการเห็นความจริงทั้งหมด ทั้งโดยโครงสร้าง และกฎเกณฑ์ ทำให้เข้าใจธรรมชาติทั้งหมดโดยภาพรวม เปรียบได้กับการเรียนรู้แบบนก คือ เมื่อต้องการเรียนรู้โลกก็ออกไปอยู่เหนือโลก แล้วมองโลกทีเดียวโดยภาพรวมด้วยปัญญาที่ล้ำลึกละเอียดกว้างขวาง มีข้อจำกัดตรงที่ว่าบุคคลที่จะสามารถฝึกฝนแบบนี้ได้นั้นต้องมีพื้นฐานทางด้านจิตใจ และสติปัญญาดีพอสมควร และดำเนินชีวิตตามรูปแบบเฉพาะเพื่อบำเพ็ญเพียร จึงจะบรรลุผลสูงสุด สำหรับบุคคลธรรมดาก็อาจฝึกฝนสร้างสรรค์ปัญญาตามวิธีดังกล่าวได้ โดยได้ผลตามสมควรแก่การฝึก แต่อาจไม่บรรลุผลสูงสุด ส่วนการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนววิทยาศาสตร์ใช้ระบบการคิดคำนึงหาเหตุผล และการทดลองเพื่อพัฒนาในสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่า เพื่อความสะดวกกายเป็นสำคัญ ไม่เน้นการเรียนรู้โดย องค์รวมของความเป็นจริง แต่เน้นการเรียนรู้เฉพาะเรื่องมุ่งเจาะให้แคบลึกลงไปเรื่องเดียว เปรียบได้กับการเรียนรู้แบบไส้เดือนที่ขุดคุ้ยอยู่เฉพาะรูที่ตนอยู่ เรียนรู้ทีละส่วน จึงใช้เวลานับไม่ถ้วนกว่าจะขุดคุ้ยแผ่นดินได้หมดทั่วทั้งโลก วิทยาศาสตร์จึงเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบสิ้น เป็นจุดหมายที่ไร้ปลายทาง แต่ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามการค้นพบ สอดคล้องกับ พระมงคลธรรมวิธาน (2561) กล่าวว่าการพัฒนาสมาธิให้เจริญแก่กล้ามากขึ้น นำไปสู่การเป็นอุปนิสัยในการเจริญสมาธิภาวนา ตลอดการสร้างเสริมบุญบารมี ให้เป็นไปเพื่อการรู้แจ้งในหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ 1) การศึกษาเล่าเรียนท่องบ่น จำทรงศึกษาให้รู้จักเข้าใจเนื้อความในปริยัติ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา 2) การดำเนินหรือปฏิบัติกาย วาจา ใจ และทิฏฐิความเห็นของตนให้เป็นไปตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา จนเกิดความชำนาญ และ 3) การปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา จนได้บรรลุความบริสุทธิ์แห่งสัจธรรมที่ตนปฏิบัติให้เป็นไปตามอุปนิสัยของตน ทั้ง 3 ประการนี้เรียกว่าหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อันเป็นวิธีดำเนินตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เอกสารประกอบการสอนรายวิชาทฤษฎี และการปฏิบัติกรรมฐานเล่มนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้า และนำไปประยุกต์ทดลองใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตของตนหรือฝึกหัด จิตใจของตนเองให้ตั้งอยู่ในกรอบของศีล สมาธิ และปัญญาให้เกิดผลประจักษ์แจ้งแก่ตนเอง

5.3 องค์ความรู้ เรื่องการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

5.3.1 ที่มาขององค์ความรู้

การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ เป็นการนำสมาธิ 3 ระดับ มาบูรณาการใน 3 ด้าน ตามที่ได้ศึกษามา คือ ด้านการรับรู้ทางความรู้สึก ด้านการรับรู้ทางการมองเห็น ด้านการรับรู้ทางแนวความคิด สามารถนำมาสังเคราะห์ และกำหนดเป็นกรอบความคิดขององค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพที่ 5.2 ภาพแสดงกรอบแนวคิดของ SCE MODEL

1. S = Stable Feeling (ความรู้สึก มั่นคง) หมายถึง ความรู้สึกที่ได้ใช้สมาธิระดับต้น ควบคุมความรู้สึกให้ได้สร้างสรรค์ เป็นต้องเป็นความงาม ความประทับใจ ทั้งศิลปินผู้สร้างสรรค์ และต่อผู้ชมงานเป็นสุนทรียภาพขององค์ประกอบ การจัดวางภาพ กับประเภทผลงานทัศนศิลป์ และต้องมีความดี คุณค่า และความรอบรู้ของศิลปิน ที่ผ่านประสบการณ์ของศิลปิน แสดงออกจากความรู้สึกนึกคิด และอารมณ์จากมโนภาพที่ได้จากความจริงหรือจินตนาการที่คิดฝันขึ้นอย่างมีเจตนา โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจในอุดมการณ์นั้น ดังความหมายที่ว่า นักศิลปะ คือ การแสดงออกอารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งผลักดัน ให้เกิดการแสดงออกมาทางศิลปะ

2. C = Creative Vision (การมองเห็น สร้างสรรค์) หมายถึง การบูรณาการด้วยหลักอุปปาจารสมาธิ จะทำให้การมองงานศิลปะด้วยการรับรู้ทางด้านการมองเห็นกับเนื้อหา 2 ประเภท คือ เนื้อหาภายในหรือเนื้อหาทางรูปทรงกับเนื้อหาภายนอกหรือเนื้อหาทางเรื่องราวหรือทางสัญลักษณ์ เนื้อหาภายใน เป็นเนื้อหาที่เกิดจากการประสานกันอย่างมีเอกภาพของทัศนธาตุในรูปทรง เป็นเนื้อหาของรูปทรงโดยตรง เนื้อหาประเภทนี้จะให้อารมณ์ทางสุนทรียภาพแก่ผู้ดู เป็นอารมณ์ทางศิลปะที่บริสุทธิ์ที่แสดงพลังความรู้สึกส่วนตัวในการแสดงออกของศิลปินเนื้อหาภายนอก จะมีอยู่ในเฉพาะในศิลปะแบบรูปธรรมที่มีเรื่อง เช่น คน สัตว์ วัตถุ สิ่งของ หรือเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นความหมายของเรื่องและแนวเรื่องที่สื่อความหมายได้จากรูปทรง ดังนั้นในงานแบบรูปธรรมจะมีเนื้อหาทั้งภายใน และภายนอก ซึ่งให้อารมณ์ทั้งทางศิลปะ และอารมณ์อื่น ๆ ควบคู่กันไป แต่ในงานแบบนามธรรมจะมีเนื้อหาภายในเพียงอย่างเดียว โดยให้อารมณ์ ทางศิลปะที่บริสุทธิ์ ซึ่งในงานศิลปะที่ดีทั้งเรื่อง แนวเรื่องและรูปทรงจะต้องประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ

3. E = Excellent Concept (แนวความคิด เป็นเลิศ) หมายถึง การนำหลักอัปปนาสมาธิมาบูรณาการ มีความตั้งมั่นสร้างสรรค์ผลงานอย่างแน่วแน่จดจ่อ เอาคติทางสมาธิมาใช้ทำให้จิตเกาะเกี่ยว มุ่งมั่น พัวพัน ในสิ่งที่ ในกิจต้องการนั้น ความคิดสร้างสรรค์เป็นพฤติกรรมอันสำคัญของอารมณ์อย่างหนึ่ง เป็นความอยาก ความต้องการสร้างสิ่งใหม่สิ่งแปลกสำหรับตน เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นอยากแสวงหาความรู้ หาประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ผู้วิจัยพบว่า ยังมีลักษณะบางประการที่น่าสนในการทำวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และเพื่อทำการวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มช่องทางการส่งเสริม และสนับสนุนศิลปินในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

2) สร้างโอกาส และขยายบทบาทในการสนับสนุนศิลปิน และการสร้างความรู้ความเข้าใจในงานศิลปะ

3) ขยายบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนด้านศิลปะ สามารถสร้างประโยชน์และคุณค่าต่อทรัพยากรบุคคล ชุมชน และสังคม ในด้านต่าง ๆ

5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1) การบูรณาการสมถะ วิปัสสนา ในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อการสร้างสรรค์งานศิลปะ

2) รูปแบบการใช้งานศิลปะ เพื่อการส่งเสริมสมาธิให้กับผู้มีอาการสมาธิสั้น

3) ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อสร้างงานทัศนศิลป์

4) บูรณาการสร้างงานวิจิตรศิลป์ ด้วยพุทธนวัตกรรม

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

ชลูด นิ่มเสมอ. (2544). *องค์ประกอบของศิลปะ.* พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. (2553). *เอกสารประกอบคำบรรยาย พป 307 สัมมนาสารัตถะแห่งพุทธศาสนาและปรัชญา.* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ญาณ วชิระ. (2549). *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งปรัชญาไทย.* กรุงเทพมหานคร : วชิรา.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. (2549). *ปรัชญาทั่วไป.* กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ธวัชชานนท์ ตาไธสง. (2546). *การรับรู้ทางการเห็น และโครงสร้างทัศนศิลป์.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์มิตรสัมพันกราฟฟิค จำกัด.

ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2553). *พุทธปรัชญา : มิติการมองโลก และชีวิตตามความจริง.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมเมอร์เชียลเวิลด์มีเดีย จำกัด.

ธนู แก้วโอกาส. (2436). *จักรวาลของเรา.* กรุงเทพมหานคร : กิติสาสน์.

บุญมี แท่นแก้ว. (2544). *ปรัชญาเบื้องต้น.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์.

บุณย์ นิลเกษ. (2525). *ปรัชญาเบื้องต้น.* กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา.

ประยงค์ แสนบุราณ. (2547). *ปรัชญาอินเดีย.* กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

พระมงคลธรรมวิธาน, ดร. (2561). *ทฤษฎี และการปฏิบัติกรรมฐาน.* กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรสาส์น. ไทยการพิมพ์.

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์รศ. ดร.). (2556). *พุทธปรัชญา.* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ). (2546). *วิปสสนาญาณโสภณ.* (พิมพครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานครศรีอนันตการพิมพ์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* (พิมพ์ครั้งที่ 12).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* (พิมพ์ครั้งที่ 22).

พระธรรมธีรราชมหามุนี พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ.9). (2546). *วิปัสสนาญาณโสภณ.* (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพมหานคร : บริษัทศรีอนันต์การพิมพ์จำกัด.

มัย ตะติยะ. (2562). *สุนทรียภาพทางทัศนศิลป์.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์มิตรสัมพันกราฟฟิค จำกัด.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2541). *พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.* กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2546). *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อีแอนไอคิว.

วริยา ชินวรรโณ และคณะ. (2543). *สมาธิในพระไตรปิฎกวิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2546). *ทัศนศิลป์ปริทัศน์.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์. (2526). *ปรัชญาเบื้องต้น.* กำแพงเพชร : วิทยาลัยครูกำแพงเพชร.

สุชาติ เถาทอง. (2532). *มนุษย์กับการสร้างสรรค์ศิลปะ.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สุชาติ เถาทอง. (2539). *หลักการทัศนศิลป์.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นำอักษรการพิมพ์.

สุเชาวน์ พลอยชุม. (2552). *พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก.* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก.

สุนทร ณ รังสี. (2550). *พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

สนิท ศรีสำแดง. (2544). *ปรัชญาเถรวาท.* กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมภพ จงจิตต์โพธา. (2554). *องค์ประกอบศิลป์.* กรุงเทพมหานคร : วาดศิลป์.

สมภาร พรมทา. (2542). *พุทธปรัชญา.* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง. (2524). *พุทธปรัชญากับปรัชญามาร์กซิสต์.* กรุงเทพมหานคร : บริษัทบพิธการพิมพ์ จำกัด.

อารี สุทธิพันธ์. (2532). *ทัศนศิลป์และความงาม.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2532). *ปรัชญาอินเดีย.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : บริษัท อรมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

2) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/งานวิจัย

ชัชฎาภรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข. (2561). *การศึกษาพุทธปรัชญาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.* วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, การเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,.

ไชยพล อภิณัฐลีลา. (2532). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์และวิทยาศาสตร์".* วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหิดล.

เชิด ด้วงไพร. (2560). *การสื่อสารอัตลักษณ์ของศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ด้านจิตรกรรม.* ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

นพเกล้า ศรีมาตย์กุล. (2562). *เซน : สมาธิกับการสร้างสรรค์ศิลปะ.* บทความวิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ และบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นนทิวัต ได้เลิศ. (2551). *บทบาทของสถาบันพลังจิตตานุภาพที่มีต่อการพัฒนาสังคม".* สารนิพนธ์ศาสน ศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาธีรยุทธ์ ธรียุตโต (เกษมสุนทร). (2547). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องอารมณ์สมถกรรมฐานในพุทธปรัชญาเถรวาท".* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระปัญญา ธนปัญโญ (บัวทอง). (2542). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสมถกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา".* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาทองสุข สุจิตฺโต. (2540). *การศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตมนุษย์ในทรรศนะพุทธปรัชญาวิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต".* บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พีรยุทธ เจริญสุขมงคล. (2557). *งานวิจัยทางสถิติเกี่ยวกับประโยชน์ของการฝึกสมาธิแนวการเจริญสติปัฏฐานอาจารย์ประจำวิทยาลัยนานาชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)".* งานวิจัย ทั้งสองส่วนนี้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ใน Journal of Management & Organization และ Journal of Spirituality in Mental Health.

สุเมธ โสพส. (2554). *การศึกษาเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน".* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3) วารสาร

กาญจนา หาญศรีวรพงศ์ และพระมหามิตร ฐิตปญฺโญ. *สมาธิกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์. 19*(1), 287-295.

คำนวล คำมณี. แนวคิดพุทธปรัชญาในวรรณกรรมหนังสือบุด เรื่องท้าวชมพูฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 13*(2), 105-153.

ธนาวุฒิ สุขสำราญ, จักรกฤษณ์ โปณะทอง และ จตุพล ยงศร. (2563). *การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศด้านนาฏศิลป์ ดนตรี คีตศิลป์ และทัศนศิลป์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.* วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, *8*(6), 2152-2164.

สมพร ธุรี. (2558). การศึกษารูปแบบพหุลักษณ์ของทัศนศิลป์ไทยในภาคใต้. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 8*(2). 2967-2991.

สุชาดา ทองมาลัย, ประเวศ อินทองปาน, ธเนศ ปานหัวไผ่. (2561). วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาต่อการบรรลุธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์, 25*(2), 376-409.

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม. (2560). พุทธปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์. *วารสาร "ศึกษาศาสตร์มมร" คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 5*(1), 86-108.

4) เว็ปไซต์

ทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทยและสากล. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2566.
จาก https://joekub.art.blog.

ธรรมะไทย. *สมาธิ 40 วิธี.* สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2566.
จาก http://www.dhammathai.org.

รูปแบบและแนวคิดในงานทัศนศิลป์. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2566.
จาก https://sites.google.com/site/rupbaeblaeanaew/.

ลักษณะ ของอัปปนาสมาธิเป็นอย่างไร. สืบค้น 10 พฤษภาคม.2566.
จาก http://www.madchima.org/forum/index.

วรรณธนา จิรมหาศาล. *ทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย.* สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2566.
จาก http://www.thaischool.in.th/_files_school.

อาการของกายและจิตขณะปฏิบัติจากขณิกสมาธิสู่อัปปนาสมาธิ. สืบค้น 10 พฤษภาคม 2566.
จาก http://sammatitti.blogspot.com.

บุคลานุกรม

1. พระธรรมกิตติเมธี, ดร.

ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหาร

สัมภาษณ์ 10 กันยายน 2566

2. พระมงคลธรรมวิธาน, ผศ.ดร.

ตำแหน่ง รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2566

3. พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

ตำแหน่ง รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 17 กันยายน 2566

4. รศ.สุเชาว์ พลอยชุม

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาคณะกรรมการสถาบันภาษาศาสตร์ และวัฒนธรรมศึกษา ราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, กรรมการ และที่ปรึกษาทางวิชาการมูลนิธิแผ่นดินธรรม

สัมภาษณ์ 28 ตุลาคม 2566

5. รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 17 กันยายน 2566

6. ศ.เกียรติคุณปริญญา ตันติสุข

ตำแหน่ง ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์

สัมภาษณ์ 18 กันยายน 2566

7. ดร.สมศักดิ์ เชาวน์ธาดาพงษ์

ตำแหน่ง ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์

สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2566

8. พระมหาสมโชค โรจมณี

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการการเรียนรู้ศิลปธรรม

สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2566

9. ผศ.ดร.เมตตา สุวรรณศร

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำวิทยาลัยช่างศิลป ลาดกระบัง

สัมภาษณ์ 15 ธันวาคม 2566

10. รศ.ศุภชัย สุกขีโชติ

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2566

11. รศ.สรรณรงค์ สิงหเสนี

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2566

12. ผศ.เด่น หวานจริง

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2566

13. อาจารย์กิตติ บุญมี

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สัมภาษณ์ 12 กันยายน 2566

14. อาจารย์วิศิษฐ พิมพิมล

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำวิทยาลัยช่างศิลป สุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ 10 กันยายน 2566

15. อาจารย์ชูเกียรติ สุทิน

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำวิทยาลัยช่างศิลป นครศรีธรรมราช

สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2566

16. นายสด แดงเอียด

ตำแหน่ง อดีตอธิบดีกรมการศาสนา

สัมภาษณ์ 5 กันยายน 2566

17. นายจรูญ นราคร

ตำแหน่ง อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม

สัมภาษณ์ 29 สิงหาคม 2566

18. นายกิตติภรณ์ ชาลีจันทร์

ตำแหน่ง นายยกสมาคมนักสะสมงานศิลปะไทย

สัมภาษณ์ 8 พฤศจิกายน 2566

19. นายปกรณ์ กล่อมเกลี้ยง

ตำแหน่ง ภัณฑารักษ์อิสระ

สัมภาษณ์ 17 กันยายน 2566

20. นางเกษร กำเหนิดเพ็ชร

ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

สัมภาษณ์ 28 พฤศจิกายน 2566

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1. ดร.ประเวช วะทาแก้ว

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา

วุฒิการศึกษา - Ph.D. (Indian Philosophy and Religion) Banaras Hindu University, India.

- M.A. (Indian Philosophy and Religion) Banaras Hindu University, India.

- ศน.บ.(ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2. ดร.กฤตสุชิน พลเสน

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

วุฒิการศึกษา - Ph.D.(Philosophy) University of Pune, India

- M.A.(Philosophy) Kurukshetra University, India

- ศน.บ.(ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3. ดร.สุรชัย พุดชู

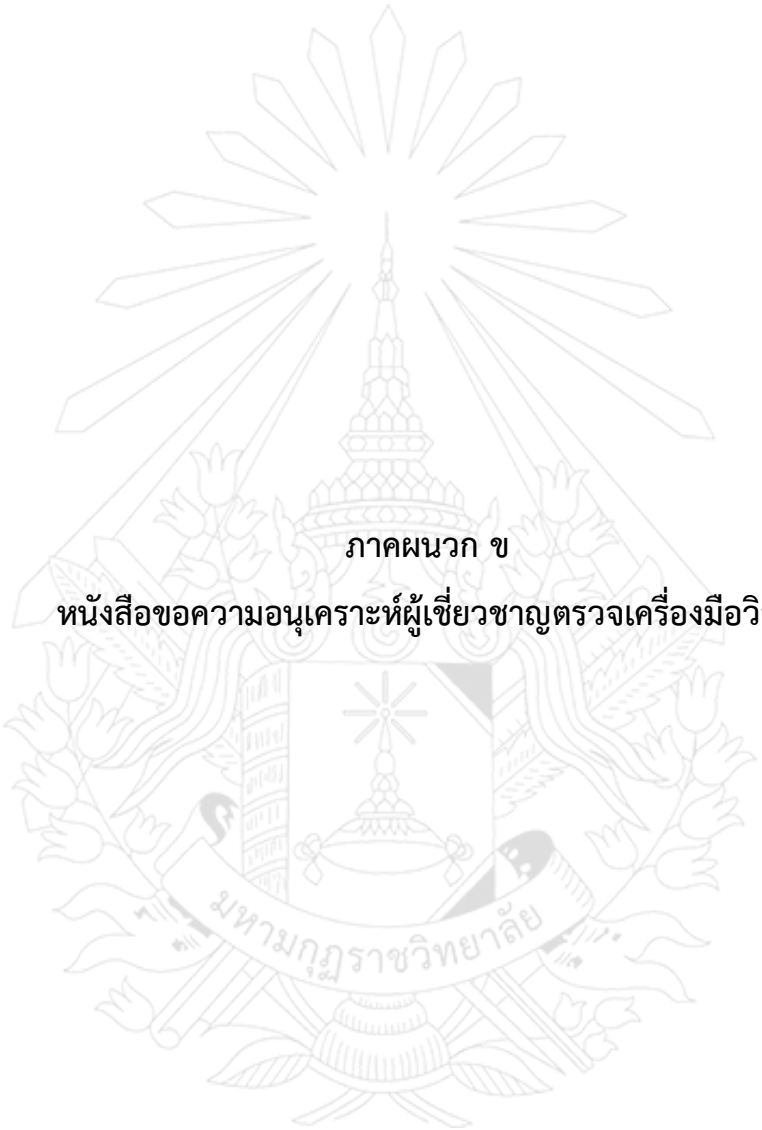
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม คณะศาสนาและปรัชญา

วุฒิการศึกษา - ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา) มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

- M.A. (Education), Panjab University, India

- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ศิลปศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- พุทธศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เปรียญธรรม 8 ประโยค สำนักเรียนวัดสุทัศนเทพวราราม

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๗๗ **วันที่** ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เรียน/เจริญพร ดร.ประเวช วะทาแก้ว

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ได้ตรวจเครื่องมือวิจัยนี้เรียบร้อยแล้ว

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๗๗ **วันที่** ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เรียน/เจริญพร ดร.กฤตสุชิน พลเสน

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ตรวจสอบเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

3 มิ.ย. 2566

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๗๗ **วันที่** ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เรียน/เจริญพร ดร.สุรชัย พุดชู

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง การบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ ใช้สัมภาษณ์ท่านในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ ได้กรุณาสละเวลาตอบคำถามต่อไปนี้อย่างละเอียดลึกซึ้ง และครอบคลุมตามความเป็นจริงเพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ต่อไป โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างงานทัศนศิลป์

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการนำหลักสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทมาบูรณาการกับการสร้างงานทัศนศิลป์

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน เลขที่.....หมู่ที่.....ถนน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....โทร.....E-mail.....

2. ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลสัมภาษณ์

☐ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

☐ กลุ่มที่ 2 กลุ่มสายงานด้านการสร้างงานทัศนศิลป์

☐ กลุ่มที่ 3 ตัวแทนผู้ได้รับอิทธิพลหรือชื่นชอบงานสร้างสรรค์ทัศนศิลป์

3. สถานที่ทำงาน

.....

.....

4. ตำแหน่ง

.....

.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างงานทัศนศิลป์

ท่านทราบเกี่ยวกับการสร้างงานทัศนศิลป์ชีวิตอย่างไร

1. การสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางความรู้สึก เป็นอย่างไร

.....

.....

2. การสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางการมองเห็น เป็นอย่างไร

.....

.....

3. การสร้างงานทัศนศิลป์ ทางด้านการรับรู้ทางแนวความคิด เป็นอย่างไร

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

3.1 การสร้างงานทัศนศิลป์ ใช้หลักสมาธิ 3 มาบูรณาการได้อย่างไร

1) สมาธิชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) นำมาใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ อย่างไร

.....

.....

2) สมาธิจวนจะแน่วแน่ (อุปจารสมาธิ) นำมาใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ อย่างไร

.....

.....

3) สมาธิแน่วแน่ (อัปปนาสมาธิ) นำมาใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ อย่างไร

.....

.....

3.2 การสร้างงานทัศนศิลป์ ใช้หลักสมถภาวนา (การอบรมให้จิตสงบ) มาบูรณาการได้อย่างไร

.....

.....

3.3 การสร้างงานทัศนศิลป์ ใช้หลักวิปัสสนาภาวนา (การอบรมจิตจนเกิดปัญญา) มาบูรณาการได้อย่างไร

.....

.....

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

กราบขอบพระคุณ/ขอบคุณที่เมตตาในการให้ข้อมูล มา ณ โอกาสนี้

นายสักชาติ ศรีสุข

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๕

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
กราบเรียนพระเดชพระคุณ พระธรรมกิตติเมธี, ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหาร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตานุเคราะห์ให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงกราบเรียนมายังพระเดชพระคุณเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๔๒๑ **วันที่** ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระมงคลธรรมวิธาน, ผศ.ดร.

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงกราบเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๔๒๑ **วันที่** ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรเพื่อขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

๗ ส.ค. 66

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๔๒๑ **วันที่** ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร ศ.(เกียรติคุณ) ปริญญา ตันติสุข ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๗๗๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร ดร.สมศักดิ์ เชาวน์ธาดาพงษ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๖๕

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เรียน พระมหาสมโชค โรจมณี ผู้อำนวยการการเรียนรู้ศิลปธรรม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมโชค ฐิตธมฺโม)

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๗

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ผศ.ดร.เมตตา สุวรรณศร อาจารย์ประจำวิทยาลัยช่างศิลป ลาดกระบัง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ผศ.ดร.เมตตา สุวรรณศร

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร รศ.ศุภชัย สุภชีโชติ อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร รศ.สรรณรงค์ สิงหเสนี อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๗๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร ผศ.เด่น หวานจริง อาจารย์ประจำคณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

Cand. เด่น หวานจริง
๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร อาจารย์กิตติ บุญมี อาจารย์ประจำคณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร อาจารย์วิศิษฐ พิมพิมล อาจารย์ประจำวิทยาลัยช่างศิลป สุพรรณบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร อาจารย์ชูเกียรติ สุทิน อาจารย์ประจำวิทยาลัยช่างศิลป นครศรีธรรมราช

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๗

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร นายสด แดงเอียด อดีตอธิบดีกรมการศาสนา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร นายจรูญ นราคร อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๙

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร นายกิตติภรณ์ ชาลีจันทร์ นายกสมาคมนักสะสมงานศิลปะไทย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ยินดีรับใช้ ปบ.

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๑๕

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร นายปกรณ์ กล่อมเกลี้ยง ภัณฑารักษ์อิสระ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ยินดีรับเชิญ
(นายปกรณ์ กล่อมเกลี้ยง)

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๖๕

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางเกษร กำเหนิดเพ็ชร รองผู้อำนวยการสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายสักชาติ ศรีสุข เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๓/๒๕๖๒ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์ (INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(นางเกษร กำเหนิดเพ็ชร)
รองผู้อำนวยการสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ที่ จว. ๓๕๗/๒๕๖๖

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง : บูรณาการสมาธิในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการสร้างงานทัศนศิลป์

TITLE : INTEGRATING MEDITATION IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY WITH THE CREATION OF VISUAL ARTS

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

สักชาติ ศรีสุข

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๖/๒๕๖๖ วันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๕๐๗/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗

ออกให้ ณ วันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

ลงนาม

(พระมหามงวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นายสักชาติ ศรีสุข

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) MR.SAKACHART SRISUK

2. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำคณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

3. ประวัติการศึกษา

คุณวุฒิการศึกษา	สถาบันที่สำเร็จการศึกษา	ปีที่สำเร็จ
ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์	คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม	2562
ศิลปบัณฑิต สาขาวิชาจิตรกรรม	คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปกร	2547

4. ผลงานทางวิชาการ

สักชาติ ศรีสุข, พื้นที่แห่งศรัทธา, การประชุมวิชาการด้านความก้าวหน้าทางศิลปะ วัฒนธรรม และการออกแบบระดับชาติ ครั้งที่ 1 ภายใต้หัวข้อ “ก้าวข้ามกระบวนทัศนศิลปะ และงานออกแบบอย่างสร้างสรรค์ (Art Beyond Border)” (17 พฤษภาคม 2562) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สักชาติ ศรีสุข, ดั่งโพธิญาณแห่งศรัทธา, “นิทรรศการทัศนศิลป์ และการออกแบบนานาชาติ” (3-4 มิถุนายน 2565) วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

5. เกียรติประวัติ

2549 -รางวัลสนับสนุนการประกวดศิลปกรรม China Asian youth art work Creativity Contest Art Exhibition 2006 ครั้งที่ 1 ณ ประเทศจีน

2551 -ปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะ Work Shop และนิทรรศการเดี่ยว ณ ประเทศอินเดีย Kala-Bhavan, Visva-Bhrarati, Santiniketan, W.B., India

2560 -ร่วมเขียนฉากบังเพลิง เพื่อพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ณ สานักช่างสิบหมู่ กรมศิลปกร

2561 -ร่วมวาดภาพจิตรกรรมในงาน “อุ่นไอรัก คลายความหนาว สายน้ำแห่งรัตนโกสินทร์”ณ พระลานพระราชวังดุสิตและสนามเสือป่า

2562 -ได้รับคัดเลือกเป็นผลงานศิลปนิพนธ์ยอดเยี่ยม สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ปี 2562

6. การแสดงงาน

2546 - 2550 -นิทรรศการศิลปกรรม และสาธิตการสร้างสรรค์ผลงาน ณ หอศิลป์ ISB International School Bangkok

2549 -นิทรรศการมหกรรมศิลปะเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสทรงครอสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ณ ศูนย์สรรพสินค้าซีคอนสแควร์

2550 -นิทรรศการศิลปกรรมโดยนักศึกษา และคณาจารย์สาขาจิตรกรรม และศิลปะไทย คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปากร ณ หอศิลป์ร่วมสมัยอโยธยา

2556 - 2557 -นิทรรศการศิลปกรรม ดนตรี กวี ศิลป์ และร่วมสัมมนาสัญจรในโครงการ “ศิลปะเพื่อสันติภาพ” โดยสถาบันสิทธิมนุษยชน และสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

2558 -นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ 5 รอบ โดยคณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม และศิลปินรับเชิญ คณาจารย์ จากวิทยาลัยช่างศิลป 3 แห่ง

2559 -นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 89 พรรษา โดยคณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิต พัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม และศิลปินรับเชิญ คณาจารย์ ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน จากคณะศิลปะวิจิตร และวิทยาลัยช่างศิลป 3 แห่ง

2559 -นิทรรศการศิลปกรรม Mini Painting ครั้งที่ 1 โดยคณาจารย์และศิษย์เก่า คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

2560 -นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 65 พรรษา โดยคณาจารย์ และนักศึกษา คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

2560 -นิทรรศการศิลปกรรมเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร “คำพ่อสอน” โดยศิษย์เก่าคณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม และศิลปินรับเชิญ

2561 -นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ 10 มหกรรมศิลปวัฒนธรรมสี่ภาค “ใต้ร่มพระบารมีจักรีวงศ์” โดยวิทยาลัยนาฏศิลป คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม และวิทยาลัยช่างศิลป ทั่วประเทศ

2561 -นิทรรศการศิลปกรรมคณาจารย์คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ณ หอศิลป์กรุงไทย

2561 -นิทรรศการศิลปกรรม Mini Painting ครั้งที่ 2 โดยคณาจารย์และศิษย์เก่า คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

2561 -นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย บ้านพี่-เมืองน้อง ครั้งที่ 3 “แรงบันดาลใจ จากพ่อของแผ่นดิน”ณ หอศิลป์ต้นตาล (ตลาดต้นตาล) จังหวัดขอนแก่น

2562 -นิทรรศการศิลปกรรมคณาจารย์คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า

2564 - กิจกรรมอบรมโครงการศิลปะร่วมสมัยกับชีวิต New Nomal การบรรยาย และการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “สีจากวัสดุธรรมชาติ” โดย Associate Professor Akiko Inada ศิลปินรับเชิญจากเครือข่ายมหาวิทยาลัย Joshibi University of Art and Design วันที่ 11-12 พฤศจิกายน 2564 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯร่วมโดยนักศึกษาปริญญาโทศิษย์เก่า และศิษย์ปัจจุบัน สาขาวิชาทัศนศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

2564 - นิทรรศการศิลปกรรมโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ โดยนิทรรศการศิลปกรรมของคณาจารย์คณะศิลปวิจิตร วิทยาลัยช่างศิลป ทั้ง 3 หน่วยงาน คณะครูเครือข่ายสุพรรณบุรี ศิลปินรับเชิญ และนักศึกษาระดับปริญญาตรีศิลปศึกษา วิทยาลัยช่างศิลปสุพรรณบุรี วันพฤหัสบดีที่ 9 ธันวาคม 2564 ณ อาคารศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยช่างศิลปะสุพรรณบุรี

2565 - นิทรรศการศิลปกรรมคณาจารย์คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ณ หอศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (ราชดำเนิน)

2566 - นิทรรศการศิลปกรรมคณาจารย์คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม (นิทรรศการออนไลน์) วันที่ 10 มิถุนายน 2566

7. สถานที่ทำงานปัจจุบัน

คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เลขที่ 119/10 หมู่ 3 ถนนศาลายา-นครชัยศรี ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170